

KOMMISSJONEN FOR
GJENOPPTAKELSE AV STRAFFESAKER

Den 17. juni 2021 ble det i Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker truffet avgjørelse i

Sak nr.: 2020/94 (tidl. 2017/104)

Kommisjonens medlemmer:

Siv Hallgren (leder)
Hanne Helle Arnesen
Elin Ramleth Østli
Dag Jodaa
Tor Ketil Larsen

Begjæring om gjenåpning fra:

Fredrik Ludvig Fasting Torgersens arvinger
(forsvarere, advokat Cato Schiøtz og advokat Pål W. Lorentzen)

INNHALDSFORTEGNELSE

DEL I INNLEDNING	9
1 SAKSHISTORIKK	9
1.1 Straffesaken i 1958	9
1.2 Prosesshistorie	10
1.2.1 Innledning	10
1.2.2 1958–1959. Begjæring om gjenopptakelse.	10
1.2.3 1973–1976. Begjæring om gjenopptakelse.	11
1.2.4 1997–2001. Begjæring om gjenopptakelse.	11
1.2.5 2004–2006. Begjæring om gjenopptakelse.	11
1.2.6 2007–2010. Begjæring om gjenåpning.	12
1.2.7 2011–d.d. Sivilt søksmål mot Gjenopptakelseskommisjonen.	12
1.2.8 2015. Begjæring om gjenåpning.	13
1.3 Den foreliggende begjæring om gjenåpning	13
DEL II SAKSFORHOLDET OG PARTENES HOVEDANFØRSLER	14
2 SAKENS FAKTUM	14
3 DOMFELTES ANFØRSLER	16
3.1 Innledning	16
3.2 Grunnlaget for begjæringen	17
3.3 Det er ikke bevismessig grunnlag for at Torgersen var i Skippergata 6 B på tidspunktet for drapet	17
3.4 Det er ikke bevismessig grunnlag for at Torgersen var i Skippergata 6 B på tidspunktet for brannstiftelsen	19
3.5 Straffeprosessloven §§ 392 annet ledd og 391 nr. 3	20
4 PÅTALEMYNDIGHETENS ANFØRSLER	20
DEL III OM KOMMISJONENS AVGJØRELSE	23
5 RETTSKRAFTVIRKNINGER AV TIDLIGERE AVGJØRELSE	23
6 OM KOMMISJONENS AVGJØRELSE	26
6.1 Dokumenter som ligger til grunn for kommisjonens behandling	26
6.2 Kommisjonens arbeid med saken	26
6.3 Det rettslige grunnlaget	27
6.4 Generelt om bevisvurdering i straffesaker	28

DEL IV STRAFFEPROSESSLOVEN § 391 NR. 3	31
7 INNLEDNING	31
7.1 Tolkning av straffeprosessloven § 391 nr. 3	31
7.2 Om den videre drøftelsen	33
7.2.1 Overordnet systematikk	33
7.2.2 Systematikk i de enkelte kapitler	34
7.2.3 Om begrepsbruk	36
8 TANNBITTBEVISET	37
8.1 Innledning	37
8.2 Behandlingen i 1957–1958	38
8.3 Etter behandlingen i 1958	40
8.3.1 Innledning	40
8.3.2 Gjenopptakelsessaken i 1973–1976	40
8.3.3 Gjenopptakelsessaken i 1997–2001	41
8.3.4 Gjenopptakelsessaken i 2004–2006	43
8.4 Domfeltes anførsler	43
8.4.1 Tannbittbeviset i 1958 og i dag	43
8.4.2 Sakkyndige uttalelser om tannbittbeviset	44
8.4.3 Påliteligheten av bittmerker som bevis	46
8.4.4 Sammenlikning av bittmerket og Torgersens tenner	47
8.5 Påtalemyndighetens anførsler	50
8.6 Kommisjonens vurderinger	53
8.6.1 Nye bevis eller omstendigheter	53
8.6.2 Tannbittbevisets bevisverdi	54
9 BARNÅLBEVISET	70
9.1 Innledning	70
9.2 Behandlingen i 1957–1958	71
9.3 Etter behandlingen i 1958	73
9.4 Domfeltes anførsler	75
9.4.1 Innledning	75
9.4.2 Støleggen-alternativet	76
9.4.3 Sakkyndige erklæringer	78
9.4.4 Den konkrete vurderingen av hvor nålene stammet fra	80
9.5 Påtalemyndighetens anførsler	82
9.6 Kommisjonens vurderinger	83
9.6.1 Innledning	83
9.6.2 Sakkyndige uttalelser	83
9.6.3 Støleggens forklaring	90
9.6.4 Barnålbevisets bevisverdi	94

10	AVFØRINGSBEVISET	95
10.1	Innledning	95
10.2	Behandlingen i 1957–1958	95
10.3	Etter behandlingen i 1958	98
10.4	Domfeltes anførsler	100
10.4.1	Innledning	100
10.4.2	Nærmere om avføringsbevisets bevisverdi	100
10.4.3	Forholdet til straffeprosessloven § 391 nr. 3	103
10.5	Påtalemyndighetens anførsler	104
10.6	Kommisjonens vurderinger	106
10.6.1	Innledning	106
10.6.2	Nye omstendigheter	107
10.6.3	Avføringsbevisets bevisverdi	116
11	ØVRIGE TEKNISKE SPOR PÅ AVDØDE OG PÅ ÅSTEDET SAMMENHOLDT MED SPOR PÅ TORGENSEN	119
11.1	Innledning	119
11.2	Blodbeviset	120
11.2.1	Innledning	120
11.2.2	Behandlingen i 1957–1958	120
11.2.3	Domfeltes anførsler	121
11.2.4	Påtalemyndighetens anførsler	123
11.2.5	Kommisjonens vurderinger	124
11.3	Fyrstikkbeviset	127
11.3.1	Innledning	127
11.3.2	Behandlingen i 1957–1958	127
11.3.3	Domfeltes anførsler	128
11.3.4	Påtalemyndighetens anførsler	130
11.3.5	Kommisjonens vurderinger	130
11.4	Øvrige spor og negative funn	132
11.4.1	Innledning	132
11.4.2	Behandlingen i 1957–1958	132
11.4.3	Domfeltes anførsler	133
11.4.4	Påtalemyndighetens anførsler	134
11.4.5	Kommisjonens vurderinger	134
12	GENERELT OM TAKTISKE BEVIS	136
12.1	Innledning	136
12.2	De alternative hendelsesforløp	137
12.2.1	Om begrepsbruk	137
12.2.2	Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet	137
12.2.3	Torgersens alibi	138
12.3	Vurdering av tidsskjemaer	138

12.4	Vurdering av vitneforklaringer	140
12.4.1	Generelt om vitneforklaringer	140
12.4.2	Fastleggelse av forklaringens innhold	140
12.4.3	Betydningen av bevisumiddelbarhet	141
13	KUNNE TORGERSEN REKKE Å MØTE RIGMOR JOHNSEN VED ESTHER OLSSONS PØLSEBOD?	142
13.1	Innledning	142
13.2	Behandlingen i 1957–1958	142
13.2.1	Rigmor Johnsens bevegelser	142
13.2.2	Torgersens bevegelser	143
13.3	Domfeltes anførsler	145
13.3.1	Rigmor Johnsens bevegelser	145
13.3.2	Torgersens bevegelser	146
13.4	Påtalemyndighetens anførsler	147
13.5	Kommisjonens vurderinger	149
13.5.1	Innledning	149
13.5.2	Rigmor Johnsens bevegelser	149
13.5.3	Torgersens bevegelser	151
13.5.4	Kunne Torgersen rekke å møte Rigmor Johnsen i krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate?	153
14	VITNER SOM SÅ RIGMOR JOHNSEN OG EN UKJENT MANN I DRONNINGENS GATE OG VED SKIPPERGATA 6 B	154
14.1	Innledning	154
14.2	Behandlingen i 1957–1958	155
14.3	Domfeltes anførsler	156
14.3.1	Generelt om vitneforklaringene	156
14.3.2	De enkelte vitneobservasjonene	158
14.3.3	Særlig om skoene og den brunstripete dressen	160
14.3.4	Forholdet til § 391 nr. 3	161
14.4	Påtalemyndighetens anførsler	162
14.5	Kommisjonens vurderinger	164
14.5.1	Innledning	164
14.5.2	Objektive karakteristika	165
14.5.3	Subjektive utsagn om likhet	171
15	JOHANNE OLSEN	175
15.1	Innledning	175
15.2	Behandlingen i 1957–1958	175
15.3	Domfeltes anførsler	177

15.4	Påtalemyndighetens anførsler	178
15.5	Kommisjonens vurderinger	179
15.5.1	Innledning	179
15.5.2	Johanne Olsens forklaring	179
15.5.3	Drosjesjåførenes forklaringer og øvrige omstendigheter	180
15.5.4	Samlet vurdering av Johanne Olsens forklaring	182
16	ØRNULF BERGERSEN	182
16.1	Innlending	182
16.2	Behandlingen i 1957–1958	183
16.3	Etter behandlingen i 1958	184
16.4	Domfeltes anførsler	185
16.5	Påtalemyndighetens anførsler	190
16.6	Kommisjonens vurderinger	191
16.6.1	Innledning	191
16.6.2	Forhold som anføres å være nye	192
16.6.3	Samlet vurdering av Bergersens forklaring	199
17	TORGERSSENS ALIBI	203
17.1	Innledning	203
17.2	Behandlingen i 1957–1958	204
17.2.1	Innledning	204
17.2.2	Torgersens forklaring	204
17.2.3	Forklaring fra familiemedlemmer	205
17.2.4	Avstands- og tidsmålinger	207
17.2.5	Undersøkelser vedrørende Gerd	208
17.3	Etter behandlingen i 1958	210
17.4	Om den videre drøftelsen	211
17.5	Tidspunkt for hjemkomst og opphold på bopel	211
17.5.1	Domfeltes anførsler	211
17.5.2	Påtalemyndighetens anførsler	213
17.5.3	Kommisjonens vurderinger	214
17.6	Returen til sentrum	218
17.6.1	Domfeltes anførsler	218
17.6.2	Påtalemyndighetens anførsler	219
17.6.3	Kommisjonens vurderinger	219
17.7	Var Torgersen alene eller sammen med en kvinne?	224
17.7.1	Domfeltes anførsler	224
17.7.2	Påtalemyndighetens anførsler	227
17.7.3	Kommisjonens vurderinger	230
17.8	Samlet vurdering av Torgersens alibi	237

18	DE ANFØRTE USANNSYNLIGHETER VED PÅTALEMYNDIGHETENS SYN PÅ HENDELSESFORLØPET	238
18.1	Innledning	238
18.2	Domfeltes anførsler	238
18.3	Påtalemyndighetens anførsler	240
18.4	Kommisjonens vurderinger	242
19	FORHOLD SOM ANFØRES Å SVEKKE TORGERSSENS TROVERDIGHET	246
19.1	Innledning	246
19.2	Påtalemyndighetens anførsler	246
19.2.1	Innledning	246
19.2.2	Torgersens straffeattest mv.	246
19.2.3	Pågrepelse, etterforskning og hovedforhandling	247
19.2.4	Tannbittbeviset og Zalgen-modellen	247
19.2.5	Klemetsen-erklæringen	248
19.2.6	Manglende medvirkning til hårprøve	249
19.3	Domfeltes anførsler	249
19.4	Kommisjonens vurderinger	251
19.4.1	Innledning	251
19.4.2	Forhold under behandlingen i 1957-1958	251
19.4.3	Forhold etter hovedforhandlingen i 1958	253
20	DEN SAMLEDE VURDERING ETTER § 391 NR. 3	258
20.1	Om drøftelsen	258
20.2	Bevissituasjonen i 1958 og i dag	259
20.3	Er dagens bevissituasjon egnet til å føre til frifinnelse?	263
20.3.1	Innledning	263
20.3.2	Samlet vurdering	263
DEL V	STRAFFEPROSESSLOVEN § 392 ANNET LEDD	269
21	STRAFFEPROSESSLOVEN § 392 ANNET LEDD	269
21.1	Innledning	269
21.1.1	Tolkning av straffeprosessloven § 392 annet ledd	269
21.1.2	Om drøftelsen	270
21.2	Domfeltes anførsler	271
21.2.1	Innledning	271
21.2.2	Feil ved etterforskningen	271
21.2.3	Feil ved saksbehandlingen	273
21.2.4	Øvrige forhold av betydning	275

21.3	Påtalemyndighetens anførsler	276
21.4	Kommisjonens vurderinger	276
21.4.1	Feil ved etterforskningen	276
21.4.2	Saksbehandlingsfeil	278
21.4.3	Øvrige forhold og samlet vurdering	281

Det ble truffet slik

AVGJØRELSE:

DEL I INNLEDNING

1 Sakshistorikk

1.1 Straffesaken i 1958

Etter ordre fra riksadvokaten satte Statsadvokatene i Oslo den 12. mai 1958 Fredrik Ludvig Fasting Torgersen, født 1. oktober 1934, under tiltale ved daværende Eidsivating lagmannsrett for overtredelse av:

- I. Straffelovens § 192, 1. og 3. ledd, jfr. 2. ledd, alt smh. med 4. ledd,
for å ha foretatt handling hvorved tilsiktedes påbegynt utførelsen av en ikke fullbyrdet forbrytelse, nemlig ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helbred å ha tvunget noen til utuktig omgjengelse (samleie), idet tiltalte tidligere er straffet etter samme paragraf,

ved fredag 6. desember 1957 mellom ca. kl. 23.00 og 23.30 i oppgangen til Skippergaten 6 B, Oslo, å ha forsøkt å tiltvinge seg samleie med den 16 år gamle Rigmor Johnsen ved å ta kvelertak på henne og/eller dunke hodet kraftig mot kanten av det nederste trappetrinn samt rive i stykker hennes underbenklær.

- II. Straffelovens § 233, 1. og 2. ledd,
for å ha forvoldt en annens død idet drapet er forøvd for å lette eller skjule en annen forbrytelse eller unndra seg straffen for en sådan, og ellers under særdeles skjerpende omstendigheter,

ved til tid og sted som under tiltalens I nevnt, å ha forvoldt den 16 år gamle Rigmor Johnsens død ved å kvele henne med hendene og/eller dunke hodet kraftig mot kanten av det nederste trappetrinn idet han forøvet drapet for å lette, skjule eller unndra seg straffen for den under tiltalens post I nevnte forbrytelse.

- III. Straffelovens § 148, jfr. § 62,
for å ha voldt ildebrann hvorved tap av menneskeliv lett kunne forårsakes,

ved natt til lørdag 7. desember 1957 å ha voldt ildebrann i kjelleren til Skippergt. 6 B, Oslo, ved å samle sammen en stabel rusk, papirsekker, bølgepapp, et tørt juletre og gamle trematerialer og tenne på med fyrstikker hvorved tap av menneskeliv lett kunne vært forårsaket, hvis ikke brannen var blitt oppdaget i tide.

Tiltalebeslutningen er gjengitt slik den lød etter rettelser av aktor under hovedforhandlingen.

Eidsivating lagmannsrett avsa dom 16. juni 1958, etter at juryen hadde svart ja på spørsmålene om skyld. Domsslutningen lød:

Fredrik Ludvig Fasting Torgersen dømmes for forbrytelser mot straffelovens § 192, første og tredje ledd, jfr. annet ledd, jfr. § 49, og fjerde ledd, jfr. § 61, § 233, første og annet ledd og § 148, første ledd, alt sammenholdt med § 62, til fengsel på livstid.

I tilfelle av løslatelse blir han å undergi sikringsforholdsregler i samsvar med straffelovens § 39 nr. 1 a)-f) så lenge det finnes påkrevet, dog ikke utover 10 – ti – år uten rettens samtykke.

Saksomkostninger ilegges ikke.

Domfelte anket dommen til Høyesterett. Anken gjaldt saksbehandlingen, straffutmålingen og sikringsavgjørelsen. Ved Høyesteretts kjennelse 1. november 1958 ble anken forkastet.

1.2 Prosesshistorie

1.2.1 Innledning

Domfelte har tidligere begjært dommen gjenopptatt seks ganger. Fem av disse begjæringene har blitt realitetsbehandlet av domstolene eller av Gjenopptakelseskommisjonen.

I forbindelse med gjenopptakelsessakene, har domfelte også inngitt anmeldelser, klager, samt anlagt sivile søksmål. Hovedtrekkene i prosesshistorien gjennomgås i dette punktet.

1.2.2 1958–1959. Begjæring om gjenopptakelse.

I forbindelse med anken til Høyesterett fremmet Torgersen en udatert begjæring om gjenopptakelse av saken under henvisning til

straffeprosessloven av 1887 § 414 nr. 1 og nr. 2. Denne ble oversendt Eidsivating lagmannsrett i november 1958.

Lagmannsretten ba om påtalemyndighetens merknader til begjæringen. Statsadvokat L. J. Dorenfeldt redegjorde for bevisene i saken i påtegning 17. desember 1958. Den 16. juli 1959 ba Torgersen om at begjæringen ikke skulle behandles videre av lagmannsretten før etter nærmere beskjed. Slik beskjed ble ikke gitt. Lagmannsretten tok etter dette ikke realitetsstandpunkt til begjæringen. Likevel hadde lagmann Kristian Lunde allerede skrevet et utkast til et begrunnet avslag, som siden har fulgt med saksdokumentene.

1.2.3 1973–1976. Begjæring om gjenopptakelse.

Under henvisning til straffeprosessloven av 1887 § 414 nr. 1 og nr. 2 begjærte Torgersen på ny gjenopptakelse av saken 22. mars 1973. Eidsivating lagmannsrett besluttet 27. juni 1975 å forkaste begjæringen. Beslutningen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som forkastet kjæremålet ved kjennelse 31. mai 1976.

1.2.4 1997–2001. Begjæring om gjenopptakelse.

Torgersen begjærte gjenopptakelse av straffesaken på ny 17. september 1997, med hjemmel i straffeprosessloven § 391 nr. 1, nr. 3 og § 392 annet ledd. I den forbindelse ble det av Oslo politidistrikt foretatt ytterligere etterforskning i saken. Ved Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. august 2000 ble begjæringen ikke tatt til følge. Kjennelsen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg, som 28. november 2001 forkastet kjæremålet.

1.2.5 2004–2006. Begjæring om gjenopptakelse.

Torgersen fremmet 25. februar 2004 begjæring til Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker. Saken ble begjært gjenopptatt i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 1 og nr. 3 og § 392 annet ledd. Under kommisjonens behandling ble det foretatt nærmere utredning av saken, herunder avholdt muntlig høring vedrørende de tre sentrale tekniske bevis; «barnålbeviset», «tannbittbeviset» og «avføringsbeviset». Ved kommisjonens avgjørelse 8. desember 2006 (GK-2004-0071) ble begjæringen ikke tatt til følge.

Den 2. januar 2007 ble kommisjonens medlemmer og saksbehandler, samt førstestatsadvokaten og to statsadvokater ved Oslo statsadvokatembeter politianmeldt. Anmeldelsen gjaldt straffbare forhold begått ved behandlingen av sak 2004-0071. Spesialenheten for politisaker etterforsket saken, og vedtok den 11. juni 2007 at anmeldelsen skulle henlegges. Henleggelsesbeslutningen ble påklaget til riksadvokaten, som ved avgjørelse 15. oktober 2007 ikke tok klagen til følge.

1.2.6 2007–2010. Begjæring om gjenåpning.

Torgersen fremmet 17. juli 2007 ny begjæring til Gjenopptakelseskommisjonen om gjenåpning av straffesaken. Saken ble krevd gjenåpnet i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 1 og nr. 3 og § 392 annet ledd. Ved kommisjonens avgjørelse 30. september 2010 (GK-2008-0124) ble begjæringen ikke tatt til følge.

1.2.7 2011–d.d. Sivilt søksmål mot Gjenopptakelseskommisjonen.

Domfelte tok 20. mai 2011 ut stevning mot staten ved Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker med påstand om at kommisjonens avgjørelser 8. desember 2006 og 30. september 2010 var ugyldige.

Oslo tingrett avsa dom 8. november 2013, hvor kommisjonen ble frifunnet. Torgersen anket dommen til Borgarting lagmannsrett, som ved dom 22. september 2014 opphevet tingrettens dom. Staten anket dommen til Høyesterett, og ved ankeutvalgets dom 7. januar 2015 ble lagmannsrettens dom opphevet. Etter dette fortsatte behandlingen av søksmålet ved Borgarting lagmannsrett.

Etter domfeltes død 18. juni 2015 ble partene underrettet av Borgarting lagmannsrett 24. juni 2015 om at saken var stanset som følge av dødsfallet. Domfeltes nevø, Frode Fasting Torgersen, og domfeltes samboer, Vivi Hals, overtok saken som domfeltes testamentsarvinger, og begjærte saken igangsatt igjen 15. juni 2017.

Ved lagmannsrettens kjennelse 4. oktober 2017 ble saken stanset etter begjæring fra domfeltes arvinger, på bakgrunn av at det var innsendt ny begjæring om gjenåpning.

1.2.8 2015. Begjæring om gjenåpning.

På vegne av domfelte, fremsatte advokatene Cato Schiøtz og Pål W. Lorentzen 11. juni 2015 begjæring om gjenåpning av straffesaken i medhold av straffeprosessloven §§ 391 nr. 3 og 392 annet ledd.

Fredrik Fasting Torgersen døde 18. juni 2015. Domfeltes arvinger, nevø Frode Fasting Torgersen og samboer Vivi Hals, tiltrådte gjenopptakelsesbegjæringen på hans vegne, jf. § 389 annet ledd, jf. § 308. Kommisjonens leder fant at begjæringen åpenbart ikke kunne føre frem. Begjæringen ble forkastet 31. august 2015.

Den 30. juni 2016 klaget advokatene Schiøtz og Lorentzen til Sivilombudsmannen over kommisjonens leders avgjørelse. Ombudsmannen fant at klagen ikke ga tilstrekkelig grunn til behandling, og saken ble derfor avsluttet ved ombudsmannens brev 8. desember 2016.

1.3 Den foreliggende begjæring om gjenåpning

Advokatene Cato Schiøtz og Pål W. Lorentzen fremmet 27. juni 2017 ny begjæring om gjenåpning av saken på vegne av domfeltes arvinger, Frode Fasting Torgersen og Vivi Hals, jf. straffeprosessloven § 398 annet ledd, jf. § 308. I det følgende vil kommisjonen, for enkelhets skyld, bruke begrepet «domfelte» eller «Torgersen» når det refereres til denne parten.

Etterfølgende innlegg og kommentarer fra domfelte har blitt sendt kommisjonen i 9 supplerende innlegg datert mellom 27. juni 2017 og 30. april 2018. I tillegg nevnes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse fra forsvarerne av 5. februar 2019, oppsummering og innlegg angående bevisverdien av Torgersens forklaring av 25. mars 2019, sluttinnlegg fra forsvarerne av 27. juni 2019, kommentarer til påtalemyndighetens sluttinnlegg av

17. september 2019 og innlegg av 4. november 2019 vedrørende lovtolkning. Det har deretter kommet en samlet redegjørelse for hva som er nytt i denne gjenåpningsbegjæringen av 20. januar 2021, og ytterligere kommentarer 22. mars 2021 og 30. april 2021. Det er også innkommet enkelte ytterligere brev fra forsvarer.

Påtalemyndigheten kom med sine merknader i fire innlegg: uttalelse av 22. oktober 2018, innlegg av 3. juni 2019 og sluttinnlegg av 16. august 2019 og 26. februar 2021.

Domfeltes arving, Frode Fasting Torgersen, innga 19. mai 2019 en perm med dokumenter til hvert av kommisjonens medlemmer. Den 7. september 2019 sendte han et brev til Oslo statsadvokatembeter med familiens tilsvaret til statsadvokatens sluttinnlegg.

Straffesaksdokumentene, herunder dokumentene fra tidligere gjenopptakelsessaker, har vært innhentet av kommisjonen.

DEL II SAKSFORHOLDET OG PARTENES HOVEDANFØRSLER

2 Sakens faktum

Partene er enige om deler av hendelsesforløpet. Rigmor Johnsen var fredag 6. desember 1957 ute og drakk øl med Svein Erik Johansen. Rigmor Johnsen fulgte Johansen til trikkeholdeplassen ved Jernbanetorget. Derfra tok Johansen trikken til Oppsal, som gikk omtrent klokken 22:40.

Rigmor Johnsen gikk da fra Jernbanetorget til Esther Olssons pølsebod i Dronningens gate 25, før hun gikk hjem til Skippergata 6 B. I pølseboden kjøpte Rigmor Johnsen to epler, og beklaget seg da til Olsson over at en mann forfulgte henne. Mannen stod også foran pølseboden og pratet med Rigmor Johnsen. Da Rigmor Johnsen gikk videre hjemover, langs Dronningens gate, fulgte mannen etter henne.

Flere vitner så de to gå bortover Dronningens gate, ned Rådhusgaten, og bort til Skippergata 6 B. Den siste som så Rigmor Johnsen i live, så henne stå sammen med en ukjent mann i oppgangen i Skippergata 6 B omtrent klokken 23.

Klokken 01:27 ble det meldt om en brann i kjelleren i Skippergata 6 B. Brannvesenet ankom tre minutter senere. De åpnet kjellerlemmene, og så at det ulmet i et bål. Delvis under de antente materialene, lå Rigmor Johnsen død.

Det nærmere hendelsesforløpet er partene uenige om.

Det faktum som påtalemyndigheten bygget på, som også førte til domfellelsen av Torgersen, går ut på at Torgersen omtrent klokken 22:30 forlot Kafé Hjerterom i Pilestredet. Han gikk da nedover Pilestredet, ned til Grand Hotel, og videre nedover Karl Johans gate til krysset mellom Karl Johans gate og Dronningens gate. Her møtte han tilfeldigvis på Rigmor Johnsen, som han ikke kjente fra før av. Han fulgte etter henne til pølseboden, og videre bort til hennes bopel i Skippergata 6 B.

Påtalemyndigheten mente at Torgersen drepte Rigmor Johnsen en gang mellom klokken 23:00 og 23:30 på en trappeavsats som ledet ut til bakgården i Skippergata 6 B. Torgersen flyttet så avdøde fra trappeavsatsen og plasserte henne ned i kjelleren som hadde en inngang fra bakgården. I kjelleren bygget Torgersen et bål av blant annet gamle trematerialer og et juletre, rundt avdøde.

Deretter mente påtalemyndigheten at Torgersen dro hjem til Tore Hunds vei 24 på Lille Tøyen. Han gikk da bort Torggata til Youngstorget. Fra Youngstorget tok Torgersen en drosje, og ankom bopel omtrent ved midnatt. Han oppholdt seg hjemme en drøy halvtime, byttet klær og sko, hentet fyrstikker, og tok så sin nevøs guttesykkkel tilbake til Skippergata. Han gikk så ned i kjelleren i Skippergata 6 B, og tente på bålet. Etter dette syklet han fra Skippergata til Paléhaven, mot Havnegata, der han ble pågrepet omtrent klokken 00:58 som mistenkt for sykkeltyveri.

Torgersen mente på sin side at han gikk fra Kafé Hjerterom omtrent klokken 22:30. Han gikk nedover Pilestredet, forbi Grand Hotel, nedover Karl Johans gate. Torgersen mente imidlertid at han kun fulgte Karl Johans gate ned til Stortorget, der han gikk videre bort Torggata til Sentrum kino. Her møtte han en kvinne som han kjente litt fra før. Hun het Gerd, men Torgersen kjente ikke etternavnet hennes. Hun ble med Torgersen hjem til Tore Hunds vei 24, der han bodde med sin mor og to brødre.

Gerd og Torgersen ankom Tore Hunds vei 24 omtrent klokken 23:30. De to var på Torgersens rom fram til omtrent klokken 00:30, og hørte på grammofoonmusikk. Torgersen skulle da følge Gerd hjem, og skiftet klær og sko før avreise. Han lånte sin nevøs guttesykkel. De syklet ned til Grønland, og derfra gikk de to til krysset mellom Akersgata og Prinsens gate der de skilte lag. Torgersen dro så nedover Prinsens gate mot Østbanestasjonen. I Havnegata, utenfor Østbanestasjonen, ble Torgersen pågrepet av politiet som mistenkt for sykkeltveri.

3 Domfeltes anførsler

3.1 Innledning

Domfelte har gitt en omfattende begrunnelse for kravet om gjenåpning i begjæringen av 27. juni 2017, og i senere innlegg til kommisjonen. Domfeltes anførsler er oppsummert i sluttinnlegg innsendt til kommisjonen 27. juni 2019.

I det følgende vil kommisjonen gi en kort beskrivelse av de overordnede trekk i domfeltes anførsler vedrørende bevisvurderingen med utgangspunkt i konklusjonene i sluttinnlegget. Det nærmere innholdet i anførslene i tilknytning til de enkelte bevis, vil gjengis i forbindelse med drøftelsen av disse under.

I tilknytning til påtalemyndighetens anførsel om rettskraft, anfører domfelte at verken tidligere vurderinger etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 eller straffeprosessloven § 392 annet ledd har rettskraftvirkninger. Det skal derfor foretas en ny realitetsvurdering av begjæringen. Domfeltes anførsler vedrørende

andre lovtolkningsspørsmål og øvrige forhold, herunder om prosessuelle feil og om kommisjonens behandling av saken, vil behandles i den løpende drøftelsen under.

3.2 Grunnlaget for begjæringen

Domfelte begjærer prinsipalt gjenåpning i medhold av straffeprosessloven § 392 annet ledd, og subsidiært i medhold av straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Grunnlaget etter begge bestemmelser er for det første at det anføres ikke å være bevismessig grunnlag for at Torgersen var i Skippergata 6 B på tidspunktet for drapet. For det andre anføres det ikke å være bevismessig grunnlag for at han var i Skippergata 6 B på tidspunktet for brannstiftelsen. Domfelte anfører at en totalvurdering av bevismaterialet ikke bare viser at påtalemyndighetens bevisbyrde ikke var oppfylt, og at dommen er uriktig, men også at Torgersens uskyld i betydelig grad er sannsynliggjort.

3.3 Det er ikke bevismessig grunnlag for at Torgersen var i Skippergata 6 B på tidspunktet for drapet

Bevisene knyttet til perioden forut for drapet, altså perioden fram til ca. klokken 23:00, tilsier at det ikke var domfelte, men en annen, som ble observert sammen med Rigmor Johnsen.

Det er fremlagt et *nytt bevis* i form av påvisningen av at det er lite sannsynlig at det var tidsmessig mulig for Torgersen å treffe Rigmor Johnsen ved Esther Olssons pølsebod.

Olssons beskrivelse av objektive karakteristika ved mannens utseende og dialekt, gjør det lite sannsynlig at det var Torgersen hun observerte. De øvrige vitnenes beskrivelse av utseende, klær og sko til mannen Rigmor Johnsen ble observert sammen med, gjør det også usannsynlig at det var domfelte som ble iaktatt. For denne delen av beviskjeden foreligger altså motbevis som tilsier at Torgersen var uskyldig.

Bevisene knyttet til selve drapet, i tidsperioden fra klokken 23:00 til 23:40, knytter ikke Torgersen til drapet. En rekke av de sentrale bevis står i dag i en helt annen stilling enn de gjorde i 1958.

Tannbittbeviset stod sentralt i 1958, og var et sikkert bevis for Torgersens skyld. I dag er det fremlagt *nye bevis* i form av en rekke nye sakkyndige uttalelser. Det er påvist at likhetene mellom Torgersens tenner og bittmerket i avdødes bryst, ikke er av slik karakter at det er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen er biteren. Derimot foreligger syv ulikheter som viser at det er sannsynlighetsovervekt for at det var en annen som var biteren. Beviset tilsier i dag at Torgersen var uskyldig.

Barnålbeviset, som også stod sentralt og var et sikkert bevis i 1958, har en annen bevisverdi i dag. Det foreligger nye bevis i form av nye sakkyndige uttalelser om barnålenes sjeldenhet, og en ny omstendighet i form av påvisningen av at noen av barnålene ble funnet sammen med annet biologisk materiale. Det er nå overveiende sannsynlig at barnålene, og det øvrige biologiske materialet som ble funnet i dressen, ikke stammet fra åstedet, men fra en tidligere eier av dressen. Det øvrige bevisbildet, inkludert mangelen på lyskilder, bekrefter at barnålbeviset ikke har bevisverdi i dag.

Øvrige tekniske bevis stod mindre sentralt i 1958. I tilknytning til *blodbeviset* foreligger det et nytt bevis i form av en sakkyndig erklæring, som gjør det lite sannsynlig at flekkene på domfeltes klær stammer fra avdøde. Blodbeviset og de *øvrige tekniske bevis*, herunder den manglende smitte av blod, treull og slam på domfeltes klær, støtter konklusjonen som kan utledes fra tannbitt- og barnålbeviset om at Torgersen ikke er skyldig.

Det er klar sannsynlighetsovervekt for at *Dagmar Torgersens forklaring* om at Torgersen kom hjem til Tore Hunds vei ca. kl. 23:30, samtidig som påtalemyndigheten mener han var i Skippergata 6 B, er riktig. Også de taktiske bevis tilknyttet denne delen av hendelsesforløpet svekker dommen mot Torgersen.

Ved en helhetsvurdering av tekniske og taktiske bevis knyttet til drapet, fremstår det som svært lite sannsynlig at Torgersen var på drapsstedet på tidspunktet for drapet.

3.4 Det er ikke bevismessig grunnlag for at Torgersen var i Skippergata 6 B på tidspunktet for brannstiftelsen

Bevisene knyttet til brannen, altså perioden fra ca. klokken 23:40 til 01:00, knytter ikke Torgersen til brannen. Også her står flere av de sentrale bevis i en annen stilling i dag enn i 1958.

Påtalemyndighetens teori om Torgersens retur til bopel, både at han kom tilbake så sent som klokken 00:00 og at han dro tilbake for å hente fyrstikker, er usannsynlig.

Det er fremlagt et nytt bevis vedrørende domfeltes retur til sentrum. En ny analyse viser at det var tidsmessig mulig for Torgersen å sykle og gå fra bopel til sentrum, slik han selv har forklart. Det er i dag sannsynliggjort at hans forklaring var riktig.

Bevisene knyttet til åstedet for brannstiftelsen gjør det ikke sannsynlig at det var Torgersen som anstiftet brannen.

Avføringsbeviset stod sentralt i 1958. I dag er det foretatt nye sakkyndige vurderinger, og påvist at det ikke er identitet mellom avføringsfragmentene og at det ene turnskofragmentet må stamme fra et annet sted. Dette innebærer at beviset ikke har bevisverdi mot Torgersen i dag.

En ny analyse av fyrstikkbeviset, det vil si fyrstikker funnet på åstedet og fyrstikkjesker funnet på Torgersen, viser at det ikke er holdepunkter for at fyrstikkene på åstedet stammer fra Torgersen.

Vitneprovet fra Ørnulf Bergersen, som hevdet at han så Torgersen i Skippergata rett før pågripelsen, er lite troverdig. Han må ha forklart seg usant om observasjonen. Det foreligger i dag nye omstendigheter i form av analyser som viser at elementer i Bergersens forklaring var uriktig.

Konklusjonen på spørsmålet om Torgersen anstiftet brannen er en etterfølgende omstendighet i forhold til spørsmålet om han var drapsmann, og styrker konklusjonen om at Torgersen ikke er skyldig.

Også Torgersens forklaring står i et annet lys enn i 1958. En analyse viser at den bekreftes av det øvrige bevisbildet, og innebærer at det er sannsynlighetsovervekt for at forklaringen, herunder om at han var sammen med en kvinne, er riktig. Det utgjør altså et motbevis.

3.5 Straffeprosessloven §§ 392 annet ledd og 391 nr. 3

De over beskrevne forhold tilknyttet de enkelte bevis utgjør «særlige forhold». Disse innebærer samlet sett at det krav som ligger i vilkåret «meget tvilsomt om dommen er riktig», er overoppfyllt. Det foreligger ikke på noe punkt engang sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var skyldig. Vilrårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er altså oppfylt.

Det foreligger en rekke nye bevis og omstendigheter som, holdt opp mot bevisbildet for øvrig både hver for seg og samlet, gjør det direkte lite sannsynlig at påtalemyndighetens bevisbyrde er oppfylt. Det er ikke på noen punkter sannsynliggjort at dommen fra 1958 er riktig. Lovens vilkår «synes egnet til å føre til frifinnelse» er dermed overoppfyllt. Vilrårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er altså oppfylt.

4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten, ved Oslo statsadvokatembeter, avga uttalelse 22. oktober 2018. I dette kapittelet gis en kort oversikt over hovedtrekkene i påtalemyndighetens anførsler fra dette og senere innlegg. Det nærmere innholdet i anførslene knyttet til de enkelte bevis, vil bli gjengitt nedenfor i forbindelse med drøftelsen av det aktuelle bevis.

Påtalemyndigheten anfører prinsipalt at den foreliggende gjenåpningsbegjæringen er basert på det samme faktiske grunnlag

som tidligere begjæringer, og at rettskraftvirkningene av de tidligere avslag innebærer at det er åpenbart at den nå fremsatte begjæring ikke kan føre fram, jf. straffeprosessloven § 397.

Subsidiært anføres det at vilkårene for gjenåpning verken etter straffeprosessloven §§ 391 nr. 3 eller 392 annet ledd, er oppfylt.

Rettskraftvirkningene av tidligere avgjørelser innebærer at nyhetskravet i straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke bare gjelder i forhold til dommen fra 1958, men også i forhold til det som er behandlet i forbindelse med tidligere begjæringer. De bevis og omstendigheter som av domfelte anføres å være nye, oppfyller ikke dette kravet.

Påtalemyndigheten er på flere punkter uenig i domfeltes bevisvurdering.

Dette gjelder for det første vurderingen av bevisene knyttet til perioden forut for drapet, altså tidsperioden fram til klokken 23:00. Det er ikke fremlagt noe som utelukker at Torgersen kunne rekke å møte Rigmor Johnsen ved Esther Olssons kiosk. Det foreligger heller ikke omstendigheter som tilsier at det var en annen enn domfelte som ble observert sammen med Rigmor Johnsen. At det foreligger enkelte avvik i vitnenes forklaringer og at det hefter usikkerhetsfaktorer ved vitnenes beskrivelser, er ikke avgjørende.

Uenigheten gjelder videre bevisene knyttet til selve drapet, altså til avdøde og åstedet i tidsperioden fra klokken 23:00 til 23:40.

Barnålbeviset har vært vurdert av domstolene og kommisjonen flere ganger tidligere. Uttalelsene som nå er lagt fram om dette beviset, er ikke å anse som sakkyndige erklæringer som utgjør nye bevis. De utgjør kun meningsyttringer om bevisbildet som allerede er vurdert.

Tannbittbeviset har vært gjenstand for en grundig vurdering i flere omganger. Det angivelig nye som nå er lagt fram, tilfredsstiller ikke kravet i straffeprosessloven § 391 nr. 3. I lys av de sakkyndige erklæringer som er lagt fram etter 1958 er tannbittbevisets verdi

isolert sett svekket. Beviset trekker i dag i retning av at Torgersen er biteren, men uten at dette er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt merket. Det har imidlertid ikke fremkommet noe som utelukker Torgersen som biteren. Det er ikke grunnlag for å anta at tannbittbeviset alene var avgjørende i 1958.

De negative funn, herunder fraværet av blodspor og andre avsetninger fra åstedet på Torgersens klær og fravær av Torgersens fingeravtrykk og fotspor på åstedet, kan ikke tas til inntekt for at han er uskyldig.

Det er ikke fremkommet opplysninger som tilsier at det ut fra det totale bevisbildet er uriktig å legge til grunn at Torgersen tok en drosje til bopel rundt klokken 00:00, verken i form av nye bevis eller ved at det er avdekket særlige forhold som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

Påtalemyndigheten er også uenig i forsvarers bevisvurdering knyttet til brannstiftelsen, altså perioden fra klokken 23:40.

Det er feil at *avføringsbeviset* ikke lenger har noen bevisverdi. De innvendinger som i ettertid har fremkommet kan ikke anses som en underkjennelse av de opprinnelige sakkyndiges arbeid.

Det er ikke fremlagt nye bevis om tidsberegningen for Torgersens retur til sentrum, eller om fyrstikkbeviset.

Heller ikke i tilknytning til vitnet Ørnulf Bergersen foreligger det nye bevis eller omstendigheter som ikke har vært vurdert i tidligere gjenopptakelsesrunder, og det er ikke fremsatt anførsler som taler for at vitnet forklarte seg uriktig. Videre er det ikke fremlagt nye bevis eller nye omstendigheter i tilknytning til «Gerd»-alibiet.

Også bevisene som svekker Torgersens troverdighet inngår i den samlede bevisvurderingen. Dette gjelder hans tidligere domfellelser, og at han ved ulike anledninger ved pågripelsen, under etterforskningen, og i forbindelse med senere undersøkelser, forholdt seg på en måte som var egnet til å pådra mistanke eller svekke hans troverdighet.

Om den samlede vurderingen bemerkes det i påtalemyndighetens sluttinnlegg av 16. august 2019 at det er så vidt mange omstendigheter eller tilfældigheter som taler i Torgersens disfavør at det er helt usannsynlig at de skulle forekomme i et slikt antall dersom han var uskyldig. Dette må inngå i vurderingen av om det foreligger særlige forhold som gjør det tvilsomt at dommen er riktig.

DEL III OM KOMMISSJONENS AVGJØRELSE

5 Rettskraftvirkninger av tidligere avgjørelser

Påtalemyndigheten anfører at denne begjæringen bygger på det samme grunnlag som tidligere begjæringer, slik at spørsmålet om gjenopptakelse må anses rettskraftig avgjort ved kommisjonens tidligere avgjørelser. I forlengelsen av dette, anføres det at vurderingen av den nye begjæringen må behandles etter reglene om omgjøring av forvaltningsvedtak.

Domfelte anfører at kommisjonens avgjørelser ikke har rettskraftvirkninger, og at tidligere avgjørelser som går ut på å forkaste eller ikke ta begjæringen til følge, ikke stenger for en ny realitetsbehandling av begjæringen.

Kommisjonen viser til at straffeprosessloven kapittel 27, som regulerer gjenåpning, ikke setter begrensninger for hvor mange ganger en straffesak kan begjæres gjenåpnet. Likevel følger det av straffeprosessloven § 399 at reglene om kjennelser i straffeprosessloven § 52 gjelder for kommisjonens avgjørelser. Det følger av straffeprosessloven § 52, jf. § 50, at kjennelser som utgangspunkt er rettskraftige når de er vedtatt av partene eller ankefristen er utløpt. Kommisjonens avgjørelser kan som hovedregel ikke angripes med rettsmidler, jf. straffeprosessloven § 395 tredje ledd. Dette innebærer at rettskraftreglene for kjennelser passer dårlig for kommisjonens avgjørelser.

Det følger av forarbeidene at det ble funnet hensiktsmessig å uttrykkelig vise til reglene om kjennelse ettersom kommisjonen er

et forvaltningsorgan, jf. Ot.prp.nr.70 (2000-2001) s. 77. Dette ble blant annet begrunnet med at det der stilles hensiktsmessige krav til avgjørelsens form og innhold, ved at kjennelser etter § 52 skal ha grunner. Rettskraftvirkninger for kommisjonens avgjørelser ble imidlertid ikke nevnt i forarbeidene.

Det at kommisjonen er et forvaltningsorgan, tilsier i seg selv at kommisjonens avgjørelser ikke har rettskraftvirkninger. I tillegg følger det av rettspraksis at kommisjonens avgjørelser ikke er gjenstand for inngående overprøving fra domstolenes side, jf. blant annet Rt. 2010 s. 1170 avsnitt 36.

Både påtalemyndigheten og domfelte viser til Treholt-saken inntatt i Rt. 1992 s. 698, der det blant annet uttales at så langt grunnlaget for begjæringen er den samme som tidligere, må kjæremålsutvalget legge den tidligere kjennelse til grunn. Kjennelsen ble imidlertid avsagt da spørsmålet om gjenopptakelse ble vurdert av domstolene, før reglene om gjenopptakelse ble revidert og kommisjonen ble opprettet 1. januar 2004. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttaler heller ikke noe uttrykkelig om rettskraftvirkninger i Treholt-kjennelsen.

Heller ikke etter opprettelsen av kommisjonen, finnes holdepunkter i rettspraksis for at kommisjonens avgjørelser om gjenåpning er rettskraftige. I Rt. 2012 s. 519 avsnitt 51 uttalte Høyesterett at den straffedømte kan fremsette en ny begjæring dersom en begjæring ikke tas til følge av kommisjonen. Høyesterett oppstilte ingen krav om at den nye begjæringen da måtte ha et annet grunnlag enn den forrige for at kommisjonen skulle kunne foreta en realitetsvurdering av den nye begjæringen.

Høyesterett har også uttalt at det avgjørende etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 er om det foreligger noe nytt i forhold til da saken gikk for den dømmende rett, ikke i forhold til tidligere begjæringer, se eksempelvis Rt. 2005 s. 1665. Også dette tilsier at kommisjonens vurderinger i tidligere avgjørelser av gjenåpningsspørsmålet, ikke har rettskraftvirkninger.

Videre gir kommisjonens egen praksis klart uttrykk for at tidligere avgjørelser av gjenopptakelsesspørsmålet ikke har rettskraftvirkninger, se blant annet GK 2019/21, GK 2018/147 og 2018/130. Særlig treffende er følgende uttalelse i den sistnevnte saken:

At et forhold har vært påberopt ved en tidligere begjæring om gjenåpning, er ikke til hinder for at det samme forholdet påberopes på nytt ved en senere begjæring om gjenåpning. Dersom det imidlertid er slik at den nye begjæringen i det vesentlige er en gjentakelse og bearbeiding av tidligere argumentasjon, vil det være tilstrekkelig at kommisjonen viser til tidligere drøftelser og konklusjon, dersom den slutter seg til dette.

Kommisjonen foretok altså en realitetsvurdering av den nye begjæringen. Den nye begjæringens likheter med de tidligere begjæringene medførte kun at kommisjonen viste til tidligere vurderinger og konklusjoner, så langt kommisjonen sluttet seg til disse. Dette er også gjort i tidligere behandlinger av Torgersen-saken, for eksempel kommisjonens avgjørelse av 31. august 2015.

Etter kommisjonens oppfatning er spørsmålet om rettskraft ikke uttrykkelig vurdert verken i lovteksten, i lovens forarbeider eller i rettspraksis eller kommisjonens praksis. Systembetragtninger og tidligere praksis tilsier imidlertid klart at det ikke gjelder noen begrensning for hvor mange begjæringer som kan innsendes i en sak. Både domstolene og kommisjonen selv har realitetsbehandlet begjæringer som, helt eller delvis, bygget på samme faktiske grunnlag som tidligere innsendte begjæringer i samme sak.

Etter kommisjonens vurdering får reglene om rettskraft ikke anvendelse på kommisjonens avgjørelser, og er ikke til hinder for en realitetsvurdering av denne begjæringen. På denne bakgrunn ser kommisjonen det ikke nødvendig å gå inn på påtalemyndighetens anførsler om omgjøringsregler for kommisjonens avgjørelser.

På den annen side mener kommisjonen at vurderinger og konklusjoner i tidligere avgjørelser, kan være overførbare til avgjørelsen av senere begjæringer. Dersom partenenes anførsler i hovedsak er like som ved en tidligere behandling, og kommisjonen

i det vesentlig er enig i de tidligere vurderingene og konklusjonene, vil kommisjonen i det videre vise til disse.

6 Om kommisjonens avgjørelse

6.1 Dokumenter som ligger til grunn for kommisjonens behandling

Til grunn for kommisjonens avgjørelse ligger for det første straffesaksdokumentene i saken fra 1958, samt det omfattende materiale som er utarbeidet i forbindelse med de tidligere begjæringer om gjenåpning. Dette gjelder blant annet nye vurderinger av tekniske og taktiske bevis, informasjon innhentet gjennom ny etterforskning og andre undersøkelser og vurderinger i tidligere begjæringer, tilsvarende og avgjørelser. Som beskrevet i punkt 1.3 over har det nå også innkommet en omfattende begjæring med vedlegg, samt en rekke innlegg fra begge parter. Dette materialet har samlet ligget til grunn for kommisjonens arbeid.

6.2 Kommisjonens arbeid med saken

Domfelte har hatt enkelte kommentarer til kommisjonens arbeid med avgjørelsen, herunder behovet for videre utredning, muntlig høring og en uhildet behandling av saken.

Kommisjonen vil peke på at i tilknytning til de tekniske bevis, har det etter sakens behandling i 1957–1958 vært innhentet en rekke nye vurderinger og uttalelser fra sakkyndige oppnevnt av retten eller engasjert av partene. Flere av disse uttalelsene er forelagt for Den rettsmedisinske kommisjon (DRK). Både Høyesteretts kjæremålsutvalg og kommisjonen har i forbindelse med tidligere behandlinger avholdt muntlige høringer for å belyse et eller flere av de tekniske bevis. Fra kommisjonens muntlige høring foreligger lyd- og bildeopptak. Det har også blitt foretatt ny etterforskning, inkludert nye vitneavhør i saken, både i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001, og sakens behandling i kommisjonen i 2004–2006 og 2007–2010.

Etter kommisjonens vurdering gir det over beskrevne materialet tilstrekkelig grunnlag til å foreta en grundig og forsvarlig

behandling av saken, og saken anses tilstrekkelig opplyst, jf. straffeprosessloven § 398 første ledd første punktum.

Kommisjonen har derfor ikke funnet grunn til å foreta nye undersøkelser i form av høring om tekniske og/eller taktiske bevis, foreleggelse for DRK eller andre utredninger.

Videre bemerkes det at de som nå har deltatt ved forberedelse og behandling av saken, ikke tidligere har hatt befatning med den.

6.3 Det rettslige grunnlaget

Det følger av straffeprosessloven § 389 første ledd at en sak som er avgjort ved rettskraftig dom, etter begjæring av en part kan gjenåpnes når vilkårene i §§ 390-393 foreligger.

Gjenopptakelseskommisjonen prøver om vilkårene for gjenåpning er til stede. I denne saken er det aktuelt å drøfte straffeprosessloven §§ 391 nr. 3 og 392 annet ledd.

Domfelte anfører prinsipalt at saken skal gjenåpnes etter straffeprosessloven § 392 annet ledd. I sluttinnlegg av 27. juni 2019 anfører domfelte at det er fast praksis i Høyesterett at man følger de fremsatte anførslene med hensyn til hva som er det prinsipale og hva som er det subsidiære grunnlag.

Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsler, men vil i vurderingen ta utgangspunkt i straffeprosessloven § 391 nr. 3. Kommisjonen vil understreke at bestemmelsen oppstiller en lavere terskel for gjenåpning. Det kreves etter bestemmelsen kun at de nye bevis og omstendigheter, sett i lys av bevisbildet for øvrig, synes egnet til å føre til frifinnelse, altså at det er en rimelig mulighet for dette. Etter straffeprosessloven § 392 annet ledd, kreves imidlertid at det er (meget) tvilsomt om dommen er riktig og at tungtveiende hensyn tilsier en ny prøving. Denne bestemmelsen er ment som en ytterste sikkerhetsventil og terskelen for gjenåpning er høy.

Kommisjonen vil videre peke på at det her er tale om en over 60 år gammel dom. Domfelte mener at det i ettertid har skjedd en betydelig utvikling slik at flere av de sentrale bevis står i et annet

lys i dag enn i 1958. I et slikt tilfelle er det etter kommisjonens oppfatning naturlig å ta utgangspunkt i straffeprosessloven § 391 nr. 3, som gir anvisning på nettopp en vurdering av hvorvidt bevis og omstendigheter som har kommet til siden domfellelsen synes egnet til å føre til frifinnelse.

Videre peker kommisjonen på at straffeprosessloven § 392 etter lovens ordlyd kommer til anvendelse «selv om vilkårene i §§ 390 eller 391 ikke er til stede».

Valg av prinsipalt rettsgrunnlag får imidlertid ingen betydning for spørsmålet om saken skal gjenåpnes eller ikke. Dersom vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 ikke er oppfylt, vil kommisjonen vurdere straffeprosessloven § 392 annet ledd.

6.4 Generelt om bevisvurdering i straffesaker

Det er et grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp at en tiltalt skal anses som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden, og som derfor må føre tilstrekkelig bevis for at den tiltalte har gjort seg skyldig i det forholdet han anklages for. Når tiltaltes skyld skal avgjøres, skal rimelig og forstandig tvil komme ham til gode. Det betyr at retten må være sikker og overbevist om at alle vilkår for straff er oppfylt for å kjenne en tiltalt skyldig. Det er ikke tilstrekkelig at det foreligger en overveiende sannsynlighet for skyld. Retten skal foreta en helhetsvurdering av det samlede bevismaterialet og frifinne dersom det foreligger en rimelig og fornuftig tvil.

Den Europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) har en egen bestemmelse om uskyldspresumsjonen. I art. 6.2 heter det:

Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

Formålet med denne regelen er å hindre at uskyldige blir dømt, og ta vare på omdømmet til den som er under etterforskning, inntil straffeskyld eventuelt er fastslått av en domstol.

Norsk straffeprosess bygger på det som kalles fri bevisbedømmelse, i motsetning til tidligere tider da bevisbedømmelsen ofte var knyttet til formelle regler som anga hvilken vekt de enkelte bevis skulle ha, eller det var fastsatt nærmere regler om hvilke vilkår som måtte være oppfylt for at noe skulle legges til grunn som bevist. Fri bevisbedømmelse, sammen med de strenge krav til bevisbyrde, vil best sikre mot at uskyldige blir dømt.

Hensynet bak uskyldspresumsjonen tilsier imidlertid at en siktet må være vernet mot vilkårlig bevisvurdering, jf. Asbjørn Strandbakken, Uskyldspresumsjonen, 2003, side 213. Strandbakken har i bokens kapittel 8 en gjennomgang av ulike bevisteorier, og han oppsummerer på side 244:

Bevisbedømmelsen vil aldri kunne reduseres til en matematisk sannsynlighetsberegning, men må ses i lys av at det er tale om en psykologisk erkjennelsesprosess. Subjektive fordommer og referanserammer vil aldri kunne være fundament for en dom. Bevisbedømmelse må heller ikke bygge på en ren intuisjon eller ureflekterte helhetsbetraktninger.

(...)

Det beste grunnlaget for å nå en riktig dom er å bygge på en rasjonell vurdering med utgangspunkt i at enhver sak er unik. ...

Johs. Andenæs skriver om bevisbedømmelse i Norsk straffeprosess, samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer (2009) 4. utg. på side 166:

Dommeren kan ikke nøye seg med en ureflektert intuisjon. Bevisstoffet må tankemessig bearbeides. De forelagte bevis må sammenholdes med alminnelige erfaringssetninger om deres verdi, og på dette grunnlag må dommeren ta standpunkt til om det foreligger en tilstrekkelig grad av sannsynlighet til at han kan bygge på den.

Det skilles tidvis mellom direkte bevis og indisiebevis. Johs. Andenæs skriver om dette på side 185:

Direkte bevis er f.eks. en tilståelse fra siktede, vitneprov fra personer som har sett ham utføre handlingen, et ærekrenkende brev som blir fremlagt i retten. Det er her tale om bevis som direkte sier noe om det straffbare forhold. Eksempler på indisiebevis er utsagn fra vitner som har sett siktede i nærheten av åstedet på gjerningstiden, blodflekker på siktedes klær, forklaringer som viser at siktede har slått om seg med penger etter ranet. Det som her er direkte gjenstand for bevis, er omstendigheter som ikke i seg selv har rettslig betydning. Det er ikke straffbart å befinne seg i nærheten av et sted hvor et mord blir begått, heller ikke å ha blod på klærne eller slå om seg med penger. Men disse omstendigheter kan, enkeltvis eller samlet, gi grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld.

Sondringen mellom direkte bevis og indisiebevis forekommer ikke i loven, og den har etter min oppfatning liten verdi. Også det direkte bevis gir i virkeligheten bare grunnlag for mer eller mindre sikre slutninger om siktedes skyld. Om et vitne forklarer at det så siktede utføre drapet, kan man ikke bygge på dette uten å forutsette (1) at vitnet har sett riktig, (2) at det husker riktig, og (3) at det gjengir riktig. På alle tre punkter kan feil snike seg inn. I tillegg har man muligheten for at vitnet forklarer seg bevisst usant, f.eks. for å hevne seg på siktede. De tekniske bevis (fingeravtrykksundersøkelser, DNA-analyser og andre rettskjemiske og rettsmedisinske undersøkelser av forskjellig slag) er som regel bare indisiebevis, men de kan ofte skape en visshet som er langt sterkere enn den man kan få ved såkalt direkte bevis.

I en straffesak vil det ofte bli presentert flere typer bevis, forklaringer, beslaglagte bevisgjenstander, dokumenter mv. Retten må vurdere bevisenes styrke, både enkeltvis og samlet, og kan bare domfelle hvis den er overbevist om at tiltalte er skyldig. I noen tilfeller kan ett bevis være avgjørende for å overbevise retten om tiltaltes skyld, i andre tilfelle er det summen av flere bevis som leder til en slik overbevisning. Ved vurdering av bevisenes styrke, både enkeltvis og samlet, kan man ikke bare bygge på statistisk beregnet sannsynlighet. Dels kan det mangle opplysninger for å kunne beregne en nøyaktig sannsynlighet, dels vil statistikk ikke uten videre være avgjørende i enkelttilfeller.

Svein Slettan og Toril Øie uttaler i *Forbrytelse og straff*, bind I (2001) side 25:

Men absolutt visshet forekommer sjelden eller aldri i det virkeliges verden. Når den tunge avgjørelsen om skyld eller uskyld skal treffes, er

det ofte en margin av tvil. En helt teoretisk tvil – den tvilen som består i at en alltid kan ta feil – er ikke nok til å frifinne. Noe i det konkrete saksforholdet må skape tvil: Løy hovedvitnet? Kan han ha sett feil eller ha blandet sammen to personer? Var fartsmåleren i uorden?

I uttrykket «rimelig tvil» ligger det følgelig at tvilen må være fornuftig og begrunnet (jf. det engelske: beyond reasonable doubt). - Hvis det praktisk sett ikke kan være tvil om at den tiltalte er skyldig, kan han dømmes.

Kommisjonen finner også grunn til å vise til en avgjørelse fra Høyesterett som er inntatt i Rt. 2005 side 1353.

Prinsippet om at enhver rimelig og fornuftig tvil skal komme den tiltalte til gode er en bærebjelke i straffeprosessen. Kravet gjelder for bevisresultatet som sådan – i vår sak om A hadde utvist forsett med hensyn til den omstendighet at det dreide seg om narkotika. Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.

Kommisjonen legger også disse bevisvurderingsprinsipper til grunn for sin vurdering av gjenåpningssaken.

DEL IV STRAFFEPROSESSLOVEN § 391 NR. 3

7 Innledning

7.1 Tolkning av straffeprosessloven § 391 nr. 3

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 skal krav om gjenåpning til gunst for domfelte tas til følge:

når det opplyses en ny omstendighet eller skaffes fram et nytt bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere straffregel eller en vesentlig mildere rettsfølge.

Kommisjonen vil bemerke at straffeprosessloven § 391 nr. 3 oppstiller to separate vilkår: Et krav om at det må være fremkommet nye omstendigheter eller bevis, og et krav om at disse synes egnet til å føre til frifinnelse eller mildere straff.

Nyhetskravet tolkes ikke strengt. Omstendigheter og bevis er nye når de ikke har vært fremme for den dømmende rett, og dermed ikke har kunnet påvirke dommens innhold. Ved vurderingen av hva som er nytt, foretas en sammenlikning av det som nå fremlegges og det som ble fremlagt for den dømmende rett, jf. Rt. 2005 s. 1665. Det er ikke av betydning for nyhetsvurderingen at de omstendigheter som påberopes har vært fremlagt i forbindelse med en tidligere begjæring om gjenåpning.

Nye omstendigheter er faktiske forhold som ikke har vært fremme for den dømmende rett. Om nye analyser av beviskjeden eller deler av den viser kommisjonen til Høyesteretts kjæremålsutvalgs uttalelse i Rt. 2001 s. 1521: «Normalt er heller ikke nye vurderinger av bevis som ble ført for den dømmende rett, å anse som nye omstendigheter eller bevis i relasjon til bestemmelsen i § 391 nr. 3». I saker der det ikke foreligger «noe av nye kjensgjerninger eller bevis men en ny analyse av beviskjeden som får dommen til å fremstå i et tvilsomt lys» skal forholdet vurderes etter § 392 annet ledd, jf. NUT 1969:3 s. 334.

Spørsmålet om når nye sakkyndige vurderinger kan anses som nye bevis, har vært behandlet i flere avgjørelser fra Høyesteretts kjæremålsutvalg. I Høyesteretts kjæremålsutvalgs tidligere behandling av Torgersen-saken, inntatt i Rt. 2001 s. 1521, ble rettstilstanden utlagt slik:

Normalt er heller ikke nye vurderinger av bevis som ble ført for den dømmende rett, å anse som nye omstendigheter eller bevis i relasjon til bestemmelsen i § 391 nr. 3. Nye sakkyndige erklæringer kan imidlertid bli ansett som nye bevis, selv om de ikke er basert på nytt materiale, jf. blant annet Rt-1994-1149. Nye undersøkelser av teknisk bevismateriale i saken, eksempelvis med grunnlag i nye metoder eller nye generelle innsikter, vil således kunne anses som nye bevis. Også nye sakkyndige vurderinger som bare har karakter av evalueringer av tidligere sakkyndiges uttalelser, vil kunne anses som nye bevis, i hvert fall hvis evalueringene er basert på ny innsikt som har alminnelig faglig tilslutning.

Kommisjonen slutter seg også til det kommisjonen uttalte i avgjørelsen av 8. desember 2006 om hva som utgjør en sakkyndig vurdering:

Det at enkeltpersoner uten spesiell sakkyndigkompetanse har teorier, analyser og argumentasjon knyttet til bevisene fra 1958, er ikke å anse som nye bevis eller omstendigheter som skal vurderes etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Det bemerkes videre at nye forklaringer fra domfelte eller vitner som har forklart seg for den dømmende rett, normalt ikke er å anse som nye bevis eller omstendigheter jf. Rt. 2000 s. 1046 og GK-2015-145.

Vurderingen av om de nye bevis eller omstendigheter synes egnet til å føre til frifinnelse, skal skje på bakgrunn av en samlet bevisbedømmelse, jf. Rt. 2004 s. 1429. Betydningen av de nye bevis og omstendigheter må vurderes i sammenheng med det øvrige bevismaterialet som foreligger i saken jf. Rt. 2001 s. 1521.

En rimelig mulighet for frifinnelse eller mildere straff har vært ansett tilstrekkelig, jf. eksempelvis Rt. 2001 s. 1521 og senere Rt. 2003 s. 1389 avsnitt 97. Det kreves altså ikke så mye som sannsynlighetsovervekt, jf. Rt. 2004 s. 1429.

7.2 Om den videre drøftelsen

7.2.1 Overordnet systematikk

I kommisjonens vurdering behandles først sakens tekniske bevis, og deretter de taktiske bevis. Kommisjonen ser den pedagogiske verdien av en kronologisk gjennomgang av bevisbildet, slik det er fremstilt i begjæringen. Etter kommisjonens oppfatning er det likevel, for den videre gjennomgang og vurdering av de enkelte bevis, hensiktsmessig med en tematisk inndeling.

Denne systematikken er for det første valgt fordi det er naturlig å ta utgangspunkt i de tekniske bevis og behandle disse samlet. Som kommisjonen kommer nærmere tilbake til under, er det særlig disse bevis som må antas å ha stått sentralt i lagrettens vurdering i 1958. Dermed er det hensiktsmessig å gi en beskrivelse av hvordan de

tekniske bevis står i dag, før kommisjonen går nærmere inn på de taktiske bevis.

For det andre er det særlig for de tekniske bevis at det etter hovedforhandlingen har fremkommet nye bevis og omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3. For flere av de taktiske bevis er det derimot ikke anført å foreligge noe nytt. Også av denne grunn er det naturlig å begynne med de tekniske bevis.

I den samlede vurdering som foretas i kapittel 20, vil kommisjonen legge opp drøftelsen kronologisk.

7.2.2 Systematikk i de enkelte kapitler

Kommisjonen vil i de neste kapitlene foreta en vurdering av de enkelte bevis som i partenes innlegg er trukket fram som de mest sentrale.

I hvert kapittel beskrives først behandlingen av beviset under etterforskningen og hovedforhandlingen, med sikte på å kartlegge hvordan beviset stod for den dømmende rett i 1958. Kommisjonen vil bemerke at Eidsivating lagmannsrett var satt med lagrette. Avgjørelsen av skyldspørsmålet var ikke begrunnet. Det er derfor ikke mulig å si noe sikkert om hvordan det enkelte bevis ble vurdert eller vektlagt av lagretten.

Rettsboken for hovedforhandlingen viser hvilke vitner og sakkyndige som avga forklaring under hovedforhandlingen og hva som ellers ble dokumentert. Det nærmere innholdet i forklaringene er ikke nedtegnet.

Om grunnlaget for vurderingen av hva som var fremme for den dømmende rett, slutter kommisjonen seg til det Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte i avgjørelsen av 2001:

Innholdet i de vitneforklaringene som ble avgitt under hovedforhandlingen, må antas i hovedsak å samsvare med de skriftlig nedtegnede politiforklaringer og rettslige forklaringer som ble avgitt til forhørsretten under den rettslige forundersøkelse. Også de sakkyndiges forklaringer må i hovedsak antas å være i overensstemmelse med innholdet i de skriftlige erklæringer som ble avgitt til forhørsretten. De

skriftlige nedtegnelser som foreligger, gir imidlertid på ingen måte et fullstendig bilde av det som fremkom under hovedforhandlingen. Både tiltalte, vitner og sakkyndige må antas å ha vært gjenstand for til dels inngående eksaminasjon fra rettens, aktors og forsvarerens side. Dette har på vanlig måte ført til utdypninger, nyanseringer, oppklaringer av uklarheter mv. Det er således ikke grunnlag for å trekke vidtgående slutninger fra det skriftlige materialet til hva som har kommet fram under hovedforhandlingen.

I en viss, men begrenset, utstrekning kan avisoppslag fra rettsforhandlingene tenkes å kaste et supplerende lys over det som fremkom. Uttalelser avgitt i etterhånd kan også være av interesse, blant annet statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958, der han i anledning [Torgersens] første gjenopptakelsesbegjæring, som senere ble trukket tilbake, ga «en bred, samlet fremstilling av det bevismateriale som lagretten bygget sin avgjørelse på».

Sitatet om Dorenfeldt redegjørelse er hentet fra lagmann Lundes utkast til avgjørelse fra 1959. Begge deler belyser til en viss grad det som kom fram under hovedforhandlingen i 1958.

Kommisjonen vil derfor basere beskrivelsen på de nedtegnede forklaringene og skriftlige rapportene, Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, lagmann Lundes utkast og i en viss utstrekning avisartikler fra hovedforhandlingen.

I hvert kapittel beskrives deretter den utvikling som har skjedd etter hovedforhandlingen i 1958. Med utvikling sikter kommisjonen til nye sakkyndige uttalelser, vitneavhør mv. som knytter seg til beviset eller den enkelte delen av hendelsesforløpet. For en beskrivelse av vurderingene foretatt i tidligere avgjørelser vises til den grundige gjennomgangen i kommisjonens avgjørelse av 8. desember 2006. Kommisjonen vil i det følgende ikke gå nærmere inn på anførsler knyttet til vurderingen av bevisene, lovanvendelsesfeil og saksbehandlingsfeil i tidligere avgjørelser om gjenåpning.

Videre i kapitlene gjengis partenes anførsler. Partene har samlet sett inngitt et svært omfattende materiale, der de samme temaene behandles på flere ulike steder. Kommisjonen har gjennomgått det samlede materialet partene har sendt inn, men har ikke funnet

grunn til, eller behov for, å gjengi eller kommentere samtlige detaljer eller anførsler. Forhold som kommisjonen mener er av betydning for avgjørelsen, er kommentert.

I gjengivelsen av domfeltes anførsler har kommisjonen tatt utgangspunkt i begjæringen, samt de supplerende analysene fra tidligere førstelagmann Nils Erik Lie og andre utredninger som særskilt er fremhevet i begjæringen. I gjengivelsen av påtalemyndighetens anførsler har kommisjonen tatt utgangspunkt i uttalelsen av 22. oktober 2018, samt tidligere uttalelser som påtalemyndigheten særskilt fremhever.

Deretter foretar kommisjonen sin vurdering av beviset. I denne delen av drøftelsen foretas en vurdering av om det er fremkommet nye bevis eller omstendigheter som ikke var fremme for lagretten i 1958. Dersom kommisjonen finner at det er kommet til noe nytt, vurderes hvorvidt dette nye isolert sett synes egnet til å føre til frifinnelse eller for øvrig stiller beviset i et annet lys enn slik det stod for lagretten i 1958. Kommisjonen foretar også en vurdering av partenes anførsler for de bevis der det ikke er anført å foreligge noe nytt, ettersom disse bevis inngår som en del av det øvrige bevisbildet.

En samlet vurdering av bevisbildet, der det vurderes om de nye bevis og omstendigheter, sett i lys av det øvrige bevisbildet, synes egnet til å føre til frifinnelse, foretas i kapittel 20 under.

7.2.3 Om begrepsbruk

Når det i det videre vises til Den rettsmedisinske kommisjon, vil denne alltid omtales som DRK. Begrepet «kommisjonen» brukes kun om Gjenopptakelseskommisjonen.

Domfelte har hatt en rekke kommentarer til begrepsbruk i vurderingen av bevisverdien av de enkelte bevis. Kommisjonen finner derfor grunn til å knytte enkelte kommentarer til dette.

Det bemerkes for det første at kommisjonen, i de deler av vurderingen det har vært mulig og hensiktsmessig, har forsøkt å

knytte konklusjonene i vurderingen av de enkelte bevis opp mot de begreper domfelte bruker i begjæringen og tilhørende innlegg.

Domfelte understreker i bemerkningene til påtalemyndighetens uttalelse at den riktige problemstillingen i vurderingen av de enkelte bevis, er i hvilken grad det er sannsynlig at beviset taler for Torgersens skyld. Etter kommisjonens oppfatning er også flere og andre problemstillinger av interesse i vurderingen under straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Vurderingstemaet etter bestemmelsen er, som beskrevet over, hvorvidt nye bevis eller omstendigheter synes egnet til å føre til frifinnelse. Som beskrevet over er det tilstrekkelig at det foreligger en rimelig mulighet for frifinnelse.

Når hvert enkelt bevis vurderes etter § 391 nr. 3, er det av stor interesse hvorvidt beviset utelukker, er uforenelig med eller umuliggjør at domfelte var skyldig. Dersom dette er tilfellet, vil de nye bevis eller omstendigheter i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse.

I den samlede bevisvurderingen er bevisverdien av de enkelte bevis av interesse. De enkelte momentene i bevisvurderingen kan, som understreket i Rt. 2005 s. 1353, ha ulik bevisstyrke. Disse må ikke i seg selv bevise ut over enhver rimelig tvil at domfelte er skyldig, og det kreves heller ikke at det enkelte moment sannsynliggjør domfeltes skyld. Det er det samlede bevisbildet som må oppfylle det strafferettslige beviskravet.

I forlengelsen av dette finner kommisjonen også grunn til å understreke at den bevismessige vekt til det enkelte bevis, ikke lar seg uttrykke i prosent eller som en nøyaktig grad av sannsynlighet.

8 Tannbittbeviset

8.1 Innledning

Under obduksjonen ble det funnet et bittmerke i fornærmedes bryst bestående av seks bittspor. De tre merkene avsatt over og til siden

for brystvorten omtales som bittspor 1, 2 og 3, mens merkene under brystvorten omtales som bittspor 4, 5 og 6.

Tannbittbeviset brukes som en fellesbetegnelse på de undersøkelser, fotografier, avtrykk og avstøpninger som er gjort av fornærmedes bryst, som er sammenholdt med avstøpninger og avtrykk av domfeltes tenner.

I punktet her foretas en isolert vurdering av tannbittbeviset. Forhold knyttet til Zalgen-modellen, drøftes nærmere i kapittel 19 under. En samlet vurdering av tannbittbeviset og det øvrige bevismaterialet i saken foretas nedenfor i kapittel 20.

8.2 Behandlingen i 1957–1958

Tannlege Ferdinand Strøm, og senere professor dr. philos. Jens Wærhaug, ble oppnevnt for å undersøke bittmerkene i fornærmedes bryst.

Begge de sakkyndige undersøkte karakteristika ved bittmerkene og ved Torgersens tenner, og holdt disse opp mot hverandre. Både Strøm og Wærhaug identifiserte seks merker i brystet. Strøm så også et mulig syvende merke. De to var videre enige om at merkene over brystvorten, merke 1 til 3, var avsatt av tenner i biterens overkjeve, mens merkene under brystvorten, merke 4 til 6, var avsatt av tenner i biterens underkjeve.

Strøm slo i sin rapport av 28. april 1958 fast at det var karakteristika i skjærekanten til både overkjevens og underkjevens midtre fortenner hos Torgersen som han gjenfant i bittmerket. Etter Strøms oppfatning var merke 1 til 3 avsatt av henholdsvis Torgersens venstre midtre fortann (tann 21), høyre midtre fortann (tann 11) og høyre sidefortann (tann 12) i overkjeven, mens merke 4 til 6 var avsatt av henholdsvis høyre hjørnetann (tann 43), høyre midtre fortann (tann 41) og venstre midtre fortann (tann 31) i underkjeven. Fra hans konklusjon gjengis:

Ved tennene hos mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen foreligger det som nevnt en rekke særlige karakteristika som alle uten

undtagelser gjenfinnes i bittsporene hos den drepte. Ut fra et vitenskapelig syn er det etter min oppfatning overveiende sannsynlig at bitemerket i brystet til Rigmor Johnsen skriver seg fra mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersen.

Ut fra min personlige erfaring, vel vitende om mitt ansvar, anser jeg bitemerket i brystet til den drepte å være identiske med mistenkte Fredrik Ludvik Fasting Torgersens tenner.

Wærhaug avga sin rapport 14. mai 1958. Han var da ukjent med de deler av Strøms rapport som gjaldt hans funn og konklusjoner. Wærhaug fant en rekke likheter mellom bittmerkene i brystet og Torgersens tenner. Etter hans oppfatning var bittmerke 1 til 3 avsatt av henholdsvis venstre midtre fortann (tann 21), høyre midtre fortann (tann 11) og høyre hjørnetann (tann 13) i overkjeven, mens bittmerke 5 og 6 var avsatt av høyre midtre fortann (tann 41) og venstre midtre fortann (tann 31) i underkjeven. Merke 4 ble ikke særskilt nevnt. Fra hans konklusjon gjengis:

Bittsporene i den drepte Rigmor Johnsens bryst kan med en til visshet grensende sannsynlighet sies å være etterlatt av Fredrik Ludvig Fasting Torgersen. Det kan ikke utelukkes at andre kan ha gjort det, men denne muligheten er så liten at den neppe kan tas i betraktning.

Avisreferater fra hovedforhandlingen, samt Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, tyder på at de to sakkyndige fastholdt sine beskrivelser av bittmerket og sine konklusjoner i sine forklaringer for retten.

I Aftenpostens aftennummer 10. juni 1958 stod det eksempelvis at tannlege Strøm hadde funnet at det «foreligger full overenstemmelse med bittet i den drepte pikens bryst». Ifølge referatet uttalte Strøm at:

Når jeg har formet min konklusjon slik at det er overveidende sannsynlig at han har tilføyet den drepte bittet, så betyr det, at fra min praktiske erfaring er jeg ikke i tvil. Men ut fra et vitenskapelig synspunkt kan det diskuteres.

I Dorenfeldts redegjørelse er det videre beskrevet at Wærhaug, på spørsmål om hans konklusjon avvek fra Strøms, svarte benektende.

Han uttalte videre: «Det er Torgersens tenner som har avsatt bittet. Jeg er overbevist».

Tilsvarende er Wærhaug også i Aftenpostens morgennummer og Arbeiderbladet av 11. juni 1958 sitert på at han personlig var «overbevist» om at merkene i avdødes bryst stammet fra Torgersens tenner.

Avisreferatene tilsier at tannbittbeviset ble fremhevet som et av de tre tekniske hovedbevis i saken, og at det ble tillagt stor vekt i statsadvokatens prosedyre. I Vårt Land av 13. juni 1958 uttales:

Avgjørende bevis i denne saken er avføringen fra den drepte på tiltaltes sko, barnålene fra drapsstedet som ble funnet på tiltalte, og i særlig grad bittsportene fra hans tenner i den dreptes bryst.

Det er imidlertid ikke mulig å si noe sikkert om rettens vurdering av tannbittbeviset, eller om hvordan det ble vektlagt.

8.3 Etter behandlingen i 1958

8.3.1 Innledning

Under gis en kort, kronologisk oversikt over sakkyndige erklæringer vedrørende tannbittbeviset som har kommet til etter 1958. Kommisjonen kommer nærmere tilbake til innholdet i de ulike rapportene i vurderingen i punkt 8.6.2 under.

8.3.2 Gjenopptakelsessaken i 1973–1976

Wærhaug opplyste i brev av 21. november 1972 at han, forut for hovedforhandling, justerte sin konklusjon vedrørende hvilken tann som hadde avsatt merke 3, og landet på at Strøms konklusjon om at merket var avsatt av øvre høyre sidefortann (tann 12), var den riktige. Dette forhold ble ikke nevnt i hans forklaring for lagmannsretten i 1958, men først klart i forbindelse med denne gjenopptakelsessaken.

Som bilag til begjæringen om gjenopptakelse i 1973 ble det fremlagt en uttalelse fra tannlege Fredrik Neumann av 4. februar 1973 og fra professor dr. odont. Arne Hagen datert primo juni 1973. De to kritiserte flere forhold ved Strøms og Wærhaugs

undersøkelser, og gikk imot de opprinnelige rapportene. Hagen konkluderte med at han hadde identifisert minst to negative kriterier som utelukket Torgersen som biteren.

Dosent dr.med., cand. odont. Gisle Bang ble oppnevnt av lagmannsretten som sakkyndig. I sin erklæring av 17. oktober 1974 og i tilleggserklæring av 14. november 1974, fant han at det var «overveiende sannsynlig» at bittmerkene i avdødes bryst var avsatt av Torgersens tenner.

8.3.3 Gjenopptakelsessaken i 1997–2001

En rekke undersøkelser og rapporter ble avgitt forut for både Borgarting lagmannsretts og Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling av saken i henholdsvis 2000 og 2001. Flere av disse rapportene ble vurdert av DRK.

En uttalelse fra tannlege Kjell Johannessen av 8. september 1997 var vedlagt begjæringen. Johannessen sluttet seg til Neumanns og Hagens innvendinger, og konkluderte med at det ikke var noen «reell mulighet for at det skal være Torgersens tenner som har avsatt tannavtrykkene i den dreptes bryst».

Professor Donald Gordon MacDonald og dr. David Keith Whittaker ble oppnevnt som sakkyndige av lagmannsretten. De avga 28. juli/3. august 1999 en samlet rapport der de slo fast at Torgersen hadde naturlige tenner med tydelige karakteristiske trekk, og at hans tannsett kunne forklare alle karakteristika som fantes i bittet. Videre konkluderte de med at det ikke var mulig å utelukke Torgersen som biteren, og at det var meget sannsynlig at Torgersen var biteren. Rapporten ble imøtegått av privat engasjerte sakkyndige: Johannessen (udatert) og professor dr.med. Per Holck (28. oktober 1999, 11. mars 2000 og 4. juli 2000). Holck konkluderte i uttalelsen av 28. oktober med at det var «en rekke uoverensstemmelser av en så avgjørende grad» at det var «nærliggende å konkludere med at Torgersen utelukkes». De rettsoppnevnte sakkyndige, MacDonald og Whittaker, ble på denne bakgrunn bedt om å avgi en tilleggserklæring. Denne ble avgitt 26. juli 2000, og de sakkyndige fastholdt sin konklusjon.

DRK uttalte seg om rapportene fra MacDonald og Whittaker og Holck, og fikk i den forbindelse også oversendt øvrig materiale. DRK konkluderte på denne bakgrunn i sin uttalelse av 7. august 2000 med at:

(...) sammenlikningen mellom bittmerket og Torgersens tannsett, som dokumentert i de forskjellige undersøkelsene, ikke kan underbygge en absolutt konklusjon hverken om at Torgersen har avsatt bittmerket, eller at han ikke har det. Det bør utvises forsiktighet, og domstolen bør ikke tillegge bittmerket for stor bevisbyrde [bevismessig vekt, kommisjonens anmerkning].

I forbindelse med behandlingen av domfeltes anke over lagmannsrettens kjennelse i Høyesteretts kjæremålsutvalg, ble det inngitt erklæringer fra nye privat engasjerte sakkyndige. Professor David R. Senn avga sin uttalelse 11. mars 2001, og konkluderte med at han hadde gjort funn som utelukket Torgersen som biteren. Vedlagt hans rapport var kortfattede uttalelser fra tre andre amerikanske rettsodontologer: professor Marden E. Alder, professor C. Michael Bowers og professor Paul G. Stimson. Alle tre konkluderte med at Torgersen var utelukket som biteren. Bowers avga en utfyllende uttalelse der han underbygget sin konklusjon 13. mars 2001. Seniorforsker dr.med. Per R. Flood innga en erklæring 12. mars 2001 der han konkluderte med at tannbittbeviset «ikke er i nærheten av sikkert å kunne utpeke Torgersen som forbrytelsens gjerningsmann, like lite som det er egnet til å frikjenne ham for enhver mistanke». Det ble også inngitt flere innlegg fra forsker dr.scient. Jon Ingulf Medbø om ulike forhold vedrørende tannbittbeviset.

Kjæremålsutvalget avholdt 22. mars 2001 en muntlig høring for å belyse tannbittbeviset nærmere. I etterkant av høringen ble det inngitt uttalelser fra professor dr.odont. Tore Solheim (3. april 2001), Senn (3. april 2001), Flood (4. april 2001) og MacDonald og Whittaker (23. juli 2001). Solheim innga også en preliminær rapport om frekvenser av trekk slik man finner i bittsporet av 5. april 2001.

DRK påpekte i uttalelse av 3. oktober 2001, der rapporter fra Senn, Bowers, Flood, og MacDonald og Whittaker ble vurdert, at:

By and large, it has been demonstrated that the present “state-of-the-art” of this field of forensic dentistry should not allow any firm conclusions that the present bite-mark was created by Torgersen, nor that it was not.

The Commission thus upholds and strengthens its opinion given to Borgarting Lagmannsrett in its report of 7 August 2000: Care should be taken, the Court should not put much burden of evidence on the bite-mark.

8.3.4 Gjenopptakelsessaken i 2004–2006

Begjæringen om gjenåpning var vedlagt en ny erklæring fra Senn av 22. november 2003, der han kritiserte kjæremålsutvalgets kjennelse og fastholdt sin tidligere konklusjon om at Torgersen kunne utelukkes som biteren.

Kommisjonen avholdt 27. til 30. mars 2006 en muntlig høring der fire av de sakkyndige som tidligere hadde vært engasjert i saken, Senn, Whittaker, Flood og Solheim, redegjorde nærmere for sine synspunkter.

Senn fastholdt sin konklusjon, og slo fast at Torgersen var utelukket som biter. Flood, som tidligere hadde slått fast at tannbittbeviset verken kunne utpeke eller utelukke Torgersen, konkluderte under høringen med at tannbittbeviset var egnet til å utelukke Torgersen som biter. Whittaker, som i de felles rapportene med MacDonald hadde konkludert med at det var «very likely» at Torgersen var biteren, mente under høringen i 2006 at det var «likely». Han anbefalte kommisjonen å se bort fra tannbittbeviset. Solheim fremholdt at bittsporet etter all sannsynlighet var satt av Torgersen, og uttalte at det etter hans oppfatning stod sterkere i 2006 enn i 1958.

8.4 **Domfeltes anførsler**

8.4.1 Tannbittbeviset i 1958 og i dag

Domfelte anfører at tannbittbeviset i 1958 var påtalemyndighetens kanskje sterkeste bevis. Beviset har i ettertid blitt utsatt for sterk

kritikk fra flere hold, og har blitt stadig svekket etter hvert som tiden har gått.

Tannbittbevisets stilling i 1958 beskrives i Lies analyse. Det understrekes at de rettsoppnevnte sakkyndige, Strøm og Wærhaug, i sine skriftlige erklæringer fokuserte på likhetene mellom bittmerkene og Torgersens tannsett. Både i sine rapporter og under hovedforhandling uttrykte de seg med stor grad av sikkerhet om at Torgersen var biteren.

Det fremgår videre av avisreferater fra statsadvokatens prosedyre og av Dorenfeldts redegjørelse for bevisene at han anså tannbittbeviset som avgjørende. Det må på denne bakgrunn legges til grunn at beviset har blitt tillagt vesentlig – antakelig avgjørende – vekt av lagretten.

I dag står beviset i en svært annen stilling og har en dramatisk annen bevisverdi. DRK uttalte i sine behandlinger av tannbittbeviset av 10. desember 1999 og 3. oktober 2001 at det burde utvises forsiktighet og at domstolen ikke burde tillegge beviset stor vekt. Også Høyesteretts kjæremålsutvalgs konklusjon fra 2001 gjenspeiler at tannbittbevisets verdi har blitt svekket og at situasjonen i dag er radikalt forskjellig fra i 1958. Utvalget konkluderte da med at tannbittbeviset var svekket og at det ikke var vesentlig mer sannsynlig at Torgersen var biteren enn at han ikke hadde avsatt bittmerket. Situasjonen i dag er ikke bare at tannbittbeviset er nullstilt, men at det representerer et motbevis som sannsynliggjør Torgersens uskyld.

8.4.2 Sakkyndige uttalelser om tannbittbeviset

Domfelte anfører at det foreligger en rekke nye sakkyndige uttalelser fra rettsodontologer, anatomer og en fysiolog, som alle utgjør nye bevis jf. § 391 nr. 3. Det dreier seg om uttalelser fra Bang, Johannessen, MacDonald og Whittaker, Senn, Holck, Flood, Medbø, samt DRKs vurderinger.

Domfelte fremhever at det har vært omfattende diskusjon mellom ulike sakkyndige om tannbittbevisets bevisverdi, og viser til Lies gjennomgang av de ulike sakkyndige erklæringene.

Lie fremhever flere svakheter ved rapportene til de rettsoppnevnte odontologisk sakkyndige som har konkludert med at Torgersen var biteren. Det var uoverensstemmelser innad i de enkelte rapporter og også mellom dem. Felles for rapportene er at de konsentrerte seg om enkeltvis begrensede likhetstrekk mellom Torgersens og biterens tannsett, og i all hovedsak så bort fra uoverensstemmelser som talte mot at Torgersen var biter. Forklaringene de sakkyndige har gitt på ulike avvik mellom bittmerkene og Torgersens tannsett, har senere blitt tilbakevist.

For enkelte sakkyndige foreligger det også forhold som trekker deres kompetanse eller objektivitet i tvil. Strøm hadde ikke tidligere erfaring med identifisering av bittspor i menneskelig vev og Wærhaug manglet rettsodontologisk kompetanse overhodet. Dette var ikke kjent for lagretten. Bang kan ha manglet den nødvendige distanse til sin læremester Strøm for å foreta en uavhengig analyse. Solheim, som i noen spørsmål har vært engasjert av påtalemyndigheten, har vært ansett inhabil av påtalemyndigheten selv, grunnet sitt nære forhold til Strøm og Bang.

Lie fremhever at det samlet sett er en entydig oppfatning hos flertallet av de sakkyndige som har vurdert tannbittbeviset at det er mer sannsynlig at Torgersen ikke er biteren enn at han er det, eventuelt at han må utelukkes som biteren. Det fremheves at de eneste sakkyndige som har gjennomgått og vurdert alle trekk ved beviset, altså både de som kan tale for at Torgersen var biteren og for at han ikke var det, er Senn, Flood, Holck og Medbø. Disse er samstemmige i sin konklusjon om at en rekke trekk ved tannbittbeviset viser at Torgersen ikke kan være biteren.

I begjæringen fremhever domfelte at tannbittbeviset må vurderes ut fra flere forskjellige sakkyndige fagområder.

Uttalelsene fra de anatomisk sakkyndige, Holck og Flood, er av sentral betydning i saken fordi usikkerhetene ved bittsporet i all hovedsak knytter seg til mediet bittet er avsatt i – det menneskelige vevet – ikke tennene som avsatte det. Uttalelsen fra fysiologisk

sakkyndig Medbø innebærer en fullstendig gjennomgang av både likheter og avvik på bakgrunn av et annet fagfelt enn de øvrige sakkyndige. Den utgjør en helt ny sakkyndig uttalelse til denne begjæringen om gjenopptakelse. Til påtalemyndighetens anførsel om betydningen av Medbøs tidligere engasjement i saken, anfører domfelte at dette ikke kan tillegges vekt i vurderingen av om hans uttalelse utgjør et nytt bevis, jf. § 391 nr. 3.

Det er den vitenskapelige bakgrunn disse tre sakkyndige besitter, ikke rettsodontologisk kompetanse, som gir best grunnlag for kvalifiserte standpunkter.

8.4.3 Påliteligheten av bittmerker som bevis

Domfelte understreker at nyere litteratur i rettsodontologien viser at det er enighet om at sammenlikning mellom bittmerker og biterens tenner kan utelukke den mistenkte, men høyst tvilsomt om det kan gi grunnlag for en positiv identifikasjon. Bevisverdien av bittspor er derfor ikke høy, og det må vises tilbakeholdenhet med å tillegge bittmerker vekt.

Den tyske rettsodontologen dr. Klaus Röttscher og den amerikanske rettsodontologen dr. Bruce R. Rothwell har begge, med henvisning til nyere studier, uttalt at det normalt kreves minst fire til fem merker ved siden av hverandre i tannbuen for å foreta en positiv identifikasjon. Videre kreves det at alle elementer i bittsporene må kunne forklares. Dersom det er elementer i en mistenks tannsett som ikke stemmer med merket, må han ekskluderes. Et pålitelig statistisk sammenligningsgrunnlag er også av stor betydning, slik at man kan fastslå frekvensen av bestemte trekk som finnes hos en mistenkt.

I denne saken er det kun avsatt merker etter seks tenner. Av disse gir kun merke 5 og 6, som er avsatt av biterens nedre midtre fortenner, et meningsfylt grunnlag for sammenlikning. Forutsetningene for å foreta en positiv identifikasjon er ikke til stede.

At bittmerket er avsatt i hud generelt og i et kvinnebryst spesielt, skaper særlige vanskeligheter med tanke på identifikasjon. De

opprinnelige sakkyndige Strøm og Wærhaug ser ikke ut til å ha reflektert over disse forhold.

Denne grunnleggende og generelle usikkerheten må tillegges vekt i vurderingen av tannbittbevisets betydning.

8.4.4 Sammenlikning av bittmerket og Torgersens tenner

I begjæringen anføres at likhetstrekkene mellom bittmerket og Torgersens tannsett har lav bevisverdi, og ikke kan tas til inntekt for at han er biteren. Alle de sakkyndige har trukket fram merker etter langsgående slitasjefurer i merke 5 og 6, hvilket stemmer overens med Torgersens tann 31 og 41. Det må imidlertid legges til grunn at slike slitasjefurer er vanlige, og de er derfor uten verdi som identifiserende faktorer. MacDonald og Whittaker har konstatert likheter ved overlegning, men andre sakkyndige har ved tilsvarende overlegning konstatert at det ikke er likheter. Fremgangsmåten har uansett begrenset betydning når antallet tenner som kan sammenliknes med merkene er lite.

Mellom de sakkyndige som har konkludert med at Torgersen er biter er det uenighet om hvilke tenner i overkjeven som har avsatt merke 1 til 3. Tre ulike alternativer har vært lansert. Dette innebærer for det første at bittspor 1 til 3 ikke bidrar til klargjøring av spørsmålet om Torgersen var biter. Det anføres videre at de alternative tolkningene gjensidig utelukker hverandre. Dette viser i seg selv at Torgersen ikke kan ha vært biteren. Fra begjæringen gjengis:

MacDonald og Whittaker har påvist to grunnleggende forhold ved Torgersens tenner i overkjeven som ikke stemmer med Strøms og Wærhaugs tolking: Manglende samsvar mellom tann 13 og bittmerke 3, og manglende samsvar mellom bittsporene 1 og 2 på den ene siden og tannstillingen for Torgersens tenner 21 og 11 på den andre siden. Medbø har på sin side påvist at en forutsetning for MacDonald og Whittakers versjon – at underkjeven har vært trukket en centimeter til høyre under bittet – medfører at andre tenner møtes før fortennene og forhindrer at disse setter dype og tydelige merker.

Domfelte anfører videre at mer sentralt enn likhetstrekkene, er at det foreligger betydelige ulikheter mellom bittmerkene og

Torgersens tenner. Ingen av disse forhold ble fremhevet av de sakkyndige i 1958. I senere behandlinger av saken har ulikhetene enten vært vurdert på en helt utilfredsstillende måte, eller overhodet ikke vært vurdert. Uoverensstemmelsene taler med styrke mot at Torgersen var biteren.

Ulikhetene behandles i flere innlegg fra domfelte. Med utgangspunkt i opplistingen som brukes i begjæringen, supplert med enkelte avvik som beskrives i innlegget av 9. januar 2018, kan ulikhetene i korthet oppsummeres slik:

- a) Manglende spor etter høyre nedre sidefortann (tann 42). Det er enighet om at biterens høyre midtre fortann i underkjeven, tann 41, har avsatt spor 5, og at biterens høyre nedre hjørnetann, tann 43, har avsatt merke 4. Domfelte anfører at det er uforklarlig at tann 42 ikke har avsatt noe merke når de tilstøtende tennene har det. Torgersens høyre nedre sidefortann, tann 42, står høyere enn tann 41, og fraværet av merke kan dermed ikke skyldes at bitekanten er lavere enn på de tilstøtende tennene. Tre uavhengige bittforsøk av Johannessen, Senn og Medbø, foretatt med avstøpninger av Torgersens tenner, har vist at tann 42 uten unntak avsetter merke når tann 41 og 43 gjør det.
- b) Tannstillingen for Torgersens midtre fortenner i underkjeven (tann 31 og 41) holdt opp mot merke 5 og 6. Torgersens nedre høyre midtfortann, tann 41, stikker 1 millimeter *ut* i tannbuen. Hans tannstilling er motsatt av den som gjengis i merke 5 og 6, der merke 5 synes å være avsatt av en tann som lå *inn* i tannbuen. Dette viser at Torgersen ikke kan ha vært biteren.
- c) Avstanden mellom bittspor 4 og 5. Medbø har påvist at det ikke er plass til Torgersens nedre høyre sidefortann (tann 42) mellom bittmerkene 4 og 5, hvilket ytterligere bekrefter at han ikke kunne vært biteren.
- d) Bittspor 3 og 4. Merkene bærer preg av å være avsatt av spisse hjørnetenner, mens disse tennene hos Torgersen hadde en avrundet og butt form. Dette er en ytterligere indikasjon på at Torgersen ikke var biteren.
- e) Avstanden mellom bittspor 2 og 3. MacDonald og Whittaker har, i sin fortolkning av overkjevesporet, beskrevet en avstand

mellom merke 2 og 3. Denne gjenfinnes ikke mellom Torgersens øvre høyre sidefortann (tann 12) og øvre høyre hjørnetann (tann 13), som ifølge britenes teori skal ha avsatt merkene.

- f) Avstanden mellom bittspor 1 og 2. MacDonald og Whittaker har beskrevet et lite mellomrom mellom merke 1 og 2. Dette er vanskelig å forene med den manglende avstanden mellom Torgersens høyre øvre fortenner (tann 11 og 12).
- g) Manglende samsvar mellom Torgersens øvre høyre midtfortann (tann 11) og bittmerke 1. Merket kan tolkes slik at biteren hadde slitasjefurer i tannen. Torgersens høyre øvre midtfortann (tann 11), som MacDonald og Whittaker har lagt til grunn at har avsatt dette merket, har ingen slike furer.

I begjæringene fremheves det at forholdene omtalt i punkt a, b og c hver for seg viser at Torgersen ikke kan ha vært biteren. Ingen av disse lar seg forene med Torgersens tannsett. Når de vurderes kumulativt blir konklusjonen om at Torgersen ikke kan ha vært biteren, enda tydeligere. Forholdene omtalt i punktene d, e, f og g er også vanskelig å forene med Torgersen som biter. Når disse forhold vurderes samlet, og ses i lys av at tolkningsalternativene vedrørende overkjevesporene gjensidig utelukker hverandre, gir de et klart bilde av at bittmerkene ikke stammer fra Torgersens tenner.

I begjæringen fremheves det også at det, dersom man skal akseptere slike uoverensstemmelser, på samme vis må legges til grunn at tilsynelatende overensstemmelser like gjerne kan skyldes tilfeldigheter som reelt samsvar.

På denne bakgrunn gis følgende konklusjon om tannbittbeviset på side 115 og 116 i begjæringen:

Konklusjonen er i dag at det ikke kan være noen fornuftig tvil om at tannbittbeviset ikke kan ha noen bevisverdi som støtter påtalemyndighetens drapsteori.

Tvert imot står man på dette punkt ovenfor et viktig motbevis i saken. Det er i dag langt på vei en overveldende oppslutning blant flertallet av de engasjerte sakkyndige om at tannbittbeviset langt på vei utelukker Torgersen som biter.

Disse omstendighetene representerer nye bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3

8.5 Påtalemyndighetens anførsler

Det som nå anføres å være nytt, Lies analyser og Medbøs utredning, utgjør etter påtalemyndighetens oppfatning ikke nye bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Det fremheves særlig at Medbøs vurderinger, inntatt i et upublisert bokmanus med tittelen *Justismordet på Fredrik Torgersen*, ikke tilfredsstiller de krav til objektivitet som kan stilles til sakkyndige uttalelser, og at hans vurderinger bærer preg av å være et rent partsinnlegg.

Påtalemyndigheten påpeker at tannbittbeviset har vært vurdert svært grundig i forbindelse med tidligere gjenåpningssaker. De forskjellige rettsinstanser har oppnevnt i alt fem sakkyndige, og domfelte selv har engasjert en rekke personer. Disse har studert hele eller deler av materialet, og kommet med sine konklusjoner. DRK har i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997 til 2001 hatt de nye sakkyndige uttalelser til vurdering. Beviset har også vært gjenstand for grundig og omfattende behandling i de tidligere avgjørelsene i gjenopptakelsessakene. De tidligere begjæringer om gjenopptakelse har likevel ikke vært tatt til følge.

Om kjæremålsutvalgets konklusjon i 2001 gjengis fra påtalemyndighetens tidligere uttalelse av 2. desember 2005:

Kjæremålsutvalget kom ved siste behandling, jf. Rt 2001/1521, til at vekten av tannbittbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Utvalget fant at tannbittbeviset fremdeles trakk i retning av at Torgersen var biteren, men at dette ikke var vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket. Høyesterett konkluderte imidlertid med at de ikke fant at det var opplyst nye omstendigheter eller skaffet fram nye bevis som hver for seg eller samlet synes egnet til å føre til frifinnelse av Torgersen, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Påtalemyndigheten viser til de grundige drøftelser som er foretatt av samtlige rettsinstanser og tar til etterretning Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av tannbittbeviset i 2001.

Påtalemyndigheten ønsker likevel å påpeke at Kjæremålsutvalget ga uttrykk for å ha vært i atskillig tvil da Utvalget til slutt konkluderte med at tannbittbeviset måtte reduseres i forhold til det som ble lagt til grunn av de sakkyndige i 1958. Det vises til at samtlige fem rettsoppnevnte sakkyndige har kommet til at det er stor grad av sannsynlighet for at bittmerkene i brystet er avsatt av Torgersen. De to rettsoppnevnte sakkyndige for Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001, MacDonald og Whittaker, (videre omtalt som britene) konkluderte med at det var «meget sannsynlig» (very likely) at merkene i Rigmor Johnsen var avsatt av Torgersens tenner. De har videre presisert, på senere anmodning, at sannsynligheten for at Torgersen er biteren ligger et sted mellom 50–95%.

Påtalemyndigheten fremhever at Solheim i forbindelse med Høyesteretts behandling av gjenopptakelsessaken i 2001, foretok en statistisk evaluering av frekvensen av detaljene som fantes i tannsporet i Rigmor Johnsens bryst. Solheim konkluderte der med at sannsynligheten for at en annen person ved en tilfeldighet skulle passe inn i bittmerket, var 1:27 millioner.

Om tannbittbevisets bevisverdi i dag uttales:

Når det gjelder tannbittbevisets vekt som bevis bør det nok – tatt i betraktning alle de sakkyndige som har hatt synspunkter på beviset, legges til grunn at beviset isolert sett er svekket i forhold til hvordan det formentlig ble vektlagt i 1958. Å påstå at tannbittbeviset var det «som først og fremst felte Torgersen i 1958», slik det gjøres på side 113 i begjæringen, er det ikke grunnlag for. Også kommisjonen påpekte dette i sin avgjørelse i 2006, hvor det ble fremholdt at domfellelsen skjedde på grunnlag av et bredt bevisbilde der mange forhold samlet pekte mot Torgersen som gjerningsmann. Etter kommisjonens oppfatning var det ikke grunnlag for å hevde at tannbittbeviset alene ble tillagt spesielt stor vekt.

Påtalemyndigheten viser til Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av svekkelsen av tannbittbeviset fra 2001. Utvalget konkluderte der med at beviset «fremdeles trekker i retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket.» Etter påtalemyndighetens syn står denne konklusjonen fortsatt fast, på bakgrunn av den uenighet som har hersket mellom de sakkyndige.

Påtalemyndigheten fremhever videre at anførselen om at Torgersen er *utelukket* som biteren når alle elementer ved tannbittbeviset ses i sammenheng, også har vært gjort gjeldende i forbindelse med tidligere begjæringer om gjenåpning. Medbøs redegjørelser, som er fremlagt i forbindelse med denne begjæringen, skiller seg ikke fra synspunktene til de privat engasjerte sakkyndige som har konkludert med utelukkelse i forbindelse med tidligere begjæringer om gjenåpning. Påtalemyndigheten viser til at DRK hadde innvendinger mot disse sakkyndiges utelukkelseskonklusjoner. Fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs oppsummering i 2001 gjengis:

Til Senns rapport bemerker kommisjonen at konklusjonen i stor grad avhenger av tilliten til den sakkyndiges meninger om hvilke trekk de tenner må ha som har forårsaket bittmerket, og at disse forventede trekk – i alle fall delvis – blir presentert som ikke dokumenterte utsagn eller sakkyndig bedømmelse. Flood gir i sin rapport, ifølge kommisjonen, rimelig grunner for sin forsiktighet når det gjelder bittmerkets bevisverdi. Kommisjonen gir uttrykk for at den ikke har noen rimelig basis for å vurdere de kortfattede uttalelsene fra Alder, Stimson, og at Bowers absolutte konklusjon som utelukker Torgersen, blir presentert som «et ikke-dokumentert utsagn eller en sakkyndig bedømmelse som ikke er tilgjengelig fra kommisjonens side». Videre sier kommisjonen om Bowers rapport: «Den sakkyndige resonnerer slik at han finner at de rettsmedisinske bevis skaper tilstrekkelig tvil (reasonable doubt) om at Torgersen laget bittmerket, og at bevisene ikke tillater noen positiv identifikasjon. Så langt kommisjonen er i stand til å vurdere det, kan ikke disse argumentene legges til grunn for et absolutt utsagn om utelukkelse».

Påtalemyndigheten kan ikke se at det nå har fremkommet noe som utelukker at det var domfelte som avsatte bittmerket.

Avslutningsvis uttales:

Det er i denne gjenopptakelsesrunden ikke fremkommet ny informasjon om tannbittbeviset som tilsier andre konklusjoner enn de kommisjonen kom til i 2006 og i 2010. Kommisjonens leder skrev i avgjørelsen av 31. august 2015 at hun ikke kunne se at materialet som da var fremlagt av Jon Ingulf Medbø, som for en stor del også forelå ved tidligere behandlinger, tilførte saken noe reelt nytt av betydning for gjenåpningsspørsmålet. Påtalemyndigheten mener dette er situasjonen også i dag.

8.6 **Kommisjonens vurderinger**

8.6.1 Nye bevis eller omstendigheter

Som beskrevet i punkt 8.3 har det etter hovedforhandling i 1958 vært fremlagt en rekke nye rapporter om tannbittbeviset. Domfelte anfører at rapporter fra Bang, Johannessen, MacDonald og Whittaker, Senn, Holck, Flood, Medbø, samt DRKs vurderinger, utgjør nye bevis jf. § 391 nr. 3. En rekke av de fremlagte rapportene er etter kommisjonens vurdering å anse som nye bevis etter bestemmelsen.

Dette gjelder for det første rapportene fra de rettsodontologisk sakkyndige som har foretatt selvstendige, nye undersøkelser og vurderinger av materialet i saken. Dette omfatter de senere rettsoppnevnte sakkyndige Bang og MacDonald og Whittaker. Det omfatter også Senn og Holck, som begge har foretatt undersøkelser av brystpreparatet, altså Rigmor Johnsens avskårne bryst som har vært preservert i en lukket boks. Det gjelder videre Bowers, samt Alder og Stimson, som har foretatt en selvstendig vurdering av materialet Senn har samlet inn.

Også Solheims undersøkelser av materialet, samt hans undersøkelser vedrørende frekvensen av karakteristika ved tenner, er etter kommisjonens vurdering nye etter § 391 nr. 3.

Kommisjonen har merket seg anførselene knyttet til Solheims habilitet. Hans forhold til Strøm og Bang, og de konsekvenser dette kan tenkes å ha for hans objektivitet, inngår i vurderingen av hvilken vekt hans rapporter kan tillegges.

Etter kommisjonens oppfatning, er også rapportene som bygger på fagkunnskap fra andre fagområder enn rettsodontologi, å anse som nye bevis. Dette gjelder rapportene fra Holck og Flood, som bygger på anatomisk kunnskap. Kommisjonen peker på at DRK 7. august 2000 understreket at rettsodontologien var en tverrfaglig vitenskap og at anatomisk kunnskap ga verdifulle bidrag til analysen.

Kommisjonen vil bemerke at det kan stilles spørsmål ved om Medbøs analyse av tannbittbeviset er en objektiv vurdering på bakgrunn av særlig fagkunnskap. Medbø, som er fysiolog, har

avgitt uttalelser om ulike tekniske og taktiske bevis i saken. Innlegget om tannbittbeviset er inntatt i et upublisert bokmanus med tittelen *Justismordet på Fredrik Torgersen*. Deler av innlegget fremstår som en ren meningsytring. Videre har deler av analysen karakter av å være en evaluering av tidligere sakkyndiges arbeid. Etter kommisjonens vurdering medfører disse forhold imidlertid ikke at det må ses bort fra hele analysen, da det også beskrives enkelte nye undersøkelser. Dette er likevel forhold som vil ha innvirkning på vekten analysen kan tillegges.

Tannlege Kjell Johannessen har ikke hatt tilgang til det originale bevismaterialet i saken, og deler av hans uttalelser fremstår som en evaluering av rapportene fra de tidligere sakkyndige. Etter kommisjonens oppfatning er det tvilsomt om kravet til alminnelig faglig tilslutning er oppfylt for disse vurderingene. Johannessen har selv uttalt at han hadde et «varmt vennskap og tillitsforhold» til Torgersen. På denne bakgrunn kan det også synes tvilsomt om hans arbeid oppfyller de grunnleggende krav til objektivitet som må stilles til en sakkyndig uttalelse.

Johannessen har imidlertid også foretatt enkelte selvstendige undersøkelser, inkludert forsøk med artikulatør.¹ Etter kommisjonens vurdering er det derfor ikke grunnlag for å se bort fra analysene i sin helhet, men disse forhold vil ha betydning for hvilken vekt hans uttalelser kan tillegges.

Kommisjonen bemerker også at uttalelsene fra DRK, som innebærer en evaluering av rapportene til de ulike sakkyndige, utvilsomt oppfyller kriteriet alminnelig faglig tilslutning og utgjør nye bevis.

8.6.2 Tannbittbevisets bevisverdi

8.6.2.1 *Innledning*

Kommisjonen går så over til å vurdere om de nye uttalelsene i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse. Det vurderes også hvorvidt

¹ Innenfor odontologi brukes artikulatør om et hengsel anbrakt mellom avtrykk av kjeper slik at de kan beveges i forhold til hverandre. Hentet fra Det norske akademis ordbok, <https://naob.no/ordbok/artikulatør> [Nedlastet 25. mai 2021].

de svekker tannbittbevisets bevisverdi, noe som får betydning i den samlede bevisvurderingen etter § 391 nr. 3.

Kommisjonen gir først en kort beskrivelse av tannbittbevisets stilling i dag sammenlignet med i 1958. Deretter foretar kommisjonen en vurdering av de nye sakkyndige uttalelsene, før betydningen av likheter og avvik mellom merkene og Torgersens tenner vurderes. Avslutningsvis foretas en samlet vurdering av tannbittbevisets bevisverdi i dag.

8.6.2.2 Tannbittbeviset i 1958 og i dag

Innledning

Kommisjonen viser innledningsvis til den beskrivelse som er gitt i punkt 8.2 over av tannbittbevisets stilling under sakens behandling i 1957 og 1958. I dette punktet vil kommisjonen vurdere hvilken utvikling som senere har skjedd for tannbittbeviset, og betydningen utviklingen har for tannbittbevisets bevisverdi.

De sakkyndiges konklusjoner

Under hovedforhandling i 1958 ble tannbittbeviset vurdert av to sakkyndige, Strøm og Wærhaug, som begge med stor grad av sikkerhet konkluderte med at Torgersen var biteren.

Etter 1958 har det vært fremsatt en rekke nye sakkyndige rapporter. Tre nye rettsoppnevnte sakkyndige, Bang, MacDonald og Whittaker, samt Solheim som opprinnelig var engasjert av påtalemyndigheten, har som Strøm og Wærhaug konkludert med at det er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren. En rekke privat engasjerte sakkyndige, Neumann, Hagen, Johannessen, Holck, Flood, Senn, Bowers, Alder, Stimson og Medbø har kritisert konklusjonene til de rettsoppnevnte sakkyndige, og konkludert med at det ikke er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren eller at han var utelukket som biter.

I motsetning til da saken stod for lagretten, er det altså ikke enighet mellom de sakkyndige om noen konklusjon.

Sammenlikning av bittmerkene og Torgersens tenner

De opprinnelige sakkyndige Strøm og Wærhaug fokuserte, både i sine skriftlige rapporter og under hovedforhandling, på observerte *likhetstrekk* mellom bittmerkene og Torgersens tenner gjennom en sammenlikning av karakteristika. I Dagbladet 10. juni 1958 er tannlege Strøm gjengitt slik:

Hvis bittet i brystet viser uoverensstemmelser med tennene i tiltaltes munn, da er saken klar, da må dette momentet bli absolutt frifinnende!

Et kvinnebryst er plastisk, et bitt her vil gi meget tydelige avtrykk.

Etter en grundig vitenskapelig undersøkelse vil jeg som sakkyndig si: ved tiltalte Torgersens tenner foreligger en rekke karakteristika som alle, uten unntakelse, finnes igjen i bittet i den myrdedes bryst.

I de senere sakkyndige rapporter er det både brukt andre metoder for sammenlikning, og påpekt andre trekk ved merkene og Torgersens tenner.

Flere av de likhetstrekk som ble observert av Strøm og Wærhaug har også vært vektlagt av de sakkyndige som i ettertid har konkludert med at det er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren. Det har særlig vært fremhevet karakteristiske trekk i merke 5 og 6 i form av lokaliseringen av furer i tennene som passer med Torgersens tann 41 og 31.

Strøm og Wærhaug konkluderte i sine skriftlige rapporter ulikt om hvilke overkjevetenner som hadde avsatt merke 1 til 3. Strøm mente de var avsatt av Torgersens to midtre fortenner og høyre sidefortann (tann 21, 11 og 12), mens Wærhaug konkluderte med at de var avsatt av de midtre fortennene og høyre hjørnetann (tann 21, 11 og 13). Wærhaug opplyste i brev av 21. november 1972 til statsadvokat Wiker at han før hovedforhandling justerte sin konklusjon, og landet på at Strøms alternativ var det riktige. Dette forhold ble ikke nevnt i hans forklaring for lagmannsretten. I sin uttalelse i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001, lanserte Whittaker og MacDonald et tredje alternativ da de konkluderte med at høyre midtre fortann (tann 11), høyre

sidefortann (tann 12) og høyre hjørnefortann (tann 13) i overkjeven passet best med bittmerke 1 til 3.

Denne uenigheten mellom de sakkyndige om hvilke tenner i overkjeven som har avsatt merke 1 til 3, er kommet fram etter 1958.

Av de sakkyndige som mener det er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen ikke var biteren, eller at han var utelukket som biter, er det pekt på en rekke uoverensstemmelser og avvik. Herunder legges det særlig vekt på at det ikke var avsatt merke etter biterens høyre sidefortann i underkjeven (tann 42) selv om Torgersen hadde denne tannen og den stod høyere enn høyre midtre fortann (tann 41). Det fremheves også at tannstillingen for Torgersens midtre fortenner i underkjeven (tann 31 og 41) var motsatt av tannstillingen gjengitt i merke 6 og 5. Det understrekes videre at avstanden mellom merke 4 og 5 var så kort at det ikke var plass til høyre nedre sidefortann (tann 42).

Mellom de sakkyndige som etter 1958 har avgitt rapporter i saken, har det også vært uenighet om hvilken hovedmetode for analyse for sammenlikning av tenner og bittmerker som bør benyttes, og om hvilket materiale som utgjør beste bevis ved sammenlikning.

Generell usikkerhet ved identifikasjon av mistenkte på bakgrunn av bittmerker

Av avisreferater fremgår det at domfeltes forsvarer under sin prosedyre fremhevet enkelte usikkerhetsmomenter knyttet til identifikasjon av en mistenkt på bakgrunn av bittmerker. Fra Arbeiderbladet 14. juni 1958 gjengis:

Strøm har foretatt 25 undersøkelser av bitt i fast materiale, men det er første gang han foretar undersøkelser i levende vev.

(...)

I rettsodontologien er det ikke foretatt liknende undersøkelser før, og ville en lagrett våge, uansett sak, å felle en mann etter en helt ny metode – særlig hvis han ikke er straffet fra før? Jeg våger å si nei. Og dette bevis kan ikke tillegges utslagsgivende vekt!

Etter 1958 har det blitt fremhevet flere andre usikkerhetsmomenter ved analyse av bittmerker som grunnlag for positiv identifikasjon av mistenkte. I nyere rettsodontologisk litteratur er det stilt spørsmål ved det vitenskapelige grunnlaget for bittmerkeidentifikasjon. Det er diskusjon rundt grunnleggende forutsetninger når det gjelder bittmerker avsatt i hud, som hvorvidt tannsett er unike, om huden som avtrykksmateriale og om ulike analysemetoder. Kommisjonen kommer nærmere tilbake til dette i punkt 8.6.2.5 under.

Kommisjonen vil peke på at DRK i sin uttalelse av 10. desember 1999, fremhevet betydningen av kunnskap om frekvensen av ulike trekk og karakteristika ved tenner, og understreket at manglende informasjon innebar at betydningen av likhetstrekk ikke kunne vurderes. Dette forhold ble ikke fremhevet av de opprinnelige sakkyndige i 1958. I dag er det fremlagt svært ulike syn på dette. Solheim anslo i sin rapport av 5. april 2001 at sannsynligheten for at en annen person skulle ha samme detaljer som de som ble observert i bittmerket, var 1:27 millioner. Medbø anslo, blant annet på bakgrunn av undersøkelser foretatt av Jukka Ainamo, at slitasjen i Torgersens nedre midtre fortenner var så vanlig at den fantes i omtrent annenhver fortann. Kommisjonen er av den oppfatning at det ikke foreligger et sikkert og fullstendig materiale på dette punkt.

Kommisjonen vil understreke at det etter 1958 også har tilkommet sakkyndig kunnskap fra øvrige fagområder. Anatomisk kunnskap, representert ved uttalelsene fra Flood og Holck, har bidratt til å tydeliggjøre utfordringer ved analyse av bittmerker avsatt i menneskelig vev generelt og brystvev spesielt.

Sammenfatning

Kommisjonens oppfatning er at tannbittbeviset i 1958 må ha fremstått som et sterkt bevis mot Torgersen. De sakkyndige presenterte en rekke angivelige likhetstrekk mellom bittmerket og Torgersens tenner, og uttalte seg med stor grad av sikkerhet. Av avisartikler og av Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, fremgår det at påtalemyndigheten fremhevet beviset som sentralt. Det er

ikke mulig å si hvordan beviset konkret har vært vurdert av lagretten. Likevel må det kunne legges til grunn at det fremstod som et av de tekniske hovedbevis mot Torgersen.

På bakgrunn av det som over er sagt om utviklingen etter 1958, er det på det rene at tannbittbeviset i dag står i en annen stilling. Det er nå fremlagt rapporter fra en rekke sakkyndige som konkluderer på annet vis enn de opprinnelige. I motsetning til i 1958 er det også påpekt en rekke tilsynelatende avvik mellom Torgersens tenner og bittmerkene, og synliggjort ulik tolkning mellom de sakkyndige av merke 1 til 3. Det er også fremhevet en rekke usikkerhetsmomenter ved analyse av bittmerker og identifikasjon av mistenkte som ikke var kjent for lagretten.

Den nærmere betydningen av disse forhold vil vurderes i det følgende.

8.6.2.3 Vurderingen av nye sakkyndige uttalelser

Domfelte fremhever som begrunnelse for anførselen om at tannbittbeviset i dag er svekket, og utgjør et motbevis som taler for domfeltes uskyld, at det er en «overveldende oppfatning blant flertallet av de engasjerte sakkyndige om at beviset langt på vei utelukker Torgersen som biter».

Til dette vil kommisjonen for det første bemerke at alle de rettsoppnevnte sakkyndige, Strøm, Wærhaug, Bang, MacDonald og Whittaker, samt Solheim, i sine rapporter og senere uttalelser i saken har konkludert med at det er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren. Det påpekes særskilt at Whittaker, også etter kommisjonens muntlige høring, opprettholdt en konklusjon om sannsynlighetsovervekt, se nærmere om dette i punkt 8.6.2.5 under.

Kommisjonen har merket seg de innvendinger domfelte har rettet mot Strøms og Wærhaugs kompetanse, samt Bangs og Solheims objektivitet. Kommisjonen vil bemerke at det er på det rene at Strøm og Wærhaug hadde begrenset tidligere erfaring med identifikasjon av bittmerker i hud. Kommisjonen har også merket seg arbeidsforholdet mellom Strøm, Bang og Solheim, og den innvirkning det kan ha hatt for deres objektivitet. Kommisjonen er

også kjent med Solheims henvendelse til Senn forut for hans uttalelse.

Kommisjonen vil imidlertid påpeke at Strøms manglende erfaring med denne form for analyse av bittmerker, var kjent for lagretten i 1958. Som vist til ovenfor, fremhevet forsvareren dette under sin prosedyre, se Arbeiderbladet 14. juni 1958.

Kommisjonen viser videre til at MacDonald og Whittaker i sin rapport av 3. august 1999 foretok en vurdering av Strøms arbeid og uttalte at de, på tross av at fremgangsmåten og konklusjonene på enkelte punkter kunne kritiseres, var uenige i at Strøm ikke gjorde en fullgod jobb. Om Bang uttalte britene at hans «konklusjon forekommer oss å være konservativ basert på en meget omhyggelig observasjon og en undersøkelse som er utført på en fullstendig korrekt måte».

Whittaker og MacDonald ble i DRKs uttalelse av 10. desember 1999 ansett å være velkvalifiserte for oppdraget og i uttalelsen av 7. august 2000 beskrevet som sakkyndige med «omfattende personlig erfaring» innen denne del av rettsodontologien. DRK konkluderte i uttalelsen fra 1999 med at britene hadde «lagt et tilstrekkelig grunnlag» for sin konklusjon om at Torgersen ikke kunne utelukkes som biteren. De anså videre at britenes konklusjon om at det var «meget sannsynlig» at Torgersen var biteren var «lege artis», altså korrekt og i overensstemmelse med beste regler. DRK understreket likevel at deres konkrete vurdering av sannsynlighet ikke kunne etterprøves uten en statistisk evaluering av hvor karakteristisk merket var eller betydningen av samsvaret.

Kommisjonen vil videre påpeke at en rekke privat engasjerte sakkyndige, Neumann, Hagen, Johannessen, Holck, Flood, Senn, Bowers, Alder, Stimson og Medbø, alle har kritisert konklusjonene til de rettsoppnevnte sakkyndige, og konkludert med at det ikke er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren eller at han var utelukket som biter.

De amerikanske rettsodontologene Senn og Bowers ble i DRKs uttalelse av 3. oktober 2001 beskrevet som velutdannede og erfarne

rettsodontologer med «considerable merits within [their] field of forensic science» og vurdert som velkvalifiserte for oppdraget. DRK fant at Senn hadde foretatt en grundig analyse av materialet, men bemerket at hans konklusjoner i stor grad var avhengig av den tillit man kunne ha til hans oppfatning om hvilke karakteristika tennene måtte ha for å avsette slike avtrykk. Disse karakteristika ble, i alle fall til dels, presentert som udokumenterte uttalelser og kunne ikke etterprøves av DRK. Om Bowers uttalte DRK at de ikke hadde vesentlige kommentarer til hans resultater eller analyser, men at han ikke hadde tilstrekkelig grunnlag for sin absolutte konklusjon om at Torgersen måtte utelukkes. Også Alder og Stimson ble av DRK ansett som velkvalifiserte, men grunnlaget for deres konklusjoner fremgikk ikke, eller ikke i tilstrekkelig grad, av uttalelsene. De kunne derfor ikke undersøkes av DRK.

Kommisjonen slutter seg til DRKs uttalelse av 7. august 2000, der det ble understreket at «rettsodontologi er en tverrfaglig del av rettsmedisinske vitenskap». DRK slo fast at Holck, med sin kompetanse innen anatomi og spesialisering innen fysisk antropologi, hadde «gitt verdifulle bidrag i denne saken». Etter kommisjonens oppfatning har de anatomisk sakkyndige Holck og Flood, som tidligere beskrevet, særlig bidratt til å tydeliggjøre utfordringer ved analyse av bittmerker avsatt i menneskelig vev generelt og brystvev spesielt.

Det påpekes imidlertid at DRK i sin vurdering av Holcks uttalelser slo fast at han var velkvalifisert til å utføre de beskrevne undersøkelser, men at det var «tvil om hvorvidt den sakkyndige har en rimelig tilstrekkelig vitenskapelig kompetanse til å vurdere betydningen av sine funn i forbindelse med den aktuelle sak.» Om Flood vil kommisjonen bemerke at han i sin uttalelse av 12. mars 2001 uttalte om de stereoskopiske bildene at det forelå klare uoverensstemmelser på detaljplanet, mens han i tidligere brev til Bang av 2. oktober 1998 hadde skrevet at han var overrasket over hvor god korrespondanse det var og ikke kunne se noen detaljer som utelukket at merkene var laget av disse tennene. Flood konkluderte i rapporten av 12. mars 2001 med at tannbittbeviset ikke var egnet verken til å utpeke Torgersen eller til å frifinne ham, og DRK fant at han hadde «given due reasons for his cautiousness»

vedrørende bevisverdi. Under kommisjonens muntlige høring i 2006 hadde Flood endret oppfatning, og uttalte at tannbittbeviset var egnet til å utelukke Torgersen som gjerningsperson.

Videre vil kommisjonen påpeke at Johannessen ikke hadde tilgang til originalmaterialet i saken, og ikke hadde særskilt rettsodontologisk kompetanse. Som beskrevet over er kommisjonens oppfatning videre at Johannessens forhold til Torgersen, som han selv har beskrevet som et «varmt vennskap og tillitsforhold», også har betydning for den vekt hans uttalelser kan tillegges.

På samme vis er kommisjonens oppfatning at Medbøs uttalelse må forstås på bakgrunn av den tvil det kan hefte ved hans objektivitet i lys av hans generelle engasjement i saken, og at det er uklart om hans fagbakgrunn innen fysiologi, matematikk og statistikk gir ham særlig kompetanse til å foreta en samlet vurdering av alle trekk ved tannbittbeviset.

Samlet sett er det på det rene at det, etter lagmannsrettens behandling av saken i 1958, har tilkommet rapporter fra en rekke sakkyndige som mener det ikke er sannsynlighetsovervekt for at Torgersen har avsatt bittmerket, eller at han er utelukket som biteren. I rent antall er disse sakkyndige i flertall. Disse vurderingene har, som beskrevet i forrige punkt, betydning for tannbittbevisets bevisverdi. Likevel hefter det flere innvendinger mot og usikkerhetsmomenter ved deres rapporter som fremhevet ovenfor. Kommisjonen finner derfor ikke å kunne tillegge rapportene til disse sakkyndige slikt vekt at det kan sies å være en entydig og overveldende oppfatning som i seg selv sannsynliggjør den konklusjon at Torgersen ikke var biteren, slik domfelte anfører.

8.6.2.4 Betydningen av likheter og avvik ved merkene og Torgersens tenner

Domfelte har anført at kommisjonen, for å ta stilling til spørsmålet om tannbittbevisets bevisverdi, må gå gjennom de fremhevede trekk ved bittmerkene og domfeltes tenner, og da særlig de fremhevede uoverensstemmelser, og vurdere betydningen av hver av disse.

Kommisjonen vil på dette punkt vise til DRKs avsluttende uttalelse om tannbittbeviset av 3. oktober 2001, som den slutter seg til. DRK hadde da fått forelagt store deler av materialet som var fremkommet i saken, og ga en beskrivelse av den generelle tilstanden i rettsodontologien. Fra uttalelsen gjengis:

The «bite-mark evidence» in the Torgersen case has been evaluated by a number of specialists in forensic odontology and related fields, including a number of experts of considerable international scientific standing. A wide range of differing expert opinions has been given as to the major question in the case: What is the probability that such a bitemark could be created by Torgersen's dentition compared to the probability that it could be created by the dentition of somebody else? It has been demonstrated that there are differences in opinion between the experts concerning to what extent and in what way features of a dentition will create features in a bite-mark. This leads to differences in opinion as to the "matching criteria" between a bite-mark and a dentition. There are no undisputed knowledge or even common opinion of the weight of a "matching feature", there are no well-defined criteria for "nonmatching" features. If a bite mark feature differs from what was to be expected if the mark was made by a given dentition it may be neglected (given an "explanation") by some experts, while it is used as a reason to exclude by others.

Kommisjonen vil understreke at den grunnleggende uenighet om hva som utgjør «matching» og «nonmatching» trekk, innebærer at det som av enkelte sakkyndige vurderes å være likhetstrekk av stor betydning, av andre vurderes å være marginale. På samme vis kan forhold som av enkelte sakkyndige anses å kunne forklares og være forenelige med at Torgersen er biteren, vil av andre sakkyndige vurderes som uforenelige avvik.

Ulike vurderinger av tilsynelatende avvik illustreres for eksempel av ulike sakkyndiges uttalelser under kommisjonens muntlige høring i tilknytning til det (delvis) manglende avtrykket etter tann 42. Senn slo da fast at han mente det ikke fantes noen fornuftig forklaring på det manglende merket etter tann 42, annet enn at denne tannen manglet hos biteren. Det gjorde den ikke hos Torgersen, som derfor kunne utelukkes. Whittaker uttalte at han kjente til tilfeller der tilstedeværende tenner, som tann 42, ikke hadde avsatt merke ved bitt. Whittaker fant derfor ikke at

Torgersen kunne utelukkes. Solheim presenterte flere alternative forklaringer på det manglende merket etter tann 42: Det kunne tenkes å skyldes at en tann manglet, men det kunne også forklares ved at tannen stod lavere enn andre tenner eller at tannen ikke hadde hatt mottrykk nok til å sette et merke. Selv mente han at det antagelig skyltes manglende mottrykk, og var derfor av den oppfatning at det manglende merket trakk i retning av at Torgersen var biteren.

Uenigheten mellom de sakkyndige omfatter også spørsmålet om mulige forklaringer på tilsynelatende uoverensstemmelser anses å være tilfredsstillende, eller vurderes å være uriktige eller tilbakevist. Et eksempel på dette gir MacDonalds og Whittakers forklaring på forholdet mellom merke 5 og 6 og Torgersens tann 41 og 31, som i begjæringen beskrives å være tilbakevist av Senn og Medbø. Tilbakevisningen det siktes til fra Senn, er Senns beskrivelse i innlegget av 11. november 2003 av det han mener er direkte motstrid mellom britenes forklaring av hvordan forholdet mellom merke 5 og 6 har oppstått, og de karakteristika de beskriver å ha sett i merkene. Kommisjonene vil bemerke at tilsvarende innvendinger ble fremsatt av Senn i hans skriftlige kommentarer etter Høyesteretts muntlige høring av 3. april 2001. I sine kommentarer av 26. juli 2001 opprettholdt imidlertid britene sin opprinnelige forklaring, og ga en detaljert beskrivelse av hvordan merkene etter deres oppfatning kunne ha oppstått. De delte ikke Senns oppfatning om at forklaringen var uholdbar, og hans kritikk ble av britene vurdert å være «unscientific and emotive», og de var av den oppfatning at han hadde «chosen not to understand our detailed descriptions and to contest them with derision rather than fact».

Også uenighet om hva som er egnede og riktige metoder for sammenlikningen, kan føre til forskjellige oppfatninger av hva som utgjør avvik. MacDonald og Whittaker understreket i sin tilleggsrapport av 26. mai 2000 at de har «avoided making minute measurements of the injury and the teeth». Etter deres oppfatning var det ikke mulig å nøyaktig fastslå målene til en skade, og skader i vev var ikke en eksakt replika av tennene som har forårsaket dem, men resultat av en rekke faktorer. I motsatt retning har Medbø i sin

analyse av umulige og uforklarlige avvik mellom merkene og Torgersens tannsett, på flere punkter foretatt målinger. Han betegner blant annet avstanden mellom merke 4 og 5 holdt opp mot avstanden mellom Torgersens tann 41 og 43 som «rop om et uforklarlig avvik og [som] å vifte med et justismordflagg».

Etter kommisjonens oppfatning innebærer dagens status innen rettsodontologien at en gjennomgang som den domfelte etterlyser av likhetstrekk og uoverensstemmelser, ikke er hensiktsmessig. Når det mellom ulike sakkyndige med særlig fagkompetanse på området ikke eksisterer enighet om hvilke metoder for analysen som skal benyttes eller hvordan observerte trekk kan vurderes og forklares, er det heller ikke mulig for kommisjonen å ta endelig stilling til dette. En slik gjennomgang kan altså ikke gi grunnlag for klare konklusjoner som kan vektlegges i vurderingen av bevisverdi.

8.6.2.5 Nærmere om bevisverdi

Da DRK avga sin rapport av 3. oktober 2001, var de klar over hovedtrekkene i utviklingen beskrevet over, herunder de langt fleste av de nye sakkyndige vurderinger, hovedtrekkene i deres konklusjoner og deler av usikkerheten som hefter ved denne delen av rettsodontologien. Fra DRKs konklusjon gjengis:

By and large, it has been demonstrated that the present “state-of-the-art” of this field of forensic dentistry should not allow any firm conclusions that the present bite-mark was created by Torgersen, nor that it was not.

The Commission thus upholds and strengthens its opinion given to Borgarting Lagmannsrett in its report of 7 August 2000: Care should be taken, the Court should not put much burden of evidence on the bite-mark.

Kommisjonen slutter seg til DRKs vurdering og kan ikke se at det, siden 2001, har fremkommet noe som stiller denne grunnleggende konklusjonen i et vesentlig annet lys.

I ulike innlegg fra domfelte fremheves det flere steder at spørsmålet om tannbittbeviset utelukker Torgersen, ikke er riktig problemstilling. Samtidig uttales det i begjæringen at beviset «langt

på vei» er egnet til å utelukke domfelte, og det understrekes i Lies kommentarer til påtalemyndighetens uttalelse at «konsekvensen må bli gjenåpning dersom kommisjonen kommer til at en rett vurdering av dette beviset utelukker Torgersen som biter». Kommisjonen finner derfor grunn til å knytte enkelte kommentarer til dette spørsmålet.

DRK vurderte at tannbittbeviset ikke kan gi grunnlag for en sikker konklusjon om at Torgersen ikke var biteren. Kommisjonens tilslutning til denne uttalelsen innebærer at beviset ikke kan utgjøre et utelukkelsesbevis.

Kommisjonen viser også til den vurdering som over er gjort av de ulike sakkyndiges rapporter. Kommisjonen minner særlig om at DRK for både Senn, Holck og de øvrige amerikanske sakkyndige har hatt klare innvendinger til grunnlaget for konklusjonene om utelukkelse. Floods utelukkelseskonklusjon ble ikke fremsatt før under kommisjonens muntlige høring i 2006, og dermed ikke vurdert av DRK. For Medbø hefter det usikkerhet både ved hans særskilte fagkompetanse for vurderingen av tannbittbeviset, og hans objektivitet i saken.

Kommisjonen viser også til det som er sagt i punkt 8.6.2.4 over om den uenighet og usikkerhet som hefter ved vurderingen av likhetstrekk og avvik mellom bittmerker og tenner. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at det er grunnlag for domfeltes anførsel om at den overveldende oppfatning hos de sakkyndige og de observerte avvik samlet sett innebærer at tannbittbeviset utgjør et motbevis som trekker i retning av Torgersens uskyld.

Kommisjonens tilslutning til DRKs konklusjon, at tannbittbeviset ikke gir grunnlag for noen sikker konklusjon om at Torgersen *er* biteren og at tannbittbeviset bør tillegges begrenset vekt, innebærer imidlertid også at beviset er svekket holdt opp mot situasjonen i 1958.

Kommisjonen viser til at også Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 kom til at det ikke var grunnlag for å opprettholde Strøms og Wærhaugs konklusjoner fra 1958, og at tannbittbevisets bevisverdi

var svekket. Etter en grundig gjennomgang av tannbittbeviset, konkluderte utvalget med at det «fremdeles trekker i retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket».

Deler av den utvikling som har funnet sted siden 1958, forelå allerede i 2001. Usikkerheten ved rettsodontologiske analyser fremhevet gjennom DRKs uttalelser, de langt fleste av de sakkyndige vurderinger og deres motstridende konklusjoner, samt hovedtrekkene i de observerte likheter og uoverensstemmelser mellom bittmerkene og Torgersens tenner, var alle forhold som lå til grunn for kjæremålsutvalgets vurdering.

Etter kjæremålsutvalgets avgjørelse i 2001 har det imidlertid skjedd en videre utvikling vedrørende tannbittbeviset, som etter kommisjonens vurdering stiller tannbittbeviset i et noe annet lys.

Kommisjonen finner særlig grunn til å fremheve Whittakers nye sannsynlighetsoverslag under kommisjonens muntlige høring i 2006. Kjæremålsutvalget synes i sin vurdering å legge betydelig vekt på MacDonald og Whittakers rapport. Innledningsvis i den samlede vurdering av bevisverdi, slår kjæremålsutvalget eksempelvis fast at de «under atskillig tvil» ikke fant å kunne slutte seg til MacDonald og Whittakers konklusjon om at det var «meget sannsynlig» at Torgersen var biteren. Under kommisjonens muntlige høring i 2006, endret Whittaker sin konklusjon til en betydelig lavere grad av sannsynlighet. Han slo da fast at det var «sannsynlig» at Torgersen var biteren, og siktet med dette til et punkt noe over midtlinjen på en akse fra utelukkelse til sikker.

Kommisjonen vil vise til at bakgrunnen for Whittakers oppfatning, i dokumentet «Notes on Torgersen Hearing» som ble fremlagt under høringen, er beskrevet slik:

I wish to advise the Commission that in a situation where multiple “experts” have disagreed over a period some 40 years, the question has to be asked as to the experience and validity of the opinion expressed by any one of them. If the Commission puts equal weight on the opinion of all these experts regardless of their experience in clinical bite mark analysis (as distinct from theoretical science) then they

would be justified in determining that here is sufficient doubt to warrant overturning the extensively held view that Torgersen's conviction was correct.

Kommisjonen finner nå, som i kommisjonens avgjørelse i 2006, at samtlige sakkyndige uttalelser «er avgitt innenfor den samme ramme av mangel på objektive kriterier som gjør seg gjeldende innenfor denne delen av rettsodontologien som fagfelt» og dermed «er basert også på elementer av subjektivt skjønn». Kommisjonen viser til den gjennomgang som er foretatt av de sakkyndiges uttalelser i punkt 8.6.2.3 over. På denne bakgrunn finner kommisjonen ikke at vurderinger og konklusjoner fra de sakkyndige som har konkludert med sannsynlighetsovervekt for at Torgersen var biteren, er avgitt med betydelig større faglig sikkerhet enn vurderingene og konklusjonene til de sakkyndige som har konkludert med at det ikke var sannsynlighetsovervekt.

Gjenopptakelseskommisjonen konkluderte i 2006 med at tannbittbeviset ikke stod «særlig annerledes enn ved Høyesteretts kjæremålsutvalgs behandling i 2001» og at «Senn's og de øvriges konklusjon om at tannbittbeviset utelukker Torgersen» ikke utgjorde nye bevis eller omstendigheter som, sett i lys av det samlede bevisbildet syntes egnet til å føre til frifinnelse.

I begjæringen fremheves særskilt at det, etter kjæremålsutvalgets avgjørelse i 2001 og kommisjonens avgjørelse i 2006, er fremlagt en ny analyse fra Medbø. De avvik og uoverensstemmelser som er påpekt i denne analysen er etter kommisjonens vurdering ikke av en annen art enn de som er fremhevet i tidligere sakkyndige uttalelser. Som beskrevet av DRK finnes det, på nåværende stadium i rettsodontologien, ikke noen veldefinerte kriterier for «nonmatching» trekk. Forskjeller som av enkelte sakkyndige hevdes å utelukke en person som gjerningsperson, hevder andre sakkyndige at kan forklares. De nye, mulige avvik som nå er fremhevet i Medbøs analyse, gir imidlertid ytterligere eksempler på usikkerhetsmomenter og uoverensstemmelser mellom de sakkyndige.

Mer sentralt er etter kommisjonens oppfatning at det i rettsodontologisk faglitteratur i de senere årene har blitt fremhevet ytterligere usikkerhet knyttet til bittmerkeanalyse, og mangler ved det vitenskapelige grunnlaget for dette.

Det amerikanske National Academy of Sciences avga i 2009 en rapport med tittelen «*Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*». Rapporten var utarbeidet av en komite, sammensatt av rettsmedisinere, juridiske fagpersoner og forskere på ulike felt, og tok sikte på å undersøke den vitenskapelige metode anvendt på ulike grener av rettsmedisinen, samt å vurdere rettsmedisinske metoder og teknologi. Fra konklusjonen vedrørende bittmerkebevis gjengis:

Some of the key areas of dispute include the accuracy of human skin as a reliable registration material for bite marks, the uniqueness of human dentition, the techniques used for analysis, and the role of examiner bias. (...) Although the majority of forensic odontologists are satisfied that bite marks can demonstrate sufficient detail for positive identification, no scientific studies support this assessment, and no large population studies have been conducted. In numerous instances, experts diverge widely in their evaluations of the same bite mark evidence, which has led to questioning of the value and scientific objectivity of such evidence (...) The committee received no evidence of an existing scientific basis for identifying an individual to the exclusion of all others. (...) Some research is warranted in order to identify the circumstances within which the methods of forensic odontology can provide probative value.

Kommisjonen finner i denne sammenheng også grunn til å vise til at American Board of Forensic Dentistry i sine oppdaterte retningslinjer fra 2016, ikke lengre anerkjenner identifikasjon som en mulig konklusjon på analyser av bittmerker, men kun at en person er «Not Excluded as Having Made the Bitemark».²

Disse forhold tilsier etter kommisjonens oppfatning at det bør utvises svært stor tilbakeholdenhet ved identifikasjon på bakgrunn

² Retningslinjene er tilgjengelig i fulltekst på: <http://abfo.org/wp-content/uploads/2016/03/ABFO-Bitemark-Standards-03162016.pdf> [Nedlastet 25. mai 2021].

av bittmerker. Det må særlig gjelde i et tilfelle som det foreliggende, der også antallet merker som kan gi grunnlag for sammenlikning er begrenset, og bittmerket er avsatt i brystvev, der problemene med fordreining kan synes å være særlig betydelige.

Sett hen til den usikkerhet ved bittmerkeanalyse som har blitt stadig sterkere fremhevet i de senere årene, finner kommisjonen at tannbittbeviset i dag synes noe mer svekket holdt opp mot situasjonen i 1958, enn det var for kjæremålsutvalget i 2001 og kommisjonen i 2006. Kommisjonen finner nå at tannbittbeviset verken taler for Torgersens skyld eller for hans uskyld.

Tannbittbeviset slik det nå står synes ikke i seg selv egnet til å føre til frifinnelse jf. § 391 nr. 3. Det vises for øvrig til kapittel 19 og den samlede vurderingen i kapittel 20.

9 Barnålbeviset

9.1 Innledning

Det ble funnet fem barnåler i dressen Torgersen hadde på seg før midnatt kvelden 6. desember 1957, før han var hjemme og skiftet. Av disse ble én funnet i oppbretten på venstre bukseben, tre i høyre bukseoppbrett og én i høyre innerlomme. Det ble også funnet barnåler i kjelleren i Skippergata 6 B. Nålene i kjelleren skrev seg fra et lite, tørt tre som ble antatt å være et juletre, og som gjerningsmannen hadde benyttet i sitt forsøk på brannstiftelse. Barnålbeviset består av en sammenlikning av de fem barnålene som ble funnet på dressen (dressnålene) og barnåler fra kjelleren (kjellernålene).

I dette punktet foretas en isolert vurdering av barnålbeviset. De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, som fremsettes i tilknytning til barnålbeviset, behandles i kapittel 18 under. En samlet vurdering av barnålbeviset og det øvrige bevismaterialet i saken, foretas nedenfor i kapittel 20. De anførte saksbehandlingsfeil i tilknytning til de sakkyndiges habilitet, vurderes i kapittel 21 under.

9.2 Behandlingen i 1957–1958

Professor i botanikk Henrik Printz og professor Elias Mork ved Det norske skogforsøksvesen ble oppnevnt av retten som sakkyndige for å undersøke og avgi uttalelser om nålene. De avga skriftlige rapporter under etterforskningen av saken, i tillegg til at de ga forklaringer under hovedforhandlingen. Printz foreviste også barnålene for retten.

I uttalelse av 4. februar 1958 ga Printz uttrykk for at det undersøkte materialet:

utmerker seg ved å ha forholdsvis korte nåler som er temmelig jevnt avsmalnende oppover og i toppen uttrukket til en skarp spiss. Det er hevet over enhver tvil at samtlige 5 nåler som er funnet på siktedes klær alle er av denne samme type og at de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren. I en blanding vil det være helt umulig å holde dem fra hverandre.

Printz konkluderte med at barnålene fra dressen var «[b]arnåler fra gran av samme morfologiske type og ellers i full overensstemmelse med den form som finnes i kjelleren».

Mork uttalte i rapport av 11. mars 1958 at:

[t]rær med så korte barnåler er ikke alminnelige. Man finner slike trær i underbestandet hvor det er mangel på lys slik at veksten blir sterkt nedsatt på grunn av beskygning. (...) Lengden av barnålene vil således være forskjellig alt etter de vekstbetingelser som står til rådighet der treet vokser. Barnålene i materialet fra kjelleren har dessuten en sjelden form idet de er flattrykete, jevnt avsmalende mot toppen og uttrukket til en skarp spiss. Hos vanlige barnåler er tverrsnittet av nålene temmelig likt helt til ca. 80 % av nål lengden. Ved å sammenlikne snitt av barnål-materiale fra kjelleren med snitt av de barnåler som var samlet på siktedes klær, viste det seg å være full overensstemmelse også m.h.t. nålenes form.

Mork konkluderte så med at:

[d]et er full overensstemmelse både i form og størrelse mellom de barnåler som stammer fra kjelleren og de barnåler som er samlet på siktedes klær.

Da barnålenes lengde i vesentlig grad er avhengig av vekstbetingelsene, mens formen mer er en arvelig egenskap, er det meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, – både i lengde og form – er av samme mortre.

Etter at hovedforhandlingen i 1958 hadde startet, foretok Printz ytterligere to undersøkelser vedrørende barnålene.

Domfeltes mor, Dagmar Torgersen, sendte inn prøver av barnåler funnet i Tore Hunds vei 24, som hun mente barnålene i dressen kunne stamme fra. Printz undersøkte 6. juni 1958 de innsendte prøvene fra Dagmar Torgersen. Printz konkluderte med at grannålene fra Tore Hunds vei 24 var så vidt forskjellige både i form og størrelse fra dressnålene, at de representerte to helt forskjellige typer grannåler.

Torgersen forklarte i retten at barnålene i dressen kunne skrive seg fra en ryggsekk som Torgersens bror brukte på tur i skogen, se Aftenposten 3. juni 1958. Den 7. juni undersøkte derfor Printz også ryggsekken, og konkluderte med at det ikke fantes spor av grannåler i ryggsekken, kun spor av andre tresorter.

Ifølge Aftenposten 10. juni 1958 uttalte Printz under hovedforhandlingen at han aldri hadde sett maken til kort lengde og eiendommelig form på nålene fra dressen og fra kjelleren. Han uttalte at han hadde vært inne på tanken om treet kunne stamme fra Kaukasien. Videre uttalte Printz at det var hevet over tvil at dressnålene stammet fra treet i kjelleren, se Morgenbladet av samme dato. Ifølge Arbeiderbladet uttalte Mork at minst 95 % av norske grannåler var lengre enn de undersøkte. Mork uttalte videre at grannålers lengde bestemmes av miljøet, mens formen viser til arveegenskapene. Han uttalte også at han aldri tidligere hadde sett en barnål med en form som dress- og kjellernålene. Den fullstendige overensstemmelsen i størrelse og form gjorde at Mork mente det var meget stor sannsynlighet for at Torgersen hadde fått barnålene på seg fra juletreet på åstedet.

Beviset ble av Dorenfeldt i hans redegjørelse omtalt som «et naturvitenskapelig bevis av første klasse, fordi det viste seg at det her gjaldt barnåler av en så ekstraordinær art at de sakkyndige kunne trekke konklusjoner som ellers ikke ville vært mulige.»

Det må derfor kunne legges til grunn at dette beviset ble ansett som et sentralt teknisk bevis under hovedforhandlingen. Det bemerkes likevel at det ikke er mulig å vite nøyaktig hvor stor vekt det ble lagt på barnålbeviset.

9.3 Etter behandlingen i 1958

Under gis en kort kronologisk oversikt over nye vitneforklaringer og sakkyndige rapporter som har kommet til etter hovedforhandlingen i 1958. Kommisjonen kommer nærmere tilbake til innholdet i disse i vurderingen i punkt 9.6.2 under.

I en erklæring av 2. desember 1962 skrev Eilif Støleggen at han hadde vært tidligere eier av den brunstripete dressen, og at han hadde hatt på seg dressen under en bilulykke ved Härryda i Sverige. Etter ulykken, hadde han rømt til skogs for å gjemme seg fra politiet.

I 1972 og 1973 ble det foretatt undersøkelser vedrørende Støleggen og den brunstripede dressen, herunder innhentet dokumenter fra svensk politi. Innholdet gjennomgås nærmere under kommisjonens vurderinger nedenfor i punkt 9.6.3.

Forstkandidat Ragnvald Aaheim ble i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen av 1973 engasjert av Torgersen og avga uttalelser 26. januar og 9. mars 1973. Han uttalte at undertrykte trær får kortere nåler, og at disse nålene er tørrere og derfor drysser lettere. Ellers ville han ikke uttale seg noe mer om saken, da han syntes dette var svært uklart og tvilsomt.

Professor og biolog Carl Morten Motzfeldt Laane og professor i botanikk Klaus Høiland ble i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen av 1997 engasjert av Torgersen. De avga uttalelser 16. september 1998 og 6. april 2000 om blant annet barnålbeviset. Laane og Høiland vurderte de opprinnelige

uttalelsene til Printz og Mork som mangelfulle, lite etterprøvbare, og slik at de ikke oppfylte krav til vitenskapelige dokumenter. Videre uttalte Laane og Høiland at Printz' og Morks uttalelser om at barnålene avviker i form og størrelse fra vanlig gran, var gal. Uttalelsene viste også til undersøkelser foretatt av Høiland.

Påtalemyndigheten engasjerte på samme tid Norsk institutt for skogforskning (NISK) til å uttale seg om de opprinnelige sakkyndige rapportene av Printz og Mork. De fire fagpersonene fra NISK konkluderte 23. desember 1999 med at Printz' og Morks arbeid var forsvarlig, at det var til stede tilstrekkelig kompetanse i 1958 til å foreta slikt sakkyndig arbeid, og at Printz og Mork hadde slik kompetanse.

NISK ble i 2001 bedt av Høyesteretts kjæremålsutvalg om å evaluere Laane og Høilands rapporter. NISK avga rapporter 15. mai 2001 og 29. juni 2001. NISK konkluderte med at Laane og Høilands rapporter ikke rokket ved de opprinnelige sakkyndiges konklusjoner, og uttalte seg også om sine innvendinger mot Laane og Høilands undersøkelser.

Laane og Høiland publiserte også artikkelen «En kritisk vurdering av grannåler som bevis i straffesaken mot Fredrik Fasting Torgersen i 1958» i *Blyttia* i 2003. Foruten det som allerede fremgikk av deres rapporter fra 1999 og 2000, ble det skrevet om funn av sopp på kjellernålene som de to hadde undersøkt. De konkluderte med at barnålene var verdiløse som bevis i straffesaken.

Professor dr. philos. Rune Halvorsen Økland ble engasjert av Torgersen for å uttale seg om barnålbeviset i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen av 2004. Økland analyserte samtlige tidligere sakkyndige uttalelser, i tillegg til Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av barnålbeviset i 2001. Økland kritiserte Printz' og Morks undersøkelser, og uttalte at disse klart ikke var i samsvar med forsvarlig naturvitenskapelig fremgangsmåte. Han mente at de opprinnelige sakkyndige også kunne foretatt andre undersøkelser enn det som fremgår av

rapportene at ble gjort. Økland sluttet at barnålbeviset ikke har noen bevisverdi.

Økland uttalte seg også om barnålbeviset under den muntlige høringen kommisjonen avholdt i 2006, der han opprettholdt sine konklusjoner.

Professor Kåre Venn, som var en av fagpersonene i NISK som tidligere hadde avgitt uttalelse om barnålbeviset, uttalte seg også under den muntlige høringen kommisjonen avholdt i 2006. Han opprettholdt konklusjonene NISK ga i 1999 og 2001. Venn viste også til undersøkelser han selv hadde foretatt.

Forsker dr. scient. Jon Ingulf Medbø og ingeniør Ole M. Synnes, publiserte en artikkel i *Biolog* nr. 2 fra 2007 som omhandlet barnålbeviset i Torgersen-saken. Artikkelen var basert på et upublisert notat fra 2004 som nå er vedlagt begjæringen. Medbø og Synnes skrev om undersøkelser de hadde foretatt som bestod i målinger av hvor lett nåler med ulik lengde drysser av grantrær, og konkluderte at kortere nåler lettere drysser av grantrær enn lengre nåler. Medbø og Synnes poengterte også at det ikke var uvanlig med korte nåler. I det upubliserte notatet fra 2004 konkluderte forfatterne med at det ikke var sannsynlighetsovervekt for at dressnålene stammet fra åstedet, men at det heller var mer sannsynlig at de stammet fra Støleggens flukt i de svenske skoger.

9.4 Domfeltes anførsler

9.4.1 Innledning

Domfelte anfører at barnålbeviset i dag står i en helt annen stilling enn i 1958, da påtalemyndigheten omtalte beviset som et «naturvitenskapelig bevis av første klasse». Det siteres fra begjæringen:

Bakgrunnen for aktoratets konklusjon var at de to oppnevnte sakkyndige – professorene Henrik Printz og Elias Mork – forklarte at dressnålene var identiske med kjellernålene, i den forstand at de (...) i en blanding ikke kunne skilles fra hverandre, og at det dreide seg om nåler som hadde en så sjelden lengde og form at de [sakkyndige] ikke

hadde sett maken tidligere. Det måtte derfor legges til grunn at både dressnålene og kjellernålene stammer fra juletreet i kjelleren.

Torgersen har på sin side pekt på at barnålene som ble funnet i dressen må referere seg til den tidligere eier av dressen. Dressen var eid av Eilif Støleggen, som solgte dressen til Torgersen da de satt sammen i Oslo kretsfengsel i 1956.

9.4.2 Støleggen-alternativet

I begjæringen fremheves at Torgersen hadde kjøpt den brunstripete dressen av Støleggen bare noen måneder før drapet.

Støleggen hadde 14. oktober 1954 blitt pågrepet av svensk politi etter et biltyveri. Han og en kamerat hadde tidligere samme morgen kjørt av veien og forlatt bilen. I avhøret av Støleggen som ble tatt etter pågripelsen, forklarte han:

Omedelbart efter olycken hade de lämnat bilen och springande begivit sig upp i en norr om vägen befintlig skog och gömde sig. De kröpo in under en gran och gjorde upp eld av torra kvistar och vad de kunde anskaffa för spillved.

Ifølge Støleggens erklæring av 1962, hadde han ved denne hendelsen hatt på seg den brunstripete dressen.

Domfelte anfører at Støleggen måtte ha hatt adskillig nærkontakt med de laveste, veksthemmede grenene på granen de krøp under, altså grener som det vokste korte barnåler på. At fem slike korte grannåler, i tillegg til øvrig plantemateriale, har havnet i bukseoppbrettene og i innerlommen på dressen i løpet av kvelden, fremstår som sannsynlig. Høyst sannsynlig har det kommet langt flere nåler på og i dressen i løpet av natten under grantreet, men disse har falt av etter hvert. I tillegg vil det også ha vært de korte nålene som lettest fant veien ned i bukseoppbretter og innerlommen.

Domfelte peker på ytterligere fire momenter som gjør at det er mer sannsynlig at dressnålene var barnåler som befant seg i dressen fra Støleggens tid.

For det første forutsetter det at dressnålene stammet fra kjelleren, en nærkontakt mellom Torgersen og grantreet i kjelleren. Denne nærkontakten må ha funnet sted før Torgersen dro hjem og skiftet av seg den brunstripete dressen. Domfelte anfører at det er usannsynlig at Torgersen kunne stable opp et bål på dette tidspunktet, fordi han da måtte ha stablet treet i stummende mørke. Påtalemyndigheten har anført at det ikke var forbundet med mye arbeid, og derfor kunne la seg gjøre i mørket. Domfelte understreker at man da ikke samtidig kan legge til grunn at stablingen av bålet var så omfattende at det smittet en rekke barnåler over på Torgersen, til og med i hans innerlomme.

For det andre pekes det på at den ene barnålen ble funnet i høyre innerlomme. Dressen satt stramt på Torgersen, og han hadde i tillegg en frakk utenpå dressen. Domfelte anfører at det fremstår som uforklarlig hvordan en barnål skal finne veien ned i høyre innerlomme på dressen på bakgrunn av den minimale kontakt Torgersen skal ha hatt med juletreet i en kjeller som var helt mørk.

Når det gjelder påtalemyndighetens uttalelse, der det anføres at barnålen kan ha kommet i innerlommen i forbindelse med at Torgersen skal ha puttet en nøkkel i lommen, mener domfelte dette er en kreativ teori. Det pekes på at det er usannsynlig at Torgersen, av alle steder, skulle plassert denne nøkkelen i høyre innerlomme, og det antydes videre at det er usannsynlig at barnålen skulle ha fulgt med inn i lommen, og så blitt liggende igjen da nøkkelen senere ble tatt ut.

For det tredje pekes det på at det ikke ble funnet barnåler i Torgersens øvrige klær. Dette gjelder særlig frakken. Denne ble av kriminallaboratoriet beskrevet som litt lodden, altså materiale som barnåler lett ville festet seg til. Det at barnålene ble funnet i bukseoppbrettene og i en innerlomme, steder hvor de ikke lett faller ut, kan videre tyde på at det har gått en viss tid siden barnålene kom inn i dressen. Mangelen på flere barnåler i Torgersens klær tyder ytterligere på at barnålene på dressen har en annen og eldre kilde enn juletreet i kjelleren.

For det fjerde vises det til det øvrige plantematerialet som ble funnet i dressen, og som ikke refererer seg til barnåler. Tilsvarende planterester ble ikke funnet i kjelleren i Skippergata 6 B, og plantematerialet i dressen kan derfor ikke stamme derfra. Dette beviser at dressens innehaver på ett eller annet tidspunkt har vært ute i naturen og antakelig også sittet eller ligget.

Domfelte anfører at barnålene og det øvrige plantematerialet må ha samme opprinnelsessted. Det vises til at barnålene delvis ble funnet på samme sted som det øvrige plantematerialet, i bukseoppbrettene, og at det derfor er helt usannsynlig at barnålene og det øvrige plantematerialet har to forskjellige kilder. Når det øvrige plantematerialet ikke kan ha kommet fra kjelleren, blir det helt usannsynlig at barnålene stammet fra kjelleren.

På denne bakgrunn mener domfelte det er overveiende sannsynlig at barnålene stammer fra Støleggens eiertid.

9.4.3 Sakkyndige erklæringer

Domfelte anfører at de sakkyndige vurderingene ikke gjør det mindre sannsynlig at barnålene stammet fra Støleggens eiertid.

Det siteres fra begjæringen:

Det er nå full enighet om at nålene ikke er så sjeldne at dressnålene og kjellernålene av denne grunn må stamme fra samme tre. De etterfølgende sakkyndige som har uttalt seg i saken – også de som har vært engasjert av påtalemyndigheten – legger til grunn at slike nåler som ble funnet i kjelleren og i Torgersens dress, forekommer på steder hvor man finner sub-optimale vekstforhold.

Om de rapportene som er kommet til etter hovedforhandlingen oppsummerer Lie:

De omtalte utredningene sett under ett kan ikke forstås på annen måte enn at det nå er faglig enighet om

- (1) at korte nåler ikke er sjeldne,
- (2) at korte nåler er vanlige på undertrykte trær og grener,
- (3) at korte nåler vil ha en flattrykt og spisset form, og
- (4) at frekvensen av korte nåler er avhengig av lystilgang og øvrige forhold på voksestedet.

Denne enighet viser at det ikke kan konstateres ekskluderende identitet mellom kjellernålene og dressnålene, slik de sakkyndige Printz og til dels Mork gjorde i 1958.

Domfelte anfører på denne bakgrunn at bevissituasjonen er dramatisk endret i forhold til situasjonen i 1958.

Når det gjelder nålenes lengde, påpeker domfelte at det er enighet om at barnåler av den aktuelle størrelsen ikke er sjeldne.

Det er også enighet om at frekvensen av trær eller grener med korte nåler henger sammen med vekstvilkårene, hovedsakelig lystilgangen. Barnåler av den aktuelle størrelsen finnes først og fremst i busksjiktet. I tillegg peker domfelte på at nålelengden kan variere på ett og samme tre, eller gren. Dette avhenger av lystilgangen, noe som også blir dårligere for de laveste grenene når et tre vokser til.

Domfelte viser til Øklands rapport, og mener at hvilke nåler man får i klærne avhenger av frekvensen av de enkelte nåletyper i det miljø man ferdes. Medbø og Synnes' undersøkelser underbygger at barnåler av forskjellig lengde ikke er tilfeldig fordelt, og undersøkelsene bekrefter også at det ikke er noe særskilt ved å finne trær med bare korte nåler. Er man i kontakt med bare et tre med korte nåler, er det nødvendigvis bare slike man får på seg. Domfelte anfører at dersom man ferdes langs bakken, eller kun har kontakt med de nederste grenene på en utvokst gran, så vil det ikke være unaturlig om man bare får korte nåler i klærne. Dette gjelder særlig når det er snakk om et så lavt antall nåler som i den brunstripete dressen. Domfelte viser til erfaringene til Høilands hovedfagstudent, Vegard Bakkestuen, som bekrefter dette.

I tillegg peker domfelte på at korte barnåler på undertrykte grener løsner lettere enn lengre, friske nåler. Dette i seg selv medfører at man etter en skogtur kan ende opp med korte nåler i klærne selv om man skulle ha vært i nærkontakt med grantrær med både korte og lange nåler.

Når det gjelder barnålenes form, viser domfelte til at Høiland og Laane på empirisk grunnlag har påvist sammenhengen mellom lengde og form. Deres konklusjoner er også akseptert av påtalemyndighetens sakkyndige fra NISK. Økland har også vist sammenhengen mellom lysforholdene og formen på nålene. Ingen sakkyndige har etter 1958 støttet Morks utsagn om at formen er en arvelig egenskap. Dette må forstås slik at det er enighet i dagens fagmiljø om at det er sammenheng mellom lengde og form på undertrykte barnåler. Formen på kjeller- og dressnålene, er derfor ikke sjeldnere enn lengden.

Det hitsettes fra begjæringen:

Konsekvensen av dette er at selve bærebjelken i barnålbeviset slik det ble presentert i 1958 – og lagt til grunn av kommisjonen i 2006 – at kjellernålene og dressnålene var så sjeldne og spesielle med hensyn til lengde og form at det dreide seg om ekskluderende identitet, svikter ved en nærmere analyse. Det er en viss likhet mellom disse nålene, i den forstand at både dressnålene og de kjellernålene som ble målt, var kortere enn 10 millimeter og hadde en vanlig form for så korte nåler. Ved dette adskiller de seg altså fra nåler som er 10 mm og lengre. Det er det hele. At man ikke hadde kunnet identifisere dressnålene dersom de ble blandet sammen med kjellernålene, er sikkert riktig. Men det samme ville ha gjeldt for de nålene som ble funnet i Bakkestuens lommer og som ellers er beskrevet av Laane og Høiland, og for hvilke som helst av andre nåler fra et veksthemmet tre eller en veksthemmet gren. Det sentrale er således at den aktuelle type barnåler ikke er uvanlig der det er dårlige vekstforhold.

9.4.4 Den konkrete vurderingen av hvor nålene stammet fra
Domfelte anfører på denne bakgrunn at det er sannsynlig at barnålene stammer fra Støleggens opphold i skogen i Sverige. Dette oppholdet kan ha medført nærkontakt med barnåler som har vokst under sub-optimale forhold, slik at de har den lengde og form som ble funnet i Torgersens dress.

Til Venns undersøkelser av barnåler funnet i egne klær, bemerker domfelte at Støleggen ikke gikk i skogen slik som Venn. Støleggen har antakelig vært i nærkontakt med ett tre, eller et høyst begrenset antall trær. Det at dressnålene var like, gjør det derfor ikke mindre sannsynlig at de stammer fra Støleggens opphold i skogen. Det

vises i den forbindelse også til undersøkelsen av nålene i Vegard Bakkestuens klær, som viser at skogturer kan gi helt andre barnålfunn i klærne enn det Venn fant.

Videre fremhever domfelte at det av Laane og Høiland i 1999 ble konstatert sopp på kjellernålene. Om dette skrives det i begjæringen:

Denne type sopp smitter på levende, svekkete nåler, og utvikler seg når nålene er døde. Soppen må derfor ha smittet på nålene før treet ble brukt som juletre, og ha utviklet seg da nålene kom i kontakt med det fuktige kjellergulvet, på samme måte som det ville ha skjedd på skogbunnen. Nålene har derfor sannsynligvis hatt soppvekst allerede da de ble undersøkt av Printz og Mork etter å ha ligget ca. ett år eller mer i en fuktig kjeller. Dersom dressnålene hadde stammet fra kjelleren, ville de sannsynligvis ha vært befengt med samme soppvekst.

Den manglende omtalen av sopp på dressnålene i Printz' og Morks rapporter, tyder følgelig på at dressnålene og kjellernålene hadde forskjellig opphav. Dette støtter ytterligere opp om at Støleggen-alternativet er det mest sannsynlige.

Domfelte anfører som en oppsummering at analysen av de ikke-tekniske bevis viser at barnålene med en betydelig grad av sannsynlighet refererer seg til Støleggens eiertid. Denne konklusjonen står heller ikke i strid med de sakkyndige uttalelsene.

Domfelte konkluderer i begjæringen:

Dressnålen i innerlommen, soppen på kjellernålene og øvrig plantemateriale i dressen er både uforklart og uforenlig med at dressnålene stammer fra juletreet i kjelleren. Det er en alternativ og plausibel forklaring på hvor dressnålene kan stamme fra. Denne forklaringen er forenlig med samtlige av de momentene som er påpekt foran og forklarer hvordan de fem barnålene kan ha havnet i dressen, og hvorfor det er lite sannsynlig at de stammer fra juletreet i kjelleren i Skippergata 6 B.

Om forholdet til § 391 nr. 3 uttaler domfelte at de nye rapportene skal regnes som nye bevis for så vidt gjelder vurderinger av generelle egenskaper ved barnåler, i tillegg til vurderingene som

det er faglig enighet om. For øvrig inngår barnålbeviset også som en del av den samlede bevisvurderingen etter § 391 nr. 3.

9.5 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten peker på at barnålbeviset har vært vurdert under behandlingen av tidligere gjenåpningsbegjæringer. Det var også tema under den muntlige høringen kommisjonen avholdt i 2006.

Påtalemyndigheten anfører at artikkelen og særlig det upubliserte notatet fra Medbø og Synnes, ikke er å anse som en sakkyndig erklæring i rettslig forstand, men bærer preg av å være en meningsytring basert på det totale bevisbildet knyttet til barnålene. Notatet er kun en ny vurdering av temaer som har vært behandlet en rekke ganger tidligere. Selv om synspunktene til forfatterne belegges med sannsynlighetsberegninger, representerer ikke notatet noe nytt. Dessuten begår forfatterne feil, når de konkluderer med at man må se bort fra barnålbeviset, jf. setningen om at barnålbeviset ikke har noen «provkraft mot han». En slik bevisvurdering strider mot alminnelige prinsipper for bevisvurdering.

Påtalemyndigheten viser til at funnet av en barnål i dressens innerlomme har vært omtalt i tidligere avgjørelser om gjenåpning. Påtalemyndigheten påpeker at det ikke er noen umulighet at en barnål fra åstedet kan ha fulgt med en hånd eller en mindre gjenstand ned i innerlommen. En slik gjenstand kan for eksempel være Rigmor Johnsens nøkkel til inngangsdøren fra Skippergata. Rigmor Johnsen hadde to nøkler da hun gikk ut tidligere på kvelden, én til entredøren og én til inngangsdøren fra Skippergata. Nøkkelen til entredøren ble funnet i kåpelommen hennes etter drapet, men den andre ble ikke funnet. Det er derfor mulig at gjerningspersonen har tatt med seg nøkkelen til inngangsdøren fra Skippergata, og brukt den til å komme seg inn på åstedet senere på kvelden, da det ble gjort forsøk på brannstiftelse.

Om soppvekst på barnålene i kjelleren, viser påtalemyndigheten til at dette var tema også i 2006 og i 2015. Følgende gjengis fra påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005:

Laane og Høiland har undersøkt kjellernålene og funnet at disse er infisert med granskyttesopp. Det legges på denne bakgrunn til grunn at det var soppvekst på kjellernålene i 1957. Dette begrunnes med at nålene og treet hadde ligget i kjelleren i nesten et år, samt at det var fuktig slam i kjelleren som skulle fremme nedbrytning og soppvekst, og at nålene var oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Økland stiller på denne bakgrunn spørsmål om det kan tenkes at Printz og Mork oppdaget at soppvekst var forskjellig på barnålene fra kjelleren og fra dressen, og derfor underslo dette, jf. side 9 i utredningen til Økland.

Påtalemyndigheten vil påpeke at vi faktisk ikke vet om det var soppvekst på nålene i 1957, og vi vet heller ikke om nålene har vært oppbevart tørt hos politiet siden 1957. Vi vet ikke om de sakkyndige observerte sopp eller ikke i 1957/58. Man kan således ikke legge til grunn som sikkert at det var soppvekst på nålene og så videre av dette utlede at Mork og Printz underslo disse opplysningene fordi Printz og Mork fant at det ikke var soppvekst på dressnålene, slik Økland klart antyder.

På denne bakgrunn anfører påtalemyndigheten at den foreliggende begjæringen ikke tilfører noe nytt om funnet av soppvekst.

9.6 Kommisjonens vurderinger

9.6.1 Innledning

Kommisjonen vil først vurdere de anførte nye sakkyndige erklæringene, for så å vurdere Støleggens forklaring, etter § 391 nr. 3. Avslutningsvis foretas en samlet vurdering av barnålbevisets bevisverdi i dag.

9.6.2 Sakkyndige uttalelser

9.6.2.1 *Nye bevis eller nye omstendigheter*

Det er siden hovedforhandlingen i 1958 fremlagt flere nye sakkyndige rapporter. De sakkyndige, Aaheim, Laane og Høiland, NISK og særlig Venn, Økland, og Medbø og Synnes, har uttalt seg om generell fagkunnskap om barnåler. Flere av disse har også foretatt nye undersøkelser i den hensikt å kartlegge hvor vanlig korte grannåler med tilspisset form, er. I tillegg har de, i varierende omfang, vurdert de opprinnelige sakkyndige rapportene samt hverandres rapporter. Kommisjonen vurderer de nye sakkyndige rapportene som «ny[e]» bevis» etter § 391 nr. 3.

Kommisjonen bemerker likevel at det kan stilles spørsmål ved objektiviteten til enkelte av de sakkyndige, særlig Medbø og Synnes, da deler av deres uttalelser bærer preg av å være engasjerte partsinnlegg heller enn sakkyndige uttalelser.

Kommisjonen bemerker at det er uklart hvorvidt Medbøs kompetanse innen fysiologi, gir ham særlig kompetanse til å uttale seg om hvor vanlig korte, tilspissede barnåler er. Kommisjonen bemerker også at Medbø har uttalt seg om gangtider og tannbittbeviset, samt at begjæringen viser til deler av hans upubliserte manus til en bok ved tittel *Justismordet på Fredrik Torgersen*. Det er ikke opplyst hva ingeniør Synnes innehar særskilt kompetanse i. Avslutningsvis i deres notat om barnålbeviset, er det foretatt sannsynlighetsberegninger der blant annet tannbittbeviset trekkes inn som et moment som taler for at Torgersen ikke var på åstedet, og dermed trekker i retning av at barnålene ikke stammer fra kjelleren i Skippergata. Dette synes å gå utover en rent faglig vurdering av barnålbeviset, og over i en samlet bevisvurdering, noe som faller utenfor det sakkyndige skal uttale seg om.

9.6.2.2 Betydningen av de nye sakkyndige erklæringene Innledning

Kommisjonen går så over til å vurdere om de nye uttalelsene i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse. Det vurderes også hvorvidt de svekker barnålbevisets bevisverdi, noe som får betydning i den samlede bevisvurderingen etter § 391 nr. 3.

Som gjengitt ovenfor i punkt 9.2, uttalte både Printz og Mork under hovedforhandlingen at nålenes lengde og form var eiendommelig, og at de ikke tidligere hadde sett maken. Mork uttalte også at nålenes form var en arvelig egenskap. Videre uttalte Printz at det var hevet over tvil, og Mork at det var meget sannsynlig, at dressnålene stammet fra treet i kjelleren i Skippergata 6 B. Det er mot denne bakgrunn de nye sakkyndige uttalelsene må vurderes.

Soppvekst på kjellernålene

Domfelte fremhever at Laane og Høiland i 1999 konstaterte at det ble funnet soppvekst på kjellernålene. Det anføres at soppveksten

måtte ha vært på kjellernålene allerede i 1957–1958. Den manglende omtalen av sopp på dressnålene tyder følgelig på at dressnålene og kjellernålene hadde forskjellig opphav.

Laane og Høiland har uttalt at soppveksten på kjellernålene tydet på at de hadde ligget i kjelleren relativt lenge. Soppen hadde «uten tvil» kommet fra oppholdet i den fuktige kjelleren, ikke etterpå under lagringen av bevismaterialet. Videre pekte Økland på at de opprinnelige sakkyndige uttalelsene ikke nevnte noe om soppvekst, verken på kjellernålene eller dressnålene, noe som tas til inntekt for at Printz og Mork ikke har mikroskopert nålene.

Kommisjonen finner ikke at det er holdepunkter i de opprinnelige skriftlige rapportene for at det ble funnet soppvekst på noen av de undersøkte nålene. Det fremgår heller ikke av de sakkyndiges uttalelser under hovedforhandlingen, slik disse er gjengitt i dagspressen, at soppvekst var tema under hovedforhandlingen.

Dressnålene er ikke lenger i behold, og har ikke vært undersøkt siden 1958. Det er kun kjellernålene som senere har blitt undersøkt av nye sakkyndige. Kommisjonen peker på at ingen av de to opprinnelige sakkyndige uttalte seg om soppvekst på verken kjellernålene eller dressnålene. Dersom det hadde vært ulikheter med hensyn til soppvekst mellom de ulike barnålene, er det all grunn til å tro at dette ville vært påpekt i de sakkyndige rapportene. Det pekes for øvrig på at de opprinnelige sakkyndige uttalelsene er kortfattede, og at den fulle overensstemmelse de sakkyndige beskrev, kan ha omfattet mer enn kun lengde og form selv om det var dette som ble særlig fremhevet. Ettersom det ikke er tilstrekkelige holdepunkter i bevismaterialet for å kunne konstatere at dressnålene skilte seg fra kjellernålene når det gjelder mulig soppvekst i 1957–1958, finner ikke kommisjonen grunnlag for å legge vekt på dette momentet.

Nålenes lengde, form og farge

De sakkyndige som har vært engasjert av domfelte, Aaheim, Laane og Høiland og Økland, konkluderte alle med at lengden og formen på nålene ikke var særlig uvanlig. Laane og Høiland viste i sin rapport til undersøkelser de hadde foretatt for å kartlegge lengden

på grannåler fra ulike trær. Undersøkelsene vil vurderes nærmere nedenfor. De viste til at undersøkelsene tydet på at særlig undertrykte trær og grener har kortere nåler enn friskt voksende trær. Laane og Høiland og Økland konkluderte også med at formen er avhengig av vekstbetingelser og lysforhold, og ikke er arvelig, slik Mork uttalte.

NISK, og særlig Venn, som har vært engasjert av påtalemyndigheten, mente også at Laane og Høiland har bevist at slike korte, tilspissede nåler er å finne på grantrær. NISK mente imidlertid at Laane og Høiland ikke hadde vist hvor vanlig slike trær eller nåler var. Venn uttalte under den muntlige høringen i 2006:

Nåler av den aktuelle størrelsen er i hvert fall ikke den vanligst forekommende i norsk skog, men finnes jevnt over på sine steder; på grener på spesielle trær eller på trær på særlige voksesteder.

NISK påpekte også at det var noe tvilsomt hvor tilfeldig nålene i Høilands undersøkelser ble valgt ut. Samtlige av nålene i Høilands innsamlinger var grønne, ikke brune. NISK uttalte at nåler gradvis blir brune når de dør, og at deres månedlige undersøkelser gjennom drøyt ti år, viste at kun 22 % av nålefall bestod av grønne nåler. Kommisjonen viser også til at samtlige av kjellernålene og dressnålene beskrives som tørre og brunlige i Printz' rapport av 4. februar 1958.

Venn uttalte videre at han ikke kunne se at Laane og Høiland eller Økland hadde dokumentert sine uttalelser om at lysforhold og form er koblede egenskaper. Utover dette kommenterte verken NISK eller Venn om lysforhold kan påvirke grannålers form.

Hvorvidt formen på grannåler bestemmes av lysforholdene, finner kommisjonen ikke grunn til å ta stilling til. Det avgjørende er at det nå er enighet om at barnåler med slik lengde og form som de som ble funnet i kjelleren og i dressen, er å finne særlig på undertrykte trær og grener. Kommisjonen merker seg likevel at de sakkyndige er noe uenige hva gjelder frekvensen av slike korte, tilspissede nåler på grantrær.

Mork uttalte under hovedforhandlingen at disse nålene var ualminnelig korte, kortere enn 95 % av norske grannåler, se Aftenpostens morgenutgave 10. juni 1958. Selve lengden synes dermed å ha blitt fremstilt som sjelden, men ikke unik. Formen til kjeller- og dressnålene har imidlertid Printz og Mork uttalt at var eiendommelig, og at de aldri før hadde sett maken. Selv om de nye sakkyndige er noe uenige om hvor vanlig forekommende slike nåler er, er kommisjonens inntrykk samlet sett at de opprinnelige sakkyndige fremstilte de aktuelle barnålenes form som mer spesiell enn det synes å ha vært grunnlag for.

Om korte nåler drysser lettere av

Domfelte anfører at korte barnåler på undertrykte grener drysser lettere av enn lengre, friske nåler, og at man derfor kan ende opp med kun korte nåler i tøyet selv om man er i kontakt med flere ulike trær.

Kommisjonen viser til at de sakkyndige uttalte seg noe ulikt om hvorvidt korte, nåler med en avflatet, tilspisset form, drysser lettere av enn friske, lengre nåler.

Aaheim, Laane og Høiland, og Medbø og Synnes har uttalt at korte nåler på undertrykte trær og grener faller lettere av, enn friske nåler som er middels lange eller lange.

NISK har på sin side uttalt at nåler som sitter nærmest knoppskjellene på granen er forankret og ikke faller så lett av. Slike nåler har ofte en avflatet, mer tilspisset form, og kan også være korte, særlig på undertrykte trær. Likevel uttalte ikke NISK seg generelt om korte nåler generelt faller lettere av enn nåler av middels lengde eller lange nåler.

Kommisjonen finner at det verken er grunnlag for, eller nødvendig, å ta stilling til hvorvidt slike nåler drysser lettere av enn lengre, friske nåler.

Kommisjonen vurderer undersøkelsene gjort av nedfall fra grantrær og nålefunn i klærne til Bakkestuen og Venn, som mer sentrale da

de i større grad belyser sannsynligheten for å få på seg utelukkende korte nåler.

Undersøkelsene foretatt av de nye sakkyndige

Kommisjonen peker på at de nye sakkyndige er enige om at hvilken type nåler man får på seg avhenger av hvor man oppholder seg i skogen. Dersom man kun er i kontakt med et grantre med korte, tilspissede nåler, vil man naturligvis bare få slike nåler på seg.

Domfelte har særlig fremhevet undersøkelsene av Laane og Høiland, da særlig av nålene i Bakkestuens forlommer. Disse anføres å vise at det ikke er uvanlig å få utelukkende korte nåler festet i tøyet dersom man i hovedsak er i kontakt med grantrær med korte nåler.

Kommisjonen påpeker at det i denne undersøkelsen kun ble plukket ut 10 tilfeldige nåler. Det kan stilles spørsmål ved hvorfor ikke samtlige nåler ble målt, da det totale antallet nåler i lommene var så pass begrenset. Uavhengig av dette, peker kommisjonen på at de 10 utplukkede nålene, som var mellom 5 og 11,5 mm lange, viste en større variasjon i lengde enn nålene som ble funnet på Torgersens dress, som var mellom 6 og 8 mm lange. Selv om 5 av nålene funnet i Bakkestuens klær var 8 mm og kortere, var halvparten av nålene også lengre enn de nålene som ble funnet på Torgersens dress.

Laane og Høiland viste også til undersøkelser Høiland hadde foretatt på ulike grantrær. I disse undersøkelsene plukket Høiland ut ti tilfeldig valgte nåler fra ulike trær, og målte nålene. Undersøkelsene viste at nålene som ble plukket ut fra enkelte trær, særlig de undertrykte, hadde en gjennomsnittslengde på mellom 5,9 og 7,25 mm.

NISK undersøkte også nålene samlet inn i forbindelse med Høilands undersøkelser. NISK og Venn stilte seg kritiske til hvor tilfeldig nålene var valgt ut. De trakk fram én av prøvene merket S1 «avdryss nedtrykt tre», der samtlige av nålene som var samlet inn var grønne. NISKs undersøkelser av nålefall i granskog viste at

grønne nåler kun utgjorde 22 % av nedfall fra grantrær. NISK fremhevet også at undertrykte grantrær oftest står i en tett skog av større trær, og at nålefallet fra disse store trærne er mye større enn fra de små, undertrykte trærne. Dersom man sanker nålene fra skogbunnen under et undertrykt tre, vil man derfor ofte finne stor variasjon i nålestørrelser og nålefarge.

Kommisjonen viser også til undersøkelsene foretatt av Venn. Venn foretok undersøkelser av totalt 431 nåler fra fire ulike trær i Ås, hvilke viste større variasjon i lengde på nålene på hvert tre, enn Laane og Høilands undersøkelser viste. I forbindelse med disse undersøkelsene fikk Venn en del nåler på tøyet i forbindelse med befaringen. Gjennomsnittslengden av nålene som festet seg på Venns klær var lenger enn kjeller- og dressnålene, da de varierte mellom 6,5 til 16,5 mm, med en gjennomsnittslengde på 9,8 mm.

Dermed synes undersøkelsene, særlig undersøkelsene av nålene som festet seg på Bakkestuens og Venns klær, å vise at man ved skogturer og kontakt med grantrær normalt får nåler på seg med større variasjon i lengde enn det som ble funnet på Torgersens dress.

Oppsummering av de sakkyndige uttalelsene

Kommisjonen vurderer dermed at dress- og kjellernålene ikke var så sjeldne som Printz og Mork uttalte under hovedforhandlingen. Verken lengde eller form var så eiendommelig som de opprinnelige sakkyndige ga uttrykk for. Senere sakkyndige uttalelser viser at verken lengde eller form var spesielt sjelden, i den forstand at slike nåler finnes på sine steder, særlig da på undervokste trær/grener jevnt over i norsk skog. Likevel var samtlige av barnålene som ble funnet i Torgersens dress kortere enn gjennomsnittet i flere av utvalgene av nåler som de ulike sakkyndige samlet inn i forbindelse med sine undersøkelser. Kommisjonen viser eksempelvis til Venns 431 innsamlede nåler, der nåler kortere enn 7,5 mm utgjorde under 5 % av innsamlet materiale, samt undersøkelsene av nåler funnet i Bakkestuens, Høilands og Venns klær.

Videre viser undersøkelsene foretatt av både Laane og Høiland, og av Venn, at det normalt er større variasjon i hva slags nåler man får

på seg om man oppholder seg i skogen. Kommisjonen har også merket seg NISKs uttalelse om at nålene som befinner seg på bakken under undertrykte trær, ofte vil være mer varierte da de som regel er omringet av trær i bedre vekst som drysser lengre nåler.

Kommisjonen vurderer det samlet slik at kjellernålene, og barnålene som ble funnet i Torgersens dress hadde samme form, samme lengde og samme utseende. Det er ikke tilkommet nye bevis eller omstendigheter som endrer dette.

Samtidig er det på det rene at denne type barnåler er mindre spesielle enn hva de sakkyndige ga uttrykk for i 1958. Dersom det på et tidligere tidspunkt hadde kommet barnåler i Torgersens dress, er således muligheten for at disse hadde både samme form, lengde og utseende som kjellernålene, ikke så fjern som den lagretten ble foreholdt.

Kommisjonen går så over til å vurdere Støleggens forklaring, og om det er mer sannsynlig, som domfelte anfører, at nålene har kommet på dressen i Støleggens eiertid.

9.6.3 Støleggens forklaring

Støleggen forklarte seg ikke under hovedforhandlingen, og kommisjonen vurderer derfor Støleggens forklaring som et «nytt bevis» etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Kommisjonen vil først peke på hva som kom fram angående Støleggen under hovedforhandlingen, for deretter å vurdere hvor mye av innholdet i forklaringen som er nytt og eventuelt endrer barnålbevisets bevisverdi sammenlignet med slik beviset stod i 1958.

Domfelte forklarte under hovedforhandlingen i 1958 at han hadde kjøpt dressen av Støleggen og at nålene kunne ha vært i dressen fra den tid Støleggen eide den. Dette fremgår av domfeltes egen udaterte gjenopptakelsesbegjæring fra 1958, statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse og lagmann Lundes utkast. Dorenfeldt uttalte blant annet:

Domfelte nevnte under hovedforhandlingen at han mente at barnålene og blodflekkene på dressen kunne stamme fra den tid da Støleggen angivelig eide dressen. Lagmannsretten hadde således anledning til å vurdere denne mulighet, som også ble antydnet av forsvareren under prosedyren. Støleggens eventuelle flukt til svenske skoger m.v. kan verken gjøre fra eller til i så henseende. Det essensielle ved barnålene var jo nettopp dette at de etter de sakkyndiges uttalelse etter all sannsynlighet skrev seg fra juletreet på åstedet.

Denne uttalelsen gir inntrykk av at forklaringen om at Støleggen hadde brukt dressen under en flukt i de svenske skoger, ikke var fremme under hovedforhandlingen. Basert på avisreferater fra hovedforhandlingen, synes ikke dette forholdet å ha vært belyst, hvert fall ikke i særlig grad, for lagretten.

Torgersen hadde kjøpt dressen av Støleggen da de sonet sammen, og hadde kun rukket å bruke dressen i to måneder utenfor fengselet før han ble pågrepet i forbindelse med drapet. Både Støleggen og Torgersen forklarte at de ikke hadde rensset dressen.

Kriminallaboratoriets rapport beskrev dressjakka som velbrukt og noe skitten og dressbuksa som slitt og jevnt over skitne med adskillig rusk i oppbrettene. Det kan dermed ha ligget igjen materiale i dressen fra Støleggens tid. Det vises i den forbindelse også til funn av øvrig plantemateriale i dressen, som ikke fantes i kjelleren.

I 1972 og 1973 ble det foretatt ytterligere undersøkelser av Støleggen og den brunstripede dressen, inkludert innhenting av informasjon fra svensk politi. Av Støleggens forklaring for både svensk og norsk politi, fremgår det at han etter bilulykken oppholdt seg en natt i skogen i nærheten av Härryda. I erklæringen fra 1962, skrev Støleggen at han under dette oppholdet hadde hatt på seg den brunstripete dressen.

Kommisjonen bemerker at det ikke fremgår klart av verken de norske undersøkelsene eller de svenske politirapportene hva slags bekledning Støleggen hadde ved pågripelsen av svensk politi etter bilulykken.

I begjæringen fremhever domfelte fire taktiske bevis, nevnt ovenfor, som anføres å underbygge at barnålene stammer fra Støleggens eiertid.

Kommisjonen mener det må kunne legges til grunn at gjerningspersonen, som plasserte juletreet delvis over Rigmor Johnsen, må ha hatt en viss nærkontakt med treet i kjelleren. Flyttingen av treet trenger likevel ikke å ha vært en omstendelig prosess. Kommisjonen peker på at det ikke vites hvor i kjelleren treet befant seg da det ble flyttet. Samtidig er det heller ikke usannsynlig at det i denne prosessen har sprettet nåler over på gjerningspersonen som flyttet treet, tatt i betraktning at det var et gammelt, tørt juletre. Se også Printz' rapport om at barnålene «lett spretter av ved den minste berøring». Kommisjonen vurderer derfor ikke at det at nåler har sprettet over på gjerningspersonen, forutsetter at flyttingen av treet har vært en omstendelig prosess og at dette i seg selv tilsier at det er usannsynlig at Torgersen har fått nålene på seg fra kjelleren i Skippergata 6 B. Domfeltes anførsel om manglende lyskilder, vurderes nedenfor i kapittel 18.

At det ble funnet en nål i innerlommen, mener kommisjonen også er forenlig med nærkontakt med treet i kjelleren. Dersom Torgersen var gjerningspersonen, er det ikke gitt at den stramme dressen var lukket og at han i tillegg hadde frakken over dressen, da avdøde ble flyttet til kjelleren og det ble stablet et bål rundt henne. Nålen i innerlommen kan også stemme overens med at nålen har blitt ført med en hånd ned i innerlommen. Likevel påpeker kommisjonen at nålen i innerlommen også kan være forenlig med Støleggen-alternativet.

Ettersom det utelukkende er i den brune dressen, og ingen andre steder på Torgersens klær at det er funnet noen barnåler, anføres dette å underbygge at barnålene kom fra Støleggens eiertid. Dressnålene skal ifølge Printz' rapport ha vært tørre og brunlige, i likhet med nålene funnet i kjelleren. Kommisjonen vurderer at denne beskrivelsen også kan være forenlig med eldre nåler som skrev seg fra Støleggens eiertid. Det ble for eksempel ikke funnet noen barnåler på frakken Torgersen skal ha hatt på seg. Likevel er

det, som nevnt over, ikke gitt at Torgersen, dersom han var gjerningspersonen, hadde frakken på seg under flyttingen av treet.

I dressen ble det også funnet øvrig plantemateriale som beskrevet i Printz' rapport av 4. februar 1958. Dette inkluderer rødfargede kronblader, agner av halm og halmrester, agner av graminefrukt, og (ubestemte) agner og strårester. Det ble ikke gjort tilsvarende funn i kjelleren, og kommisjonen vurderer det som klart at disse planterestene må ha kommet fra annet sted. Funnet av dette materialet er ikke egnet til å fastslå at barnålene også havnet i dressen ved samme anledning – ulikt materiale kan ha kommet i dressen ved ulike anledninger.

Det avgjørende er hvor sannsynlig det er at kun fem korte nåler, og ingen lengre nåler, finnes igjen i dressen fra Støleggens tidligere nærkontakt med grantrær. Undersøkelsene foretatt av de nye sakkyndige, som gjennomgått ovenfor, viser at det er mulig å få i hovedsak kortere nåler på klærne etter å ha vært en tur i skogen, særlig dersom man kun har vært i kontakt med undertrykte trær og grener. Likevel viser samtlige av undersøkelsene større variasjon i lengden og formen på nålene man får i klærne enn det som ble funnet i Torgersens dress.

Gitt at Støleggen i hovedsak oppholdt seg i busksjiktet da han overnattet under et tre, fremstår det som en mulighet at dressnålene stammer derfra, selv om kommisjonen ikke vurderer det som veldig sannsynlig. Kommisjonen påpeker i den forbindelse at Støleggen forklarte at han hadde vært på flukt i skogen, og han har da trolig ikke utelukkende vært i kontakt med den ene granen han overnattet under, men flere forskjellige trær. Videre peker kommisjonen på NISKs uttalelse om at de nålene som finnes på bakken under undertrykte trær normalt viser større variasjon. Undertrykte trær har ofte større trær med bedre vekstvilkår rundt seg, som drysser lengre nåler. Dersom Støleggen har ligget under et undertrykt tre, ville det trolig ha vært nåler av ulik lengde på bakken han lå på. Det synes da mindre sannsynlig at han utelukkende skal ha fått på seg korte nåler som stemte overens med lengden på kjellernålene.

9.6.4 Barnålbevisets bevisverdi

Kommisjonen vurderer barnålbeviset som noe svekket sammenlignet med slik det stod under hovedforhandlingen i 1958. Kommisjonen vurderer det samlet slik at barnålene fra kjellertreet og barnålene som ble funnet i Torgersens dress hadde samme form, samme lengde og samme utseende. Det er ikke tilkommet nye bevis eller omstendigheter som endrer dette.

Samtidig er det på det rene at denne type barnåler er mindre spesielle enn hva de sakkyndige ga uttrykk for i 1958. Senere sakkyndige uttalelser viser at korte grannåler med en flat form som er uttrukket til en skarp spiss, ikke er så sjeldne som det Printz og Mork ga uttrykk for. I lys av nye sakkyndige rapporter synes det nå å være enighet om at slike nåler finnes på undertrykte trær og grener. Dersom det på et tidligere tidspunkt hadde kommet barnåler i Torgersens dress, er således muligheten for at disse hadde både samme form, lengde og utseende som kjellernålene, ikke så fjern som den lagretten ble foreholdt.

Likevel finner kommisjonen det påfallende at nålene funnet i Torgersens dress utelukkende bestod av fem korte nåler, og ikke viser større variasjon med hensyn til blant annet lengde, dersom de kom i dressen ved en tidligere anledning. Det vises i den forbindelse til samtlige av de nyere undersøkelsene, særlig undersøkelsene foretatt av nålene funnet i klærne til Venn og Bakkestuen, som viste større variasjon i nålelengde enn de som ble funnet i Torgersens dress. Videre peker kommisjonen på NISKs uttalelse om at nålefallet under undertrykte trær også normalt vil vise større variasjon i nålelengde. Dette er fordi slike trær ofte er omringet av større, velvokste trær, med større nålefall.

På denne bakgrunn slutter kommisjonen seg til kjæremålsutvalgets konklusjon i 2001 om at barnålbeviset ikke er vesentlig svekket sammenlignet med i 1958, og at beviset med klar sannsynlighetsovervekt fortsatt utpeker Torgersen som gjerningsperson.

De nye bevisene vedrørende barnålbeviset synes i seg selv ikke egnet til å føre til frifinnelse etter § 391 nr. 3. Barnålbeviset,

sammen med de øvrige bevisene i saken, vurderes samlet nedenfor i kapittel 20.

10 Avføringsbeviset

10.1 Innledning

Det ble funnet avføring på åstedet og på avdødes høyre lår, hennes skjørt og hennes strømpestropp. Det ble også funnet avføring på Torgersens venstre turnsko, i tillegg til to avføringsfragmenter i henholdsvis Torgersens venstre bukselomme og på en fyrstikkeske funnet på Torgersen. Skoene, buksa og fyrstikkesken hadde Torgersen på seg da han ble pågrepet.

Avføringsbeviset består i en sammenligning av avføringen som ble funnet på avdøde og åstedet, og den som ble funnet på Torgersens turnsko, i bukselommen og på fyrstikkesken.

I dette kapitlet foretas en isolert vurdering av avføringsbeviset. En samlet vurdering av avføringsbeviset og det øvrige bevismaterialet i saken, foretas nedenfor i kapittel 20. Anførte feil ved etterforskningen samt anførsler vedrørende de sakkyndiges habilitet, vurderes i kapittel 21 under.

10.2 Behandlingen i 1957–1958

Avføringen ble undersøkt av flere rettsoppnevnte sakkyndige – dr. Valentin Fürst jr. og to professorer i botanikk, Henrik Printz og Ove Arbo Høeg. I tillegg oppnevnte retten professor ved veterinærhøyskolen Carl Svensen Aaser, som ble bistått av amanuensis Anton Skulberg ved undersøkelsene sine. De sakkyndige ble bedt om å undersøke substansene funnet henholdsvis på åstedet/avdøde og på Torgersen, blant annet for å fastslå om de var avføring, om de kunne stamme fra menneske, og eventuelt om prøvene kunne stamme fra samme kilde.

Fürst avga sine skriftlige rapporter 11. desember 1957, 28. desember 1957 og 16. januar 1958, etter at han hadde undersøkt prøver fra åstedet/avdøde og fra Torgersens turnsko. Fürst konkluderte med at:

De mikroskopiske bilder av enkelte korn fra siktedes sko og fra avføringsprøvene oppsamlet på åstedet og på avdødes underskjørt viser meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordning av noen karakteristiske planteceller (angivelig pallisadeceller fra erter eller bønner).

Skulberg undersøkte ekskrementer fra åstedet, og fra avdødes høyre lår, underskjørt og strømpestropp, i tillegg til materiale funnet på Torgersens turnsko. Han avga rapport 20. desember 1957, der det fremgikk at han ikke hadde funnet blod i avføringen, og at han i prøven fra turnskoen fant korte hår.

Aaser avga rapport 22. desember 1957. Han hadde foretatt en luktprøve på en liten del av turnskoprøven, og anså det sannsynlig at turnskoprøven stammet fra menneske. Han uttalte også at det i prøvene fra åstedet og avdøde ble påvist planterester. Om turnskoprøven uttalte Aaser at det «ikke med bestemthet [kunne] påvises planterester. Det fantes noen få fibre av ubestemmelig art og dessuten noen få små hår som jeg ikke har kunnet identifisere.»

Printz avga rapporter 17. januar, 4. februar og 24. februar 1958. Rapporten av 17. januar ble avgitt etter at Printz hadde undersøkt prøvene fra åstedet/avdøde og fra Torgersens turnsko. Han konkluderte:

Som en konklusjon av disse undersøkelser kan jeg uttale at samtlige fæces-prøver, som jeg etter foranstående har hatt anledning til å undersøke, nemlig på åstedet, fra avdødes klær og fra hennes legeme og endelig fra siktedes turnsko er fullstendig like. Denne likhet omfatter ikke bare alle de karakteristiske og sikkert bestembare celleelementer, som overalt er tilstede i så noenlunde samme innbyrdes mengdeforhold, men også andre egenskaper som farge og konsistens.

En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig og det er min oppfatning at samtlige disse prøver heri også innbefattet den fra siktedes turnsko - stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede.

Den 4. februar 1958 undersøkte Printz et avføringsfragment funnet i domfeltes bukselomme. Printz konkluderte med at også prøven fra

lommen viste «full overensstemmelse med prøver som stammer fra den myrdede og fra åstedet».

Rapporten av 24. februar 1958 avga Printz etter han hadde undersøkt en brun flekk på den ene fyrstikkesken funnet på domfelte ved pågripelsen. Han uttalte at «[d]en brune flekk som sees på den ene eske (...) består av faeces med rikelig innhold av palisade-celler fra erteskaller og svarer således til avføringen fra den avdøde».

Professor i botanikk Ove Arbo Høeg avga rapport 21. mars 1958. Han uttalte at han fullt ut kunne bekrefte Printz' identifisering av rester fra erter og hvete i materialet. Arbo Høeg konkluderte med at:

Prøver av fæces fra siktedes turnsko, hans venstre bukselomme og hans fyrstikkeske inneholder samme slag celler fra erter og til dels hvete.

Jeg har ikke funnet noe som tyder på at fæces fra avdøde og fra siktedes eiendeler ikke stammer fra samme person.

Det bemerkes at de sakkyndige betegner de karakteristiske cellene fra erter ulikt – palisadeceller, stenceller av erteskaller, rester av erter mv. Det synes likevel ikke tvilsomt at de refererer til samme type celler.

Avisartikler fra 9. og 10. juni 1958 gir inntrykk av at de sakkyndige i hovedsak opprettholdt sine konklusjoner under hovedforhandlingen. Kommisjonen går nærmere inn på dette under punkt 10.6.2.

Fra Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958 gjengis:

Ennå viktigere enn blodflekkene var funnet av fæces på Torgersens turnsko. Jeg viser til sakkyndige uttalelser (...). De samstemte alle om at fæces fra avdøde (som hadde uttrådt under kvelningen) stemte nøyaktig overens med den fæces som ble påvist på Torgersens turnsko, hans venstre bukselomme og hans fyrstikkeske. Påtalemyndigheten presiserte at det er sjelden at man i det hele tatt får på seg menneskeavføring og at det også var påfallende at den fæces som fantes på Torgersens sko m.v., hadde stor likhet og ingen avvikelse fra

avføringen på åsted og lik. Påtalemyndigheten ga derfor uttrykk for at man meget vel kunne forstå professor Henrik Printz når han uttalte at en slik overensstemmelse neppe var tilfeldig og at det etter hans oppfatning måtte konkluderes med at samtlige prøver stammet fra samme kilde, nemlig fra den drepte. Det måtte iallfall være forsvarlig å trekke den konklusjon at det måtte være overveiende sannsynlig at fæces på Torgersens sko m.v. skrev seg fra liket.

Det fremgår videre av lagmann Lundes utkast fra 1959 at avføringsbeviset ble ansett som et viktig bevismoment, og at dette ble omhyggelig vurdert under hovedforhandlingen.

10.3 Etter behandlingen i 1958

I forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001, engasjerte domfelte professor og biolog, Carl Morten Motzfeldt Laane, og professor i botanikk, Klaus Høiland, til å uttale seg blant annet om avføringsbeviset. De oppsummerte sine innvendinger mot de opprinnelige sakkyndige rapportene slik:

Etter vårt syn tilfredsstiller ingen av de omtalte undersøkelsene (...) de krav man må stille til sakkyndig uttalelse i en alvorlig straffesak. Bevismessig synes de å være av svak verdi fordi det hefter betydelig usikkerhet vedrørende resultatene. Mulighetene for en skikkelig mikroskopisk analyse er neppe utnyttet fullgodt. Mangel på kontroller er påfallende, og inkonsistenser i rapportene er omfattende.

Påtalemyndigheten engasjerte i 2000 professor i botanikk Ola M. Heide til å uttale seg om de opprinnelige sakkyndige rapporter. Heide anså de opprinnelige sakkyndige uttalelsene som objektive og forsvarlige, profesjonelt utført og grundige. Heide vurderte at nødvendig planteanatomi kompetanse til å identifisere de foreliggende planterester i fæces forelå i 1958, og at de to botanisk sakkyndige, Printz og Arbo Høeg, var anerkjente fagfolk som uten tvil hadde denne nødvendige kompetansen.

Videre ble Heide bedt om å vurdere sannsynligheten for å fredag 6. desember 1957 ved ca. midnatt i Oslo sentrum, trække i eller på annen måte få på seg menneskeavføring, og da spesielt at denne skal ha ertesball av en gitt type i seg. Heide vurderte dette som mindre sannsynlig enn én promille.

I forbindelse med gjenopptakelsessaken i 2004–2006 engasjerte Torgersen professor dr. philos. Ragnar Bye og professor dr. med. Trond Eskeland til å uttale seg om avføringsbeviset. De gjennomgikk samtlige av de opprinnelige sakkyndige rapportene, og sluttet seg til Laane og Høilands konklusjon om at disse var mangelfulle og inkonsistente. De trakk videre tre konklusjoner. Den første var at avføringsprøvene ikke knyttet Torgersen til åstedet. Den andre konklusjonen var at avføringsprøvene ble manipulert, noe som viste seg ved at de endret seg med tiden. Den tredje var at avføringen på åstedet/avdøde ikke stammet fra avdøde.

I forbindelse med behandlingen i 2004–2006, avga også DRK en rapport 6. desember 2004, der de vurderte de opprinnelige sakkyndige rapportene. DRK kritiserte rapportene for ikke å utføre tester som med sikkerhet kunne vise at samtlige prøver faktisk var avføring. Videre uttalte DRK at det knapt kunne anses forsøkt besvart om prøvene stammet fra menneske eller dyr, på grunn av svakhetene ved undersøkelsene. DRK kritiserte også undersøkelsene de sakkyndige hadde foretatt for å avklare hvorvidt prøvene stammet fra samme kilde, og ga uttrykk for at likhetstrekkene som var beskrevet i avføringsprøvene ikke kunne tillegges stor vekt. DRKs uttalelser gjennomgås nærmere i kommisjonens vurderinger nedenfor.

Under kommisjonens muntlige høring i 2006, var det kun én sakkyndig, professor dr. philos. Per Brandtzæg, som uttalte seg om avføringsbeviset. Han hadde også bidratt skriftlig til Bye og Eskelands innlegg angående avføringsbeviset. Brandtzæg kritiserte de opprinnelige sakkyndige rapportene, og uttalte at disse brøt med grunnleggende naturvitenskapelige prinsipper. Han uttalte også at de sakkyndige ikke hadde benyttet tilgjengelig metodologi, og at avføringsbeviset ikke ga grunnlag for å knytte Torgersen til drapet. Avføringsbeviset var helt uten bevisverdi.

10.4 Domfeltes anførsler

10.4.1 Innledning

Domfelte anfører at avføringsbeviset i 1958 ble ansett som et bevis som ble tillagt betydelig vekt i Torgersens disfavør, selv om tannbittbeviset og barnålbeviset nok ble ansett enda mer tungtveiende.

Domfeltes tre hovedpoeng er:

- at det er signifikante forskjeller mellom turnskoprøven, fyrstikkeskefragmentet og lommefragmentet på den ene siden og avføringsprøvene fra fornærmede på den andre siden. Disse forskjellene viser at turnskoprøven, fyrstikkeskefragmentet og lommefragmentet ikke kan stamme fra avdøde,
- at disse forskjellene ble neglisjert under hovedforhandlingen i 1958,
- at turnskoprøven mest sannsynlig stammer fra hundeavføring som Torgersen har tråkket i.

Disse hovedpoengene anføres å ha støtte i de nyere sakkyndige rapportene, særlig uttalelsene til Laane og Høiland, Bye og Eskeland, Brandtzæg, og DRK. Samtlige av disse uttalelsene peker på svakheter og inkonsistenser i de opprinnelige sakkyndige rapportene.

10.4.2 Nærmere om avføringsbevisets bevisverdi

Domfelte anfører at turnskoprøven og lomme- og fyrstikkfragmentene sannsynligvis stammer fra andre kilder enn avdøde.

I begjæringen vises det til Lies analyse. Hovedtrekkene av analysen gjengis i Lies oppsummering:

Prøver fra avdøde og åstedet: Celler fra erter og hvete. Ikke hår.
Turnskoprøven: Celler fra erter og hvete. Hår.
Fyrstikkeskeprøven: Celler fra erter. Ikke celler fra hvete. Ikke hår.
Lommeprøven: Celler fra erter. Ikke celler fra hvete. Ikke hår.

I tillegg kommer at den opprinnelige turnskoprøven (prøve 1) inneholdt sparsomt med planterester – Aaser fant ingen – i motsetning til de øvrige prøvene.

Det er ikke grunnlag for å konstatere identitet mellom turnskoprøven, fyrstikkeskeprøven og lommeprøven på den ene side og prøvene fra åstedet og avdøde på den annen side, slik de sakkyndige gjorde i 1958. Det er heller ikke grunnlag for å konstatere identitet mellom turnskoprøven, lommeprøven og fyrstikkeskeprøven innbyrdes.

Luktprøven er uten verdi, og de sakkyndige rapportene for øvrig gir ikke grunnlag for å konstatere likhet som kan overstyre betydningen av funnene av hår i turnskoprøven eller det manglende funn av celler fra hvete i prøvene fra fyrstikkesken og lommen. Det er som det fremgår, heller ikke samsvar når det gjelder mengden av palisadeceller fra erter i de enkelte prøvene.

Dette kan vanskelig forstås på annen måte enn at avføringsprøvene har tre, muligens fire, forskjellige kilder.

Kilde 1: Prøvene fra avdøde og åstedet.

Kilde 2: Prøven fra turnskoen.

Kilde 3: Prøvene fra fyrstikkesken og lommen.

Når det gjelder *turnskoprøven*, peker domfelte på at det eneste holdepunktet for at denne bestod av avføring fra menneske, var uttalelsen fra Aaser. Domfelte fremhever svakhetene ved denne uttalelsen, og viser til DRKs kritiske innvendinger til de sakkyndige rapportene, og særlig Aasers lukttest.

For øvrig fremhever domfelte at det ble gjort funn av hår i turnskoprøven, som etter all sannsynlighet var dyrehår. Dette viser klart at turnskoprøven må ha hatt en annen kilde enn prøvene fra åstedet og fra avdøde.

I domfeltes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse, fremheves også enda en ny omstendighet vedrørende turnskoprøven – funn av grove sandkorn. Det at det var sand i avføringen under skoen, viser at skoen må ha vært benyttet utendørs. Da kan denne avføringen klarligvis ikke stamme fra avdøde, da dette støtter ytterligere opp om at avføringen på turnskoen etter all sannsynlighet er dyreavføring.

På denne bakgrunn anføres det at den sannsynlige kilden til turnskoprøven er hundeavføring som Torgersen har tråkket i når

han har trent på Ola Narr. Domfelte peker på at hunder ble luftet på Ola Narr. Funn av hår i turnskoprøven, kan ikke forklares på annen måte enn at prøven stammet fra hundeavføring. Dette er heller ikke uforenlig med funnene av erte- og hveteceller i avføringen.

Domfelte peker på at bønner og erter var vanlig innslag i kosten på 50-tallet, og at hunder på denne tiden normalt ble føret med brød og middagsrester.

Når det gjelder *lommefragmentet* og *fyrstikkeskefragmentet*, vises det til Lie, som skriver:

Fragmentene fra lommen og fyrstikkesken adskiller seg fra samtlige andre prøver ved at det i dem ikke er konstatert celler fra hvete, i motsetning til det som gjelder for samtlige av de andre prøvene.

Det manglende funnet av hveteceller i disse prøvene viser klart at de må ha en annen kilde enn prøvene fra åstedet og fra avdøde, og også en annen kilde enn turnskoprøven. Det er heller ikke holdepunkter for at disse to prøvene har samme kilde. At det er konstatert erteceller i begge, er ikke tilstrekkelig.

(...)

Disse fragmentene stammer sannsynligvis fra Torgersen selv. Opplysningene om hans klær synes å vise at kravene til personlig hygiene og renslighet på dette tidspunktet ikke har vært så høye som ønskelige. Generelle hygienekrav var nok heller ikke de samme i 1957 som i dag. Hvis man slurver med tørking og håndvask etter toalettbesøk får man lett avføringsfragmenter på hånden, og ved sviktende hygiene kan dette lett havne i lommen. Og det samme spørsmålet kan jo stilles vedrørende broren Lorang, når det gjelder fyrstikkesken i lommen på jakken som de to brukte om hverandre. Jakken tilhørte Lorang, som røkte, i motsetning til Torgersen. Fyrstikkeskene har tilhørt ham, og ligget i lommen allerede da Torgersen tok den på seg natten til 7. desember 1957. (...)

Ingen av disse alternative forklaringene har vært presentert for lagretten.

Videre påpekes det også at lommefragmentet ble funnet på et helt atypisk sted dersom det skulle stamme fra avdøde/åstedet. Det pekes på at man skulle tro at avføring – i den grad det var avføringssmitte på Torgersens klær – ville bli funnet på utsiden av

jakken eller buksene. I bukselommen kan det lett oppstå avføringsfragment på grunn av manglende hygiene.

Videre fremheves det at sporene som ikke ble funnet er like viktige som de som ble funnet. Lie fremhever at utover disse tre små, dels fragmentariske, avføringsprøvene, ble det ikke funnet øvrige spor av avføring på Torgersen.

Det fremheves i den forbindelse at avdøde var tilsølt av avføring etter drapet, som påtalemyndigheten forutsetter at skjedde i trapperommet. Deretter ble avdøde fraktet ut på bakgården og ned i kjelleren. Det er da grunn til å vente at dette ville etterlatt spor av avføring på klærne og skoene Torgersen hadde på seg tidligere på kvelden, men slike spor er ikke funnet. Det ville også vært grunn til å vente at mengden avføring på turnskoene, dersom den hadde tråkket i avføringen på drapsstedet, hadde vært større. I tillegg fremheves det at det ikke ble funnet spor av avføring på sykkelens venstre pedal, noe som ville vært naturlig om han satte seg på sykkelen rett etter han hadde tråkket i avføring, eller på gummiholdene på styret.

I begjæringen konkluderes det med at avføringsbeviset i dag står i en helt annen stilling enn det gjorde for lagretten i 1958, og at avføringsbeviset i dag ikke har noen bevisverdi.

10.4.3 Forholdet til straffeprosessloven § 391 nr. 3

I tilknytning til vilkårene i straffeprosessloven § 391 nr. 3 skrives i begjæringen:

Påvisningen av at det ikke var hveteceller i fyrstikkeskefragmentet og lommefragmentet, er utvilsomt en ny omstendighet som skal trekkes inn i den samlede vurderingen som skal foretas etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Dette gjelder også de øvrige forholdene som er trukket fram ovenfor, idet verken svakhetene ved luktpøven, betydningen av hår i turnskopøven eller alternativet hundeavføring fra Ola Narr ble behandlet under hovedforhandlingen i 1958.

10.5 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten trekker fram at begjæringen, når det gjelder avføringsbeviset, i stor grad bygger på Lies vurderinger. Det bemerkes generelt at «Lie på en del punkter synes å trekke skråsikre konklusjoner på et ikke-vitenskapelig grunnlag.»

Påtalemyndigheten viser videre til at avføringsbeviset har stått sentralt i alle de tidligere behandlingene av saken, og at det nå som tidligere reises tvil om grundigheten til de opprinnelige sakkyndiges arbeid. Videre uttales at det nå ikke foreligger noen nye sakkyndige erklæringer som gjør at avføringsbeviset kommer i et nytt lys.

Påtalemyndigheten stiller spørsmål ved hvor vanlig det er å gå rundt med en fyrstikkeske i jakkelommen som har avføring på seg, i tillegg til å ha et fragment av avføring i bukselommen. Det uttales så:

Alminnelig sunn fornuft – som lagretten åpenbart brukte i 1958 – tilsier at funn av avføring slike steder er høyst uvanlig. Avføringsrester på sko kan lett forklares og er i seg selv ikke noe ekstraordinært. Men i denne saken ble det i tillegg gjort funn som vanskelig lar seg forklare, og som åpenbart knytter Torgersen til åstedet. Lies forsøk (...) på å tilskrive disse ekstraordinære funnene generelt manglende personlig hygiene hos Torgersen og hans bror, virker ganske søkt.

Når det gjelder Laane og Høilands rapporter, som kritiserer de opprinnelige sakkyndiges arbeid, bemerkes det at de to selv ikke hadde mulighet til å foreta undersøkelser av primærmaterialet. Det vises videre til at Heide uttalte at de opprinnelige sakkyndiges arbeid var grundig og forsvarlig, og at Printz og Arbo Høeg var anerkjente fagfolk som uten tvil hadde nødvendig kompetanse til å foreta en pålitelig undersøkelse av avføringsprøvene. Mot denne bakgrunn, mener påtalemyndigheten at Brandtzægs beskrivelse av de opprinnelige sakkyndiges undersøkelser som «en serie av uprofesjonelle øvelser som bryter mange av de mest grunnleggende prinsipper ved naturvitenskapelige analyser», fremstår oppsiktsvekkende og ikke særlig troverdig.

Videre kommenteres Lies anførsel om at funn av hår i turnskoprøven klart viser at denne må ha hatt en annen kilde enn prøvene fra åstedet og avdøde. Dette mener påtalemyndigheten er en klar feilslutning:

Det vil naturligvis ikke være slik at innholdet i de forskjellige funnene må være nøyaktig det samme. Fravær av ett element i noen funn kan lett tenkes dersom det forekommer en liten mengde av dette elementet, som i dette tilfelle var hår. Men skulle man mene at det er bevismessig tvilsomt om avføringen på Torgersens turnsko stammet fra åstedet, er likevel de andre funnene av avføring svært viktige bevis.

Når det gjelder funn av sand i turnskoprøvene, peker påtalemyndigheten på at disse avføringsrestene satt fast på en sko som ble brukt utendørs. Dette kan dermed vanskelig ses som en ny vesentlig omstendighet.

Påtalemyndigheten kommenterer så anførselen om at Printz' konklusjon om funn av hveteceller i fyrstikkfragmentet og i lommefragmentet, ikke hadde belegg i rapportens premisser. Når det gjelder lommefragmentet, uttaler påtalemyndigheten at det riktignok ikke er nevnt funn av hveteceller i Printz' oppstilling av innholdet i Torgersens venstre bukselomme. Likevel beskrev Printz også funn av stivelseskorn av hvete i samme lomme. Det vises så til Printz' tidligere uttalelse av 17. januar 1958:

«Herunder har det vist seg at det i samtlige nettopp nevnte prøver også finnes noen lange, lett kjendelige sabelformede celler med et meget trangt lumen. Dette er hårdannelser som skriver seg fra overflaten av hvetekorn og som takket være sin innpregning med kiselsyre, kan passere tarmkanalen intakt. [...] Etter dette kan det med full sikkerhet sies at de stammer dels fra hvete dels fra erter.»

På bakgrunn av denne uttalelsen mener påtalemyndigheten at funnet av stivelseskorn ved den senere undersøkelsen av lommen, kan forklares med at de har skilt seg fra avføringen ettersom de passerer tarmkanalen intakt. Videre fremheves Printz' konklusjon i uttalelsen vedrørende lommefragmentet, der det konkluderes med at det også i lommefragmentet er funnet avføring i likhet med avføringen fra avdøde, særlig karakterisert ved palisadeceller og rester av sammalt hvete. Det er dermed ikke grunnlag for påstanden

om at det ikke var funnet celler fra hvete i lommeprøven. Påtalemyndigheten bemerker at ettersom Printz døde i 1978, er det ikke mulig å få en redegjørelse om hvordan hans uttalelse er å forstå på disse punktene.

Påtalemyndigheten kommenterer videre domfeltes anførsel om at det er uforklarlig hvordan et avføringsfragment har funnet veien ned i Torgersens bukselomme, uten at det er kommet avføring på klærne for øvrig. De mener dette slett ikke er uforklarlig. Torgersen kan ha fått avføring på hendene, som så har blitt avsmittet i lommen. Det vises i den forbindelse også til observasjonen av at Torgersen ved inkvireringen vasket hendene grundig.

Når det gjelder rapporten fra DRK, påpeker påtalemyndigheten:

I begjæringen konkluderes det med at innvendingene som Den rettsmedisinske kommisjon (...) hadde til avføringsbeviset, er berettiget og at beviset i dag står i en helt annen stilling enn det gjorde i 1958. I begjæringen går man så langt at man hevder at avføringsbeviset ikke har noen bevisverdi. Måten begjæringen er redigert på, gjør det nødvendig for påtalemyndigheten å påpeke at [DRKs] innvendinger ikke gir støtte til den konklusjon som trekkes i begjæringen. De siterte avsnittene fra [DRKs] uttalelse inneholder faglig sett åpenbart riktige presiseringer, men kan ikke anses som noen underkjennelse av de sakkyndiges arbeid, slik det forsøkes fremstilt i begjæringen.

10.6 Kommisjonens vurderinger

10.6.1 Innledning

Domfelte har ikke anført at de sakkyndige rapportene som er fremlagt etter hovedforhandlingen utgjør nye bevis etter § 391 nr. 3. Det er kun anført at det foreligger flere nye omstendigheter i tilknytning til avføringsbeviset, jf. § 391 nr. 3.

Verken Kjæremålsutvalget i 2001 eller kommisjonen i 2006 fant at det forelå nye bevis eller omstendigheter som syntes egnet til å føre til frifinnelse. Det er imidlertid ikke klart om det som da ble anført som nytt, ikke ble ansett som nytt eller om det ikke syntes egnet til å føre til frifinnelse.

Som påpekt i kapittel 5, er kommisjonen nå ikke bundet av vurderinger i tidligere avgjørelser om gjenåpningsspørsmålet. I vurderingen under § 391 nr. 3 er det avgjørende ikke hva som har blitt fremlagt og vurdert i tidligere behandlinger av gjenåpningsspørsmålet, men hva som ble fremlagt for lagmannsretten i 1958. Spørsmålet er om det etter 1958 er kommet fram noe som stiller saken i et annet lys.

Kommisjonen vil først vurdere de anførte nye omstendighetene som knytter seg til turnskoprøven. Deretter vurderes de anførte nye omstendighetene knyttet til lommeprøven og fyrstikkeskeprøven.

Kommisjonen peker på at det er fremlagt en rekke nye sakkyndige rapporter som kritiserer de opprinnelige sakkyndige rapportene. Kommisjonen vurderer rapporten fra DRK å gi en objektiv og kortfattet vurdering av svakhetene som hefter ved de opprinnelige sakkyndige rapportene. I den utstrekning det er relevant for vurderingen av de anførte nye omstendighetene, vil kommisjonen derfor se hen til DRKs rapport. Kommisjonen merker seg likevel at en del av innvendingene DRK har til de opprinnelige rapportene også er fremsatt av flere av de øvrige nye sakkyndige, herunder Laane og Høiland, Bye og Eskeland, og Brandtzæg.

Kommisjonen vil vurdere om det nå foreligger nye omstendigheter, og om disse i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse. Det vurderes også hvorvidt disse svekker avføringsbevisets bevisverdi, noe som får betydning i den samlede bevisvurderingen etter § 391 nr. 3.

10.6.2 Nye omstendigheter

10.6.2.1 Turnskoprøven

Innledning

Kommisjonen vil innledningsvis peke på at det ble tatt flere prøver fra Torgersens turnsko. Først tok først tre prøver av substansen funnet på turnskoen. Den som ble skrapet av fra utsiden av skoens hæl, ble undersøkt av flere sakkyndige. I tillegg tok enkelte sakkyndige egne prøver av substans fra turnskoen, som de undersøkte. For enkelhets skyld vil det i det videre ikke differensieres i særlig grad mellom de ulike prøvene tatt fra

turnskoen, og avføringen funnet på turnskoen vil betegnes som turnskoprøven.

Funn av hår

Det fremgår av Skulbergs og Aasers rapporter at de påviste funn av hår i turnskoprøven. Dette har ingen av de øvrige opprinnelige sakkyndige uttalt seg om.

Funn av hår ble, så vidt kommisjonen kan se, ikke nevnt i avisartikler, i Dorenfeldts redegjørelse eller i lagmann Lundes utkast. Det synes dermed slik at dette ikke ble fremlagt for den dømmende rett, og at dette dermed utgjør en ny omstendighet.

Funn av sandkorn

Domfelte viser særlig til Fürsts rapport av 9. desember 1957 når det gjelder funn av sandkorn i turnskoprøven.

Kommisjonen viser til at Fürst i rapport av 9. desember 1957 beskrev funnet av substans under skoen. Denne substansen bestod vesentlig av relative grove fibre og for en stor del av relativt grove sandkorn. Det ble av denne substansen tatt ut to prøver med mørk masse, der den ene av disse ble vurdert å likne avføring. I selve avføringsprøven ble det ikke beskrevet funn av sand.

Kommisjonen vurderer rapporten slik at avføringsprøven ble tatt ut av en masse som hadde sand i seg, ikke at det ble funnet sand i selve avføringen.

Det fremgår imidlertid av Printz' rapport av 4. februar 1958, at avføringen som ble funnet på utsiden av turnskoen, var sterkt oppblandet med sandkorn og detritus. Dette funnet er gjort i den substansen på turnskoen som de fleste sakkyndige har undersøkt.

Kommisjonen påpeker likevel at det ble funnet sand og detritus både i gangen og i kjelleren i Skippergata 6 B. Dette gjør det derfor ikke mindre sannsynlig at avføringen på turnskoen stammet fra avdøde/åstedet, eller mer sannsynlig at avføringen stammet fra utendørs dyreavføring. Dette vurderes ikke som en ny omstendighet av betydning for vurderingen av avføringsbeviset.

Svakheter ved metodene, særlig luktprøven

Ifølge Aasers rapport, utførte han en luktprøve for å fastslå om avføringen i turnskoprøven stammet fra dyr eller menneske. Etter hans skjønn avvek lukten av turnskoprøven fra den som fremkom av hundeavføring som ble brukt som kontrollprøver, og han anså det derfor sannsynlig at prøven funnet på turnskoen stammet fra menneske. Han utførte også fellingsreaksjoner med anti-menneskeserum, også kalt serologiske undersøkelser, på prøvene fra avdøde og åstedet.

Videre fremgår det av Fürsts rapport at han også hadde vært til stede da turnskoprøven ble oppslemmet i vann. Han var enig i at lukten svarte til den man kjente fra menneskeavføring, men påpekte at han ikke hadde erfaring med dyreavføring.

Under hovedforhandlingen forklarte både Aaser og Fürst seg. Når det gjelder Aasers forklaring, fremgår det av Arbeiderbladet 9. juni 1958, at han mente å kunne fastslå at turnskoprøven stammet fra menneske, og ikke dyr, på grunnlag av lukt. Det synes ikke å ha blitt fremhevet svakheter ved Aasers metoder.

Det fremgår av Morgenbladet 10. juni 1958 at Fürst var «den første som bragte på det rene at ekskrementene fra turnskoen stammet fra mennesker», uten at det i avisartikkelen opplyses hvordan han kom fram til det.

DRK vurderte både Fürsts rapporter og Skulbergs og Aasers rapporter. I DRKs samlede vurdering av de opprinnelige sakkyndiges rapporter, uttales om anvendte metoder for å fastslå om avføringen stammet fra menneske eller dyr:

[D]ette er forsøkt besvart dels ved serologiske tester, dels ved lukttest. Den serologiske testen var åpenbart helt uegnet til formålet. Når det gjelder bedømmelsen av lukt fra prøvene, er det grunn til å tvile på at noen av de sakkyndige hadde spesiell kompetanse for slik bedømmelse. Denne delen av mandatet kan derfor knapt anses som forsøkt besvart – først og fremst som en følge av at man ikke hadde pålitelige metoder.

DRK uttalte også at de savnet at de sakkyndige fremhevet svakhetene ved metodene de anvendte i deres skriftlige rapporter.

Kommisjonen mener på denne bakgrunn at det senere er fremsatt kritikk både mot luktpøven, og mot de øvrige anvendte metoder for å fastslå hvorvidt avføringen stammet fra menneske eller dyr. Basert på avisartikler synes det som at lagretten ble presentert med at dette utvilsomt var menneskeavføring, i tillegg til at det ikke ble fremhevet noen svakheter ved metodene de sakkyndige hadde anvendt for å komme til denne konklusjonen. Disse metodiske svakhetene ved de opprinnelige sakkyndige uttalelsene om at avføringen klart måtte anses å stamme fra menneske, må dermed anses som en «ny omstendighet» etter § 391 nr. 3.

Mengde av palisadeceller

Turnskopøven ble undersøkt av Fürst, Aaser, Printz og Arbo Høeg.

Fürst uttalte i rapport av 28. desember 1957, at han i avføringen fra åstedet og fra avdødes underskjørt fant rikelige mengder palisadeceller, selv om det i pøven fra skjørtet var noe sparsommere enn i pøven fra åstedet. I noen få korn fra pøven fra turnskoen, kunne han bare se noen slike dannelser – men ikke på langt nær i slike mengder som i pøvene fra åstedet og skjørtet. Han uttalte at forskjellen i mengde kunne skyldes ujevn fordeling av slike celler i ulike deler av avføringen, samt at han kun hadde undersøkt noen få korn av turnskopøven.

Den 15. januar 1958 undersøkte Fürst også prøver fra avdødes høyre lår og hennes strømpetropp, samt en ny prøve fra utsiden av turnskoen. Fürst oppsummerte at det var (uthevingene er Fürsts egne):

påvist rikelige mengder av en karakteristisk dannelse (palisadeceller) både i pøven fra åstedet og i pøven fra skjørtet. I siste prøve var det en ujevn mengdefordeling av dem. I pøven fra strømpetroppen var det sparsomt og i pøven fra låret meget sparsomt med disse palisadeceller.

Går man ut fra at prøvene på låret, stroppen og skjørtet skriver seg fra avdøde, viser dette at disse pallisadeceller er meget ujevnt fordelt i de forskjellige deler av avføringen.

I den sist avskrapede prøve fra siktedes venstre turnsko finnes det partikler som inneholder betydelige mengder pallisadeceller – rikeligere enn jeg noen sinne har sett i avføringsprøver fra pasient.

Konklusjon:

De mikroskopiske bilder av enkelte korn fra siktedes sko og fra avføringsprøvene oppsamlet på åstedet og på avdødes underskjørt viser meget stor likhet med hensyn til mengdeforhold og anordning av noen karakteristiske planteceller (angivelig pallisadeceller fra erter eller bønner).

Aaser og Skulberg undersøkte avføring fra åstedet, og fra avdødes høyre lår, underskjørt og strøpestropp, i tillegg til materiale funnet på Torgersens turnsko. I Aasers rapport av 22. desember 1957 uttalte han at det «ikke med bestemthet [kunne] påvises planterester.»

Printz undersøkte avføringsprøvene fra åstedet, avdøde og fra siktedes turnsko, og avga rapport 17. januar 1958. Han beskrev funn av palisadeceller og rester av hvete i samtlige av prøvene. Han konkluderte med at:

samtlig fæces-prøver, som jeg etter foranstående har hatt anledning til å undersøke, nemlig på åstedet, fra avdødes klær og fra hennes legeme og endelig fra siktedes turnsko er fullstendig like. Denne likhet omfatter ikke bare alle de karakteristiske og sikkert bestembare cellelementer, som overalt er tilstede i så noenlunde samme innbyrdes mengdeforhold, men også andre egenskaper som farge og konsistens.

En slik overensstemmelse kan neppe være tilfeldig og det er min oppfatning at samtlige disse prøver heri også innbefattet den fra siktedes turnsko - stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede.

Arbo Høeg avga rapport 21. mars 1958 etter å ha undersøkt prøvene fra åstedet og avdøde, og fra Torgersen. Han uttalte at han fullt ut kunne bekrefte Printz' identifisering av rester fra erter og hvete som fantes i materialet. I avføringen fra turnskoen rapporterte Arbo Høeg om funn av ertesallrester og til dels hveterester. Han

konkluderte med at han ikke fant noe som tydet på at avføringen fra avdøde og fra Torgersens eiendeler ikke stammet fra samme person.

Det fremgår av avisartikler fra 9. og 10. juni 1958, at Fürst, Aaser, Printz og Arbo Høeg alle forklarte seg om avføringsprøvene, herunder turnskoprøven, under hovedforhandlingen.

Ifølge Arbeiderbladet 9. juni 1958, forklarte Aaser at han ikke hadde funnet rester fra erter eller bønner i prøven fra Torgersens turnsko.

Aftenposten skrev 10. juni 1958 at Fürst, Printz og Arbo Høeg alle uttalte seg om funn av karakteristiske erteceller og partikler av sammalt hvete i samtlige avføringsprøver, og at likheten var så påfallende at den neppe kunne være tilfeldig. Også Morgenposten og Morgenbladet av 10. juni gjenga Fürst, Printz og Arbo Høegs uttalelser om at prøvene fra både åstedet og avdøde og fra Torgersen viste stor likhet i mengdeforhold og anordning av palisadeceller, og at det ikke var funnet uoverensstemmelser.

Kommisjonen viser til DRKs vurderinger av de ulike sakkyndige rapportene. DRK pekte på at Fürst har beskrevet at enkelte korn fra siktedes turnsko, og to av prøvene fra åstedet/avdøde hadde meget likt «mengdeforhold og anordning» av palisadeceller. DRK uttalte:

I denne sammenheng savner man at den sakkyndige også nevner at han har funnet betydelig variasjon i dette mengdeforholdet mellom ulike flekker og ulike prøver fra samme flekk.

Om Printz' vurderinger, uttalte DRK:

Den sakkyndige anfører i sin oppsummering at de undersøkte prøver er «fullstendig like». Dette utsagnet er etter Kommisjonens syn ikke rimelig, sett i relasjon til hans egen beskrivelse av funnene (...). Det står også i temmelig klar kontrast til den beskrivelsen en annen sakkyndig, dr. Fürst, har gitt.

Når det gjelder de sakkyndige rapportene sett i sammenheng, uttalte DRK:

Selv om de ulike sakkyndige til dels gir noe ulike beskrivelser, er det rimelig å mene at i alle fall tre prøver fra turnskoen (...) inneholder rester av erter (og vel også hvete) av samme utseende som det som ble funnet i prøvene fra avdødes lår, fra hennes klær og fra åstedet. Det er usikkert om og i alle fall i hvilken grad, det var slikt materiale i den primære prøve 1 fra turnskoen, og prøve 2b fra turnskoen er beskrevet uten spesielle likhetspunkter med 1.

(...)

De sakkyndige synes også å være slått av en likhet i det relative mengdeforholdet for de karakteristiske planterestene. Det kan være grunn til å minne om at noen av prøvene viste betydelig ulikhet i denne sammenheng. Den beskrevne likhet må således sees i relasjon til at den har de sakkyndige åpenbart lett spesielt etter. Dette vil måtte svekke den statistiske vekten man kan tillegge likheten.

Kommisjonen peker på at de fleste av de opprinnelige sakkyndige fant palisadeceller i samtlige avføringsprøver. Likevel har de beskrevet at mengdeforholdet og anordningen av disse cellene har vært varierende i de ulike prøvene, samt innad i hver prøve. De sakkyndiges konklusjoner om fullstendig likhet, synes dermed ikke alltid å ha god sammenheng med deres beskrivelser av funnene i avføringsprøvene. Basert på avisartikler fra 9. og 10. juni, fremstår det ikke som at de sakkyndige under hovedforhandlingen forklarte seg om at de ulike prøvene viste variasjon i mengdeforhold og anordning av palisadeceller. Selv om Aaser uttalte at han ikke hadde kunnet påvise slike planteceller i turnskoprøven, virker de tre øvrige sakkyndige å ha gitt lagretten inntrykk av at likheten, på alle måter, var slående, noe DRK også kritiserer de sakkyndige for å ha fremhevet. Uoverensstemmelsene i funnene og/eller beskrivelsene av disse som senere er påvist, må dermed anses som en ny omstendighet etter § 391 nr. 3.

10.6.2.2 Lommeprøven og fyrstikkeskeprøven

Domfelte anfører, basert på en analyse av Printz' og Arbo Høegs rapporter, at det ikke ble funnet hveteceller i lommefragmentet eller i fyrstikkeskefragmentet. Dette mener domfelte ikke kom fram for

lagretten. Uoverensstemmelsene viser etter domfeltes oppfatning at lomme- og fyrstikkeskefragmentene stammet fra en annen kilde enn de øvrige prøvene.

Kommisjonen viser til Printz' rapport av 4. februar 1958, der han blant annet undersøkte lommefragmentet. I opplistingen av innholdet i bukselommen, beskrev han blant annet funn av en «liten klump med fæces med mange stenceller fra erteskaller». Senere i rapporten uttalte Printz at de prøvene av avføring som han i denne omgang hadde undersøkt var «av samme sort som fra den myrdede, særlig karakterisert ved stenceller av erteskaller og rester av sammalt hvetemel». Printz konkluderte så med at avføringsprøvene han har undersøkt blant annet inneholdt rester av «grov malt hvetemel».

Påtalemyndigheten anfører at det ble funnet stivelseskorn av hvete i lommen som avføringsfragmentet ble funnet i. Det anføres at dette kan ha skilt seg fra avføringen ettersom hvetecellene passerer tarmen intakt, som Printz beskriver i rapport av 17. januar 1958.

Kommisjonen viser til at Printz skrev i rapporten av 4. februar 1958 at det også ble funnet stivelseskorn av hvete i lommen som avføringsfragmentet ble funnet i. I konklusjonen skrev Printz at det ble funnet rester av grov malt hvetemel i avføringsfragmentet, ikke at slike rester ble funnet ved siden av og kunne ha skilt seg fra avføringen. Det er for øvrig ingen holdepunkter i bevis materialet som støtter påtalemyndighetens anførsel om at stivelseskornene som er funnet i lommen kan stamme fra avføringen. Kommisjonen ser dermed bort fra denne muligheten.

DRK uttalte i sin rapport at:

man stusser noe over at [Printz] ved den primære beskrivelsen av 2b og 8a [to prøver fra turnskoen] ikke nevner funn av elementer fra hvete, mens han på side 10 anfører at det er påvist rester fra «sammalt hvetemel», og i konklusjonen rester fra «grov malt hvetemel».

Kommisjonen vurderer Printz' rapport som for lite grundig til at det kan slutes at Printz ikke kunne påvise hveteceller i

lommefragmentet. Kommisjonen merker seg likevel svakhetene ved at disse funnene ikke er beskrevet mer inngående, og mer konsekvent, gjennom rapporten.

Også Printz' rapport angående fyrstikkesken er svært kortfattet. Fyrstikkeskefragmentet ble kun beskrevet i en kort setning som bestående «av faeces med rikelig innhold av palisade-celler fra erteskaller og svarer således til avføringen fra den avdøde».

DRK uttaler at Printz' beskrivelse av fyrstikkeskefragmentet er meget summarisk og kun omtaler funn av erteskallrestene. Slutningen om at fragmentet svarer til avføringen fra avdøde er upresis, siden han i denne også beskrev funn av rester fra hvete.

Kommisjonen vurderer også denne beskrivelsen som så lite utfyllende at det er vanskelig å slutte om Printz fant flere overensstemmelser eller ulikheter som han unnlot å beskrive nærmere, herunder om det ble funnet rester av hvete.

Arbo Høeg skrev, med henvisning til prøver fra turnskoen, fyrstikkesken og lommefragmentet, at han «fullt ut [kunne] bekrefte Professor Printz' identifisering av de rester av erter og hvete som fins i materialet». I den nærmere redegjørelsen beskrev han funn av erteceller og hveteceller i turnskoprøven, men beskrev kun funn av erteceller, uten å nevne funn av hveteceller, i lomme- og fyrstikkeskefragmentene. Arbo Høeg konkluderte med at «[p]røver av fæces fra siktedes turnsko, hans venstre bukselomme og hans fyrstikkeske inneholder samme slag celler fra erter og til dels hvete» som prøvene fra åstedet og avdøde.

Også når det gjelder Arbo Høegs rapport, uttalte DRK at de savnet en nærmere beskrivelse av ulike funn, samt hvor disse ble funnet og ikke ble funnet.

Kommisjonen mener rapporten fra Arbo Høeg er noe mer beskrivende enn Printz' rapporter. Særlig ettersom det eksplisitt nevnes funn av hveteceller i turnskoprøven, mens slike funn ikke påpekes i forbindelse med lomme- og fyrstikkeskefragmentet, er det mer tvilsomt om Arbo Høeg faktisk fant hveteceller i prøvene

fra lommen og fyrstikkesken. Likevel er det vanskelig, på bakgrunn av kortfattede og lite grundige rapporter, å slutte med sikkerhet at hveterester ikke ble funnet i samtlige av prøvene funnet på Torgersen.

Kommisjonen viser til Dorenfeldts redegjørelse, der han uttaler at påtalemyndigheten under hovedforhandlingen presiserte at det var påfallende at avføringen funnet på Torgersen hadde stor likhet og ingen avvikelse fra avføringen på åstedet og liket. Ifølge Aftenposten 10. juni 1958 uttalte Printz og Arbo Høeg at det i samtlige prøver fra åstedet/avdøde og fra Torgersen, var «påvist karakteristiske celler av erteskolmer og partikler av sammalt hvete». Videre uttalte de at «likheten var så påfallende at den neppe kunne være tilfeldig.» Verken øvrige avisartikler eller Dorenfeldts redegjørelse går nærmere inn på beskrivelser av nøyaktig hvilke funn som ble gjort i de ulike prøvene. Det er dermed vanskelig å vite om de sakkyndige i lagmannsretten forklarte nøyaktig i hvilke prøver de fant disse restene av erter og hvete.

Kommisjonen vurderer Printz' og Arbo Høegs rapporter for kortfattede til å slutte med sikkerhet hvorvidt det ble eller ikke ble funnet rester av hvete i prøvene fra lomme- og fyrstikkeskefragmentene. Manglende funn av hveterester kan derfor ikke anses som en ny omstendighet. Likevel vil de lite utfyllende beskrivelsene i rapportene til de opprinnelige sakkyndige, inngå i vurderingen av avføringsbevisets bevisverdi i dag, som vurderes i det følgende.

10.6.3 Avføringsbevisets bevisverdi

Det er kommet fram nye omstendigheter ved de opprinnelige funnene i avføringsprøvene som ikke synes å ha vært framme for lagretten i 1958, jf. § 391 nr. 3. Dette omfatter funn av hår, svakheter ved anvendte metoder for å fastslå om avføringen stammet fra dyr eller menneske, samt generelt lite grundige beskrivelser av ulike funn i ulike prøver.

Kommisjonen viser til det DRK uttalte i den samlede vurderingen av de sakkyndiges rapporter. DRK fremhevet at alle de sakkyndige var anerkjente spesialister og at de hver for seg og samlet åpenbart

hadde visse kvalifikasjoner for oppdraget. DRK uttalte likevel at de sakkyndige trolig aldri hadde hatt lignende oppdrag, og at det var tvilsomt om noen av dem tidligere hadde sammenlignet avføringsprøver i den hensikt å undersøke om de kunne stamme fra samme eller ulik kilde. DRK påpekte også at det verken i 1958 eller i 2004 fantes gode og relevante metodebeskrivelser, eller gode kilder til informasjon om hvilken grad av individuell variasjon det er mellom ulike avføringsprøver.

Når det gjelder funn av hår uttalte DRK at dette skaper en viss usikkerhet med hensyn til om turnskoprøven faktisk var fra menneske. Dette må ses i sammenheng med den kritikk DRK fremsatte mot de metodene de sakkyndige brukte for å avgjøre hvorvidt avføringen stammet fra menneske eller dyr. Det synes nå mer tvilsomt om avføringen på turnskoen stammet fra menneske, enn det som kom fram under hovedforhandlingen i 1958.

Kommisjonen mener likevel at det verken er grunnlag for eller nødvendig å ta stilling til om turnskoprøven var hundeavføring. Hvor like funn som ble gjort i de ulike prøvene, og hvor identifiserende vekt disse funnene har, fremstår å ha større betydning for vurderingen av hvorvidt avføringsprøvene stammet fra samme kilde. DRK uttaler i den forbindelse:

Kommisjonen mener at den vekt de «felles» planterester i seg selv kan sies å tale for at prøvene har samme kilde, vil være en funksjon av den hyppigheten slike planterester forekommer med i avføring fra kilder det kan være relevant å sammenligne med. Rent umiddelbart ville man anta at erter ikke var noe uvanlig innslag i kosten og at den identifiserende vekt av funnet ikke kan bli stor.

De sakkyndige synes også å være slått av en likhet i det relative mengdeforholdet for de karakteristiske planterestene. Det kan være grunn til å minne om at noen av prøvene viste betydelig ulikhet i denne sammenheng. Den beskrevne likhet må således sees i relasjon til at den har de sakkyndige åpenbart lett spesielt etter. Dette vil måtte svekke den statistiske vekten man kan tillegge likheten.

Forekomst av rester av erter, eventuelt bønner, og hvete i avføringen antas å ha vært relativt vanlig blant mennesker i 1957, ettersom dette var en del av datidens vanlige kosthold. Siden

hunder trolig ble føret med blant annet middagsrester og brød på denne tiden, var det antakelig heller ikke uvanlig at slike celler forekom i hundeavføring i 1957. Dermed kan ikke funnene av disse cellene i avføringsprøvene alene synes å ha særlig identifiserende vekt når det gjelder å fastslå hvorvidt prøvene fra åstedet/avdøde og fra Torgersen stammer fra samme kilde.

Kommisjonen merker seg også DRKs uttalelse om at enkelte av de sakkyndige rapportene ga mangelfulle beskrivelser av det nærmere innholdet i de ulike prøvene, herunder at det for enkelte av prøvene kun ble nevnt funn av enkelte andre planteceller uten at disse ble beskrevet nærmere. Denne kritikken som er reist mot de opprinnelige sakkyndige uttalelsene, gjør at man ikke med absolutt sikkerhet kan konkludere med at avføringen funnet på Torgersen må stamme fra avdøde.

Kommisjonen vurderer likevel at flere av disse ulikhetene kan skyldes at det var ujevn fordeling av celler i de ulike delene av avføringen. Det vises i den forbindelse særlig til Fürsts beskrivelse av avføringsprøvene fra avdødes klær og kropp samt fra åstedet, som viste stor grad av variasjon i mengdeforhold og anordning selv om disse prøvene utvilsomt stammet fra avdøde.

Selv om det ikke kan konstateres at avføringsprøvene fra Torgersens klær og sko er identiske med avføringen funnet på åstedet og avdøde, og dermed med sikkerhet stammer fra samme kilde, har avføringsbeviset i dag likevel klar bevisverdi.

Kommisjonen viser til at det ble funnet avføringsfragmenter under skoen, i bukselommen, og på en brukt fyrstikkeske funnet på Torgersen, rett etter han ble pågrepet. Kommisjonen er enig i at avføring under skoen ikke er særlig oppsiktsvekkende. Det er likevel mer påfallende å finne avføringsfragmenter i bukselommen og på en brukt fyrstikkeske, særlig når disse i tillegg har likhetstrekk med avføringen fra åstedet og fra avdøde.

Det kan ikke utelukkes at Torgersen eller hans bror, slik det anføres i begjæringen, hadde dårligere personlig hygiene enn det som er vanlig i dag. Det fremstår imidlertid som klart mer sannsynlig at

avføringen stammer fra avdøde/åstedet. Kommisjonen viser til at gjerningspersonen fraktet avdøde til kjelleren, at det ble funnet fyrstikker i kjelleren, og at det ble funnet avføring på den fyrstikkesken som ikke var full som Torgersen var i besittelse av ved pågripelsen. Når det gjelder domfeltes anførsel om eierskapet til fyrstikkesken, vises det til vurderingen av fyrstikkbeviset nedenfor i punkt 11.3.

Når det gjelder domfeltes anførsel om at lommefragmentet ble funnet på et atypisk sted, peker kommisjonen på at man ikke vet hvordan avdøde ble flyttet, i tillegg til at Torgersen kunne hatt anledning til å vaske seg noe da han var hjemme og skiftet. Videre observerte to politibetjenter at Torgersen vasket seg ved inkvireringen, noe som vurderes nærmere nedenfor under punkt 11.2.5. Manglende spor av avføring på øvrige steder på Torgersen, kan derfor ikke ha særlig stor betydning for vurderingen av hvorvidt omstendigheter ved avføringsbeviset nå synes egnet til å føre til frifinnelse. Manglende funn av øvrige spor på Torgersen, vurderer kommisjonen nærmere nedenfor i kapittel 11.

På denne bakgrunn finner kommisjonen at avføringsbeviset fortsatt er et sterkt bevis i saken, og slutter seg til kjæremålsutvalgets konklusjon om at avføringsbeviset med stor sannsynlighet fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsperson. Avføringsbeviset inngår som en del av det samlede bevisbildet som vurderes nedenfor i kapittel 20.

11 Øvrige tekniske spor på avdøde og på åstedet sammenholdt med spor på Torgersen

11.1 Innledning

På åstedet og på avdøde ble det funnet blod, fyrstikker, fiber, hår, og diverse annet skitt, støv og rusk. Det ble også funnet blod, fyrstikkesker, fiber, hår og diverse skitt, støv og rusk i og på Torgersens klær og sko. Det ble foretatt undersøkelser av materiale fra åstedet og avdøde, samt fra Torgersen, for å se om det var overensstemmelser, og eventuelt om noe kunne stamme fra samme kilde.

Disse undersøkelserne synes ikke å ha stått like sentralt under hovedforhandlingen som de tre tekniske bevisene kommisjonen har behandlet enkeltvis ovenfor, henholdsvis tannbitt, barnål og avføring. Det vises i den forbindelse til Dorenfeldts redegjørelse av 1958, og avisartikler fra juni 1958.

Kommisjonen vil i dette punktet vurdere disse øvrige tekniske bevisene, blod i punkt 11.2, fyrstikker i punkt 11.3, skitt, støv og annet rusk i punkt 11.4.

De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, som fremsettes i tilknytning til særlig blodbeviset og fyrstikkbeviset, behandles i kapittel 18 under. Om påtalemyndighetens anførsel om Torgersens «mistankepådragende atferd», vises til kapittel 19 nedenfor. I dette kapitlet vurderer kommisjonen bevisverdien av disse anførte negative funn, som vil inngå i den samlede vurderingen etter § 391 nr. 3 som foretas nedenfor i kapittel 20.

11.2 Blodbeviset

11.2.1 Innledning

Blodbeviset består i en sammenligning av blodet som ble funnet på åstedet og avdøde på den ene siden, og blodsporene funnet på Torgersens hender, klær og sko på den andre siden.

11.2.2 Behandlingen i 1957–1958

Politiet beslagla blant annet klær og sko som Torgersen var i besittelse av da han ble pågrepet, samt klær og sko funnet hjemme hos ham. Torgersens hender, klær og sko ble undersøkt for blod. De sakkyndiges rapporter gjennomgås nærmere nedenfor under punkt 11.2.5.

Av rapport av 7. desember 1957, fremgår det at Torgersen ble undersøkt ca. klokken 04:00 samme natt han ble pågrepet. Det ble funnet blod på venstre pekefinger, litt på oversiden av fingeren ved negleroten og litt på neglen. Det ble også funnet blod på høyre ringfinger, rundt i negleroten. Dette så ut til å ha vært forsøkt tørket bort, men blitt liggende igjen i negleroten. Avskrapet fra fingrene

og neglene ble undersøkt av Lundevall ved rettsmedisinsk institutt 25. januar 1958.

De to politibetjentene som hadde vært til stede ved Torgersens inkvirering, Kurland og Haugstad, forklarte seg 28. februar 1958. Begge sa de hadde observert Torgersen vaske hender og ansikt lenge ved inkvireringen. Begge forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen.

Torgersen forklarte at blodsporene på hendene kunne skyldes at han hadde blødd neseblod. Reservelege ved fengselssykehuset Sverre Brodwall undersøkte derfor Torgersens nese for mulige spor etter neseblødning 9. desember 1957.

Under hovedforhandlingen forklarte også Torgersen at han spiste flere appelsiner om dagen, se eksempelvis Arbeiderbladet 4. juni 1958, og spurte om dette kunne gi positiv benzidinreaksjon. Lundevall undersøkte muligheten for dette den 5. juni 1958.

De beslaglagte klærne og skoene til Torgersen ble undersøkt av Wolff og Johansen ved Kriminallaboratoriet 20. februar, 22. februar og 26. februar 1958. Også Lundevall undersøkte Torgersens frakk for blodspor 25. januar 1958.

Basert på avisartikler fra juni 1958, synes ikke blodbeviset å ha stått særlig sentralt under hovedforhandlingen.

I sin redegjørelse nevnte Dorenfeldt blod som ett av de tekniske bevis i saken, men uttalte at man ikke kom lenger med blodbeviset ettersom de blodflekkene som var tydelige nok til å kunne typebestemmes, ble funnet å være blodtype A. Denne blodtypen hadde både Torgersen og Rigmor Johnsen. Dorenfeldt fremhevet i redegjørelsen også vitneforklaringene til de to politibetjentene, som hadde observert Torgersen vaske ansikt og hender før og etter inkvireringen.

11.2.3 Domfeltes anførsler

Domfelte viser til redegjørelsen fra professor Ståle Eskeland. Det anføres i begjæringen at blodbeviset har to sider:

1. Kan de få blodrestene som ble funnet på Torgersens klær knyttes til avdøde og således være et indisium som påtalemyndigheten kan påberope seg?
2. Det andre spørsmålet er om mangelen på blod på Torgersen er et indisium på at han ikke kan være gjerningsmannen.

Når det gjelder punkt 1, fremhever domfelte at flere av flekkene kun ble antatt å være blod, men at dette ikke kunne bevises. Det var flekkene på vinterfrakken, på underbuksen, og to rødlige streif på sokken, som ble testet med blodreaksjon og ga positivt utslag. Flekkene som kunne typebestemmes var blodtype A, som både Torgersen og Rigmor Johnsen hadde, og funnet knytter derfor ikke Torgersen til åstedet eller avdøde. Det ble ikke funnet ferske blodspor, og det foreligger ellers ikke noe grunnlag for å slutte hvor de tre blodflekkene stammet fra. Det vises til at klærne jevnt over var skitne, og at blodet kan ha kommet på dem ved tallrike anledninger.

De aktuelle blodflekkene kan derfor ikke med noen grad av rimelighet anses som bevis som taler mot Torgersen.

Når det gjelder punkt 2, anfører domfelte at det ikke er sannsynlig at en gjerningsperson kan flytte avdøde uten å bli tilsølt av blod, hvert fall uten å få en eneste fersk blodflekk på seg.

I den forbindelse vises til rapporten til professor dr. med. Frank Brosstad av 21. november 2002. Brosstad uttaler:

En person som har anbrakt den blødende personen i dette rommet [altså kjelleren] vil nødvendigvis ha fått offerets blod på hud/klær/skotøy, hvis ikke handlingen var nøye premeditert og planlagt.

Denne vurderingen fra professor Brosstad medfører at mangelen på blodspor er et klart indisium på at Torgersen ikke kan være gjerningsmannen. I bemerkningene til påtalemyndighetens uttalelse anføres uttalelsen å utgjøre et nytt bevis etter § 391 nr. 3.

Domfelte viser i bemerkningene til påtalemyndighetens uttalelse, til rapportene der Rigmor Johnsens klær beskrives. Jakken var sterkt

tilsølt med blod, særlig foran, underskjørtet inneholdt store blodholdige skjolder, og lue og skjerf var sterkt innsatt med blod. Rigmor Johnsen hadde på jakken bak frem, slik at blodet på jakken var på hennes rygg. Det er da ikke lett å forstå hvordan drapsmannen kan ha båret henne fra drapsstedet og ned i kjelleren uten at noe av dette blodet smittet av på hans klær.

Domfelte nevner også i forbindelse med barnålbeviset, at blodflekkene på den hvit- og brunstripete dressen kan stamme fra de skrubbsårene Støleggen pådro seg under bilulykken i 1954.

Domfelte oppsummerer at blodbeviset er et moment som tilsier at Torgersen er uskyldig.

Domfelte anfører at Brosstads uttalelse utgjør et nytt bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3, og fremhever at blodbeviset inngår i den samlede vurderingen som skal foretas etter § 391 nr. 3.

11.2.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten viser til sin tidligere uttalelse av 2. desember 2005. I denne uttalelsen skrives det at selv om det ikke ble funnet blod i store mengder, ble det funnet blodspor på Torgersen. Deretter gjennomgås de ulike funnene.

Påtalemyndigheten viser til politirapporten av 7. desember 1957 der det står at det ble funnet rester av blod på Torgersens hender samme natt som han ble pågrepet. I den forbindelse vises det også til politikonstablene som forklarte seg om at Torgersen vasket seg grundig før og etter inkvireringen. Det vises videre til undersøkelsene med blodappelsin og benzidinreagens som tilsa at reaksjonene på neglavskrapet ikke skyldtes rester fra blodappelsin, men fra blod.

Påtalemyndigheten viser også til undersøkelsene av Torgersens klær og sko, som viste funn av blodflekker på vinterfrakken, samt underbenklærne og sokkene Torgersen hadde på ved pågripelsen. I tillegg ble det funnet reaksjon på rester av blod/blodspor på de brunstripete dressbuksene, benklærne og undertrøyen ved

pågripelsen, de gule hanskene, og de gråblå semskede skoene som hadde stått i bløt.

Ellers mener påtalemyndigheten at domfeltes anførsler knyttet til blodbeviset bærer preg av spekulasjoner.

11.2.5 Kommisjonens vurderinger

Kommisjonen vil først knytte noen bemerkninger til domfeltes anførsler tilknyttet hvorvidt blodsporene funnet på Torgersen kan anses som bevis for Torgersens skyld.

I begjæringen er det fremhevet at det ikke ble funnet ferske blodspor på Torgersen. Kommisjonen peker likevel på at det ble funnet spor som syntes å være blod på Torgersens hender ved pågripelsen. Videre vises det til at klærne ble undersøkt i overkant av to måneder etter at drapet ble utført, slik at det ikke kan legges vekt på mangelen av ferske blodspor.

De beslaglagte klærne og skoene til Torgersen ble undersøkt av Wolff og Johansen ved Kriminallaboratoriet 20. februar, 22. februar og 26. februar 1958. Det ble på flere av plaggene funnet flekker og spor som reagerte på vannstoffperoksyd og/eller benzidinreagens, men som ikke var store nok til at det kunne utføres Takayamas blodreaksjon. Disse flekkene var på begge sider av høyre ben i de blå buksene, og på innsiden av ryggpartiet på undertrøyen. Det var videre noen mindre flekker på venstre erme og på venstre frakkeskjøt på den mørkeblå frakken, punktlig flekker på overlæret på de gråblå semskede skoene, på høyre hanske, og på høyre bukseben i den brunstripete dressen, litt på innsiden, fra knehøyde og ned.

Det ble kun funnet én flekk nede på venstre erme på den mørkeblå frakken, én flekk på høyre ben på underbenklærne og et par streif på sokkene som var omfattende nok til at det kunne utføres Takayamas blodreaksjon, og som alle med sikkerhet kunne fastslås som blod.

Lundevall undersøkte også den mørkeblå frakken, og konkluderte med at den største flekken var blodtype A, noe både Rigmor Johnsen og Torgersen hadde.

Det ble altså funnet flekker som med sikkerhet kunne fastslås at var blod, på kun tre steder på Torgersens klær. Kommisjonen peker likevel på at de sakkyndige mente at det var sannsynlig at også de øvrige flekkene var blod. I og med at klærne jevnt over var skitne, vil kommisjonen likevel ikke utelukke at én, flere eller samtlige av blodflekkene alternativt kunne stamme fra andre kilder, for eksempel fra Støleggen eller fra tidligere bokse- eller slåsskamper.

I tilknytning til funnene av antatte blodspor på Torgersens hender, viser kommisjonen til at dette materialet var for sparsomt til at det kunne utføres blodreaksjon eller undersøkelser for å fastslå blodtypen, se Lundevalls rapport av 25. januar 1958. Likevel mente Lundevall at den positive benzidinreaksjonen tydet på at neglavskrapet med stor sannsynlighet var forurenset med blod.

Når det gjelder funn av antatte blodspor på Torgersens hender, viser kommisjonen til undersøkelsene av Brodwall og Lundevall. Sverre Brodwalls undersøkelse av Torgersens nese, viste at Torgersen neppe kunne hatt noen større neseblødning de siste dagene før 9. desember 1957. Brodwall kunne likevel ikke utelukke at Torgersen kunne ha hatt en sparsom blodutsivning fra slimhinnen. Videre viste Lundevalls forsøk at benzidinreaksjon ikke ga positivt utslag på blodappelsiner, se rapport av 5. juni 1958. Disse alternativene fremstod dermed ikke som sannsynlige kilder til sporene på Torgersens hender som syntes å være blod. Selv om det ikke kunne fastslås med sikkerhet at neglavskrapet hadde rester av blod i seg, vurderte de sakkyndige at det med stor sannsynlighet var blod i avskrapet fra Torgersens hender.

Videre viser kommisjonen til at Torgersen ble observert mens han vasket seg relativt lenge ved inkvireringen. Kommisjonen bemerker at de to politikonstablene kun forklarer seg om én runde med vask hver, Kurland før og Haugstad etter inkvireringen, selv om det fremstår som at begge var til stede både før, under og etter inkvireringen. Det er derfor mulig at én av de to husker feil med

hensyn til tidspunktet for vaskingen. Det pekes i den forbindelse på at de to ikke forklarte seg før i slutten av februar 1958. Uavhengig av om Torgersen vasket seg én eller to ganger, medfører vaskingen likevel at manglende funn av større mengder blod på hendene ikke kan tillegges vekt.

I begjæringen anføres videre at denne mangelen på funn av blod på Torgersen er et klart indisium på Torgersens uskyld. I den forbindelse anføres at uttalelsen fra Brosstad av 21. november 2002 utgjør et nytt bevis etter § 391 nr. 3. Det eneste domfelte fremhever fra rapporten er Brosstads uttalelse om at den som har flyttet den blødende må ha fått blodflekker på seg med mindre handlingen var nøye premeditert og planlagt.

Kommisjonen merker seg at Brosstad ikke selv har undersøkt åstedet, men kun har foretatt vurderingene basert på bilder. Kommisjonen kan heller ikke umiddelbart se at hans kompetanse gir ham særskilte faglige forutsetninger for å vurdere sannsynligheten for om man vil få blod på seg ved å flytte et lik, utelukkende basert på bilder fra et åsted.

Det ble funnet en del blod på åstedet, og på avdøde og hennes klær. Wolff og Johansen ved Kriminallaboratoriet undersøkte Rigmor Johnsens klær 26. februar 1958. De fant at jakken var sterkt tilsølt med blod, at underskjørtet hadde store blodholdige skjolder, og at også lua og skjerfet var sterkt innsatt med blod. Basert på obduksjonsbildene tatt av avdøde synes imidlertid jakken å ha vært snudd bak frem, samt trukket opp over brystene, slik at delen som var innsatt med blod synes å ha befunnet seg helt øverst på avdødes rygg. Basert på bilder fra obduksjonen, fremstår det som at store deler av avdødes rygg ikke var tilsølt av blod. Kommisjonen går ikke nærmere inn på hvordan avdøde ble flyttet fra gangen til kjelleren ettersom det ikke er holdepunkter i bevismaterialet for å fastslå nøyaktig hvordan dette har skjedd. Kommisjonen peker likevel på at det var steder på kroppen til avdøde som ikke var dekket av blod. Det kan derfor ikke uten videre slutes at gjerningspersonen må ha vært tilsølt av blod.

Kommisjonen vurderer blodbeviset slik at funn av blod og blodspor ikke i seg selv knytter Torgersen til åstedet eller avdøde, men at det heller ikke er slik at blodbeviset taler mot at Torgersen er gjerningspersonen. Det er ikke fremkommet noe nå i tilknytning til blodbeviset som i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse, eller som stiller blodbeviset i en annen stilling enn slik det stod for lagretten i 1958. Blodbeviset inngår som en del av det øvrige bevisbildet, som kommisjonen vurderer nærmere nedenfor i kapittel 20.

11.3 Fyrstikkbeviset

11.3.1 Innledning

Det ble funnet elleve fyrstikker i kjelleren og seks i gangen der drapet ble antatt å ha skjedd. Torgersen var i besittelse av to fyrstikkesker da han ble pågrepet. Fyrstikkbeviset består i en sammenligning av fyrstikkene funnet på åstedet og på Torgersen.

11.3.2 Behandlingen i 1957–1958

Torgersen var ved pågripelsen i besittelse av blant annet to fyrstikkesker, se rapport av 7. desember 1957. Det ble da også funnet tre sigarettstumper i Torgersens besittelse. Kommisjonen bemerker at det ikke er beskrevet nøyaktig hvor fyrstikkeskene ble funnet.

Det fremgår av Printz' rapport av 4. februar 1958 at det ble funnet seks fyrstikker av ordinær type fra gulvet i gangen. Fem av disse var ubrent, og stemte fullstendig overens med fyrstikker fra Nitedals fabrikk. Om den siste ble det ikke gitt opplysninger, verken om type eller om den var brent.

Av Printz' rapport av 24. februar 1958 fremgår det at Printz fikk oversendt 11 fyrstikker som var funnet på felt 9 og 10 i kjelleren, altså feltene nærmest trappen ned til kjelleren. Fire av disse var ikke antent, men mesteparten av satshodet var oppløst. De viste overensstemmelse med vanlige fyrstikker fra Nitedals fabrikk. Tre av fyrstikkene var antent, der 1 cm var brent bort, og de fire siste var brent helt ned til stumper på 1 ½–2 centimeters lengde. Printz vurderte det som nærliggende at de sistnevnte var brukt til å

lyse med, ettersom de var brent så langt det var mulig. Så vidt han kunne bedømme av det som var igjen av fyrstikkene, stemte også disse overens med vanlige fyrstikker fra Nitedals fabrikk.

Kriminallaboratoriet undersøkte 22. februar 1958 fyrstikkeskene funnet på Torgersen ved pågripelsen. Begge eskene var fra Nitedals fabrikk. Den ene esken syntes å være ny, men den andre var «ikke helt ny». Den noe brukte esken, inneholdt 28 ubrukte fyrstikker, og det syntes å være revet to fyrstikker av mot den ene riveflaten, og noen flere mot den andre.

Printz undersøkte 24. februar også fyrstikkeskene funnet på Torgersen. Fabrikken opplyste overfor Printz at eskene normalt inneholdt 45 stikker, med noe variasjon i hver retning. Den ene fyrstikkesken funnet på Torgersen inneholdt 48 stikker og riveflatene viste ikke tegn til å være brukt. Den andre esken viste mange og tydelige striper på begge riveflatene, som noenlunde svarte til antallet av manglende stikker i esken, ca. 15-20 stykker. Printz skrev i denne rapporten også om funn av avføring på den av eskene som var brukt, se om dette ovenfor i kapittel 10.

Beviset ble det antakelig ikke lagt særlig vekt på under hovedforhandlingen, da fyrstikkbeviset verken nevnes spesifikt av Dorenfeldt i hans redegjørelse, av lagmann Lunde i hans utkast, eller i særlig grad av avisartiklene fra tiden under hovedforhandlingen.

11.3.3 Domfeltes anførsler

Domfelte anfører at fyrstikkbeviset ikke har noen bevisverdi som tilsier at Torgersen begikk drapet på Rigmor Johnsen. Tvert imot er også fyrstikkbeviset et ytterligere moment som tilsier at Torgersen er uskyldig.

Domfelte anfører at fyrstikkeskene tilhørte Lorang, og at dette er en naturlig forklaring på hvorfor de befant seg i jakkelommen da Torgersen ble pågrepet.

I motsetning til Torgersen, røykte Lorang. Han hadde også brukt jakken tidligere på kvelden. Det vises til at det også ble funnet tobakksrester i lommen sammen med fyrstikkeskene. På bakgrunn av dette sluttet det at fyrstikkeskene etter all sannsynlighet var noe som automatisk fulgte med da Torgersen skiftet til brorens jakke.

Domfelte mener dette også støttes av at fyrstikkeskene ble funnet i jakkelommen. Hvis Torgersen hadde hentet fyrstikkene i leiligheten ville disse formodentlig blitt funnet i bukselommene. Han tok ikke på seg jakken før han forlot bopel, og det er ingen grunn til at han skulle bytte oppholdssted for fyrstikkene fra bukselommene til jakkelommen.

Domfelte anfører videre at det ikke var samsvar mellom fyrstikkene som ble funnet i Skippergata 6 B og de manglende fyrstikkene i den ene fyrstikkesken.

Det vises i den forbindelse til Lies analyse. Lie vurderer hvor sannsynlig det er at fyrstikkene, både på det antatte drapsstedet og i kjelleren, stammer fra gjerningspersonen. Han fremhever en rekke forhold som gjør dette mindre sannsynlig, herunder et forsøk Lie selv har utført på oppløsningshastighet for tennsats på fyrstikker i et fuktig miljø.

Lie peker også på at dersom noen av fyrstikkene var brukt til å lyse med, er det lite sannsynlig at Torgersen var gjerningsmann, ettersom påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet bygger på at han dro hjem til Tore Hunds vei for å hente fyrstikker.

I tilknytning til den brukte fyrstikkesken pekes det på at denne trolig var brukt av Lorang tidligere på kvelden. Det uttales:

I tillegg kommer (...) at ingen vet hvor mange fyrstikker som var i esken da den ble plassert i lommen, uansett hvem som måtte ha lagt den der. At den da var ubrukt (...) er det ingen holdepunkter for. I så fall kan det ikke legges til grunn at det er samsvar mellom antall fyrstikker som mangler i esken og det antall sigaretter Lorang har røkt. Det kan i det hele tatt ikke sluttet noe som helst fra det antall fyrstikker som manglet i esken da den ble tatt av politiet.

De manglende fyrstikkene i esken kan ha en så enkel forklaring som at Lorang tidligere på kvelden hadde brukt esken til å tenne sigaretter i en tipakning.

Om forholdet til § 391 nr. 3 uttales:

Fyrstikkbeviset refererer seg til det øvrige bevisbildet fra 1958, men har også noen nye elementer, jf. Lies analyse, og skal også inngå i det beslutningsgrunnlaget som § 391 nr. 3 viser til.

11.3.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten anfører at det bevismessig viktigste funnet som gjelder fyrstikkene og fyrstikkeskene, var konstateringen at det var et fragment av avføring på den av de to fyrstikkeskene som hadde vært i bruk.

Påtalemyndigheten mener at domfelte, når det gjelder fyrstikkbeviset, baserer seg på spekulasjoner som det ikke er grunnlag for å gå inn på. Eksempelvis nevnes teorien om manglende begrunnelse for bytte av oppholdssted for fyrstikkene fra bukselommene til jakkelommen.

Påtalemyndigheten trekker fram at domfelte, med henvisning til Lie, finregner antall fyrstikker, og anfører at fem fyrstikker som angivelig er ubrukt, ikke kan ha hatt noe med drapet å gjøre. Til dette bemerker påtalemyndigheten at lagretten neppe har drevet med fintelling av fyrstikker, men lagt vekt på at Torgersen hadde to fyrstikkesker på seg da han ble pågrepet, at én av dem var brukt, at det var avføring på denne esken, og at det var blitt funnet et antall fyrstikker på kjellergulvet som var forenlig med antall fyrstikker som var borte fra den ene esken.

Påtalemyndigheten anfører at det ikke er noe i begjæringen som kan anses som nye omstendigheter eller bevis.

11.3.5 Kommisjonens vurderinger

Domfelte har anført at det er enkelte nye elementer i Lies analyse, og at fyrstikkbeviset for øvrig inngår som en del av det øvrige

bevisbildet som nye bevis og omstendigheter skal vurderes i lys av, jf. § 391 nr. 3.

Domfelte anfører at fyrstikkeskene må ha tilhørt Lorang, og at de manglende fyrstikkene i esken må skyldes at han røykte tidligere på kvelden da han brukte jakken. Kommisjonen bemerker at man ikke vet om fyrstikkeskene lå i jakken fra før av, eller om de ble hentet av Torgersen da han var innom bopel. Kommisjonen finner ikke at anførselen om at fyrstikkeskene befant seg i jakkelommen, og ikke i bukselommen, belyser dette spørsmålet. Det påpekes for øvrig at kommisjonen ikke har funnet en nøyaktig beskrivelse i politirapportene av hvor på Torgersen fyrstikkeskene ble funnet. Heller ikke eierskapet til fyrstikkeskene eller muligheten for at esken var brukt tidligere på kvelden, er av særlig betydning. Det kan ikke fastslås når esken ble plassert i lommen, hvor mange fyrstikker som var i esken da den ble plassert i lommen eller for den saks skyld om det var flere esker i lommen på et tidligere tidspunkt.

Domfelte anfører videre at det ikke var samsvar mellom fyrstikkene som ble funnet i Skippergata 6 B og de manglende fyrstikkene i den ene fyrstikkesken, og viser til Lies analyse. Lie påpeker at det ikke kan utelukkes at noen av fyrstikkene som ble funnet i kjelleren har ligget der lenger, og ikke stammer fra gjerningspersonen. Han viser i den forbindelse til egne forsøk på oppløsningshastighet av tennsatser.

Likevel finner ikke kommisjonen at dette gir noe nytt av betydning for vurderingen av fyrstikkbevisets stilling i dag. Kommisjonen er enig i Lies vurderinger om at det ikke vites hvor mange fyrstikker som var i esken da den ble plassert i lommen og at det derfor ikke kan slutes noe fra antall manglende fyrstikker i den ene esken. Som påtalemyndigheten anfører gir det lite å finregne på manglende fyrstikker i den ene av eskene. Det eneste som kan fastslås som sikkert er at fyrstikkeskene ble funnet i Torgersens besittelse da han ble pågrepet, at én av disse eskene da hadde vært brukt, og at det ble funnet et avføringsfragment på denne brukte fyrstikkesken.

Kommisjonen vurderer fyrstikkbeviset å stå i samme stilling som det gjorde for lagretten, og påpeker at det ikke er et bevis som i særlig grad belyser hvorvidt Torgersen er gjerningspersonen eller ikke. Kommisjonen kan ikke se at det er et bevis som taler for Torgersens uskyld, slik domfelte anfører. Fyrstikkbeviset er likevel en del av det øvrige bevisbildet, som inngår i den samlede vurderingen nedenfor i kapittel 20.

11.4 Øvrige spor og negative funn

11.4.1 Innledning

Det ble foretatt en rekke undersøkelser av hvorvidt ulike spor på Torgersens klær kunne antas å stamme fra åstedet. Videre ble det foretatt undersøkelser på åstedet, blant annet etter fingeravtrykk, for å se om gjerningspersonen kunne ha satt igjen spor etter seg. Utover de tekniske bevisene som allerede er gjennomgått ovenfor, var slike undersøkelser i hovedsak negative. I dette punktet behandler kommisjonen samlet flere av anførselene domfelte fremsetter om disse negative funnene.

11.4.2 Behandlingen i 1957–1958

Det ble innsamlet diverse materiale fra avdøde og åstedet, samt fra Torgersens klær og sko. I tillegg til barnåler, avføring, blod og fyrstikker som er behandlet ovenfor, omfattet materialet blant annet diverse rusk, fibre, hår, støv og skitt mv.

Flere sakkyndige foretok undersøkelser av det innsamlede materialet, herunder ingeniør Sim Wolff og kjemiker O. Johansen ved Kriminallaboratoriet, professor dr. Henrik Printz, dr. philos. Bailli Nilssen ved Norsk tekstilforskningsinstitutt, og prosekter Lundevall ved Rettsmedisinsk institutt.

Printz undersøkte 4. februar 1958 rusk, støv mv. fra åstedet og lommerusk mv. fra Torgersens klær, og konkluderte med overensstemmelser på fire punkter: barnåler og avføring (se henholdsvis kapittel 9 og 10), samt murpuss og partikler av granved. Han bemerket at det var påfallende at det ikke ble funnet treull i Torgersens klær, ettersom dette var alminnelig i kjelleren og måtte være naturlig for en ildspåsetter å gripe til. Likevel opplyste

politibetjent Haugen til Printz at treullen lå slik til i kjelleren at det var rimelig at siktede verken så eller kom i berøring med den.

Den 21. april 1958 undersøkte Carl U. Wetlesen og Ole J. Krudtaa ved Sentralinstitutt for industriell forskning prøvene av murpuss, én fra venstre bukseoppbrett på Torgersens blå benklær og to fra åstedet. De beskrev likheter mellom de tre murpussprøvene, men konkluderte med at det ikke var mulig å fastslå om prøven fra Torgersens klær var helt lik prøvene fra åstedet.

Nilssen avga rapport 22. februar 1958. Han hadde ikke funnet fibre på Torgersen som kunne gjenfinnes på avdøde eller åstedet.

Lundevall avga rapport 25. januar 1958. Han fant at hårstråene funnet på Torgersens frakk og sokk ikke syntes å stamme fra avdøde.

Politibetjent Ingvoldstad ved Identifiseringssentralen avga rapport angående fingeravtrykk 17. april 1958. Det ble kun funnet ett brukbart fingeravtrykk fra åstedet, på en tom flaske. Dette fingeravtrykket var identisk med en annen enn Torgersen.

11.4.3 Domfeltes anførsler

Domfelte henviser til utredningen av Ståle Eskeland og den tidligere begjæringen av 2015. Domfelte anfører at:

Det er en rekke funn som man kunne ha forventet å finne hvis Torgersen var gjerningsmann, men som ikke er funnet. Dette gjelder for eksempel følgende:

- Det ble ikke funnet rester fra gulvet på kjelleren som var smusset og delvis dekket av slam, på Torgersens sko. Se nærmere om dette i Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken* side 375, som tilsier at Torgersen ikke har vært i kjelleren.
- Det ble ikke funnet noen spor fra åstedet på Torgersens antrekk som han hadde på seg før midnatt.
- Det ble ikke funnet spor etter Torgersen på Rigmor Johnsens kropp/klær.
- Torgersens fingeravtrykk er verken funnet på åstedet eller i forbindelse med flytting av lik.
- Det er ikke funnet fotspor etter Torgersen på de samme steder.

11.4.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten anfører at domfeltes opplisting bærer preg av spekulasjon og til dels også er uriktig, eksempelvis at det ikke ble funnet spor fra åstedet på antrekket Torgersen hadde på før midnatt. Påtalemyndigheten viser i den forbindelse til barnålbeviset og blodsporene.

Videre mener påtalemyndigheten at fravær av funn av spor etter Torgersen på Rigmor Johnsens kropp og klær, og fravær av funn av Torgersens fingeravtrykk eller fotspor på åstedet, ikke kan tas til inntekt for at Torgersen er uskyldig. Såkalte negative funn har svært begrenset verdi som bevis.

Hva gjelder fingeravtrykk, siteres fra en påtegning fra Oslo politikammer ved kriminalsjef L'Abée-Lund og politifullmektig Haukenæs. Her skrives at åstedet natt til 7. desember ble undersøkt for fingeravtrykk, men at dette ikke lot seg påvise på åstedet eller gjenstander som befant seg der. Dette var imidlertid lett forklarlig ettersom fingeravtrykk vanligvis ikke avsettes i den kalde årstid på trevegger, murpuss mv. eller på gjenstander av den art som fantes i kjelleren i Skippergata 6 B. Fravær av fingeravtrykk fra Torgersen kan derfor verken knytte Torgersen til åstedet eller trekke i retning av at han ikke har vært der.

11.4.5 Kommisjonens vurderinger

Det bemerkes at det ikke anføres å foreligge nye bevis eller omstendigheter i tilknytning til negative funn. Dette inngår likevel i det øvrige bevisbildet.

I begjæringen anføres at manglende funn av rester fra kjellergulvet på Torgersens sko, tilsier at Torgersen ikke har vært i kjelleren.

Det foreligger ulike beskrivelser av kjellergulvet. Politibetjentene Hernholm og Grov skrev i sin rapport av 4. januar 1958 at gulvet i kjelleren var av jord. Jorden var rå, og ovenpå lå et tykt lag av trefliser og andre rester av ved. Politibetjent Haugen skrev i rapport av 6. februar 1958 at gulvet i kjelleren var dekket av et lag fuktig slam.

Det er, som det vil beskrives under punkt 14.5.2.6, usikkert hvilke sko Torgersen hadde på seg før midnatt, hvorvidt dette var de gråblå semskede skoene eller de brune skoene. Etter at han var hjemom og skiftet, hadde han på seg et par blå turnsko.

De tre skoparene tilhørende Torgersen, er beskrevet noe ulikt. De blå turnskoene, som han hadde på da han ble pågrepet, ble av Wolff og Johansen den 20. februar beskrevet som skitne, og det ble funnet flekker som ble antatt å være avføring. Dette ble undersøkt nærmere, se ovenfor i kapittel 10. For øvrig er det ikke beskrevet annet rusk eller rester av slam under skoene.

De brune skoene beskrives i Wolff og Johansens rapport av 20. februar som «en del tilsølet», de virket fuktige og det var et gråhvitt stoff på sålene som ikke ble identifisert. I rapport av 20. februar beskrev Wolff og Johansen videre de gråblå semskede skoene som forholdsvis rene. De bar preg av å ha vært våte etter å ha stått i en bøtte med vann.

Det er ikke funnet spor på undersiden av noen av skoparene som de sakkyndige vurderte at kunne stamme fra gulvet i kjelleren.

Kommisjonen peker på at både turnskoene og de brune skoene ble beskrevet som skitne/tilsølt, uten at det er beskrevet nærmere nøyaktig hva skitten bestod i. Det kan ikke forventes å gjøre eventuelle funn på sålene av de semskede skoene etter de hadde stått i vann. Sett bort i fra avføringen på turnskoen, som er drøftet ovenfor under punkt 10.6.2.1, er det for øvrig ikke gjort funn på sålene som knytter Torgersen til åstedet.

Det anføres også at det ikke var spor fra avdøde eller kjelleren på antrekket Torgersen hadde på før midnatt. Kommisjonen bemerker imidlertid at det ble gjort funn av blod på frakken, og av barnåler lignende de som fantes i kjelleren i den brunstripete dressen, se om dette ovenfor under henholdsvis punkt 11.2 og kapittel 9. I tillegg peker kommisjonen på at det i Torgersens blå benklær ble funnet en liten bit av murpuss, som Wetlesen og Krudtaa fant at liknet murpussen fra gangen på åstedet, selv om det ikke kunne fastslås at prøvene var helt like.

Det anføres at det ikke ble funnet spor av Torgersen på Rigmor Johnsens kropp/klær. Det anføres videre at det verken ble funnet fingeravtrykk eller fotavtrykk fra Torgersen på åstedet. Kommisjonen viser til at det ikke ble funnet verken fingeravtrykk eller fotavtrykk på åstedet i det hele tatt, bortsett fra ett fingeravtrykk som ble funnet på en tom flaske på åstedet. Personen med dette fingeravtrykket ble undersøkt nærmere og sjekket ut av saken.

Kommisjonen bemerker at det er åpenbart at det har vært en gjerningsperson i Skippergata 6 B som har utført drapet, voldtektsforsøket, plassert avdøde i kjelleren og forsøkt å antenne brann. Det er ikke funnet fingeravtrykk eller fotavtrykk fra Torgersen, men det er heller ikke funnet slike spor etter en eventuell annen gjerningsperson. Kommisjonen viser også til at fravær av fingeravtrykk, som beskrevet i påtegningen fra Haukenæs og L'Abée Lund, kan forklares med at det var relativt kaldt ute den aktuelle kvelden. Dette kan dermed verken tas til inntekt for at Torgersen har vært på åstedet eller at han ikke har vært der.

Kommisjonen ser ikke at disse negative funnene isolert kan trekke i noen spesiell retning, men at dette inngår i den samlede vurderingen. Selv om de negative funnene åpenbart ikke kan knytte Torgersen til åstedet eller avdøde, vurderer kommisjonen det slik at de heller ikke trekker i retning av at Torgersen ikke er skyldig.

12 Generelt om taktiske bevis

12.1 Innledning

I det følgende gis en kort beskrivelse av de to alternative hendelsesforløp, henholdsvis påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og Torgersens alibi, og de bevis som står sentralt i vurderingen av hver av disse. Disse bevisene vil vurderes nærmere i de neste kapitlene.

Deretter knyttes enkelte overordnede kommentarer til vurderinger av to typer taktiske bevis, tidsskjemaer og vitneforklaringer, samt til betydningen av hensynet til bevisumiddelbarhet.

12.2 De alternative hendelsesforløp

12.2.1 Om begrepsbruk

Kommisjonen har merket seg påtalemyndighetens anførsel om at det, etter en fellende dom, ikke lengre er naturlig å snakke om «påtalemyndighetens teori» ettersom dommen innebærer at retten har funnet et bestemt hendelsesforløp bevist. Kommisjonen vil bemerke at det må legges til grunn at lagretten fant hovedtrekkene i det hendelsesforløp aktor beskrev under hovedforhandling bevist. Ettersom lagrettens kjennelse ikke var begrunnet, kan det imidlertid ikke med sikkerhet slås fast nøyaktig hvilke deler av hendelsesforløpet lagretten fant bevist ut over gjerningsbeskrivelsen for drap, forsøk på voldtekt og ildebrann. I det følgende vil kommisjonen, for enkelhets skyld, bruke begrepet påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet som en motsats til Torgersens alibi eller forklaring.

12.2.2 Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet

Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og Torgersens forklaring om sitt bevegelsesmønster fredag 6. desember 1957 er i hovedsak sammenfallende fram til tidspunktet han passerer Grand Hotel. Torgersen var først på boksestevne i Sentrum kino, og gikk etter stevnets slutt til Kafé Hjerterom der han drakk en øl sammen med en bekjent. Fra Hjerterom gikk han ned Pilestredet og fulgte Rosenkrantzgate til Grand Hotel.

Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet bygger på at Torgersen fra Grand Hotel fortsatte videre nedover Karl Johans gate og møtte Rigmor Johnsen noe før hun kom til Esther Olssons pølsekiiosk omtrent klokken 22:45–22:50. Herfra gikk han sammen med Rigmor Johnsen til Skippergata 6 B, og ble med henne inn i oppgangen. Mellom klokken 23:00 og 23:30 forsøkte han å voldta henne, drepte henne på en trappeavsats, og la liket i kjelleren der han bygget opp et bål. Fra Skippergata gikk Torgersen via Torggata til Youngstorget der han tok en drosje hjem til Tore Hunds vei for å

hente fyrstikker. Han kom hjem rundt klokken 00:00, og ble hjemme ca. en halvtime, før han rundt klokken 00:30 lånte nevøens guttesykkel og syklet tilbake til Skippergata 6 B for å tenne på bålet. Omtrent klokken 00:55 syklet han fra Skippergata og mot Østbanen og Paléhaven, der han ble pågrepet omtrent klokken 00:58.

Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet bygger blant annet på forklaringer fra vitner som observerte Rigmor Johnsen sammen med en ukjent mann på vei til og i Skippergata 6 B (kapittel 14), Johanne Olsens forklaring om at hun så Torgersen i Torggata omtrent klokken 23:50 (kapittel 15) og Ørnulf Bergsens forklaring om at han så Torgersen ca. klokken 00:55 i Skippergata (kapittel 16).

12.2.3 Torgersens alibi

Selv har Torgersen forklart at han gikk fra Grand Hotel til Sentrum kino, der han møtte en kvinne ved navn Gerd som ble med ham hjem til Tore Hunds vei 24. Dit kom de omtrent klokken 23:30, og var der i rundt en time. Kvinnen var hele tiden oppe på hans rom, mens domfelte selv var nede og snakket med sin mor og søster i løpet av oppholdet. Omtrent klokken 00:30 dro Torgersen fra Tore Hunds vei for å følge kvinnen hjem. Han lånte nevøens guttesykkel, og de to syklet og gikk tilbake til sentrum. Da han ble pågrepet ved Paléhaven omtrent klokken 00:58 var han på vei hjem igjen etter å ha skilt lag med kvinnen.

Torgersens alibi bygger, i tillegg til hans egen forklaring, blant annet på forklaringer fra hans familiemedlemmer, inkludert hans mor Dagmar Torgersen, hans søster Dagmar Halvorsen, hennes mann Robert Halvorsen og hans brødre Lorang og Johan Torgersen. De forklarte at han kom hjem før klokken 23:30 (punkt 17.5), dro tilbake til sentrum omtrent klokken 00:30 (punkt 17.6) og at han var sammen med en kvinne (punkt 17.7).

12.3 **Vurdering av tidsskjemaer**

I de taktiske bevis inngår også to tidsskjemaer: For det første beregninger av hvorvidt det var tidsmessig mulig for Torgersen å

møte Rigmor Johnsen noe før Esther Olssons pølsekiøsk, slik påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet forutsetter (se nærmere om dette i kapittel 13), og beregninger av hvorvidt det var mulig for Torgersen og kvinnen å sykle og gå den ruten Torgersen forklarte seg om fra Tore Hunds vei tilbake til sentrum i det tilgjengelige tidsrom (se nærmere om dette i punkt 17.6).

En rekke anførsler knytter seg til sakens tidsskjemaer og bygger på tidsberegninger. Kommisjonen vil understreke at det på flere punkter er usikkerhetsmomenter ved disse tidsberegningene: Det kan ikke alltid tidfestes nøyaktig når personer dro fra eller ankom ulike steder, nøyaktig hvilken rute de valgte, hvorvidt de stoppet underveis, og hvilken hastighet de forflyttet seg med. Enhver beregning bygger derfor på forutsetninger, som i større eller mindre grad kan ha støtte i bevisbildet for øvrig, og beregningene kan gi grunnlag for svært ulike konklusjoner avhengig av hvilke forutsetninger man legger til grunn. Etter kommisjonens oppfatning innebærer dette at finregning på tidspunkter i svært liten grad gir grunnlag for sikre konklusjoner, slik at tidsskjemaene generelt ikke kan tillegges stor vekt verken som bevis for Torgersens skyld eller uskyld.

Både under etterforskningen i 1958 og i forbindelse med senere begjæringer om gjenopptakelse har det vært foretatt målinger av gangtid på ulike strekninger. Under etterforskningen gikk politikonstabler opp ulike ruter som vitnene forklarte seg om. Senere har blant annet domfeltes tidligere forsvarer advokat Moss, samt Nils Erik Lie, foretatt egne målinger på ulike strekninger.

I den foreliggende avgjørelsen har kommisjonen, der det er relevant, beskrevet og tatt utgangspunkt i anslått gangtid for ulike strekninger hentet fra Google Maps. Disse gir etter kommisjonens oppfatning et relativt objektivt og ensartet utgangspunkt for vurderingen av alle strekningene. Anslagene bygger på gjennomsnittlig ganghastighet og tar hensyn til forhold som stigning på ruten. Det påpekes at Google Maps kun har vært brukt der de beskrevne ruter følger gater som i dag går slik de gjorde i 1958. For ordens skyld understrekes også at anslagene kun utgjør et

utgangspunkt, og at det tas høyde for at ganghastigheten vil variere fra det gjennomsnittlige.

12.4 Vurdering av vitneforklaringer

12.4.1 Generelt om vitneforklaringer

Kommisjonen vil bemerke at det ved enhver vitneforklaring vil eksistere usikkerhetsmomenter, og være en risiko for feil.

Vitnepsykologisk forskning (Se *Vitnepsykologi 2.0* av Svein Magnussen, 2017) viser at vitners observasjonsevne og hukommelse varierer, og påvirkes av en rekke forhold. Det er variasjon i hvor mange detaljer vitner husker, og det er «i utgangspunktet liten grunn til å forvente presise observasjoner og hukommelse for detaljer som er vanskelige å observere, eller hvor beskrivelsen i utgangspunktet er svært skjønnspreget».

Eksempelvis kan vitners beskrivelser av øyenfarge og hårfarge, men også personkarakteristika som høyde, vekt og alder, være upresise. Forskning viser videre at det særlig hefter feilkilder ved identifikasjon av ukjente personer. Også andre faktorer, eksempelvis de fysiske betingelsene ved observasjonen, kan spille inn. Vitner kan også ha større grunn til å merke seg detaljer der de allerede på tidspunktet for observasjonen forstod at det var tale om en kriminell handling enn der observasjonen fremstod som dagligdags.

Ved vurderingen av vitneforklaringer og andre bevis er begivenhetsnærhet av betydning, jf. Rt. 1998 s. 1656 og Rt. 2006 s. 1585. Dette innebærer at tidsnære forklaringer normalt må tillegges større vekt enn senere forklaringer i den grad det foreligger motstrid eller uoverensstemmelser. Forskning innen vitnepsykologi (Magnussen, 2017) tilsier at vitner normalt sett ikke får bedre og mer detaljert hukommelse over tid, slik at det kan være grunn til å utvise tilbakeholdenhet med å vektlegge utsagn om subjektiv sikkerhet fra vitner som blir sikrere etter hvert som tiden går.

12.4.2 Fastleggelse av forklaringens innhold

Som beskrevet i punkt 7.2.2 over, kan det ikke med sikkerhet slås fast hva vitnene forklarte under hovedforhandlingen. Kommisjonen tar utgangspunkt i de skriftlige nedtegnelsene fra deres forklaringer

i avhør og under den rettslige forundersøkelsen. Dette utfylles med Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, lagmann Lundes utkast, samt til en viss grad avisreferater. Det understrekes at selv om avisartiklene kan kaste lys over hovedtrekkene i forklaringene, kan det ikke legges til grunn at alle detaljer og nyanser er inntatt og korrekt referert.

12.4.3 Betydningen av bevisumiddelbarhet

I forlengelsen av det som over er sagt om grunnlaget for vurdering av vitneforklaringer og taktiske bevis for øvrig, vil kommisjonen understreke at hensynet til bevisumiddelbarhet spiller inn i denne delen av vurderingen. Fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 gjengis:

Ved avgjørelsen av krav om gjenopptakelse etter §391 nr. 3 og § 392 annet ledd er det av vesentlig betydning at når den dømmende rett har funnet at det ikke er rimelig tvil om tiltaltes skyld, er det skjedd på grunnlag av umiddelbar bevisførsel. Bevisførselen ved krav om gjenopptakelse er derimot middelbar - eventuelt supplert med gransking og muntlige forhandlinger av begrenset karakter i forhold til forhandlingene for den dømmende rett. Bevisumiddelbarhet - at den dømmende rett selv skal høre tiltalte og vitnene - er et bærende prinsipp i straffeprosessen. Ved de forklaringer som avgis, og de tilføyelser, endringer og avklaringer som skjer gjennom eksaminasjon i retten, og ved det inntrykk som formidles gjennom den personlige opptreden i rettssalen, får den dømmende rett normalt et langt bedre grunnlag for å vurdere troverdigheten og holdbarheten av forklaringer enn man kan få ved lesing av dokumenter der forklaringene er nedtegnet.

De hensyn som i sin alminnelighet tilsier at gjenopptakelsesretten viser varsomhet i overprøvingen av en avgjørelse truffet etter umiddelbar bevisførsel, forsterkes med tiden. Nye forklaringer vil gjennomgående preges av at erindringer svekkes og forskyves over tid, eller forklaringer lar seg ikke gjenta.

(...)

Av betydning er det også om den avgjørelse som søkes gjenopptatt, er begrunnet eller ikke. I saker med lagrette, der avgjørelsen av skyldspørsmålet ikke er begrunnet, lar det seg normalt vanskelig gjøre å si noe sikkert om hvorledes de enkelte bevis i sin tid ble vurdert av lagretten. Lagretten må forutsettes å ha bygget på en samlet vurdering

av det bevismateriale som ble presentert. Og det vil i sin alminnelighet kunne antas at enkelte bevis har spilt en mer fremtredende rolle enn andre. Men utover dette må den domstol som tar stilling til gjenopptakelsesspørsmålet, vise tilbakeholdenhet med å forutsette hvorledes lagretten har vektlagt enkelte bevis i forhold til andre.

Kommisjonen slutter seg til kjæremålsutvalgets vurdering, og understreker at hensynet til bevisumiddelbarhet i den foreliggende sak særlig tilsier tilbakeholdenhet i kommisjonens vurdering av troverdighet og holdbarhet når det kommer til forhold som var kjent for lagretten i 1958.

13 Kunne Torgersen rekke å møte Rigmor Johnsen ved Esther Olssons pølsebod?

13.1 Innledning

Påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet forutsetter at Torgersen møtte Rigmor Johnsen omtrent der Karl Johans gate krysser Dronningens gate, rett før hun gikk til Esther Olssons pølsebod i Dronningens gate 25 for å kjøpe epler på vei hjem.

Beregningen av om dette er tidsmessig mulig, utgjør et av sakens to tidsskjemaer. I dette kapitlet vil det kun fokuseres på de delene av vitneforklaringene som angår tidspunkter. Vitnenes beskrivelse av den ukjente mannen som ble observert sammen med Rigmor Johnsen, behandles nedenfor i kapittel 14. Her vurderes tidsskjemaet isolert. En samlet vurdering av tidsskjemaet og det øvrige bevismaterialet i saken, foretas nedenfor i kapittel 20.

13.2 Behandlingen i 1957–1958

13.2.1 Rigmor Johnsens bevegelser

Politiet avhørte Svein Erik Johansen 7. desember og 17. desember 1957. Han forklarte at han tidligere på kvelden hadde vært ute og drukket øl med Rigmor Johnsen. Hun hadde fulgt ham til trikkestoppet ved Jernbanetorget, og ventet med ham på holdeplassen til trikken kom klokken 22:40. At Johansen tok klokken 22:40-trikken ble bekreftet av vitnene Bjørn Hauge og Kate Berntsen som møtte ham på Oppsal stasjon.

Det ble foretatt undersøkelser omkring tidspunktet Oppsaltrikken gikk fra Jernbanetorget. Etter rutetabellen skulle den gå klokken 22:40, og A/S Bærumsbanen opplyste at det ikke var registrert noen forsinkelser på trikkeavgangen.

Politiet avhørte også vitnet Mary Strandum 8. desember 1957. Hun forklarte at hun skulle ta samme trikk, at hun hadde vært sent ute til trikken og derfor hadde skyndet seg. Hun ble likevel stående og vente da hun kom fram, ettersom trikken var forsinket. Hun anslo at trikken gikk omtrent klokken 22:43.

Vitnene som observerte Rigmor Johnsen ved pøseboden og utenfor Skippergata 6 B, kunne ikke angi tidspunktene for sine observasjoner presist.

Vitnet Esther Olsson kunne ikke tidfeste tidspunktet Rigmor Johnsen ankom pøseboden nærmere enn til mellom 22:00–23:00, i hvert fall etter klokken 22, og i god tid før pøseboden stengte klokken 23:30.

Vitnene Sigrid Fjellberg, Per Fonbæk, og Arne Thoresen og Georg Syversen oppgir noe mer nøyaktige tidspunkter for sine observasjoner, som kort gjennomgås nedenfor under punkt 13.5.2.

Disse vitnene, med unntak av Strandum, forklarte seg også under hovedforhandlingen, og det må antas at de forklarte seg i overensstemmelse med sine tidligere forklaringer. Det er ikke holdepunkter for noe annet i avisreferater eller i Dorenfeldts redegjørelse.

13.2.2 Torgersens bevegelser

Når det gjelder Torgersens bevegelser, forklarte han under den rettslige forundersøkelsen at han gikk fra Hjerterom, nedover Pilestredet, til Karl Johans gate, forbi Grand, ned til Stortorget, og videre bort Torggata til Sentrum kino. Han oppga ikke presise tidspunkter.

Vitnene fra Kafé Hjerterom uttalte seg heller ikke helt entydig om når Torgersen forlot kaféen, men samlet tilsier forklaringene at Torgersen forlot Hjerterom omtrent litt før klokken 22:30.

Utenfor Grand var det tre personer som observerte domfelte, Astrid Tømmereek, Mario Casadio og Else Randi Wiik. Tømmereek og Wiik kjente til Torgersen fra før.

Astrid Tømmereek og hennes forlovede, Mario Casadio, hadde vært på Chat Noir kvelden 6. desember 1957. Tømmereek forklarte 13. desember 1957 at forestillingen sluttet omtrent klokken 22:15, og at de to gikk for å ta bussen hjem fra Sentrum kino klokken 23:00. Da de passerte Grand, noe hun anslo var omtrent klokken 22:30, så hun Torgersen komme ut inngangen til restauranten på Grand. Hun så ikke hvor han gikk derfra. Tømmereek opprettholdt forklaringen sin, inkludert tidsangivelsene, under den rettslige forundersøkelsen.

Ifølge rapport av 30. januar 1958, gikk to politimenn opp strekningen fra Chat Noir til Grand Hotel. De brukte begge 5 minutter.

Casadio forklarte seg først 24. februar 1958, og bekreftet da Tømmereeks forklaring. Han antok imidlertid at forestillingen sluttet klokken 22:25–22:30. Han forklarte først at det tok omtrent 10–15 minutter før de var ute på gaten, men presiserte ved gjennomlesningen at det ikke kunne vært mer enn 10 minutter.

Else Randi Wiik avga forklaring til politiet 11. desember 1957. Hun forklarte at hun satt i en bil utenfor Grand Hotel fredag 6. desember omtrent klokken 22:30. Hun så da Torgersen gå oppover Karl Johans gate forbi Grand Hotel i retning Østbanen. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte hun at hun satt i bilen i minst en halvtime og at en gang mellom klokken 22:30–23:00, antakelig klokken 22:45, så hun Torgersen gå forbi.

Disse tre vitnene forklarte seg også under hovedforhandlingen. Kommisjonen legger til grunn at de i hovedsak uttalte seg sammenfallende med sine tidligere forklaringer. Det vises blant

annet til Morgenbladet 4. juni 1958 der det står at tre vitner så Torgersen utenfor Grand ca. klokken 22:40. Videre vises til Aftenposten 4. juni der det står at Wiik ikke kunne tidfeste tidspunktet nærmere enn til mellom 22:30 og 23:00.

Betydningene av tidspunktene i denne delen av hendelsesforløpet, var et sentralt tema under hovedforhandlingen. Det vises blant annet til at Aftenposten 4. juni 1958 skrev, under overskriften «Minuttene er av stor betydning i drapssaken», at «forsvareren vil ha nærmere rede på tidspunktet da Fasting Torgersen ble sett utenfor Grand».

13.3 Domfeltes anførsler

13.3.1 Rigmor Johnsens bevegelser

I begjæringen anføres at Torgersen ikke kunne rekke å møte Rigmor Johnsen ved Esther Olssons pølsebod, og at dette viser at Torgersen er uskyldig.

Domfelte anfører at Rigmor Johnsen kom til Esther Olssons pølsebod omtrent klokken 22:42–22:43, og viser til Lies nærmere analyse av dette. Klokken kan ikke ha vært så mye som 22:45–22:50 som påtalemyndigheten har lagt til grunn.

Lie foretar analyser av ganghastighet med utgangpunkt i at trikken gikk klokken 22:40, og at Rigmor Johnsen ble observert av Fjellberg ved Skippergata 6 B omtrent klokken 22:52–22:53. Han anfører at Rigmor Johnsen må ha vært ved krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate omtrent klokken 22:42–22:43, ettersom det tar omtrent 2 ½ minutt fra trikkestoppet til Dronningens gate 25. Derfra anslår Lie at hun normalt ville brukt omtrent 5–5 ½ minutt på å gå hjem til Skippergata 6 B.

Lie påpeker at Rigmor Johnsen må ha brukt noe lengre tid på deler av strekningen, for at det skal stemme med Fjellbergs observasjon. Han mener likevel det ikke er holdepunkter for at hun har brukt lengre tid enn normalt fram til pølseboden, slik at det må legges til grunn at hun var ved krysset mellom Dronningens gate og Karl

Johans gate omtrent klokken 22:42–22:43. Dette anføres også å ha en viss støtte i forklaringen til Per Fonbæk.

13.3.2 Torgersens bevegelser

Domfelte viser til at normal gangtid på strekningen Grand Hotel – Dronningens gate 25 er ca. seks minutter. På bakgrunn av dette tas det i begjæringen utgangspunkt i at Torgersen må ha passert Grand Hotel senest ca. klokken 22:36–22:37 for å rekke å møte Rigmor Johnsen før hun ankom pølseboden omtrent klokken 22:42–22:43.

Tidspunktet Torgersen forlot Kafé Hjerterom, er ikke fremhevet som et sentralt moment i begjæringen. Lie går i sin analyse kort gjennom forklaringer fra vitnene som oppholdt seg på Hjerterom samtidig som Torgersen, og mener disse tilsier at han forlot Hjerterom omtrent klokken 22:30, antakelig noe før.

Det anføres at Torgersens forklaring isolert tilsier at han kom ut fra Grand Hotel mellom klokken 22:40–22:50, uten at dette kan tidfestes mer nøyaktig.

Øvrige vitneobservasjoner gir imidlertid grunnlag for en nærmere tidfesting, særlig forklaringene til vitnene Astrid Tømmereek og Mario Casadio. Forestillingen de var på skal ha sluttet klokken 22:25. Lie påpeker også at det i et notat fra 18. desember 1957, er skrevet at Chat Noir opplyste at sluttidspunktet kunne variere med 3–4 minutter til hver kant. I tillegg til dette kan det være grunnlag for å legge til 3 minutter som medgår til applaus, teppefall og fremkalling av skuespillere osv. Det må også tas i betraktning at de forklarte at de brukte ca. 10 minutter fra forestillingen var slutt til de var ute på gaten, ettersom de hentet tøy i garderoben.

Videre anføres det å foreligge to nye omstendigheter når det gjelder tiden Tømmereek og Casadio brukte på å gå fra Chat Noir til Grand:

- For det første gikk de politimennene som målte opp, og tok tiden på strekningen, gal strekning.
- For det andre la påtalemyndigheten – for å få regnestykket til å gå opp – til grunn en for høy gangfart.

Den korrekte tid på strekningen kan anslås til å være 7-8 minutter.

Dette tidspunktet samsvarer også med en beregning av tiden Tømmereek og Casadio brukte på stekningen med utgangspunkt i at bussen gikk fra Sentrum kino klokken 23, sammenholdt med gangtid fra Grand til bussholdeplassen.

Det konkluderes i begjæringen med at det er overveiende sannsynlig at Torgersen kom ut fra Grand Hotel ca. klokken 22:45, antakelig noe senere. Dette er etter at Rigmor Johnsen hadde kommet til Esther Olssons pølsebod, og innebærer at Torgersen ikke kan være mannen som fulgte etter henne.

I bemerkningene til påtalemyndighetens uttalelse, skrives det at selv om det ikke skulle være grunnlag for å legge til 3 minutter ekstra for teppefall mv., tyder observasjonen på at Torgersen var utenfor Grand omtrent klokken 22:42–22:43. Dette anføres å være omtrent samtidig som Rigmor Johnsen var ved pølseboden, noe som gjør at Torgersen ikke kunne rekke å møte henne.

Om forholdet til § 391 nr. 3 anfører domfelte at de nye opplysningene knyttet til ruten og ganghastigheten til Tømmereek og Casadio utgjør nye omstendigheter. Det øvrige faktum som refererer seg til dette delspørsmålet, er en del av det øvrige bevisbildet, som skal hensyntas etter § 391 nr. 3.

13.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten bemerker at tidsanslag i straffesaker ofte vil være omtrentlige beregninger, og at det normalt hefter en usikkerhet ved nøyaktighetsgraden av anslagene. Vitnenes anslag om tidspunkter må derfor tas med store forbehold.

Påtalemyndigheten hevder at det ikke nå er anført noe fra domfelte som umuliggjør at Torgersen møtte Rigmor Johnsen i Dronningens gate en gang mellom klokken 22:45–22:50. I uttalelsen går det ikke nærmere inn på Rigmor Johnsens bevegelser kvelden 6. desember 1957.

Påtalemyndigheten anfører at et viktig tidspunkt for etterprøvingen av Torgersens bevegelser, er når han forlot Kafé Hjerterom i Pilestredet. Samtlige vitner gir uttrykk for at han forlot restauranten før klokken 22:30. Videre vises til dørvakt Per Egil Holtskog som uttalte at Torgersen, da han forlot Hjerterom, gikk med stor fart nedover Pilestredet.

Påtalemyndigheten kommenterer også de to anførte feilene angående rutevalget og tidsbruken til vitnene som gikk fra Chat Noir til Grand.

Påtalemyndigheten mener det ikke er riktig at politimennene gikk opp feil rute. Beskrivelsen Tømmereek ga, er vel forenlig med den strekningen etterforskerne gikk. Dessuten bemerkes det at om de to vitnene gikk den ene eller den andre ruten, vil det neppe dreie seg om mer enn et halvt minutt forskjell. Med andre ord har strekningsvalget en svært marginal betydning.

Når det gjelder Lies anførsel om at påtalemyndigheten la til grunn en for høy gangfart, uttaler påtalemyndigheten at de to vitnene skulle nå en buss ved Sentrum kino, og at de derfor hadde en noe raskere ganghastighet enn hva Lie har forutsatt i sine beregninger.

Påtalemyndigheten viser også til domfeltes anførsel om at det må legges til tre minutter etter sluttidspunktet for forestillingen til applaus, teppefall, teppeheving og fremkalling av skuespillere. Påtalemyndigheten uttaler at ett slikt tillegg fremstår som relativt spekulativt. Det påpekes at man ikke kjenner til hvorvidt avslutningstidspunktet Chat Noir anga innbefattet applaus, teppefall, teppeheving og fremkalling av skuespillere, men at dette på ingen måte kan utelukkes. Dessuten står vi her også overfor omtrentlige anslag. Det fremheves også at det ved telefonhenvendelse fra politiet til Chat Noir ble opplyst at forestillingen sluttet klokken 22.25, men at sluttidspunktet kunne variere med tre til fire minutter i hver retning.

Videre trekker påtalemyndigheten særlig fram Else Randi Wiiks forklaring til politiet 11. desember 1957, der hun angir tidspunktet hun observerte Torgersen utenfor Grand til klokken 22:30.

Påtalemyndigheten anfører at en samlet vurdering av vitneprovene som sier noe om tidspunktet for når Torgersen passerte Grand, ikke gir grunn til å trekke i tvil statsadvokat Dorenfeldts anslag om at passeringstidspunktet var omkring klokken 22:35–22:40.

13.5 Kommisjonens vurderinger

13.5.1 Innledning

Det anføres ikke å være noe nytt etter § 391 nr. 3 når det gjelder Rigmor Johnsens bevegelser.

I tilknytning til Torgersens bevegelser har domfelte anført at det foreligger nye omstendigheter når det gjelder tidspunktet Tømmereek og Casadio kunne ha observert Torgersen utenfor Grand, jf. § 391 nr. 3.

I det følgende vurderer kommisjonen de anførte nye omstendighetene, sett i lys av det øvrige bevisbildet vedrørende tidsskjemaet.

13.5.2 Rigmor Johnsens bevegelser

Kommisjonen vurderer opplysningene om trikkeavgangen som noe usikre, og legger til grunn at Rigmor Johnsen gikk fra Jernbanetorget mellom klokken 22:40 og 22:43 uten at det sikkert kan fastslås et nærmere bestemt tidspunkt. Med normal gangfart ville hun, basert på beregninger foretatt i Google Maps, brukt omtrent 2 ½ minutt til krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate.

Kommisjonen finner heller ikke at en beregning utfra tidspunktene Rigmor Johnsen ble observert mellom pølseboden og Skippergata 6 B, gir grunnlag for å fastslå nøyaktig når hun ankom pølseboden.

Olsson forklarte at Rigmor Johnsen kjøpte to epler og kun stod foran boden et kort øyeblikk. Ifølge beregninger foretatt i Google

Maps, tar det omtrent 5 minutter å gå fra Dronningens gate 25 til der Skippergata 6 B lå. Dette tilsier at Rigmor Johnsen var ved pølseboden omtrent 6 minutter før hun ankom Skippergata 6 B, uten at dette kan fastslås med sikkerhet.

De ulike vitnene som observerte Rigmor Johnsen med en ukjent mann mellom Dronningens gate og Skippergata, oppgir noe ulike tidspunkter for sine observasjoner.

Som tidligere nevnt har Olsson ikke kunnet tidfeste tidspunktet Rigmor Johnsen ankom pølseboden nærmere enn en gang mellom klokken 22 og 23. Fjellberg forklarte at hun så Rigmor Johnsen og gutten utenfor Skippergata 6 B omtrent klokken 22:52–22:53, med utgangspunkt i at hun ca. ti minutter senere hørte avslutningssangen i radioen. Hennes tidsangivelse støttes av et brev fra Norsk Rikskringkasting, som opplyste at avslutningssangen ble spilt mellom klokken 23:05–23:08 denne kvelden. Fonbæk fikk opplyst av personalvakten at han forlot Hotell Viking klokken 22:40, og anslo at han så paret ved Skippergata 6 B omtrent klokken 22:50, kanskje litt før. Fonbæks tidsanslag stemmer overens med beregninger foretatt i Google Maps, som viser at turen fra Hotell Viking, forbi Jernbanetorget, og nedover Skippergata til nummer 6 B, tar omtrent 7 minutter. Thoresen og Syversen forklarte at de forlot Postkafeen ganske nøyaktig klokken 22:55, og at de straks etter det observerte Rigmor Johnsen gående i Dronningens gate.

Kommisjonen viser til det som er skrevet over i punkt 12.3 om tidsanslag generelt, og mener på denne bakgrunn det ikke kan fastslås med sikkerhet nøyaktig når Rigmor Johnsen kom hjem til Skippergata 6 B, utover at dette antakelig var noe før klokken 23. Det kan dermed heller ikke fastslås med sikkerhet når Rigmor Johnsen ankom pølseboden eller krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate, annet enn at dette antakelig var 6–7 minutter før hun ankom Skippergata 6 B.

Kommisjonen kan ikke se at Lies analyse av tidsbruk gir noe nytt til vurderingen av når Rigmor Johnsen ankom Esther Olssons pølsebod. Verken rutetabellen for trikken, avslutningssangen i radioen, beregning av gangtid eller vitneforklaringene for øvrig, gir

grunnlag for å med sikkerhet tidfeste Rigmor Johnsens bevegelser nøyaktig. Det vises til at flere vitner forklarte seg om dette, og at temaet dermed var godt belyst under hovedforhandlingen.

Kommisjonen mener det må kunne legges til grunn at hun ankom pølseboden omtrent klokken 22:45, men at dette kan variere med flere minutter i begge retninger.

13.5.3 Torgersens bevegelser

Når det gjelder vitner som har observert Torgersen på Kafé Hjerterom, har både domfelte og påtalemyndigheten trukket fram enkelte vitneforklaringer.

Kommisjonen vurderer det imidlertid som mer sentralt hvilket tidspunkt Torgersen ble observert da han kom ut fra, eller gikk forbi, Grand Hotel. Dette innebærer at tidspunktet han forlot Hjerterom, hvor fort han gikk nedover Pilestredet, om han pratet med noen på veien til Grand eller var innom Grand for å se etter kjente, ikke er av særlig betydning. Det bemerkes likevel at vitneforklaringene gir grunnlag for å slå fast at Torgersen forlot Hjerterom omtrent litt før klokken 22:30.

Når det gjelder observasjonene av Torgersen ved Grand Hotel, er det særlig Tømmereek og Casadios forklaringer som er sentrale. Slik kommisjonen vurderer Wiiks forklaringer, kunne hun ikke tidfeste observasjonen av Torgersen nærmere enn til en gang mellom klokken 22:30 og 23:00, antagelig klokken 22:45.

Tømmereek mente at forestillingen sluttet ca. klokken 22:15, og at de var ved Grand omtrent 15 minutter senere, altså klokken 22:30. Hun baserte sin tidfesting på at en hun var på forestillingen sammen med, så på sin klokke da forestillingen sluttet.

Casadio antok, da han forklarte seg i februar, at forestillingen sluttet ca. klokken 22:25–22:30. Han forklarte først at de brukte 10–15 minutter fra forestillingens slutt til de var ute på gaten, men presiserte imidlertid ved gjennomlesningen at dette ikke kan ha tatt mer enn 10 minutter.

Chat Noir opplyste ved telefonhenvendelse fra politiet 18. desember 1957, at forestillingen sluttet klokken 22:25, men at dette kunne variere tre til fire minutter til hver kant. Også i brev av 1. mars 1958 opplyste Chat Noir at forestillingen sluttet klokken 22:25.

Domfelte anfører at det må legges til tre minutter for teppefall mv. Kommisjonen finner ikke holdepunkter for at dette ikke var medregnet i avslutningstidspunktet. Ettersom Chat Noir opplyste per telefon at avslutningstidspunktet kunne variere med noen minutter til hver kant, er det heller ikke holdepunkter for å legge til grunn som sikkert at forestillingen tidligst sluttet klokken 22:25.

Videre anfører domfelte at det foreligger to feil i forbindelse med rutevalg og ganghastighet for Tømmereek og Casadio på strekningen fra Chat Noir til Grand. Dette anføres å utgjøre nye omstendigheter etter § 391 nr. 3.

Som påpekt av Lie, forklarte Tømmereek at de gikk fra Chat Noir til Karl Johan og Grand via Roald Amundsens gate, nå Olav Vs gate. De to politimennene gikk imidlertid opp ruten via Klingenberggata, se rapport av 30. januar 1958. Det at politibetjentene gikk opp en annen rute enn det Tømmereek forklarte, synes ikke å ha vært fremme for lagretten i 1958, og er dermed en «ny omstendighet» etter § 391 nr. 3.

Kommisjonen viser til at beregninger foretatt i Google Maps tilsier at forskjellen på de to rutevalgene ikke kan utgjøre mer enn ca. 50 meter. Google Maps angir også tidsbruken på begge strekningene til 6 minutter. Kommisjonen viser for øvrig til det som er uttalt ovenfor om tidsberegninger generelt, se punkt 12.3. Kommisjonen anser derfor ikke at den omstendighet at politibetjentene gikk opp feil rute har betydning for spørsmålet om når Torgersen ble observert utenfor Grand.

Videre anfører Lie at påtalemyndigheten har lagt til grunn en for høy gangfart, da det må antas at Tømmereek og Casadio brukte 7–8 minutter fra Chat Noir til Grand, ikke kun 5 minutter.

Påtalemyndigheten mener imidlertid det er grunn til å anta at de gikk fort for å rekke bussen fra Sentrum kino.

Kommisjonen peker på at Tømmereek og Casadio selv forklarte at de gikk med alminnelig fart og at de hadde god tid til bussen. Kommisjonen finner dermed ikke holdepunkter for å anta, som Lie, at de har gått særlig langsomt, eller som påtalemyndigheten, at de har gått spesielt fort. Ifølge beregninger foretatt i Google Maps tar ruten omtrent 6 minutter å gå. Påtalemyndigheten mente i 1958 at ruten tok ca. 5 minutter å gå, noe som ikke er et særlig stort avvik fra tidsbruken ved gjennomsnittlig gangfart. Det må også legges til grunn at det for lagretten var klart at gangfart vil variere, og at politiets tidsberegninger måtte ses i sammenheng med vitnenes forklaringer og bevisbildet for øvrig. Kommisjonen kan derfor ikke se at Lies opplysning om for høy gangfart er en ny omstendighet etter § 391 nr. 3, ettersom dette kun er en analyse av bevisene som forelå for den dømmende rett, uten holdepunkter i bevisbildet for øvrig.

Tidspunktet Tømmereek og Casadio observerte Torgersen utenfor Grand, kan ikke tidfestes nøyaktig. På grunnlag av det omtrentlige avslutningstidspunktet for forestillingen, samt anslått tidsbruk i garderoben og omtrentlig gangtid fra Chat Noir til Grand, mener kommisjonen at observasjonen av Torgersen ble gjort omtrent klokken 22:40–22:45, men at også dette kan variere med flere minutter i hver retning.

Kommisjonen peker for øvrig på at beregninger foretatt i Google Maps viser at det tar omtrent 6 minutter å gå fra Grand til krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate.

13.5.4 Kunne Torgersen rekke å møte Rigmor Johnsen i krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate?

Kommisjonen viser til det som er uttalt ovenfor om tidsangivelser, gangfart og nøyaktige beregninger. Det er her snakk om små marginer og det hefter flere usikkerhetsmomenter ved vitnenes tidsangivelser. Det gir derfor lite til vurderingen å finregne på tidspunkter for ulike observasjoner, særlig om man i tillegg tar i

betraktning ulike forutsetninger som det ikke er sikre holdepunkter for i bevismaterialet.

Kommisjonen understreker at det er usikkert nøyaktig når Rigmor Johnsen ankom krysset mellom Dronningens gate og Karl Johans gate, men har lagt til grunn at dette kan ha vært omtrent klokken 22:45. Det er også usikkert nøyaktig når Torgersen ble observert utenfor Grand, men kommisjonen anser at dette kan ha vært omtrent klokken 22:40–22:45. Tidspunktene kan variere med flere minutter i hver retning.

Kommisjonen mener på denne bakgrunn det ikke er anført noe nå som gir grunn til å fastslå at Torgersen passerte Grand på et tidspunkt som var for sent for at han kunne ha rukket å møte Rigmor Johnsen rett før hun ankom pølseboden. Kommisjonen finner derfor ikke at dette tidsskjemaet beviser at Torgersen er uskyldig, slik det anføres. Kommisjonen peker på at både Rigmor Johnsens og Torgersens bevegelser denne kvelden var sentrale temaer under hovedforhandlingen, og kan ikke se at disse nå står i et annet lys enn i 1958.

Momentene som er vurdert her, inngår likevel som en del av det øvrige bevisbildet, som vurderes nedenfor i kapittel 20.

14 Vitner som så Rigmor Johnsen og en ukjent mann i Dronningens gate og ved Skippergata 6 B

14.1 Innledning

Det var seks vitner som så Rigmor Johnsen på vei fra Jernbanetorget, innom Esther Olssons pølsebod i Dronningens gate, og hjem til Skippergata 6 B. Esther Olsson så Rigmor Johnsen da hun var innom pølseboden for å kjøpe to epler. Arne Thoresen og Georg Syversen så Rigmor Johnsen i Dronningens gate. Per Fonbæk og Sigrid Fjellberg så henne i Skippergata, og Olga Eriksen så henne inne i oppgangen i Skippergata 6 B. Samtlige vitner så også en ukjent mann med henne.

I dette kapitlet vurderes vitnenes beskrivelse av den ukjente mannen. En samlet vurdering av vitneforklaringene og det øvrige bevismaterialet i saken, foretas nedenfor i kapittel 20.

14.2 Behandlingen i 1957–1958

Esther Olsson forklarte seg for politiet 7. og 10. desember 1957, og 15. og 21. januar 1958. Olsson forklarte at Rigmor Johnsen hadde vært innom pølseboden kvelden 6. desember 1957, og kjøpt to epler. Rigmor Johnsen hadde da beklaget seg over at en mann forfulgte henne. Olsson hadde sagt til mannen at han ikke måtte følge etter Rigmor Johnsen, men mannen hadde da bare stilt seg på andre siden av Rigmor Johnsen og fortsatt å prate med henne. Olsson så også at mannen fulgte videre etter Rigmor Johnsen da hun gikk fra pølseboden. Olsson ga en beskrivelse av denne mannen. I de senere forklaringene fremhevet Olsson to menn, Olaf Lien og Alf Brandsdal. Hun mente at hver av de to kunne vært ham som fulgte etter Rigmor Johnsen den aktuelle kvelden. Hun deltok også på konfrontasjonen med Torgersen den 9. desember, og 15. januar plukket hun Alf Brandsdal ut av fotoregisteret. Hun forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen.

Arne Thoresen og Georg Syversen forklarte seg for politiet 9. desember. De hadde vært sammen på Postkafeen i Dronningens gate kvelden 6. desember. Da de kom ut på gata, gikk Rigmor Johnsen forbi. Thoresen kjente Rigmor Johnsen, og hilste på henne da hun passerte. Like etter fulgte en mann som tok henne igjen litt lenger bort i gata. Thoresen så mannen idet han passerte, mens Syversen kun så mannen bakfra. Begge ga beskrivelser av mannen. Thoresen, som hadde sett mannen best, så gjennom fotoregisteret 13. desember og kunne da ikke plukke ut noen bestemte som mannen han hadde sett følge etter Rigmor Johnsen. Av de to, var det kun Thoresen som forklarte seg under den rettslige forundersøkelsen.

Per Fonbæk avga forklaring den 11. desember. Han forklarte at han hadde gått i Skippergata kvelden 6. desember, og da hadde sett et ungt par komme gående, som han mente låste seg inn i Skippergata

6 B. Fonbæk ga en beskrivelse av mannen. Fonbæk forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen.

Sigrid Fjellberg, som bodde i Skippergata 9, avga forklaring 10. desember. Hun hadde vært ute kvelden 6. desember, og hadde sett Rigmor Johnsen og en ukjent gutt da de skulle til å gå inn til Skippergata 6 B. Hun ga en beskrivelse av gutten. Hun gikk samme dag gjennom fotoregisteret, og plukket da ut en annen enn Torgersen som typen på gutten hun hadde sett. Hun forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen.

Olga Eriksen, som bodde i Skippergata 6 B, avga forklaring natt til 7. desember og senere samme dag. Hun forklarte at da hun hadde gått ut om kvelden 6. desember, så hun Rigmor Johnsen og en ukjent gutt i trappeoppgangen. Hun ga en beskrivelse av gutten. Hun deltok også på konfrontasjonen med Torgersen som fant sted 9. desember, i tillegg til at hun gikk gjennom fotoregisteret den 14. desember. Resultatet av konfrontasjonene gjennomgås nærmere nedenfor under punkt 14.5.3. Videre forklarte hun seg under den rettslige forundersøkelsen.

Disse seks vitnene forklarte seg under hovedforhandlingen. Basert på avisartikler fra 5. og 6. juni 1958, synes de seks vitnene da å ha forklart seg sammenfallende med sine tidligere forklaringer. Vitnene ga også uttrykk for hvorvidt de mente Torgersen, da de så ham i retten, var lik mannen de hadde sett sammen med Rigmor Johnsen kvelden 6. desember 1957. Vitneforklaringene gjennomgås nærmere i punkt 14.5 nedenfor.

14.3 Domfeltes anførsler

14.3.1 Generelt om vitneforklaringene

I begjæringen anføres det at en helhetsvurdering av de seks vitnenes beskrivelser, viser at det etter all sannsynlighet ikke var Torgersen de så sammen med Rigmor Johnsen på vei hjem til Skippergata 6 B kvelden 6. desember 1957.

Domfelte fremhever at det generelt må legges særlig vekt på de tidsnære forklaringene:

Høyesterett har gjentatte ganger påpekt at man i bevisvurderingen skal legge størst vekt på de *tidsnære forklaringer* – dette i motsetning til forklaringer som er avgitt lengre tid etter at den aktuelle handling skjedde.

I begjæringen vises det til Lies oppsummering av vitneforklaringene:

I den utstrekning det ikke er samsvar mellom vitnenes politiforklaringer og det som ble forklart under hovedforhandlingen i lagmannsretten, må det legges til grunn at det er politiforklaringene, som for samtlige er avgitt kort tid etter observasjonen, som er korrekt.

Den mannen som er observert sammen med Rigmor Johnsen av Olsson, Thoresen og Syversen og beskrevet av disse, kan ikke være Torgersen. Det er for mange konkrete elementer i beskrivelsene av denne mannen som ikke stemmer overens med Torgersen. I særlig grad gjelder dette Thoresens presise observasjoner.

Fonbæks beskrivelse kan – med unntak for beskrivelsen av høyden – i og for seg passe på Torgersen, på samme måte som den kan passe på et stort antall andre unge menn som har vært ute denne kvelden.

Fjellbergs og Eriksens generelle beskrivelser utelukker ikke Torgersen, på samme måte som de ikke utelukker et stort antall andre unge menn som har vært ute i Oslo sentrum samme kveld. Eriksens utsagn om likhet på grunn av forhold ved gjerningsmannens hår stemmer derimot ikke innbyrdes, stemmer ikke med hennes egen politiforklaring, står i strid med hennes egen opptreden under konfrontasjonsparaden og stemmer heller ikke med andre opplysninger om forfølgerens og Torgersens eget utseende, og er generelt beheftet med for store feilkilder til å kunne tillegges vekt.

En mulig slutning ut fra disse observasjonene er at den mannen som er observert av Fonbæk, Fjellberg og Eriksen er en annen enn mannen som er observert av Olsson, Eriksen [må være feilskrift for Thoresen, kommisjonens merknad] og Syversen. I så fall må det være den førstnevnte som er drapsmannen. Dette forutsetter at den første av disse to har forsvunnet – uvisst hvor – hvorefter nestemann har dukket opp i området rundt Rådhusgaten. Denne muligheten fremstår som usannsynlig. I et hvert fall utelukker den Torgersen.

Ingen av disse vitnene har observert stripebukser, i motsetning til vitnene som har observert Torgersen tidligere på kvelden. Vitnet Thoresen beskriver helt andre bukser.

Sammenfatningsvis beskriver disse vitnene en ung, kraftig mann i mørk frakk, i overkant av 1,80 høy, som har blondt hår og ikke snakker Oslodialekt. Høyde, hår og dialekt utelukker Torgersen. At det er andre karakteristika som ikke utelukker ham, er da uten betydning.

14.3.2 De enkelte vitneobservasjonene

I begjæringen anføres det at det særlig må legges vekt på Esther Olssons forklaringer, ettersom ingen andre vitner hadde til de grader anledning til å studere den aktuelle mannens utseende, over lengre tid og på nært hold.

Det fremheves at Olssons beskrivelse av mannen ikke passer med Torgersen hva gjelder alder og høyde. De øvrige karakteristika Olsson beskriver, som lys ansiktsfarge og lys blå øyne, identifiserer ikke Torgersen. Det pekes videre på at Olsson ikke kunne plukke ut Torgersen ved konfrontasjonen som fant sted kun to dager etter hennes observasjon, og at hun senere i tillegg pekte ut to andre menn hun begge mente kunne være mannen hun så sammen med Rigmor Johnsen. Videre fremheves at Olsson under hovedforhandlingen beskrev Torgersen som «lik» mannen hun hadde sett ved pølseboden, uten å ville påstå at det var Torgersen hun hadde sett.

Thoresen beskrev mannen han hadde observert med helt andre karakteristika enn Torgersen. Dette gjelder alder, høyde, hodefasing, hår og klær. Særlig pekes det på at Thoresen mente skoene til mannen klapret, og at han dermed ikke kunne hatt på seg sko med gummiheeler. Det fremheves også at Thoresen mente at mannen hadde hatt på seg ensfargede bukser, samt uttalte at han var ganske sikker på at han ville lagt merke til om mannen hadde stripebukser. En helhetsvurdering av de objektive karakteristika som ble beskrevet, peker mot en helt annen person enn Torgersen.

Videre fremheves det at Torgersen var avbildet i dagspressen allerede tre dager før Thoresen så gjennom fotoregisteret. Når det gjelder Thoresens subjektive utsagn i retten om at Torgersen var «jævla lik» mannen han hadde sett med Rigmor Johnsen, påpekes

det at dette er et enkeltstående subjektivt utsagn. Utsagnet er også begrenset til en beskrivelse av Torgersens ganglag, sett bakfra.

Syversens beskrivelse av mannen som omtrent 180 cm, kanskje litt høyere, og ikledd smale benklær, passet ikke på Torgersen.

Syversen bekreftet også Thoresens forklaring om at skoene til mannen klapret. I begjæringen fremheves også at Syversen under hovedforhandlingen uttalte, da han fikk se Torgersen bakfra, at «[d]et er mange som ser slik ut».

Domfeltes anførsler angående vitnenes beskrivelser av skoene og bekledningen til den ukjente mannen gjengis nærmere nedenfor.

Om Fonbæks forklaring, uttales det i begjæringen at høyden og beskrivelsen av at mannen var ikledd grå frakk, ikke passet med Torgersen. Videre fremheves at Fonbæk ikke kjente igjen Torgersen i retten under hovedforhandlingen.

Når det gjelder Fjellberg, påpeker domfelte at hun under fotofremvisningen den 10. desember, ut av 11 forskjellige bilder, ikke kunne ta ut noen med sikkerhet. Hun tok ut et bilde av en annen enn Torgersen, som hun mente lignet som type, men reagerte altså ikke på Torgersens bilde. Dette til tross for at Torgersens bilde var vist i avisene samme dag. Hennes beskrivelse av en ung, kraftig mann av middels høyde med mørk frakk, passet på et stort antall unge menn som var ute den aktuelle kvelden, og identifiserer ikke Torgersen.

I begjæringen anføres det at Eriksen i sine to første politiforklaringer, som begge ble tatt opp 7. desember 1957, beskrev den ukjente mannens hår på en måte som ikke passer med Torgersen. Det fremheves videre at selv om Eriksen plukket ut Torgersen ved første oppstilling under konfrontasjonen, så plukket hun ut en annen hun mente passet bedre ved andre oppstilling. Det at Eriksen plukket ut Torgersen av fotoregisteret 14. desember har begrenset verdi, ettersom Torgersens bilde var trykket i avisene allerede 10. desember.

Videre fremheves det at Eriksen selv understreket usikkerheten med hensyn til sin observasjon. Hun forklarte at hun bare gikk rett forbi Rigmor Johnsen og mannen, og under hovedforhandlingen forklarte hun at hun ikke så ham godt da to lyspærer i gangen var slukket.

I tillegg fremheves at det hefter en serie av feilkilder ved Eriksens forklaring. Det pekes særlig på hvordan beskrivelsen av den aktuelle mannens hår endrer seg fra lyst, stritt og oppstående i første forklaring, til en karakteristisk lugg som falt ned på høyre side i senere forklaringer. Det siteres fra Lies analyse:

Olga Eriksens forklaring er et skoleeksempel på en opprinnelig kortvarig og perifer observasjon – "Hun gikk bare rett forbi ham og Rigmor Johnsen" – hvor etterfølgende faktorer har spilt inn og påvirket erindringsbildet. Det er karakteristisk for en slik prosess at beskrivelsene etter hvert stemmer bedre med avisbilder av Torgersen enn med hennes egne opprinnelige observasjoner, slik de er gjengitt i første avhør. En skal under slike omstendigheter ikke sitte inne med omfattende vitnepsykologiske kunnskaper for å se at slike nye beskrivelseselementer som Olga Eriksen har kommet med lang tid etter den opprinnelige kortvarige observasjonen – og som til overmål ikke stemmer med hennes egen opprinnelige forklaring – ikke kan tillegges vekt av betydning. Til overmål har hun selv bekreftet at hun ikke så så godt fordi to lamper i oppgangen var slukket. Dette har som konsekvens at Olga Eriksens forklaring i den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen er tilnærmet verdiløs.

14.3.3 Særlig om skoene og den brunstripete dressen

I begjæringen ses det også nærmere på forklaringen fra Thoresen og Syversen om at mannens sko klapret, noe som tyder på at han ikke hadde gummi på hælene. Det påpekes at Torgersen hadde på seg brune sko med hæler med gummiflikk, og at Torgersens sko derfor ikke kunne lagte lyden Thoresen og Syversen hørte.

Påtalemyndigheten har ment at Torgersen hadde gråblå semskede sko på seg på drapskvelden, som hadde rester av hæljern og kunne lage slik lyd som vitnene forklarer. Dette mener domfelte ikke stemmer.

I begjæringen fremheves at Torgersen hele veien forklarte at han hadde de brune skoene på, og at det er helt usannsynlig at Torgersen skulle lyve på seg bruk av andre sko. Det pekes på at han forklarte seg riktig om resten av antrekket den aktuelle kvelden, som lett kunne ha hatt spor fra avdøde/åstedet.

Det pekes også på at Dagmar, Torgersens mor, den 7. desember forklarte at Torgersen hadde på seg blå dress og brune sko til boksestevnet. At hennes beskrivelse av dressen var feil forhindrer ikke at beskrivelsen av skoene var riktig. Videre fremheves broren Lorangs forklaring om at han trodde det var ham som hadde på de gråblå skoene kvelden 6. desember, og at han mente han satt dem i bløt i kjelleren da han kom hjem denne kvelden. Det må dermed anses som klarlagt at Torgersen hadde på seg de brune skoene med hælflikk da han var i byen, og at det ikke kan ha vært hans sko som Thoresen og Syversen har hørt.

Det påpekes for øvrig at det ikke ble funnet avføringsrester på de gråblå skoene, noe man skulle tro det ville vært om Torgersen hadde utført drapshandlingen iført disse skoene. Han må da ha hatt nærkontakt med avdødes avføring. Slike avføringsrester forsvinner neppe ved å sette skoene i en bøtte med vann.

I begjæringen skrives det også om vitnenes forklaringer med hensyn til mannens klær. Det pekes særlig på at Torgersen hadde på seg en karakteristisk brun- og hvitstripet dress, med en frakk over som gikk ca. til knehøyde. Buksebena var klart synlige selv om han hadde på frakken. Likevel så ingen av vitnene som observerte mannen som Rigmor Johnsen gikk sammen med, de karakteristiske buksene. I begjæringen vises det særlig til Thoresens forklaring, om at han ganske sikkert ville ha lagt merke til om buksene til mannen var stripete.

14.3.4 Forholdet til § 391 nr. 3

Når man ser de tidsnære forklaringene samlet, er det svært vanskelig å påstå at disse tilsier at det var Torgersen som ble observert. Tvert imot taler forklaringene imot at Torgersen var Rigmor Johnsens drapsmann.

Det anføres ikke å være noe nytt etter § 391 nr.3, men at disse forklaringene utgjør en del av det øvrige bevisbildet som også inngår i beslutningsgrunnlaget.

14.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten anfører at argumentasjonen i begjæringen, der det hevdes at vitnenes observasjoner representerer meget sterke bevis for Torgersens uskyld, er svært selektiv og dels også spekulativ. Generelt mener påtalemyndigheten at begjæringen baserer seg på den oppfatning at det ikke er forskjeller i personers oppfattelsesevne og at vitners beskrivelser av en person må være tilnærmet helt like for at de skal ha vekt i en straffesak. Det tas heller ikke høyde for at detaljer, for eksempel i beskrivelse av bekledning, lett kan bli nokså ulike når observasjonene gjøres utendørs sent på kvelden i desember.

Det foreligger etter påtalemyndighetens vurdering av vitneutsagnene ikke omstendigheter som tilsier at det ikke var Torgersen som møtte Rigmor Johnsen på vei hjem, og som ble observert av vitnene. I en sak med så mange vitneobservasjoner er det helt ordinært at det er mindre avvik i de forklaringene som vitnene gir. Selv om det hefter enkelte usikkerheter ved vitnenes beskrivelse av mannen, må forklaringene ses i sammenheng med øvrige bevis, både andre vitneforklaringer og tekniske bevis, som samlet utpeker Torgersen som drapsmannen.

Påtalemyndigheten viser til Esther Olssons forklaring som inneholder en beskrivelse av mannen som bare delvis stemmer med Torgersen. Hun plukket heller ikke ut Torgersen i etterfølgende konfrontasjoner. Likevel er det særdeles spekulativt å legge til grunn at Olsson hadde særlig anledning til å studere den aktuelle mannens utseende, slik det hevdes i begjæringen. Olsson forklarte at Rigmor Johnsen bare stod foran bua et kort øyeblikk før hun raskt gikk fra pølseboden mot sin bopel. Olsson har ikke forklart at mannen snakket direkte til henne. Vitnet forklarte at mannen, etter hun tilsnakket ham, gikk over og stilte seg helt inntil Rigmor Johnsen på hennes andre side. Det må på bakgrunn av denne forklaringen kunne legges til grunn at vitnet kun observerte

mannen en kort stund mens hun var i ferd med å ekspedere Rigmor Johnsen. Vitnets manglende gjenkjennelse av mannen som Torgersen kan av denne grunn ikke tillegges stor vekt. Det pekes også på at da Rigmor Johnsen gikk, var Olsson opptatt med å ekspedere en annen kunde som hadde ventet.

Om vitnet Arne Thoresen uttaler påtalemyndigheten at Thoresens anslag av mannens alder og beskrivelse av mannens fysikk passer godt med Torgersen. Thoresens anslag av høyde, over 182 cm, er ikke et oppsiktsvekkende stort avvik fra Torgersens høyde. Når det gjelder Thoresens beskrivelse av mannens hår, pekes det på at blond også kan bety mørk blond. Thoresen forklarte også at det så ut som om mannen brukte Brylcreem, noe Torgersen ikke brukte. Det fremheves at det er påfallende at ingen andre av de mange som hadde sett mannen, gjorde en tilsvarende observasjon, dersom det skal legges til grunn at mannen brukte Brylcreem.

Om vitnet Fonbæk uttaler påtalemyndigheten at et avvik i høydeanslag på fem cm er så lite at det ikke kan være av betydning. Vitnet forklarte også at han var fargesvak, og at han tok feil av fargen på Torgersens frakk blir således uten betydning.

Når det gjelder Fjellberg, uttaler påtalemyndigheten at det ikke er overraskende at hun ikke plukket ut Torgersen ved fotofremvisningen. Hun mente i sin første forklaring at hun neppe ville kunne gjenkjenne vedkommende gutt. Hennes beskrivelse av gutten stemmer godt overens med Torgersen, når det gjelder alder, høyde og fysikk. At hun senere presiserte at hårfargen var lys blond, kan neppe være av betydning.

Når det gjelder Eriksen, viser påtalemyndigheten til at domfelte gjør et sentralt poeng ut av vitnets forklaring om mannens frisyre, som hevdes ikke å stemme med Torgersens hår. Likevel peker påtalemyndigheten på at hun i forklaringen sin tar et forbehold om at hun ikke kan si dette med sikkerhet. Hun forklarer også at hun ikke kan gi en nærmere beskrivelse av mannen ettersom hun bare gikk rett forbi ham og Rigmor Johnsen. Det er dermed ikke grunnlag for å gjøre beskrivelsen av mannens hår til et sentralt poeng. Vitnet forklarer at mannen var kraftig bygget, hvilket

stemmer med Torgersen. Ettersom gangen var dårlig opplyst, er det lettere å registrere en persons kroppsfasong enn å merke seg detaljer ved personens hår.

Påtalemyndigheten kommenterer også det som skrives i begjæringen om Eriksens utsagn under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen om at det «ikke kan være to som er så like». I begjæringen hevdes det at det er påfallende hvordan vitnet husker bedre og bedre etter hvert som tiden går. Påtalemyndigheten uttaler at det ofte er vanskelig for vitner å gi en riktig beskrivelse av et menneske. Det antas å være betydelig vanskeligere å gjenkjenne en person på et bilde enn det er å foreta en gjenkjennelse når personen står foran deg. At vitnets gjenkjennelse av Torgersen som mannen hun så Rigmor Johnsen sammen med skal ha liten bevisverdi, er vanskelig å forstå.

Påtalemyndigheten kommenterer så det som skrives i begjæringen om Torgersens skotøy den aktuelle kvelden. Det anføres at begjæringen på relativt tynt grunnlag slår fast at Torgersen hadde på seg brune sko med gummiflikk fram til han skiftet klær noe over midnatt. Påtalemyndigheten anfører at en gjerningsperson som har vært på et åsted hvor avføring og blod har ligget på gulvet, naturligvis har grunn til å frykte at det er avsatt spor på fottøyet, og at en uriktig forklaring fra Torgersen på dette punktet dermed lett lar seg forklare.

14.5 Kommisjonens vurderinger

14.5.1 Innledning

Kommisjonen bemerker at det ikke anføres å foreligge nye omstendigheter eller bevis etter § 391 nr. 3. Kommisjonen vil likevel vurdere partenes anførsler, ettersom denne delen av hendelsesforløpet inngår som en del av det øvrige bevisbildet som vurderes i kapittel 20.

Kommisjonen viser til det som er sagt ovenfor under punkt 12.4 om at vitneforklaringer generelt alltid vil være heftet med usikkerhet, og at vitner sjelden husker alle detaljer helt korrekt. I tillegg påpekes det at lagretten hadde anledning til å vurdere vitnenes

pålitelighet og forklaringenes troverdighet ved umiddelbar bevisføring, noe som gir et bedre grunnlag for vurderingen enn det kommisjonen har i dag.

Kommisjonen bemerker innledningsvis at det ikke er tvilsomt at de seks vitnene har sett samme ukjente mann sammen med Rigmor Johnsen. Kommisjonen vil i det følgende først vurdere de objektive karakteristika ved mannen som vitnene forklarte seg om. Det tas utgangspunkt i de mer tidsnære forklaringene. Deretter vil kommisjonen nærmere vurdere utsagnene om subjektiv likhet med Torgersen, som vitnene i varierende grad ga uttrykk for.

Domfelte mener det må legges særlig vekt på Olssons forklaring, ettersom ingen andre vitner hadde til de grader anledning til å studere mannen tett på.

Selv om Olsson hadde anledning til å se mannen relativt tett på, vurderer kommisjonen at det ikke er gitt at hun studerte ham særlig nøye. Hun snakket til ham, og sa hun så ham i ansiktet, men hun ekspederte samtidig kunder. I tillegg forklarte Olsson at Rigmor Johnsen kun stod foran pøseboden et kort øyeblikk, noe som tilsier at hun ikke hadde veldig lang tid på å observere den ukjente mannen inngående. Det pekes også på at Olsson, i tillegg til Torgersen, mente to øvrige menn begge kunne ha vært ham som fulgte etter Rigmor Johnsen. Kommisjonen vil derfor se Olssons forklaring i sammenheng med de øvriges, uten å legge avgjørende vekt på hennes forklaring.

14.5.2 Objektive karakteristika

14.5.2.1 Alder, høyde og fysikk

Når det gjelder mannens alder, forklarte Olsson at han var omtrent 30–35 år. Thoresen anslo 24–25 år, Fonbæk sa at mannen var ung og Fjellberg forklarte at han ikke var over 25 år. Eriksen forklarte at han var ca. 20 år gammel, i hvert fall eldre enn Rigmor Johnsen, som på dette tidspunktet var 16 år. Etter kommisjonens oppfatning gir dette samlet sett et inntrykk av at vitnene har sett en ung mann, omtrent på alder med Torgersen som var 23 år.

Vitnene beskrev mannens høyde som noe ulik. Olsson anslo at mannen var omtrent 175–180 cm, i hvert fall adskillig høyere enn Rigmor Johnsen, som var 158,5 cm. Senere presiserte Olsson at hun mente mannen var ca. 175 cm. Thoresen anslo høyden til mannen som minst like høy som ham selv, som var 182 cm. Dette mente han selv om han stod litt lavere enn mannen da mannen passerte. Også Syversen mente mannen hadde vært ca. 180 cm, kanskje litt mer. Fonbæk beskrev også mannen som omtrent 180 cm. Fjellberg beskrev mannen som middels høy, og Eriksen beskrev ham som under middels høy. Det bemerkes at vernepliktige i 1957 var gjennomsnittlig 176,9 cm høye.³ Kommisjonen mener forklaringene samlet sett tilsier at vitnene har sett en mann som var rundt 180 cm høy. Dette avviker ikke særlig mye fra Torgersens høyde på 174,5 cm uten sko, og 177 cm med sko, se rapport fra Identifiseringssentralen av 5. juni 1958.

Olsson forklarte at mannen virket bred over skuldrene. Thoresen beskrev mannen som ualminnelig kraftig, og markert over skuldrene. Også Syversen mente mannen hadde et kraftig skulderparti. Fjellberg mente mannen virket kraftig og spenstig, og Eriksen beskrev mannen som kraftig og at han virket bredskuldret. Kommisjonen mener vitnene samlet beskrev en kraftig mann som var bred over skuldrene, noe som passer godt med Torgersen.

14.5.2.2 Ansikt, hodeform og hår

Olsson og Eriksen, som så mannens ansikt, beskrev begge at han hadde lys ansiktsfarge og at han virket litt bred over kinnbena. Olsson mente også mannen hadde lys blå øyne. Beskrivelsen av mannens ansiktsfarge og at han var litt bred over kinnbena, passer med Torgersen. Ifølge Morgenposten 5. juni 1958 sa Torgersen under hovedforhandlingen, etter Olsson hadde forklart seg, at han hadde grønne øyne. Til dette hadde Olsson gitt uttrykk for at hun mente han hadde lys blå øyne da hun så ham i retten.

Videre beskrev Thoresen mannens hodeform som helt rund, «som en fotball». Domfelte fremhever at Torgersens kranium ble

³ SSB. «4.22 Vernepliktige¹, etter høyde. Prosent» tilgjengelig i fulltekst på: <https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/4-22.html> [Nedlastet 19. mai 2021].

beskrevet som symmetrisk bygget i den rettspsykiatriske erklæringen av 7. mai 1958. Kommisjonen peker på at beskrivelsen av kraniet som symmetrisk ikke sier noe om hodet var rundt eller ikke. Det pekes også på at Thoresen bare så mannen delvis fra siden og bakfra. Tatt i betraktning at Thoresen ikke så mannen særlig godt, kan kommisjonen ikke se at det er grunnlag for å anføre at det ikke var Torgersen Thoresen så.

Enkelte av vitnene forklarte seg også om mannens hår. Thoresen og Syversen var begge herrefrisører, noe som kan tilsi at de ville legge bedre merke til hår enn andre. Thoresen beskrev mannens hår som blondt, uten krøller, og tilbakekjemmet ved sidene. Først forklarte han at det var vannkjemmet ved sidene, og senere uttalte han at det glinset i sidene som ved bruk av Brylcreem eller lignende. Syversen beskrev først mannens hår under hovedforhandlingen, se Dagbladet 4. juni 1958. Han uttalte da at han trodde håret var blondt.

Fjellberg mente også at mannens hår var blondt. Eriksen beskrev først håret til mannen som lyst, stritt og oppstående, men forklarte senere samme dag at det var lyst og stritt uten at hun kunne si dette med sikkerhet. I senere forklaringer mente hun mannen hadde rett, tilbakestrøket hår, med noe fremfallende hår ved høyre tinning. Se nærmere om endringene i Eriksens forklaring nedenfor under punkt 14.5.3.

Forklaringene sett i sammenheng tilsier at mannen hadde blondt og rett hår, noe som passer med Torgersens mørkt blonde, rette hår. Videre ble håret beskrevet som tilbakekjemmet ved sidene av Thoresen, mens Eriksen først forklarte at håret var oppstående, men ikke lignende en «yankee-sveis». Dette kan virke noe motstridende, men synes heller ikke uforenlig med Torgersens hår basert på bildene tatt av ham etter pågripelsen, der han har tilbakekjemmet hår ved sidene, og noe mer oppstående og fremfallende hår på toppen av hodet.

14.5.2.3 Dialekt

Av vitnene var det kun Olsson som hørte mannen snakke. Hun forklarte at han «snakket litt», og mente bestemt at han ikke

snakket typisk oslodialekt. Dette passer ikke godt med Torgersen, som snakket vanlig dialekt fra Oslos østkant.

Under hovedforhandlingen uttalte Olsson at hun mente mannen ikke snakket typisk oslodialekt, men sa imidlertid at dette kunne komme av at mannen virket litt beruset og snøvlet, se Aftenposten 4. juni 1958. Det kan derfor stilles spørsmål ved hvor ulik dialekten hun mente mannen snakket, var fra oslodialekt. Kommisjonen merker seg likevel at denne forklaringen kom et halvt år etter hun gjorde observasjonen. Kommisjonen viser for øvrig til det som er uttalt ovenfor om at Olssons beskrivelser ikke kan tillegges særlig vekt sammenlignet med vitneforklaringene for øvrig, samt at det ikke kan legges til grunn at vitner husker alle detaljer korrekt.

14.5.2.4 Bekledning

Når det gjelder mannens bekledning, forklarte Olsson at hun mente mannen hadde på mørkt yttertøy, men at hun ikke kunne si noe særlig om bekledningen. Thoresen mente mannen var barhodet, hadde smale, ensfargede benklær og beige eller mellomgrå frakk eller kappe. Fonbæk forklarte at mannen var iført frakk og dress, og var barhodet. Fonbæk mente frakken var grå, ikke blå, men Fonbæk forklarte også at han var fargeblind. Fjellberg mente mannen hadde mørk frakk som rakk ned mot knærne, og Eriksen mente mannen hadde mørk frakk eller kappe.

Beskrivelsene av ytterklærne er noe ulike, men flere beskriver mørk frakk eller kappe. Dette stemmer godt overens med Torgersens mørkeblå frakk.

14.5.2.5 Den brunstripete dressen

Domfelte peker på at ingen av vitnene så at mannen hadde på seg stripete bukser. Særlig fremheves Thoresens forklaring under den rettslige forundersøkelsen, da han uttalte at han mente mannen hadde ensfargede bukser, og at han ville lagt merke til om buksene var utfordrende stripete.

På dette punktet, slutter kommisjonen seg nå til det kommisjonen uttalte i avgjørelsen av 2006:

Kommisjonen vil til dette bemerke at Torgersen hadde på seg en frakk denne kvelden som rakk omtrent til knærne. Det må antas at han hadde tatt av seg denne frakken da han var inne på Sentrum kino og da han var inne på Kafé Hjerterum. Det følger av dette at de vitnene som har observert ham på disse stedene av den grunn kan ha hatt bedre mulighet til å feste seg ved den stripete dressen. Vitnene som observerte mannen i Dronningens gate og Skippergata har forklart at vedkommende hadde på seg en frakk eller kappe. Det synes derfor å være nærliggende at disse vitnene ikke har festet seg ved hva slags klær vedkommende hadde under frakken. Undersøkelser som ble foretatt under etterforskingen viste at det var dårlige lysforhold i Dronningens gate og Skippergata.

Etter kommisjonens vurdering vil man lett få et misvisende bevisbilde ved å sammenlikne vitneobservasjoner av dressen som er gjort innendørs uten frakk, med observasjoner som er gjort under dårlige lysforhold utendørs med en frakk som rakk omtrent til knærne. Stripenes synlighet vil for øvrig variere med avstand og lysforhold. Kommisjonen vil dessuten påpeke at dette må ha vært et tema også under hovedforhandlingen. Det fremgår av rettsboken 5. juni 1958 at Dorenfeldt, etter avhøret av Arne Thoresen, fremviste domfeltes frakk og benklær.

14.5.2.6 Skotøy

Domfelte anfører også at ettersom Torgersen hadde på seg brune sko med gummflikk, kunne det ikke vært ham som Thoresen og Syversen hørte.

Kommisjonen peker på at Thoresen mente at mannen måtte ha gått med sko uten gummiheier, ettersom det klampet i gaten eller fortauet. Thoresen forklarte under den rettslige forundersøkelsen at han mente mannen hadde hatt på seg brune sko. Syversen bekreftet Thoresens forklaring om at skoene til mannen klapret da han gikk, noe som tilsier at skoene til mannen ikke hadde gummiheier.

Det fremgår av kriminallaboratoriets rapport av 20. februar 1958, at de brune skoene hadde gummflikk. En annen rapport av samme dato beskriver de gråblå semskede skoene som slitt, og at den ene av skoene hadde rester av jernbeslag baktil. Det er dermed kun de sistnevnte av de to skoparene som kunne lage lyden Thoresen og Syversen mente de hørte.

Kommisjonen er enig med påtalemyndigheten i at det ikke er helt usannsynlig at Torgersen, dersom han har utført drapet, skulle forklare seg uriktig om bruk av sko. Ettersom gulvet på åstedet var tilsølt av avføring og blod, synes det lettere å få spor på seg, eller avsette spor, via skoene enn øvrig bekledning. Det at Torgersen forklarte seg sant om øvrige klær han hadde på, kan ikke få særlig betydning.

Kommisjonen merker seg at de brune skoene som ble funnet på loftet var våte under, noe som tilsier at de relativt nylig hadde blitt brukt utendørs. Familiemedlemmenes forklaringer, særlig fra moren Dagmar og broren Lorang, kan videre tyde på at det var Lorang som brukte de gråblå skoene kvelden 6. desember. Lorang mente også at det var etter han kom hjem kvelden 6. desember, at han satte skoene i vann, uten at han husket dette sikkert. Videre forklarte Robert Halvorsen at Torgersen hadde ment de gråblå skoene var for små for ham, slik at han hadde byttet dem bort til Lorang.

Det påpekes imidlertid at Lorang ikke var sikker på om han brukte skoene denne kvelden. Videre var Dagmar Torgersens beskrivelse av Torgersens antrekk denne kvelden feil når det gjaldt hvilken dress han hadde på. Hun kunne også husket feil med hensyn til Torgersens sko. Det pekes også på Robert Halvorsens forklaring om at Torgersen pleide å bruke de gråblå skoene når han skulle i byen og være «kledd».

Som domfelte anfører, ble det ikke funnet rester av avføring på de gråblå skoene. Kommisjonen viser imidlertid til at skoene reagerte på vannstoffperoksyd og benzidinreagens. Dette ble antatt å delvis kunne skyldes læret, men punktvis også å kunne skyldes blod. Det er vanskelig å si sikkert at eventuelle spor av avføring ikke ville forsvunnet fra skoene da de stod i en bønne med vann, slik domfelte anfører.

Kommisjonen anser det uavklart hvilke sko Torgersen hadde på seg kvelden 6. desember.

På denne bakgrunn mener kommisjonen også at Thoresen og Syversens forklaringer om at mannens sko klapret da han gikk, kan være forenlig med at det var Torgersen de så og hørte gå etter Rigmor Johnsen.

14.5.2.7 De objektive karakteristika sett i sammenheng

Generelt for disse vitneforklaringene er at ingen av vitnene studerte mannen inngående, og at ingen av disse hadde kjennskap til Torgersen fra før. Det kan ikke forventes at alle skal kunne beskrive personen nøyaktig eller korrekt, heller ikke helt likt, også med tanke på at belysningen ikke var særlig god, verken gatelangs om kvelden i desember 1957, eller i oppgangen i Skippergata 6 B.

Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for å trekke ut alle de objektive beskrivelsene som ikke passer fra de ulike forklaringene, og samlet si at dette utelukker Torgersen, når de ulike vitnene har forklart seg ganske ulikt om mannens alder, høyde, bekledning, hår osv. Kommisjonen peker på det som er sagt ovenfor om at det er høyst sannsynlig at de seks vitnene så samme mann.

Samlet sett synes vitnene å beskrive en ung, kraftig mann på omtrent 180 cm, med blondt hår, iført en mørk frakk. Selv om vitnene også forklarer seg om enkelte karakteristika, som dialekt og bukser som ikke passer med Torgersen, må dette ses i sammenheng med at vitner generelt ikke kan forventes å huske alle detaljer nøyaktig. Samlet sett må vitnebeskrivelsene sies å passe nokså godt med Torgersen, samtidig som de ikke kan identifisere Torgersen i særlig grad.

14.5.3 Subjektive utsagn om likhet

Olsson forklarte under konfrontasjonen 9. desember at hun mente Torgersen passet som type med mannen hun hadde sett, ettersom han også hadde lys ansiktsfarge og lys blå øyne. Under hovedforhandlingen mente Olsson at Torgersen var svært lik den mannen hun hadde sett sammen med Rigmor Johnsen. Samtidig identifiserte hun også to andre menn som kunne passe med mannen hun så utenfor pølseboden sammen med Rigmor Johnsen.

Thoresen klarte ikke å plukke ut noen av fotoregisteret da han så igjennom dette den 13. desember, og forklarte at han kun hadde sett mannen fra siden og bakfra. Da han fikk se Torgersens ganglag bakfra under hovedforhandlingen, skal han ifølge Dorenfeldts redegjørelse ha uttalt at Torgersen var «jævli lik» mannen han hadde sett følge etter Rigmor Johnsen.

Syversen hadde kun sett mannen bakfra, og deltok verken på konfrontasjonsparade eller fotokonfrontasjon under etterforskningen. Syversen fikk se Torgersen bakfra under hovedforhandlingen, men kunne ikke kjenne igjen Torgersen som den aktuelle mannen, se Aftenposten 4. juni 1958.

Fonbæk ble både under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen spurt om han kunne kjenne igjen Torgersen som mannen han hadde sett i Skippergata kvelden 6. desember. Han uttalte begge ganger at han verken kunne bekrefte eller avkrefte at Torgersen var mannen han hadde sett, se Aftenpostens morgenutgave 5. juni 1958.

Fjellberg plukket ut en annen av fotoregisteret den 10. desember, som den som liknet mest på mannen hun hadde sett sammen med Rigmor Johnsen. Likevel mente hun i sin første forklaring at hun nok ikke kunne gjenkjenne gutten. Under den rettslige forundersøkelsen kunne Fjellberg verken si at Torgersen var gutten hun hadde sett, eller at han ikke var det.

Eriksen deltok også som vitne under konfrontasjonen 9. desember. Torgersen var under konfrontasjonen oppstilt som nr. 1 ved første oppstilling og nr. 3 ved andre oppstilling. Eriksen forklarte etter første oppstilling at hun trodde det var nr. 1, altså Torgersen, hun hadde sett i oppgangen i Skippergata 6 B sammen med Rigmor Johnsen. Hun forklarte at hun bare så ham i farten i oppgangen, men at hun kjente nr. 1 igjen på håret og ansiktsformen, selv om håret var mer glatt under konfrontasjonen enn i oppgangen. Hun understreket at hun ikke var sikker. Etter andre oppstilling tok hun også denne gangen ut nr. 1, altså en annen, som hun mente hadde en ansiktsprofil og hodeform som passet bedre enn Torgersen.

Den 14. desember så Eriksen gjennom fotoregisteret, og tok da ut bilder av Torgersen, tatt henholdsvis i 1955 og i 1957. Her var det først og fremst likheten ved kinnbena og nesen som gjorde at hun mente bildene fra 1955 passet med mannen i oppgangen. Hun forklarte at håret til mannen på bildene fra 1957 passet bedre. Denne gjennomgangen av fotoregisteret ble utført etter at de samme bildene av Torgersen fra 1957 var offentliggjort i dagspressen 10. desember.

I begjæringen fremheves det at Eriksens forklaringer angående mannens hår på påfallende vis endret seg over tid, og etter hvert ble likere Torgersens hår. Etter hvert mente hun at det ikke kunne være to som var så like, noe hun uttalte både under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen.

Påtalemyndigheten påpeker at det ofte er vanskelig for vitner å gi en riktig beskrivelse av et menneske, og at det er vanskeligere å kjenne igjen noen på et bilde enn når personen står foran deg. Kommisjonen peker likevel på at Eriksen også hadde sett Torgersen under konfrontasjonen 9. desember, og at hun ikke ble konfrontert med ham første gang under den rettslige forundersøkelsen eller under hovedforhandlingen.

Når det gjelder Olssons og Eriksens forklaringer under konfrontasjonen, peker kommisjonen på at ingen av dem med sikkerhet tok ut Torgersen som den mannen de hadde sett sammen med Rigmor Johnsen. Olsson tok ut Torgersen som type, og Eriksen mente Torgersens hår og ansiktsform passet med mannen hun hadde sett i oppgangen. Kommisjonen merker seg at Eriksen allerede i denne forklaringen, før bildene av Torgersen ble trykket i dagspressen, mente at Torgersens hår liknet håret til mannen i oppgangen. Imidlertid kunne ingen av dem med sikkerhet ta ut Torgersen. Det pekes også på at Eriksen ved annen oppstilling pekte ut en annen som den som lignet mest, og at Olsson også senere fremhevet to andre menn hun mente liknet den ukjente mannen. Disse subjektive utsagnene synes dermed ikke særlig egnet til å identifisere Torgersen som den ukjente mannen de så med Rigmor Johnsen.

Thoresens utsagn om at Torgersen var «jævli lik» synes heller ikke å ha særlig identifiserende vekt, ettersom utsagnet knyttet seg til Torgersens ganglag sett bakfra. Syversen, Fonbæk og Fjellberg hadde ikke sett mannen så godt, og uttalte også at de ikke kunne si om Torgersen var mannen eller ikke.

Kommisjonen mener på denne bakgrunn at enkelte av vitnene som så den aktuelle mannen best, mente at Torgersen liknet. Likevel er deres utsagn om likhet heftet med ulike svakheter, henholdsvis at de samtidig mente andre lignet, og at likheten begrenset seg til hvordan Torgersen så ut bakfra.

Disse svakhetene ved vitnenes utsagn om likhet, ble også belyst for lagretten i 1958. Ifølge avisreferater fra hovedforhandlingen kom det fram at Olsson kun hadde tatt Torgersen ut som «type» under konfrontasjonen, se Dagbladet 4. juni 1958, og at hun i retten ikke kunne si med sikkerhet at det var Torgersen hun hadde sett. Videre skrev Aftenposten 4. juni 1958 at Olsson også hadde pekt ut andre hun mente lignet mannen hun hadde sett med Rigmor Johnsen. Det kom også fram at Eriksen, i tillegg til Torgersen, hadde plukket ut en annen under konfrontasjonen, og at hun ikke hadde sett mannen så godt ettersom to lyspærer i oppgangen var slukket, se Morgenbladet 5. juni 1958. At Thoresens utsagn om likhet knyttet seg til Torgersen sett bakfra, var også tydelig for lagretten.

Ettersom dette var noe lagretten kunne ta i betraktning ved vurderingen av skyldspørsmålet, synes ikke vitneforklaringene å stå i et annet lys i dag enn i 1958.

Som beskrevet over, studerte ingen av vitnene mannen inngående. Det kan ikke forventes en særlig nøyaktig, korrekt, eller lik beskrivelse av mannen de så, særlig sett i sammenheng med dårlig belysning. Kommisjonen peker også på at ingen av vitnene hadde kjennskap til Torgersen, eller mannen de så, fra før, noe som tilsier at det hefter større usikkerheter ved deres forklaringer. Kommisjonen merker seg at Olsson mente hun hadde sett den aktuelle mannen tidligere, men peker likevel på at hun pekte ut to andre menn, i tillegg til Torgersen, som hun mente liknet den aktuelle mannen.

Generelt passer beskrivelsene til de ulike vitnene, sett i sammenheng, nokså godt med Torgersen. De vitnene som så den ukjente mannen best, har også gitt uttrykk for at de mente Torgersen var lik ham. Likevel er forklaringene i seg selv ikke egnet til å identifisere Torgersen som mannen som gikk med Rigmor Johnsen kvelden 6. desember.

Dette må ses i lys av de øvrige bevisene i saken, se om dette under i kapittel 20.

15 Johanne Olsen

15.1 Innledning

Johanne Olsen forklarte at hun fredag 6. desember 1957 observerte Torgersen gå forbi henne i Torggata, rett ved Eldorado kino, og at han hoppet inn i en drosje ved holdeplassen på Youngstorget. Hun mente dette skjedde ca. klokken 23:50.

I dette kapitlet vurderes Johanne Olsens observasjon. Torgersen og hans familiemedlemmers forklaringer behandles i kapittel 17 under. De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, som fremsettes i tilknytning til Olsens forklaring, behandles i kapittel 18 under. En samlet vurdering av bevismaterialet, der Olsens observasjon også ses i sammenheng med de nevnte forholdene, foretas nedenfor i kapittel 20.

15.2 Behandlingen i 1957–1958

Johanne Olsen forklarte seg for politiet 11. og 21. desember 1957. Hun forklarte at hun gikk fra sitt arbeidssted i sentrum klokken 23:30, til Sentrum kino for å ta bussen som skulle gå klokken 00:00. Hun gikk bortover Torggata, og i det hun var ved Eldorado kino, gikk Torgersen forbi henne. Hun kjente ham ettersom de begge bodde på Lille Tøyen. Han gikk fort forbi, og hun var sikker på at han ikke kjente henne igjen. Torgersen gikk rett til drosjeholdeplassen på Youngstorget og satte seg rett inn i en drosje. Hun beskrev også Torgersens bekledning.

Olsen var sikker på at dette var fredag 6. desember ettersom hun dagen etter var hos Solveig Gundersen, og da fortalte om sin observasjon. Gundersen hadde tatt imot vasketøy fra Vel Vask for Olsen fredag ettermiddag, som Olsen skulle hente. Gundersen avga forklaringer 12. og 18. desember, og bekreftet da Olsens forklaring.

Politiet foretok en telefonhenvendelse til Vel Vask, som bekreftet at tøyet til Olsen hadde blitt levert til Gundersen fredag 6. desember. Også stemplingskortet til Olsen ble undersøkt for å kontrollere tidspunktene hun oppga.

På grunn av Olsens forklaring ble det 12. desember sendt ut et sirkulære til drosjesjåfører.

Drosjesjåfør Otto Strand meldte seg for politiet 13. desember, og forklarte at han hadde hatt to turer fra Youngstorget til Lille Tøyen kvelden 6. desember, begge før midnatt. Drosjeeier Arthur Johannessen meldte seg for politiet 13. desember, og forklarte at han fredag 6. desember hadde kjørt en mann til Lille Tøyen litt før midnatt. Han mente dette var fra Youngstorget, men han var ikke sikker på dette. Også drosjesjåfør Arvid Degvold forklarte 10. desember at han hadde hatt en tur fra Oslo Ø til Lille Tøyen kvelden 6. desember litt før midnatt. De tre ga også beskrivelser av mennene de hadde kjørt.

Samtlige av de fem vitnene forklarte seg under den rettslige forundersøkelsen og under hovedforhandlingen. Det fremgår av blant annet Dagbladet og Aftenposten 5. juni 1958, at de fem under hovedforhandlingen i hovedsak forklarte seg i samsvar med sine tidligere forklaringer.

Dorenfeldt uttalte i sin redegjørelse at Olsens iakttagelser måtte ses på den bakgrunn at hun kjente Torgersen meget godt. Dorenfeldt uttalte også at det ikke hadde vært mulig å få brakt på det rene hvilken drosje det var Torgersen hadde satt seg inn i, men at det antakeligvis hadde vært bilen til sjåfør Strand.

15.3 Domfeltes anførsler

Domfelte anfører at det ikke er grunn til å tro at Johanne Olsen snakket bevisst usant, selv om hun hadde et motsetningsforhold til familien Torgersen. Likevel er det en rekke forhold som gjør at Olsens observasjon er forbundet med betydelig usikkerhet.

Disse feilkildene omfatter blant annet at hennes observasjon av Torgersen ble gjort bakfra om natten. Personen hun så, passerte henne og gikk med raske skritt nedover Torggata.

Det anføres også at Olsen ikke kan ha sett på klokka på fasaden til Møllergata 19, ettersom denne ikke var synlig fra Eldorado kino der hun hevdet å ha sett Torgersen.

Videre anføres at det på tidspunktet for Olsens andre forklaring var opplyst i pressen at Torgersen hadde en dress med brede striper. Det vises til Ståle Eskelands utredning *Bevisene i Torgersensaken*. I utredningen skriver Eskeland at det på dette tidspunkt «for lengst [var] kjent» at Torgersen hadde stripebukser på seg fredag 6. desember. I tillegg pekes det i begjæringen på at det kan være Olsen fikk et ledende spørsmål, eller at hun observerte en annen person som også hadde stripebukser. Observasjonen av de stripebuksene kan derfor ikke tillegges vekt.

I tillegg strider Olsens forklaring med forklaringene til de aktuelle drosjesjåførene som tok opp passasjerer fra Youngstorget på det aktuelle tidspunkt. Av drosjesjåførenes forklaringer, fremheves særlig Otto Strand. Også Arthur Johannessen nevnes. Lie anfører at Strands første forklaring utelukker Torgersen, og at den ikke gir støtte til Olsens forklaring om at det var Torgersen hun så sette seg inn i en drosje ved Youngstorget. Forklaringene sett i sammenheng underbygger ikke annet enn at det er identitet mellom den personen som passerte Olsen og den som satte seg inn i Strands drosje.

Domfelte kommenterer også påtalemyndighetens uttalelse, der det blant annet fremheves at Torgersen var i besittelse av 45 kroner i sedler ved pågripelsen, noe som stemmer med Otto Strands forklaring om hva han ga i veksel til den første passasjereren. Domfelte anfører at den første passasjereren tidsmessig ikke kunne

ha vært Torgersen ut fra Olsens forklaring. Beskrivelsen av personen for øvrig stemmer heller ikke med Torgersen. Det kan da ikke legges vekt på et eventuelt samsvar med hensyn til sedler.

Domfelte påpeker at det ikke kan utelukkes at det var Torgersen Olsen så. Likevel er det ikke spørsmål om hva som kan utelukkes, men hva som er naturlig og sannsynlig. Domfelte mener det samlet sett er usannsynlig at det var Torgersen Olsen så bakfra i Torggata.

Domfelte anfører ikke at det er fremkommet nye bevis eller omstendigheter etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Likevel refererer gjennomgangen seg til det øvrige bevisbildet fra 1958, som skal trekkes inn ved totalvurderingen av om bevissituasjonen står slik at den synes egnet til å føre til frifinnelse.

15.4 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten anfører at det i begjæringen gjøres flere litt merkelige forsøk på å bestride riktigheten av Olsens observasjon. Dette er ikke så rart, ettersom hennes gjenkjennelse av Torgersen må ses på som meget sikker både fordi hun kjente Torgersen fra Lille Tøyen, og fordi hun merket seg den stripete dressen.

Når det gjelder Olsens utsagn om at hun kunne tidfeste observasjonen på grunn av klokken på fasaden i Møllergata 19, bemerker påtalemyndigheten at Olsen selv var i bevegelse, og trolig nådde den del av Torggata hvorfra man kunne se opp til Møllergata 19 under ett minutt etter observasjonen.

Påtalemyndigheten kommenterer også undersøkelsene gjort blant drosjesjåfører. Det pekes da særlig på drosjesjåføren Otto Strand, som forklarte han hadde to turer etter hverandre fra Youngstorget til Lille Tøyen i timen før midnatt fredag 6. desember. Strand forklarte at den første av de to betalte for turen med en femtilapp, og at han fikk tilbake 45 kroner. Påtalemyndigheten bemerker videre at det godt kan være at Strand har blandet de to turene. Da Torgersen ble pågrepet hadde han 45 kroner i sedler. Dette er ikke et avgjørende bevis, men kan være med å understøtte riktigheten av at Torgersen tok drosje, slik Olsen observerte.

Påtalemyndigheten mener at det ikke fremkommer noe i begjæringen som tilsier at det ut fra det totale bevisbildet er uriktig å legge til grunn at Torgersen tok en drosje fra Youngstorget og ankom bopel rundt midnatt. Det er ikke kommet fram nye bevis eller omstendigheter, og det foreligger heller ikke særlige forhold rundt denne delen av handlingsforløpet som gjør det tvilsomt om dommen er riktig.

15.5 Kommisjonens vurderinger

15.5.1 Innledning

Det er ikke anført noe nytt i forbindelse med Johanne Olsen og drosjesjåførenes forklaringer, jf. § 391 nr. 3. Kommisjonen vil likevel vurdere forklaringene, ettersom disse inngår som en del av det øvrige bevisbildet.

15.5.2 Johanne Olsens forklaring

Kommisjonen bemerker at Olsen kun har sett personen hun mente var Torgersen bakfra om natten, idet han raskt passerte henne. Hun fikk dermed ikke sett nøye på vedkommende. Likevel var hun godt kjent med Torgersen, noe som tilsier at det er større sannsynlighet for at hennes identifikasjon var riktig.

Når det gjelder tidspunktet for hennes observasjon, forklarte hun under den rettslige forundersøkelsen at hun mente klokken var 23:50, fordi hun så på klokker i gaten og på fasaden til Møllergata 19. Som påtalemyndigheten bemerker, kan det ikke ha tatt lang tid fra hun var utenfor Eldorado kino, til hun kunne se klokka på fasaden til Møllergata 19. I tillegg underbygges tidspunktet for observasjonen hennes av stemplingskortet hennes, som viser at hun stemplet ut klokken 23:30. Også Gundersens forklaring og tøyleveransen fra Vel Vask underbygger at hun har forklart seg riktig om hvilken kveld hun mente å ha sett Torgersen.

Når det gjelder observasjonen av de stripe buksene, mener kommisjonen det ikke er holdepunkter for at Olsen har blitt stilt ledende spørsmål. Kommisjonen har heller ikke funnet holdepunkter for at dette forholdet har blitt opplyst i dagspressen,

slik det anføres. Kommisjonen viser også til at det verken i begjæringen eller i Eskelands utredning vises til konkrete avisutklipp som underbygger denne påstanden. Som de fleste andre vitneforklaringene i saken, er Olsens første forklaring mindre detaljert enn senere forklaringer. Kommisjonen finner dermed ikke at den senere forklaringen om de stripe buksene er særlig påfallende.

Kommisjonen slutter seg til det kommisjonen uttalte i avgjørelsen av 8. desember 2006:

[Olsens] forklaring er beheftet med den samme risiko for feil som enhver vitneforklaring, og hennes observasjon har samme usikkerhet som enhver observasjon under tilsvarende forhold. Som et utgangspunkt kan det derfor ikke fastslås at hennes observasjon er en sikker identifikasjon av Torgersen. Det samme gjelder i forhold til opplysningen i hennes andre politiforklaring om at vedkommende hadde på seg stripe bukser. Forklaringen må derfor vurderes i lys av andre momenter og vitneforklaringer i saken, jf. nedenfor, og inngå i den helhetlige bevisbedømmelsen.

15.5.3 Drosjesjåførenes forklaringer og øvrige omstendigheter
Domfelte anfører at drosjesjåførenes forklaringer ikke stemmer overens med Olsens forklaring. Særlig fremheves forklaringen til Otto Strand.

Strand ga en beskrivelse av den første passasjeren som en ung mann, bortimot 30 år, ca. 170 cm høy, han var barhodet, hadde lyst blondt hår, litt spisst ansikt og stikkende øyne. Han hadde ikke jakke, men var iført genser, noe Strand mente var nærmest en islendergenser, i sort og hvit. Mannen hadde en liten grå pakke som han sa han hadde en bukse i. Kommisjonen mener dette objektivt sett ikke stemmer helt med Torgersen, og peker særlig på beskrivelsen av at passasjeren hadde en pakke med en bukse i og at han var iført en sort og hvit islendergenser. Heller ikke tidspunktet for Strands første tur, som han anslår var mellom klokken 23:25 og 23:35, passer med Olsens nokså sikre tidsangivelse.

Den andre passasjeren la Strand ikke særlig merke til, men Strand forklarte at denne kunne ha hatt på mørk frakk og hatt. Strand

mente selv at det var den første passasjer som kunne passe med Torgersens utseende. Som nevnt ovenfor, hefter det alltid usikkerhet ved vitneforklaringer, og det er mulig at Strand blandet de to turene. Kommisjonen mener uansett at det ikke kan legges avgjørende vekt på Strands forklaring, da det ikke er sikkert at det var Strand som kjørte Torgersen hjem denne kvelden, gitt at Olsens observasjon var riktig. Det pekes i den forbindelse også på forklaringene til de to øvrige drosjesjåførene som under hovedforhandlingen mente å ha kjørt en mann som liknet Torgersen kvelden 6. desember fra henholdsvis Youngstorget og fra Oslo Ø, til Lille Tøyen, se Aftenposten 6. juni 1958.

Domfelte anfører at det må legges til grunn at mannen Olsen så var identisk med mannen som satte seg inn i Strands drosje, og at Olsen dermed ikke kunne ha sett Torgersen, ettersom Strands beskrivelse av mannen ikke passer med Torgersen. Ettersom kommisjonen mener det ikke kan fastslås som sikkert at mannen Olsen mente var Torgersen satte seg inn i Strands drosje, synes det ikke være holdepunkter for å slutte at det må være samme mannen Olsen og Strand forklarte seg om. Videre peker kommisjonen også på at Olsen kjente til Torgersen, og dermed har hatt bedre forutsetninger enn Strand for å identifisere mannen hun så.

Påtalemyndigheten fremhever at Torgersen var i besittelse av 45 kroner i sedler da han ble pågrepet, noe som er det samme Strand forklarte han ga i veksel til den første personen han kjørte fra Youngstorget til Lille Tøyen.

Ifølge rapport av 7. desember 1957 var Torgersen i besittelse av 45 kroner i sedler, og ett kronestykke da han ble pågrepet. Kommisjonen viser imidlertid til det som er sagt ovenfor om de feil som er heftet ved vitneforklaringer. I tillegg hefter det flere usikkerhetsmomenter ved denne omstendigheten, blant annet at Torgersen skiftet klær da han var hjemme og at Strands beskrivelse av passasjer og tidspunktet passer dårlig med Olsens observasjon. Kommisjonen mener derfor at det at Torgersen var i besittelse av 45 kroner i sedler da han ble pågrepet, ikke er av vesentlig betydning.

På denne bakgrunn synes ikke forklaringene fra drosjesjåførene verken å kunne styrke eller svekke Olsens forklaring om at hun så Torgersen passere henne i Torggata omtrent klokken 23:50 fredag 6. desember 1957.

15.5.4 Samlet vurdering av Johanne Olsens forklaring

Slik kommisjonen vurderer Olsens forklaring, er det ikke nå fremhevet noe som stiller forklaringen i et annet lys enn for lagmannsretten i 1958. Det pekes på at både Olsen og Gundersen forklarte seg under hovedforhandlingen, da tilsynelatende i samsvar med det de hadde tidligere hadde forklart til politiet. Også drosjesjåførene, Strand, Johannessen og Degvold, forklarte seg under hovedforhandlingen. Det kom videre fram at Olsen forklarte at det hadde vært et motsetningsforhold mellom henne og familien Torgersen, og at hun sverget på at dette ikke influerte hennes forklaring for retten, se eksempelvis Dagbladet 5. juni 1958.

Johanne Olsens forklaring vil vurderes som en del av det samlede bevisbildet nedenfor i kapittel 20.

16 Ørnulf Bergersen

16.1 **Innlending**

Ørnulf Bergersen forklarte at han observerte Torgersen i Skippergata på drapskvelden, antakelig rundt klokken 00:55. Han avga sin første forklaring for politiet 3. juni 1958, altså etter at hovedforhandlingen var i gang. Bergersen forklarte seg som vitne under sakens behandling i retten 7. og 9. juni 1958.

I dette kapitlet vurderes Ørnulf Bergersens observasjon. Torgersens angrep på Bergersen behandles i kapittel 19 under. En samlet vurdering etter § 391 nr. 3, der Bergersens observasjon ses i sammenheng med det øvrige bevismaterialet i saken foretas i kapittel 20.

De anførte saksbehandlingsfeil i forbindelse med forklaringen, behandles i drøftelsen av straffeprosessloven § 392 annet ledd i kapittel 21.

16.2 Behandlingen i 1957–1958

I sin politiforklaring 3. juni 1958 forklarte Bergersen at han i desember 1957 var på rømmen fra fengselet. På dagtid gikk han ut til og oppholdt seg ved Gjersjøen for å skjule seg for politiet. Turen fra Gjersjøen til Østbanen tok omkring 2 til 2 og ¼ time. Han dro ofte fra Gjersjøen rundt klokken 19 og var hjemme klokken 21–22. Han gikk ruten Prinsdal–Nordstrand–Kongsveien–Gamlebyen–Bispegata–Oslo Øst–Prinsensgate–Skippergata. Da han på drapskvelden skulle gå fra Gjersjøen falt han, og fikk smerter i kneet. Turen tok derfor minst dobbelt så lang tid som vanlig.

Bergersen forklarte videre at da han denne kvelden gikk nedover Skippergata, så han Torgersen komme ut fra en port på høyre side av gaten og sette seg på en sykkel uten lys. Bergersen kjente Torgersen fra tidligere, da de to hadde sonet sammen i Botsfengselet. Han merket seg ikke hvordan Torgersen var kledd, ut over at han var barhodet. Han merket seg at hans armbåndsurs på dette tidspunktet viste 23:45.

Da Bergersen kom hjem var porten stengt, og han overnattet derfor i en jernbanevogn. Neste morgen gikk han hjem. Hans armbåndsurs viste da at klokken var 06:00, mens hustruens klokke og det store uret på Oslo V viste 07:10. Glasset i armbåndsuret hadde sprukket i fallet ved Gjersjøen. Bergersen forklarte at han ikke visste om det gikk riktig eller feil da han passerte Skippergata, men om det allerede da gikk 1 time og 10 minutter feil, var klokken reelt sett 00:55 da han så Torgersen. Bergersen mente dette tidspunkt passet bedre enn klokken 23:45, fordi det da hadde vært stille i byen.

Bergersens forklarte seg under hovedforhandlingen både 7. og 9. juni 1958. Avisreferater fra hovedforhandlingen tilsier at han forklarte seg om mange av de forhold som er nevnt i hans politiforklaring: Hans daglige turer til Gjersjøen og tidsforbruket på disse (Dagbladet 9. juni 1958), at han den aktuelle kvelden hadde skadet seg og brukt ekstra lang tid inn til byen (Dagbladet 9. juni 1958), forklaringen om at armbåndsuret da han så Torgersen viste 23:45, men neste morgen hadde saknet 1 time og 10 minutter (Aftenposten 9. juni 1958).

Av avisreferater (eksempelvis Aftenposten og Dagbladet 9. juni 1958) fremgår det videre at Bergersen under hovedforhandling uttalte seg om gatenummeret på bygningen han hadde sett Torgersen komme ut fra. Dette forhold var ikke omtalt i politiforklaringen.

Fra Dorenfeldts redegjørelse for bevisene gjengis om påtalemyndighetens vurdering av Bergersens forklaring:

(...) jeg vil understreke at det etter alt det som kom fram fra så vel ham selv som fra overlege Leikvam og underdirektør Dokmo, ikke var noen grunn til å anta at han forklarte annet enn sannheten. Påtalemyndigheten understreket imidlertid at vitnet i og for seg ikke hadde noen avgjørende betydning, men at han bekreftet påtalemyndighetens versjon om hvorledes Torgersen hadde vendt tilbake til åstedet for å sette på ild og skjule alle spor.

I Arbeiderbladet 9. juni 1958 ble hans forklaring omtalt som «et sterkt prov», og det ble beskrevet at den «greie forklaring» gjorde et «sterkt inntrykk» på retten.

Det er imidlertid ikke mulig å si noe sikkert om rettens vurdering av Bergersens forklaring.

16.3 Etter behandlingen i 1958

I forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1973–1976 ble det fremlagt brev og erklæringer som ble anført å kaste lys over Bergersens troverdighet.

Herunder ble det fremlagt et brev som angivelig skulle være skrevet av Bergersen selv, datert 6. mai 1958, der han blant annet skrev at han «kan komme ut av denne sak, og har fått tilbud fra H!». Senere etterforskning viste at brevet hadde blitt levert til en journalist av Eilif Støleggen, som forklarte at han hadde hatt stor pågang fra Jens Bjørneboe, som engasjerte seg i Torgersen-saken. Skriftanalyse tilsa at det kunne utelukkes at Bergersen hadde skrevet brevet.

Det ble også fremlagt erklæringer fra en rekke personer som hevdet at Bergersen hadde fortalt dem at hans forklaring i Torgersen-saken ikke var riktig, eller at han ikke var sikker på den. Enkelte forklarte at Bergersen hadde sagt at bakgrunnen for forklaringen var at han ønsket å oppnå fordeler i egen sak. Herunder ble det fremlagt en erklæring fra Mads Strand og Jens Bjørneboe av 16. februar 1972, og brev, erklæringer og forklaringer fra flere tidligere fanger: Odd Sørli (udatert), Dag Borgen, Berntzen og Per Erik Engh (6. oktober 1973).

Monrad Hellby skrev 27. februar 1972 et brev adressert til Jens Bjørneboe, der det fremgikk at Hellby hadde sett Bergersen sent på kvelden 6. desember 1957 utenfor Casino billiard.

I forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001, ble det gjort undersøkelser i tilknytning til Bergersens søknader om benådning. Undersøkelsene viste at Bergersen den 17. februar og 21. april 1958 søkte Fengselsstyret om benådning, under henvisning til vanskelige familieforhold. Den første søknaden ble avslått i mars 1958. Den andre søknaden ble avslått 23. mai. Dette andre avslaget ble først meddelt Botsfengselet ved brev av 6. juni 1958.

Høsten 1958 søkte Bergersen om avbrytelse av straffefullbyrdelse (20. august 1958), og benådning (19. november 1958). Det ble også, etter anmodning fra Bergersen 28. november 1958, foretatt en psykologisk undersøkelse av ham. Søknadene ble ikke innvilget.

Bergersen ble ved fengselsstyrets vedtak av 20. desember 1960 innvilget fritakelse fra å utholde en reststraff pålydende 1 år og 163 dager. Også denne søknaden, som lå til grunn for vedtaket, hadde vært begrunnet i hans familieforhold.

16.4 Domfeltes anførsler

Domfelte anfører at Bergersens forklaring er beheftet med en rekke usannsynligheter og uriktigheter.

Bergersens forklaring var ikke nødvendig for å ta ut tiltale, men ble tillagt vekt av statsadvokaten. Ifølge avisreferater ble den i aktors

prosedyre omtalt som «nøkkelen til gåtens løsning». Selv om det er usikkert hvorvidt, og i hvilken grad forklaringen ble vektlagt av lagretten, fremstår det på denne bakgrunn ikke usannsynlig at forklaringen ble vektlagt.

Domfelte anfører at det allerede i 1958 forelå en rekke omstendigheter som gjorde at lagretten skulle sett bort fra Bergersens forklaring.

I Lies analyse fremheves for det første at Bergersens generelle troverdighet var lav. I en psykologisk undersøkelse fra 1958 ble han karakterisert som en «debil psykopat», han hadde et usedvanlig langt strafferegister, og hadde fram til 1958 vært ustabil og ute av stand til å finne fast bolig og arbeid.

Historien om de daglige turene til Gjersjøen fremstod som meget usannsynlig. Det forutsatte at han tilbrakte mange timer utendørs i perioden oktober til desember. Det er underlig at han som etterlyst rømling valgte Gjersjøen fremfor andre vann, og en rute gjennom sentrum der politihyppigheten var høy.

Om øvrige omstendigheter som var kjent for lagretten gjengis fra begjæringen:

Det er også direkte påfallende at han ikke bare husker klokkeslett nøyaktig på minuttet seks måneder i ettertid, men at han nærmest løpende skal ha registrert hva klokken var 06.12.1957 uten at noen grunn til dette er opplyst. Og forklaringen om klokken som skal ha saknet en time og 10 minutter, deretter ha gått riktig i 6–7 timer, for så å gå tilbake til å sakne, er for absurd til å kunne aksepteres. Det gjør ikke saken bedre at han forklarte at Torgersen [ikke] hadde lue på – noe som var tilfellet.

Omstendighetene omkring hans insistering på at Torgersen angivelig kom ut av en port som var merket med «6 b» tyder også på at han var mer enn alminnelig villig til å klistre Torgersen til åstedet. Som det fremgår av Lies analyse, må det her dreie seg om en bevisst løgn fra Bergersens side.

Det er en uomtvistelig og bevisst usannhet når Bergersen ved gjentatte anledninger fremhever dette nummeret – som han til overmål plasserer uriktig i forhold til porten.

I tillegg kommer at han neppe kan ha passert mellom Østbanestasjonen og sjøen uten å ha blitt sett av politiet. I denne forbindelse ble det for øvrig gitt direkte uriktige opplysninger fra politiet og fra statsadvokat Wiker i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1973–76.

Bergersens forklaring på hvorfor han ikke gikk til politiet med sine opplysninger før hovedforhandlingen fremstår også som søkt, og var ikke nevnt i hans første politiforklaringer.

Videre anføres det at det har fremkommet en rekke nye omstendigheter og bevis som har innvirkning på vurderingen av Bergersens forklaring.

For det første har Lie og Medbø foretatt analyser av gangtid og avstander som viser at Bergersens forklaring om gangtid på strekningen Gjersjøen–Østbanen er en umulighet. Ruten Bergersen beskrev var 19 kilometer. For å gå denne på 2 ¼ time, må han ha hatt en ganghastighet på 8,5 kilometer i timen. Dette var umulig. Vanlig ganghastighet er omtrent 5 kilometer i timen, rask ganghastighet omtrent 6 kilometer i timen, og for å ta marsjmerket i forsvaret kreves en gjennomsnittshastighet på 6,7 kilometer i timen. Det er vanskelig å se hvordan Bergersen, som var 40 år, stor og tung og antakelig i dårlig form etter å ha sittet inne i lengre tid, kan ha klart turen på mindre enn 3 ½ til 4 timer. I sin politiforklaring fremhevet Bergersen at han 6. desember 1957 skadet benet i et fall ved Gjersjøen, og at turen tok dobbelt så lang tid denne kvelden. Dersom man legger den reelle gangtid på strekningen til grunn, kan han ikke ha vært i sentrum før klokken 02:00 om han faktisk gikk den beskrevne ruten på drapskvelden.

Om de øvrige nye omstendigheter gjengis fra begjæringen:

– Nattlosji

Videre analyserer Lie også omstendighetene omkring Bergersens forklaring med hensyn til nattlosji (i pkt. 5.4) og påviser at Bergersens forklaring overhodet ikke stemmer med de nå innsamlede opplysninger med hensyn til når det var soloppgang i Oslo 07.12.

– Bergersens armbåndsur

Enda viktigere er analysen mht. Bergersens endrede forklaring for tidspunkt da han observerte Torgersen, se pkt. 5.5. hos Lie. Dette er det

Gjenopptakelseskommisjonen som er nærmest til å utrede – men hos Lie er denne utredningen foretatt. Konklusjonen er at Bergersens forklaring for så vidt gjelder den angivelige forsinkede klokke «er så usannsynlig at det trygt kan ses bort fra».

– Bergersen ville blitt oppdaget

Lies analyse behandler også tilstedeværelsen av politimenn i området rundt Skippergaten 6 b – se også pkt. 4.1. Det fremgår av utredningen at det er lite sannsynlig at Bergersen ikke ville blitt lagt merke til/oppdaget av de mange patruljerende polititjenestemenn i området – hvis hans forklaring var sann. Bergersen var på dette tidspunkt etterlyst av politiet fordi han var på rømmen fra Botsfengselet.

– Uoverensstemmelsene i Bergersens forklaring

Analysen gjennomgår alle uoverensstemmelsene i Bergersens forklaring – se pkt. 5.7 – som ytterligere bekrefter Bergersens totale mangel på troverdighet. Han må ha løyet bevisst.

– Ingen iakttakelse av guttesykkel

En siste – men svært interessant detalj: Torgersen brukte som kjent nevøens guttesykkel, som var altfor liten for ham. Sykkelen størrelse var – sammen med at det ikke var lykt på sykkelen – årsaken til at han ble pågrepet. Det er helt uforståelig at ikke Bergersen – hvis det virkelig er sant at han iakttok Torgersen – la merke til at sykkelen var en liten guttesykkel. Dette er spesielt påfallende når man vurderer alle de øvrige detaljene som Bergersen påstår han husker.

Om uoverensstemmelsene i Bergersens forklaring trekkes i Lies analyse fram at Bergersen i politiavhør forklarte at han «hadde bare en tanke, nemlig å forsøke ikke å bli gjenkjent», og at han derfor fortsatte videre hjem og ikke så eller hørte noe annet enn han tidligere hadde forklart. I politiforklaringen ble gatenummeret til porten han så Torgersen komme ut av, ikke nevnt. I retten skal Bergersen ifølge avisreferater ha forklart at han «ble nysgjerrig, tenkte at han hadde vel fulgt en jente hjem, derfor kikket jeg på den oppgangen han var kommet fra. Og der, over porten sto det 6 B». Politibetjenten som foretok avhøret må ha vært klar over betydningen av gatenummeret, og må antas å ha spurt om dette. Det er derfor «i høy grad påfallende at disse utsagnene først kom fram i retten og ikke i politiforklaringen få dager tidligere». Det fremheves også at Bergersen forklarte at Torgersen var barhodet, mens det er på det rene at han hadde på seg skyggelue ved pågripelsen.

Også i tilknytning til Bergersens motiv for å forklare seg foreligger nye opplysninger, ettersom det på tidspunktet for hovedforhandling ikke var kjent at han hadde en benådningssøknad under behandling. Resultatet av søknaden ble ettergivelse av straff. Selv om det ikke er mulig å vite hva som var begrunnelsen for ettergivelsen, og om den stod i årsakssammenheng med hans forklaring i Torgersen-saken, er det sentrale at Bergersen «muligens tenkte at en støttende vitneerklæring i Torgersen-saken ville bli sett på med sympati ved behandlingen av søknaden». I domfeltes sluttinnlegg og i Lies analyse fremheves også at en annen «hyperkriminell», Rolf Evald Johannessen, avga en «innlysende usann» forklaring i saken, antakelig med sikte på å skaffe seg selv fordeler.

I Lies analyse anføres det også at uttalelser fra Odd Sørli, Dag Borgen og Berntzen, inngår som en del av det samlede bevisbildet som gir grunn for å trekke Bergersens forklaring i tvil. Bergersen skal ha forklart overfor dem at han løy.

På denne bakgrunn konkluderes det i begjæringen:

Når man sammenholder de omstendigheter som medfører at tilliten til Bergersens troverdighet var sterkt redusert i 1958, med det vi i ettertid vet om Bergersen og de direkte usannsynligheter og usannheter som hefter ved hans forklaring, medfører dette at vi trygt kan se bort fra hele forklaringen. Den har kort og godt ingen bevisverdi i forholdet til Torgersens befatning med drapet på Rigmor Johnsen.

Som nevnt ovenfor, vet vi ikke hva lagretten la til grunn. Konklusjonen er at Bergersens forklaring ikke skulle vært tillagt noen vekt i 1958. Og vi kan i dag med sikkerhet konstatere – på bakgrunn av de tilleggsmomenter som har fremkommet med hensyn til Bergersen – at bevisverdien er null.

I den grad Bergersens forklaring ble tillagt vekt i 1958, er det ut fra sakens nye omstendigheter påvist at dette i så fall var klart uberettiget.

Domfelte har prinsipalt ikke villet påberope seg straffeprosessloven § 391 nr. 1, ettersom bestemmelsen, i tillegg til at forklaringen er falsk, krever at den kan ha innvirket på dommen til skade for siktede. Grunnet den tilnærmede sikkerhet de sakkyndige forklarte

seg med om de tekniske bevis, legges det til grunn at lagretten ville kommet til samme resultat uavhengig av Bergersens forklaring. Dersom kommisjonen kommer til at man ikke kan se bort ifra at Bergersens forklaring innvirket til skade for Torgersen, påberopes § 391 nr. 1.

Det er i Lies analyse påvist flere nye omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3. De øvrige forhold inngår i vurderingen av det samlede bevisbildet.

16.5 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten understreker at det i forbindelse med de tidligere gjenåpningssakene har vært lagt ned betydelig arbeid og analyser i forbindelse med Bergersens forklaring. Blant annet er anførslene grundig vurdert i kommisjonens avgjørelse fra 2006.

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ikke fremkommet noen nye anførsler som taler for at Bergersen forklarte seg falskt, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 1, og heller ikke nye bevis eller omstendigheter som ikke har vært vurdert i tidligere gjenopptakelsesrunder. Fra påtalemyndighetens uttalelse gjengis:

De få nye omstendighetene som ikke forelå i 1958 og som senere er blitt påberopt, er grundig behandlet tidligere uten at det har ført til gjenåpning. Det gjelder både det brevet som Bergersen angivelig skulle ha skrevet i mai 1958, og opplysningene om at Bergersen hadde inne en søknad om benådning da han ga sin forklaring. Nils Erik Lies notat av 11. februar 2015, inntatt som bilag C 4, tilfører ikke saken noe nytt. For ordens skyld nevnes at forsker Jon Ingulf Medbøs manuskript, inntatt i Lies notat, med beregninger av gangtid ikke er å anse som en ny sakkyndig erklæring.

Etter påtalemyndighetens oppfatning kan det ikke konkluderes med at Bergersen løy da han i retten forklarte at han hadde sett Skippergata 6 med tillegg av bokstaven B. Fra påtalemyndighetens vurdering gjengis:

(...) I politiavhøret knyttet ikke Bergersen noen konkret adresse til observasjonen annet enn at Torgersen kom ut av en port på høyre side av gaten sett i den retning som vitnet gikk. Dette var på motsatt side av

der Skippergaten 6 B ligger. Det var først i sin vitneforklaring for lagmannsretten at han oppga adressen til Skippergaten 6 B. På det tidspunktet var åstedets riktige adresse godt kjent for alle gjennom pressedekningen av hovedforhandlingen. Det er ikke nødvendig med mye kunnskap om vitnepsykologi for å forstå at den til dels uriktig forklaring da kan ha blitt av gitt i god tro. En løgn – slik som påstått i begjæringen – var det ikke.

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ikke påfallende at Bergersen husket klokkeslettet for observasjonen. Fra uttalelsen gjengis:

Også nederst på side 168 i begjæringen fremføres et argument for å svekke vitnets troverdighet uten at elementær vitnepsykologi iakttas. Det hevdes at det er «direkte påfallende» at Bergersen husket klokkeslett nøyaktig på minuttet 6 måneder i ettertid. I begjæringen har man da sett bort fra det faktum at han gjorde en observasjon som man få timer etterpå skulle forstå var av stor betydning. At han da umiddelbart lagret en del klokkeslett i hukommelsen, er helt naturlig. Det var først noen få uker før hovedforhandlingen han på eget initiativ valgte å opplyse om sine observasjoner på drapsnatten.

Til domfeltes oppfordring til påtalemyndigheten om å presisere hvilke elementer ved Bergersens forklaring som vanskelig kan tenkes å være oppdiktet, uttaler påtalemyndigheten:

(...) Et typisk element i hans politiforklaring i 1958 som ikke så lett kan tenkes å være oppdiktet, er beretningen om at han trådte feil, fikk smerter i venstre kne og følgelig brukte lengre tid enn vanlig på turen inn til byen. Andre slike elementer er at Torgersen benyttet en sykkel uten lys og at Bergersens klokke gikk feil. Den detaljrike forklaringen om hvordan han kom fram til riktig tidspunkt for observasjonen, ville neppe ha blitt fortalt hvis det hele var en oppdiktet historie. Påtalemyndigheten antar at de nevnte forholdene kan ha vært bakgrunnen for uttalelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 om at Bergersens forklaring inneholder elementer som etter utvalgets mening ikke så lett kan tenkes å være oppdiktet.

16.6 Kommisjonens vurderinger

16.6.1 Innledning

I det følgende vil kommisjonen vurdere om det for Bergersens forklaring er fremkommet nye bevis eller omstendigheter og om disse i seg selv synes egnet til å føre til frifinnelse. Det vurderes

også hvorvidt disse svekker bevisverdien av Bergersens forklaring, noe som får betydning i den samlede bevisvurderingen etter § 391 nr. 3.

16.6.2 Forhold som anføres å være nye

Som beskrevet tidligere utgjør rene nye analyser av beviskjeden eller deler av den, ikke i seg selv nye omstendigheter etter § 391 nr. 3. Nye faktiske opplysninger om forhold som ikke var kjent for lagretten, som kan belyse forklaringens holdbarhet, kan imidlertid utgjøre nye omstendigheter.

Om de enkelte forhold som i Lies analyse og i begjæringen trekkes fram som nye bemerkes:

Det anføres at den oppgitte *gangtid* er umulig og viser at Bergersen forklarte seg falskt. Det er fremlagt analyser av Lie og Medbø som skal vise at det ikke var fysisk mulig for Bergersen å gå fra Gjersjøen til Østbanen på 2 til 2 ¼ time.

Kommisjonen vil bemerke at analysen synes å bygge på en uriktig forutsetning med hensyn til strekningen Bergersen tilbakela, og dermed ikke kaster lys over troverdighetsspørsmålet. Avstanden mellom Gjersjøen og Bergersens bopel var ikke, slik det er lagt til grunn i Lies analyser, 19 kilometer.

Avstanden ser ut til å stamme fra et innlegg av Ståle Eskeland datert 22. februar 2000, der ruten Gjersjøen–Østbanen er tegnet inn i fysiske kartblader med målestokk, og målt til å være omtrent 18 kilometer. Fra Østbanen ble det antatt å være omtrent 1 kilometer til Bergersens bopel. Kommisjonen har lagt inn ruten Gjersjøen–Østbanen i Google Maps. Avhengig av nøyaktig hvor man legger til grunn at Bergersen oppholdt seg, varierer avstanden fra 15,8 kilometer (startpunkt ved Gjersjøen bru) til 15,0 kilometer (startpunkt ved enden av Kantorodden). Sistnevnte avstand er det mulig å gå på den oppgitte tid (2 ¼ time) med den gangfart som kreves for marsjmerket i forsvaret, 6,7 kilometer i timen. Dette beskrives i Medbøs analyse som den største farten man naturlig kan gå i over lang tid. Kommisjonen bemerker at det ikke foreligger opplysninger om Bergersens fysiske form, men vil påpeke at han 6.

desember 1957, etter egen forklaring, hadde tilbakelagt turen til Gjersjøen daglig over en periode på nesten to måneder. Det må også tas høyde for at tidsanslag, som øvrige detaljer i vitneforklaringer, kan være noe unøyaktige. Kommisjonen finner her grunn til å bemerke at Bergersen, i tillegg til anslaget for gangtid, oppga at han gikk fra Gjersjøen omtrent klokken 19 hver dag, og var hjemme mellom klokken 21 og klokken 22.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at analysen av gangtid utgjør et nytt bevis eller en ny omstendighet jf. § 391 nr. 3 som tilsier at Bergersens forklaring er uriktig eller gjør den lite troverdig.

Vedrørende *nattlosji* og de fremlagte opplysningene om soloppgang i Oslo, vil kommisjonen bemerke at Bergersen i sin politiforklaring sa at han gikk hjem «om morgenen». At hans forklaring under hovedforhandling i en enkelt avis (Dagbladet av 9. juni 1958) er gjengitt med en formulering om at han gikk hjem da det «lysnat av dag», kan etter kommisjonens oppfatning ikke gi grunnlag for en sikker konklusjon om at nettopp disse ord ble brukt. Kommisjonen vil bemerke at klokken 6, som Bergersens klokke etter hans egen forklaring skal ha vist da han kom hjem, utvilsomt kan betegnes som «morgen» selv om det på dette tidspunktet i desember enda ikke var blitt lyst. Kommisjonen kan derfor ikke se at opplysningene om soloppgang utgjør nye bevis eller omstendigheter som reiser tvil om troverdigheten av Bergersens forklaring.

Kommisjonen kan videre ikke se at det er fremlagt opplysninger som utgjør nye bevis eller omstendigheter om *armbåndsuret* og hvordan dette saknet.

Det kan ikke med sikkerhet fastslås hvordan uret ble påvirket i fallet ved Gjersjøen. Alternativet som lanseres i Lies analyse, at klokken har saknet jevnt fra fallet, er et mulig alternativ. Etter kommisjonens oppfatning kan det imidlertid ikke, slik det anføres i begjæringen, legges til grunn at alle andre alternative måter klokken kan ha saknet på «er så usannsynlig at det trygt kan ses bort fra».

Det er på det rene at usikkerheten om hvordan uret saknet innebærer at tidfestingen av Bergersens observasjon er usikker. Dette forhold må det etter kommisjonens oppfatning legges til grunn at lagretten var kjent med under hovedforhandling i 1958. Av Aftenposten 9. juni 1958 fremgår det at Bergersen forklarte seg om fallet, og at klokken neste morgen hadde saknet. Fra referatet hitsettes:

Vitnet er imidlertid fremdeles sikker på at det var Torgersen han traff, og etter hans armbåndsur var klokken 23:45. Neste morgen viste det seg at han hadde skadet uret da han falt ned fra en knaus ute ved Gjersjøen, og at det hadde saknet en time og ti minutter. Det virkelige klokkeslett skulle altså være 0.55.

Øvrige avisreferater tilsier at Bergersen selv ikke med sikkerhet fastslo tidspunktet til observasjonen til 00:55. Fra Verdens Gang 9. juni 1958 gjengis:

- Hvor meget var klokka da De så Torgersen?
- Jeg vet ikke nøyaktig, men det var stille i gatene
Vitnet mener på statsadvokatens spørsmål at klokka kan ha vært ca. 00:55.

Det fremgår av det som er gjengitt over at Bergersen, verken i sin politiforklaring eller under hovedforhandling, ga uttrykk for at han med sikkerhet kunne tidfeste sin observasjon av Torgersen til 00:55. Uavhengig av om de konkrete feil ved armbåndsuret etter fallet ble beskrevet, var usikkerheten i tilknytning til tidfestingen av observasjonen etter kommisjonens oppfatning synbar for lagretten. Retten hadde derfor anledning til å ta stilling til troverdigheten av denne delen av forklaringen etter en konkret og umiddelbar bevisbedømmelse.

I denne sammenheng bemerkes også at det etter kommisjonens oppfatning ikke er holdepunkter for at Bergersen tilpasset sin forklaring om tidspunktet for observasjonen. Både i sin politiforklaring og under hovedforhandling beskrev han at uret viste 23:45 da han så Torgersen. Dette passer godt med opplysningene inntatt innledningsvis i rapporten fra avhøret, som domfelte anfører må være gitt av Leikvam eller Dokmo, om at

Bergersen skulle ha sett Torgersen komme «ut fra en port i Skippergt. den 6/12-1957 kl. ca. 24.»

Kommisjonen vil videre bemerke at det kan stilles spørsmål ved at Bergersen så lang tid i etterkant husket konkrete detaljer om klokkeslett og feil ved armbåndsuret. Som påpekt i påtalemyndighetens merknader kan det imidlertid tenkes at Bergersen, kanskje allerede få timer senere da avisene skrev om drapet i Skippergata, eller i alle fall få dager senere da Torgersens navn ble offentliggjort i avisene 9. desember, forstod betydningen av sin observasjon. På disse tidspunkt kan han ha merket seg informasjon om klokkeslett. Kommisjonen kan derfor ikke se at disse forhold sannsynliggjør at Bergersens forklaring var uriktig.

Det er videre anført at Bergersen ville blitt oppdaget av politikonstabler som patruljerte i området han skal ha gått.

Kommisjonen er enig med domfelte i at det synes å ha vært politimenn i samme område som ruten Bergersen har beskrevet, i tidsrommet han skal ha vært der natt til 7. desember 1957. Kommisjonen vil særlig fremheve at overkonstabel Thommassen i sin politiforklaring av 18. desember 1957 beskrev at han og to andre betjenter gikk i patrulje i Havnegata og bryggene omkring Havnegata fra omtrent klokken 00:00 til noe før tidspunktet for pågripelsen av Torgersen, omtrent klokken 00:58. Bergersen beskrev at han fulgte ruten Bispegata–Prinsens gate–Skippergata. Han må, dersom det legges til grunn at han var i Skippergata 6 B omtrent klokken 00:55, ha oppholdt seg i eller i nærheten av Havnegata noe tid før klokken 01:00. Bergersen var etterlyst av politiet etter rømningen fra fengselet, og det er dermed ikke usannsynlig at han kunne blitt gjenkjent av konstablene dersom han ble observert.

Kommisjonen kan imidlertid ikke se at politikonstablenes manglende observasjon av Bergersen, tilsier at han forklarte seg uriktig. Det foreligger ikke nøyaktig informasjon verken om ruter eller tidspunkter Bergersen og konstablene oppholdt seg på ulike steder, eller forhold som belysning og avstand på stedet rutene eventuelt har krysset hverandre. Dermed kan det heller ikke slås

fast at konstablene måtte ha, eller mest sannsynlig hadde, oppdaget Bergersen. Kommisjonen bemerker videre at både informasjon om tid og sted for pågripelsen, og Bergersens forklaring om rutevalget gjennom sentrum, var kjent for lagretten. På denne bakgrunn kan kommisjonen ikke se at opplysningene utgjør nye omstendigheter som synes egnet til å stille Bergersens forklaring i et nytt lys.

Vedrørende de anførte uoverensstemmelser i Bergersens forklaringer vil kommisjonen bemerke at det fremgår av avisreferater fra hovedforhandlingen at lagretten også var kjent med Bergersens opplysning om at Torgersen var barhodet, mens han ved pågripelsen hadde på seg *skyggelue*. Det gjengis fra Aftenpostens morgenutgave 10. juni 1958:

Det eneste svake punkt i Bergersens forklaring blir da at han mener Torgersen var barhodet, mens Torgersen selv påstår at han hadde skyggelue på seg. Det hadde han også ved anholdelsen noen minutter senere. Skyggeluen hadde ligget på bagasjebrettet da han syklet hjemmefra.

Kommisjonen kan ikke se at det, slik domfelte anfører, er helt uforståelig at Bergersen ikke la merke til at Torgersen syklet på en *liten sykkel*. Det var tale om en svært kortvarig observasjon på nattestid i desember. Bergersen registrerte da at han kjente personen på sykkel, og så at den ikke hadde lykt. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke helt usannsynlig at han ikke observerte andre forhold, som at sykkel var liten. Sykkelen var en guttesykkel, som skal ha tilhørt en nevø av Torgersen. Kommisjonen viser her til at overkonstabel Thommassen og konstabel Rustad i rapport av 7. desember 1957 om pågripelsen av Torgersen beskrev at de først observerte Torgersen komme trillende på en sykkel gjennom Palehaven, at han så bråstanset, for deretter å trille sykkel utenom konstablene. De uttalte at først «i det han passerte oss la [vi] merke til at sykkel var en guttesykkel med helt nedskrudd sete og uten lykt». Kommisjonen vil videre bemerke at det faktum at Torgersen hadde syklet på en liten sykkel, på samme vis som det faktum at det ikke var lys på sykkel, var kjent i media, se Aftenpostens morgennummer 10. desember 1957 og Verdens Gang 10. desember 1957. Kommisjonen kan ikke se at

det faktum at dette forhold ikke er med i Bergersens forklaring, mens at sykkelen ikke hadde lykt er med, tilsier at forklaringen er fabrikkert eller falsk.

Det bemerkes at den manglende observasjonen var kjent for lagretten, som under hovedforhandling fikk presentert både Bergersens forklaring og andre observasjoner av sykkelen. Kommisjonen kan heller ikke på dette punkt se at det er fremlagt noe nytt etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Etter hovedforhandling har det fremkommet opplysninger om at Bergersen både forut for og etter hovedforhandlingen i 1958 hadde søkt om *benådning og avbrytelse av straffefullbyrdelse*. Kommisjonen legger, som Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 og gjenopptakelseskommisjonen i 2006, til grunn at søknaden ikke var kjent for lagretten i 1958, og dermed utgjør en ny omstendighet etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Spørsmålet blir hvilken betydning en slik søknad ville hatt for vurderingen av Bergersens troverdighet.

Det er på det rene at lagmannsretten var kjent med at Bergersen tidligere var straffedømt, og at han sonet fengselsstraff. Rettsboken viser at påtalemyndigheten foreviste utskrift av Bergersens strafferegister for retten. Spørsmålet om Bergersen forklarte seg for å oppnå fordeler, var tema i både utspørringen av Bergersen selv og i overlege Leikvams forklaring.

I Arbeiderbladet 9. juni 1958 ble en replikkutveksling mellom Bergersen og statsadvokat Dorenfeldt gjengitt slik:

Statsadvokaten: – De tenkte kanskje at De ville oppnå fordeler i deres egen sak?

– Den tanken falt meg ikke inn.

Statsadvokaten: – Nei, vi deler da heller ikke ut presanger i så måte.

Dagbladet skrev 11. juni 1958 om overlege Leikvams forklaring:

– Det var den 16. april Ørnulf Bergersen fortalte meg det samme han senere sa i retten. Jeg spurte ham en del ut – regnet jo med muligheten

for en hevnakt eller andre motiver. Men jeg fikk tiltro til det han fortalte. Han sa selv at det han visste, men hadde fortidd, plaget ham sterkt og gjorde ham nervøs og rastløs. Det var på forhånd på det rene for meg at han den siste tiden virkelig hadde vært i en tilstand av sjelelig uro.

Kommisjonen vil videre vise til at søknadene inngitt etter Bergersens forklaring, på samme vis som de forutgående søknader, var begrunnet i hans familieforhold. Han ga uttrykk for at det i ettertid av forklaringen har vært ubehageligheter og press fra medfanger. Han skrev også i brev av 11. november 1958 at han ikke forlangte noe for at han meldte seg som vitne i Torgersen-saken, men heller ikke burde miste fordelene han hadde. Av den psykologiske undersøkelsen av Bergersen fra 28. november 1958 fremgikk det:

Direktør Juell på Botsfengslet opplyser muntlig at Bergersen etter vitnemålet i Torgersen-saken later til å ha gjennomgått en «avklaring» idet han føler seg mer sosial og akseptabel etter å ha gjort sin samfunnsplikt. Bergersen har ikke røpet tegn på å «presse» for å oppnå praktiske fordeler etter sitt sensasjonelle vitnemål.

Kommisjonen slutter seg på denne bakgrunn til Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering i 2001 av at det ikke foreligger opplysninger i de tilgjengelige dokumentene som «viser at Bergersen har ment å oppnå fordeler gjennom sin vitneforklaring».

I lys av de forutsetninger lagmannsretten generelt hadde for å vurdere Bergersens troverdighet og muligheten for at hans forklaring var motivert av potensielle fordeler, finner kommisjonen videre å kunne slutte seg til Høyesteretts kjæremålsutvalgs vurdering av benådningssøknadens betydning for bevisvurderingen. Det gjengis fra kjæremålsutvalgets avgjørelse:

Kjæremålsutvalget kan på denne bakgrunn ikke se at opplysningene om Bergersens benådningssøknader ville ha vært egnet til å frifinne Torgersen om de var kommet fram under hovedforhandlingen, og selv om de kanskje ville ha kunnet skape noe mer tvil om holdbarheten eller troverdigheten av hans forklaring, ville de neppe i vesentlig grad ha påvirket lagrettens bedømmelse av den.

Kommisjonen kan heller ikke se at de fremlagte erklæringer fra ulike personer om at Bergersen overfor dem skal ha erkjent å ha forklart seg uriktig, stiller spørsmålet om hans troverdighet i et nytt lys. Kommisjonen viser til at materialet, inkludert forklaringene fra Sørlie, Borgen og Berntzen som nå fremheves, har vært grundig vurdert i forbindelse med tidligere gjenåpningssaker, og har ikke blitt funnet å kunne underbygge at Bergersens forklaring var uriktig. Kommisjonen viser til og slutter seg til det som er sagt i Eidsivating lagmannsretts beslutning av 27. juni 1975 på side 126 flg., og Borgarting lagmannsretts kjennelse av 18. august 2000 på side 35.

16.6.3 Samlet vurdering av Bergersens forklaring

Gjennomgangen over viser at enkelte av de forhold som anføres å utgjøre nye omstendigheter, gangtid og nattlosji, etter kommisjonens oppfatning bygger på uriktige forutsetninger og derfor ikke anses som nye omstendigheter etter § 391 nr. 3. En rekke av de forhold som for øvrig anføres å være nye, inkludert om Bergersens armbåndsur, at han ville blitt oppdaget og den manglende iaktakelsen av en guttesyssel, tilsier etter kommisjonens oppfatning ikke at forklaringen er bevisst uriktig. Disse forhold var kjent for lagretten, og kunne vurderes av den etter en konkret og umiddelbar bevisbedømmelse.

Videre er det uomtvistet at lagretten også var kjent med flere *andre* forhold som trekkes fram i begjæringen. Disse forhold vil inngå i det øvrige bevisbildet og kommisjonen finner derfor grunn til kort å beskrive disse.

Lagretten var for det første kjent med forhold knyttet til Bergersens *generelle troverdighet*. Som beskrevet over foreviste påtalemyndigheten under hovedforhandling Bergersens strafferegister. Av dette fremgikk at han var sikringsdømt, og dermed at han var ansett å ha mangelfullt utviklede og varig svekkede sjelsevner. Ifølge Arbeiderbladet 14. juni 1958, skal forsvareren i sin prosedyre ha opplyst at Bergersen var straffet 11 ganger og at han var sikringsdømt.

Lagretten var også, gjennom Bergersens egen forklaring og forklaring fra fengselsdirektør Dokmo og fengselslege Leikvam, kjent med *bakgrunnen* for Bergersens forklaring og hvorfor den først kom fram under hovedforhandling.

Videre er det på det rene at lagretten var kjent med Bergersens *daglige opphold ved Gjersjøen*, og hadde anledning til å vurdere troverdigheten av forklaringen om turene, rutevalget og øvrige forhold.

Bergersen påstod under hovedforhandling at han hadde sett Torgersen komme ut av en port i Skippergata det stod 6 B over, men identifiserte en port på motsatt side av gaten, som tilhørte Skippergata 9. Denne delen av Bergersens forklaring var objektivt sett uriktig. Dette forhold var imidlertid også kjent for lagretten, og ble grundig belyst gjennom statsadvokatens utspørring av Bergersen i retten. Fra utspørringen gjengis følgende replikkutveksling fra Aftenpostens aftenutgave 9. juni 1958:

Statsadvokaten: - Er De sikker på at det ikke var 5 B?

- Nei, det var 6 B.

- Da må jeg foreholde Dem at 6 B ligger på venstre side av gaten, på samme side som De gikk.

- Jeg kan da umulig ha tatt så feil...

Statsadvokaten eksaminerer ham nærmere om hvordan oppgangen til gården så ut hvordan, gatebelysningen var, og om han så godt med brillene som han hadde maskert seg med, og så videre, og vidnet fastholder at det nummerskiltet han så var 6 B. Vidnet blir så forevist et fotografi av Skippergatens nedre del, og da han peker på oppgangen hvorfra han så Torgersen komme ut, sier statsadvokaten:

- Det er ikke 6 B.

Retten var på befarings til Skippergata. Under denne befarings kom det fram at skiltet på nummer 9 var snudd, slik at det så ut som et sekstall. Senere ble det imidlertid kjent for retten at skiltet var snudd bare noen dager tidligere, antakelig den 2. juni 1958, og at det tidligere hadde hengt riktig vei (Aftenpostens aftenutgave 11. juni 1958). Dette forhold ble også understreket i forsvarerens prosedyre. I Arbeiderbladet 14. juni 1958 gjengis forsvareren slik:

Er det sant det han forklarer, fortjener han takk – hvis ikke er det i sannhet en gemen strek. Det er ett punkt i hans vitneprov vi kan kontrollere – det er at han hadde sett Torgersen komme ut fra 6 B. Men det var feil, og ellers flyter alt.

Kommisjonen kan ikke se at det faktisk at gatenummeret ikke ble nevnt i Bergersens politiforklaring, men først kom fram under hovedforhandling, er en uoverensstemmelse som tilsier at han forklarte seg bevisst uriktig. Avisreferater tilsier at Bergersen både under hovedforhandling og i sin politiforklaring beskrev at han tenkte at Torgersen kunne ha fulgt en kvinne hjem. Under hovedforhandling la han til at han derfor hadde blitt nysgjerrig, og sett på gatenumrene. Uttalelsen om at han «hadde bare en tanke i hodet», som særlig fremheves i Lies analyse, var fremsatt i sammenheng med, og som en forklaring på, hvorfor han ikke reflekterte nærmere over klokkeslettet for observasjonen. Kommisjonen kan heller ikke se at det helt generelle utsagnet avslutningsvis i politiforklaringen om at han ikke så eller hørte noe mer enn hva han hadde forklart, tilsier at forklaringen om gatenumrene var bevisst uriktig.

På denne bakgrunn er det altså klart at de langt fleste av de forhold som kunne skape tvil om Bergersens troverdighet, var kjent for lagretten og kunne vurderes av den etter en konkret og umiddelbar bevisvurdering. Flere av de forhold som anføres å være nye, synes etter kommisjonens oppfatning kun i begrenset utstrekning å belyse troverdigheten av Bergersens forklaring.

Som beskrevet over er det særlig på et punkt fremkommet nye omstendigheter av betydning for vurderingen av troverdighet: Opplysningen om Bergersens søknader om benådning. Etter kommisjonens oppfatning er disse imidlertid ikke av en slik art at det er grunn til å tro at vurderingen ville stått i en vesentlig annen stilling. Det vises til den nærmere vurderingen over.

Kommisjonen finner på denne bakgrunn å kunne slutte seg til vurderingen fra kommisjonens tidligere avgjørelse fra 2006. Det gjengis fra denne:

Bergersen avga forklaring til politiet 3. juni 1958. Hans forklaring er beheftet med den samme risiko for feil som enhver vitneforklaring, og hans observasjon har samme usikkerhet som enhver observasjon under tilsvarende forhold. Det kan ikke uten videre legges til grunn at hans observasjon var en sikker identifikasjon av Torgersen. Kommisjonen viser her til at observasjonen ble gjort om natten, vitnet oppfattet det som om Torgersen hadde hastverk og at Bergersen selv «hadde bare en tanke, nemlig å forsøke ikke å bli gjenkjent.»

Bergersen forklarer imidlertid til politiet 3. juni 1958 at det ikke kan være tale om at han tok feil av at det var Torgersen han så. De hadde sonet sammen på Botsfengselet, og Bergersen hadde sett Torgersen der utallige ganger. Han forklarer videre at Torgersen, «strøk rett forbi» ham på ca. én meters avstand.

(...)

Kommisjonen har forståelse for at det kan stilles spørsmål ved Bergersens forklaring om at han gikk tur-retur Oslo–Gjersjøen hver dag, at han kikket på armbåndsuret sitt etter at domfelte hadde passert, at han registrerte og husket hvilket nummer det var ved portrommet og plasseringen av nummerskiltet, og at han såpass lang tid etterpå husket detaljer omkring armbåndsuret som var ødelagt og gikk for sakte.

(...)

Bergersen forklarte seg under hovedforhandlingen, og både partene og retten fikk anledning til å stille ham spørsmål. Det fremgår av avisreferatene at aktor, forsvarer og Bergersen foretok en åstedsbefaring til Skippergata 9. juni 1958, og det er på det rene at politiet undersøkte hva som var bakgrunnen for at nummerskiltet var flyttet og snudd opp ned. Dette ble også et tema under hovedforhandlingen. Det må antas at også lagretten i 1958 kunne stille seg de samme kritiske spørsmålene til innholdet i Bergersens forklaring, som domfelte nå anfører. Det må videre legges til grunn at lagretten på selvstendig grunnlag kunne gjøre seg opp en mening om troverdigheten av denne forklaringen.

Etter kommisjonens vurdering er det vanskelig å ha noen formening om hvilken vekt Bergersens forklaring isolert sett ble tillagt av lagretten, og om den i det hele tatt ble tillagt noen vekt. Hans forklaring har inngått i det samlede bevisbildet, og det er ut fra dette lagretten har truffet sin kjennelse.

Kommisjonen kan ikke se at Bergersens forklaring står i et vesentlig annet lys i dag enn den gjorde i 1958. Det bemerkes at det ikke kan legges til grunn at det var en sikker observasjon av Torgersen, og at det er flere forhold ved forklaringen man kan stille spørsmål ved.

Det bemerkes at dette også innebærer at vilkårene etter straffeprosessloven § 391 nr. 1 ikke er oppfylt: Det er ikke sannsynliggjort at vitnet har avgitt en bevisst uriktig forklaring som kan ha innvirket på dommens resultat.

17 Torgersens alibi

17.1 Innledning

Torgersen har gitt forklaringer om sitt bevegelsesmønster og hva han foretok seg om kvelden 6. desember 1958, som representerer et alternativt hendelsesforløp til det som ligger til grunn for påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og domfellelsen. Det vises til den nærmere beskrivelse av disse i punkt 12.2 over.

Torgersen har i korte trekk forklart at han gikk fra Grand Hotel til Sentrum kino, der han møtte en kvinne ved navn Gerd som ble med han hjem til Tore Hunds vei. Dit kom de omtrent klokken 23:30, og oppholdt seg der i ca. en time, før Torgersen omtrent klokken 00:30 fulgte Gerd tilbake til sentrum. Han ble pågrepet på vei hjem etter å ha skilt lag med henne.

I det følgende vurderes Torgersens egen forklaring om hva han foretok seg, samt forklaringer fra hans familiemedlemmer og øvrige bevis som skal understøtte hans alibi.

De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, som trekkes fram som argumenter for at Torgersens forklaring er riktig, behandles i kapittel 18 under. De forhold som av påtalemyndigheten anføres å svekke Torgersens troverdighet, behandles i kapittel 19 under. En samlet vurdering av bevismaterialet etter § 391 nr. 3, der Torgersens forklaring holdes opp mot påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og forklaringene fra vitner som understøtter denne, gjøres i kapittel 20 under.

De anførte saksbehandlingsfeil i tilknytning til vitner som forklarte seg om denne delen av hendelsesforløpet, herunder manglende utsettelse av hovedforhandling i tilknytning til Gerd Kristiansen, vurderes etter straffeprosessloven § 392 annet ledd i kapittel 21 under.

17.2 Behandlingen i 1957–1958

17.2.1 Innledning

Under sakens behandling i 1957 og 1958 ble det foretatt en rekke avhør av både Torgersen selv og hans nærmeste familiemedlemmer. Politiet foretok avstands- og tidsmålinger av de strekningene domfelte hevdet at han hadde gått og syklet, både før og etter at han traff Gerd. Det ble også gjort ulike undersøkelser for å finne den Gerd som Torgersen forklarte han hadde vært sammen med. Under gis en kort redegjørelse for hovedinnholdet i de aktuelle forklaringene og undersøkelsene.

17.2.2 Torgersens forklaring

Torgersen avga forklaring for politiet og i forhørsretten 7., 9., 11., 16. og 17. desember 1957 og 15. og 27. januar 1958. Han forklarte seg også under den rettslige forundersøkelsen 18. og 19. februar 1958.

Domfelte forklarte at han fredag 6. desember var på boksestevne i Sentrum kino. Etter at stevnet var slutt, var han på Kafé Hjerterom. Herfra gikk han ned Pilestredet, og passerte Grand Hotel, før han gikk til Stortorget og Torggata til Sentrum kino.

Ved Sentrum kino traff han en pike ved navn Gerd, som han tidligere hadde møtt på dansefester, og hun ble med ham hjem. Torgersen beskrev Gerd som ca. 20 år gammel, omtrent 165 cm til 170 cm høy, med mørkt blondt hår, mulig med krøller, og med pene, jevne tenner. Fra Sentrum kino gikk de i hovedsak ruten bussen fulgte: Brugata–Tøyengata–Hagegata–Økernveien.

Da de kom til Tore Hunds vei gikk de rett opp på Torgersens rom. Her spilte de grammofonplater. De ble værende der omtrent en

time. Torgersen gikk en tur ned i stuen, og traff der sin mor som han ble sittende å prate med en kort stund. Han var deretter på rommet med Gerd, og kom ned igjen for å skifte klær da han skulle følge henne hjem. Moren og søsteren var da begge nede. Han sa at han tok sykkelen til en nevø. Gerd gikk ut stueveien, mens han selv gikk ut kjøkkenveien der sykkelen stod.

Fra Tore Hunds vei syklet han til krysset mellom Motzfeldtsgate og Grønland med Gerd på bagasjebrettet. Hun skulle egentlig ta en drosje fra Sørli plass, men det var ingen drosjer der. Fordi sykkelen ikke hadde lykt, gikk de fra Grønland og til krysset mellom Prinsens gate og Akersgata, der de skiltes. Herfra gikk og syklet han til Paléhaven, der han ble pågrepet.

Det kan ikke med sikkerhet fastslås hva som fremkom i forklaringene under hovedforhandling. Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, samt avisartikler, tilsier at Torgersen under hovedforhandling forklarte seg i samsvar med sine tidligere forklaringer med hensyn til hendelsesforløp, rutevalg osv. Fra Dorenfeldts redegjørelse gjengis:

Torgersen har den hele tid også under hovedforhandlingen benektet å ha gått så langt ned som til Dronningensgt. Han hadde fra Grand gått til Stortorget, og derfra Torggate til Ole Bulls plass, hvor han hadde truffet Gerd, som hadde blitt med ham hjem. (...) Han anslår tidspunktet da han kom hjem, til ca. kl. 23.30. Han hadde så vært hjemme til ca. kl. 24.30, da han syklet ut med Gerd bak på sykkelen til han kom til Grønland. Derfra hadde de så gått til han hadde skiltes fra henne i Akersgt. Han hadde så svinget ned Prinsensgt., og kommet til det sted ved Oslo Østbanestasjon hvor han ble arrestert, mistenkt for sykkeltyveri (...).

17.2.3 Forklaring fra familiemedlemmer

17.2.3.1 Dagmar Torgersen

Dagmar Torgersen, domfeltes mor, forklarte seg for politiet 7. og 20. desember 1957, 17. januar 1958 og under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958.

Dagmar forklarte i ulike avhør at sønnen kom hjem på ulike tidspunkt, fra noe over klokken 23:00 til omtrent klokken 23:30.

Mens han var hjemme, var han nede på kjøkkenet for å snakke med henne i flere omganger. Han fortalte at han hadde en pike på sitt rom i andre etasje, og Dagmar hadde hørt dempet musikk derfra. Dagmar så ikke piken, men hørte på et tidspunkt at to personer, hvorav én hadde hæler, gikk i trappen. Videre hørte hun at noen gikk ut utgangsdøren mot Tore Hunds vei (stueveien), mens sønnen brukte kjøkkenutgangen etter å ha spurt om å få låne sykkelen til nevøen.

17.2.3.2 Dagmar Halvorsen

Dagmar Halvorsen, domfeltes søster, forklarte seg for politiet 11. og 20. desember 1957, og under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958.

Dagmar forklarte at hun var innom Tore Hunds vei omtrent klokken 23:30 for å legge fra seg vesken før hun og mannen Robert spaserte en tur. Da var broren på kjøkkenet og drakk kaffe med moren. Hun kom inn igjen omtrent klokken 00:30, etter at Robert hadde tatt siste buss til byen. Broren var da igjen på kjøkkenet, og fortalte at han skulle følge en pike hjem. Hun hørte lyden av hæler, og skritt etter to stykker, i trappen. Hun hørte at døren på stuesiden ble lukket, mens domfelte brukte kjøkkendøren etter å ha spurt om å få låne sykkelen til nevøen.

17.2.3.3 Robert Halvorsen

Robert Halvorsen, domfeltes svoger, ble avhørt av politiet 11. desember 1957 og 8. januar 1958, og forklarte seg under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958.

Robert forklarte at han og kona Dagmar kom til Tore Hunds vei klokken 23:45 til 23:50, og at hun da gikk inn i noen få minutter for å legge fra seg vesken. Han ventet utenfor. De to gikk så tur på Lille Tøyen i omkring en halvtime, før Dagmar fulgte ham til holdeplassen der han tok bussen omtrent klokken 00:30. Robert var ikke inne i Tore Hunds vei, og så ikke domfelte.

17.2.3.4 Johan Torgersen

Johan Torgersen, domfeltes bror, ble avhørt av politiet 20. desember 1957 og 13. januar 1958.

Han forklarte at han etter boksestevnet 6. desember kom hjem til Tore Hunds vei 24 og la seg tidlig. I 22-tiden var han på kjøkkenet for å drikke kaffe. Søsteren var da hjemme. Deretter sovnet han igjen, men våknet av at noen gikk ned trappen. Han hørte da at det var to som gikk.

17.2.3.5 Hovedforhandling

Heller ikke for familiemedlemmenes forklaringer kan det med sikkerhet fastslås hva som ble sagt under hovedforhandlingen. Dorenfeldts redegjørelse for bevisene, samt avisartikler fra hovedforhandlingen, tilsier imidlertid at de i all hovedsak forklarte seg i tråd med sine politiforklaringer.

Fra Dorenfeldts redegjørelse for bevisene gjengis:

Torgersens familie, således bl.a hans mor og søster, har til en viss grad støttet Torgersens forklaring om at han hadde med seg en pike denne natten. Ingen av dem hadde imidlertid sett henne.

Fra Nationen 6. juni 1958 gjengis:

Senere ble Torgersens mor, søster og brødre avhørt (...) og alle sammen mente at Torgersen var hjemme denne kvelden på det tidspunktet drapet foregikk. Han skulle ha hatt en pike på rommet, og de hadde hørt skritt av en med høye hæler ved siden av Torgersens skritt da de gikk ut ved 0.30 tiden.

17.2.4 Avstands- og tidsmålinger

Under sakens etterforskning foretok politiet avstands- og tidsmålinger av rutene domfelte hevdet han hadde gått eller syklet. Resultatene ble beskrevet i rapporter av 30. januar 1958 og 17. april 1958.

På den beskrevne ruten fra Grand Hotel til Sentrum kino brukte konstablene Johansen og Amundsen henholdsvis 12 og 10 minutter i gangtid.

På den beskrevne ruten fra Sentrum kino til domfeltes bopel brukte konstablene Johansen og Amundsen henholdsvis 33 og 31 minutter i gangtid.

På ruten fra Grønland via krysset mellom Akersgata og Prinsensgate og til pågripelsesstedet brukte konstablene Amundsen, Johansen og Laugerud henholdsvis 25 minutter, 26 minutter og 24 ½ minutt til fots.

Fra Tore Hunds vei 24 til Grønland brukte Laugerud, Plau og Heltorp henholdsvis 5 ½, 5 og 6 minutter på sykkel.

17.2.5 Undersøkelser vedrørende Gerd

17.2.5.1 *Innledning*

På bakgrunn av Torgersens forklaring om at han hadde vært sammen med en pike ved navn Gerd, gikk politiet 10. desember 1957 ut i pressen og oppfordret henne til å melde seg.

17.2.5.2 *Innringning fra Gerd Gundersen*

Den 13. desember 1957 mottok politiet en telefonoppringning fra en kvinne som oppga at hun var den «Gerd» som hadde vært sammen med Torgersen. Hun forklarte at hun hadde vært på Torgersens rom i annen etasje i Tore Hunds vei 24, og at han ikke hadde begått drapet. Hun oppga motvillig at hennes etternavn var Gundersen, og ville ikke komme til politistasjonen for å avgi forklaring. Oppringingen kom fra en telefonboks.

Rapportskriver, politibetjent Kirkemo, var av den oppfatning at det var grunn til «å se på henvendelsen med en viss skepsis». Politiet henvendte seg imidlertid til Folkeregisteret, og ba om å få tilsendt en liste over alle kvinner ved navn Gerd Gundersen i alderen 15 til 30 år. Undersøkelsene var uten resultat.

17.2.5.3 *Gerd Berg*

Under hovedforhandling fikk domfeltes forsvarer tips av Finn Kjell Berg om at hans tidligere kone, Gerd Berg, kunne være den Gerd som var sammen med Torgersen drapskvelden. Gerd Berg ble avhørt 4. og 5. juni 1958, og forklarte da at hun verken hadde sett eller hørt om Torgersen før hun leste om ham i avisene. Hun kunne ikke huske noe spesielt om kvelden fredag 6. desember 1957 annet

enn at hun fast gikk med regninger den første fredagen i måneden. Hun benektet at hun kunne være den aktuelle Gerd.

Gerd Berg ble ført som vitne i retten 7. juni 1958. Torgersen identifiserte henne da som den Gerd han hadde hatt på sitt rom. Hun tok avstand fra dette. Av Dorenfeldts redegjørelse for bevisene fremgår det at påtalemyndigheten var av den oppfatning at Torgersen hadde forklart seg uriktig om dette. Fra Dorenfeldts redegjørelse for bevisene gjengis:

Han hadde tidligere gitt en beskrivelse av denne Gerd (...). Høyden var således bl.a. oppgitt til 1,65 – 1,70 cm, og hun hadde pene, jevne tenner. Da Gerd Berg kom i retten viste det seg at hun var en ganske høy dame, 1,74 cm. og da hun ble spurt om å vise fram sine tenner, ga hun uttrykk for at hun måtte få slippe dette, for hun hadde ikke hatt råd til å stille dem på fem år (...). Dertil kom at hun bodde på et helt annet sted av byen enn det sted i Akersgt. hvor Torgersen hadde satt henne av om natten. I og med at Torgersen også på dette punkt forklarte seg uriktig, avslørte han selv sitt falske alibi.

17.2.5.4 Gerd Kristiansen

Under hovedforhandling oppsøkte Ragna Noreng og Ruth Klausen politiet. De jobbet i desember 1957 sammen med Gerd Kristiansen i en skoforretning. Klausen forklarte i avhør 12. juni 1958 at Kristiansen noen dager etter drapet stod på lageret og gråt, og fortalte at det var hun «som hadde sittet på sykkelen til Torgersen», og tilføyet at «Torgersen kunne ha gjort det etter at han hadde gått fra henne».

Gerd Kristiansen og hennes ektemann Kjell Kristiansen ble avhørt 12. juni 1958. De forklarte at de fredag 6. desember 1957 hadde sett Torgersen på Kafé Hjerterom, men at de deretter sammen reiste med Frognerstertrikken hjem til Voksenlia. Gerd Kristiansen kjente Torgersen fra den tiden hun selv hadde bodd i Økernveien, men hun hadde aldri vært noe sammen med ham. Hun benektet å ha sagt at hun hadde sittet på Torgersens sykkel, og at hun var den Gerd han hadde vært sammen med 6. desember.

17.3 Etter behandlingen i 1958

Under gis en kort, kronologisk oversikt over forklaringer og øvrige forhold vedrørende Torgersens alibi som har kommet til etter 1958.

I et åpent brev rettet til Gerd Berg i Arbeiderbladet 21. desember 1972 innrømmet Torgersen at hun ikke var identisk med den Gerd som han hadde vært sammen med natt til 7. desember. Han beskrev følgende om bakgrunnen for sin forklaring:

Aner du ikke fellen som ble lagt for meg av den sannhetssøkende aktor Dorenfeldt? Husk tilbake – hvordan Dorenfeldt bokstavelig talt slapp deg inn i rettslokalet bak min rygg. – Dorenfeldt spurte om det var deg, mens jeg hadde ryggen til den dør du kom gjennom. – Jeg visste ikke noe om at det skulle bli en slik konfrontasjon i selve rettslokalet. Jeg svarte ja før jeg hadde sett deg. – At jeg gjentok mitt ja da du var kommet fram til vitneboksen kan jeg bare beklage. Det var kortslutning. Nå er det du og andre som må forstå.

Før du kom inn i rettslokalet hadde min forsvarer og jeg fått opplysninger som tydet på at du var sakens Gerd. Det var et fotografi, samt opplysninger om at du kjente noen boksere og at du hadde vært sammen med en som ble kalt Tarzan. Bildet av deg liknet Gerd, og opplysningene passet på meg.

Foruten dette hadde Gerd ringt til politiet en tid i forveien og bekreftet at hun hadde vært sammen med meg drapskvelden. Jeg var overbevist om at det var «min» Gerd som kom da Dorenfeldt smekket fellen mens jeg hadde ryggen til.

I tilknytning til gjenopptakelsessaken i 1997–2001, ble det videre foretatt nye avhør av og samtaler med enkelte vitner.

Dette gjaldt for det første Gerd Tørud (tidligere Kristiansen). I samtale med politibetjent Tove Rita Jeppesen 18. februar 1999, fastholdt hun sin tidligere forklaring om at hun ikke var den aktuelle Gerd. Ruth Klausen ble avhørt 16. april 1999. Hun ble gjort kjent med det hun hadde forklart til politiet i 1958, og mente dette ikke kunne være riktig ettersom hun ikke hadde hatt noe personlig forhold til Kristiansen. Klausen mente derfor at Kristiansen ikke ville fortalt ting direkte til henne.

Jeppesen hadde 8. mai 2001 en samtale med, og foretok 18. mai 2001 et avhør av, Torgersens svoger, Robert Halvorsen. Han

forklarte da at han ikke hadde forklart seg riktig i 1958 om hvorvidt det på drapskvelden var lys på Torgersens rom i 2. etasje. Han opplyste at han var blitt bedt av Torgersens familie om å si dette. Videre beskrev han at han opplevde at hans ekskone Dagmar og ekssvigermor Dagmar begge ønsket å hjelpe Torgersen ut av saken, og at han «fikk en oppfatning av at de ønsket å samordne forklaringene, slik at de virket sannferdige».

17.4 Om den videre drøftelsen

I det følgende vil kommisjonen behandle de ulike delene av Torgersens alibi med utgangspunkt i den inndeling som er gjort i begjæringen: I punkt 17.5 behandles spørsmålet om når Torgersen kom hjem og hans opphold på bolig, i punkt 17.6 behandles returen til sentrum og i punkt 17.7 behandles spørsmålet om han var alene eller sammen med en kvinne. Avslutningsvis foretas en samlet vurdering av hans alibi i punkt 17.8.

17.5 Tidspunkt for hjemkomst og opphold på bopel

17.5.1 Domfeltes anførsler

Domfelte anfører at spørsmålet om når Torgersen kom hjem, har meget stor betydning. Dersom Torgersen og hans familie forklarer seg riktig, og han var hjemme omtrent klokken 23:30 eller noe før, faller påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet. Denne bygger, blant annet på bakgrunn av Johanne Olsens forklaring, på at han kom hjem ca. klokken 00:00.

Torgersen forklarte allerede fra pågripelsen at han kom hjem rundt klokken 23:30, eventuelt noe før. Han har også forklart at han var hjemme i omtrent en time. Hans forklaring fremstår, isolert sett, som sannsynlig og troverdig. Det er usannsynlig at han ville forklart seg uriktig om klokkeslettet for hjemturen, som så lett kunne bekreftes av hans familiemedlemmer. At han i avhør ikke understreket tidspunktet han kom hjem, tilsier at han ikke forstod betydningen dette hadde for hans alibi, og at han ikke drepte Rigmor Johnsen. Tidspunktet bekreftes av hans mors, søsters og svogers forklaringer. Det passer også med tidspunktet for vitneobservasjonene utenfor Grand, og tiden det derfra tok å gå hjem med et stopp for å snakke med Gerd utenfor Sentrum kino.

Dagmar Torgersen har hele veien forklart at sønnen kom hjem på et tidspunkt som er uforenelig med påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet. Klokkeslettene varierer noe, men ligger innenfor det som kan tilskrives mangel på nøyaktige klokker i hjemmet. Hun har også forklart at han var hjemme i en time. Dagmars forklaring er helt sentral, ettersom den bekrefter Torgersens opplysninger om tidspunktet for hjemkomst og den «fremstår som meget troverdig».

Også Dagmar Halvorsens forklaring bekrefter Torgersens opplysninger om hjemkomst, og tilsier at det ikke er tale om noen samordning mellom familiemedlemmene. Robert Halvorsens forklaring er uforenelig med Johanne Olsens observasjon, og bekrefter at det ikke var tale om noen samordning mellom familiemedlemmene.

Domfelte anfører videre at det fremstår lite sannsynlig at Torgersen innbilte eller bløffet sin mor og søster både at han kom hjem en halvtime tidligere enn han faktisk gjorde, og at oppholdet varte en halvtime lengre enn det faktisk gjorde.

I begjæringen foretas følgende totalvurdering av de overnevnte forklaringer:

Når man foretar en samlet vurdering av hele bevisførselen (...), er Torgersens forklaring og vitneprovene fra hans nærmeste familie langt mer pålitelige og sikre enn Johanne Olsens høyst usikre forklaring.

(...)

Dette betyr at den vitneforklaringen som påtalemyndigheten støttet seg *sterkest til*, har liten bevisverdi. Vitneprovet fra Dagmar Torgersen fremstår derimot som troverdig og nøyaktig og er avgitt på et tidspunkt hvor muligheten for feilerindring er minimal, og er også avgitt på et tidspunkt hvor en form for "taktisk" samordnet forklaring med hensyn til sønnens tilbakekomst til bopel i praksis kan utelukkes.

Også på dette punkt kan vi konstatere at en isolert vurdering av dette leddet i kronologien tilsier at Torgersen er *uskyldig*. Når det er sannsynliggjort at Torgersen kom hjem til bopel ca. kl. 23.30 eller noe før, kollapser påtalemyndighetens tidsskjema og drapsteori.

Domfelte anfører at sammenfallet i Torgersens og familiemedlemmenes forklaring om oppholdets varighet, innebærer at det må legges til grunn at han var på bopel i en time. Det er også sammenfall mellom domfeltes og morens forklaring om oppholdet både hva gjelder hendelsesforløp og den detalj at Torgersen spilte musikk på sitt rom. Dette tilsier at hans forklaring om at han var sammen med en kvinne, er riktig.

De overnevnte forhold er ikke nye bevis eller omstendigheter, men inngår i den samlede bevisvurdering etter § 391 nr. 3.

Robert Halvorsens forklaring fra 2001, som særlig trekkes fram av påtalemyndigheten, er analysert i domfeltes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse og i et innlegg fra Lie.

Det konkluderes med at det Halvorsen skal ha sagt i 2001, ikke kan vektlegges ved vurderingen av holdbarheten av forklaringene fra de øvrige familiemedlemmene. Det er uoverensstemmelser mellom de to forklaringene fra 2001, og Halvorsen forklarer seg i 2001 om forhold han hevdet han ikke husket i 1957. Videre gjengir han detaljer, inkludert en replikkveksling mellom ham og hans daværende kone Dagmar, som det fremstår som lite troverdig at han skal huske 43 år senere. Det er ingen grunn til å tro at han husker bedre i 2001 enn i 1957. Halvorsens forklaring i 2001 fremstår altså som lite troverdig.

17.5.2 Påtalemyndighetens anførsler

Vedrørende tidspunktet for retur til bopel anfører påtalemyndigheten at det, på bakgrunn av det totale bevisbildet, ikke er uriktig å legge til grunn at Torgersen tok en drosje fra Youngstorget og kom tilbake til Tore Hunds vei 24 rundt midnatt. Observasjonen av Torgersen i Torggaten omtrent klokken 23:50 stemmer ikke med Torgersens og hans mors forklaring.

I dommen fra 1958 kan lagmannsretten ikke ha lagt til grunn at forklaringene fra Torgersens familiemedlemmer om tidspunktet for retur til bolig var riktige. Heller ikke i dag kan det legges til grunn at forklaringene var sannferdige. Som bakgrunn for dette

fremheves særlig forklaringen fra Robert Halvorsen i 2001. Fra uttalelsen gjengis:

Forklaringer som svogeren ga i forbindelse med gjenopptakelsesbegjæringen som var til behandling i Høyesterett i 2001, er imidlertid utelatt fra bilagsbindet og heller ikke kommentert i begjæringen. Svogeren samtale med politiet den 8. mai 2001 og avhør 18. mai 2001 ble foretatt etter ordre fra saksbehandlende statsadvokat Lars Frønsdal. (...) Kort oppsummert gir svogeren uttrykk for at hans ekskone og hans tidligere svigermor hadde et ønske om å hjelpe Torgersen og at de derfor ønsket å samordne forklaringene. De opplysningene svogeren ga i 2001, gjør at man ikke – som det gjøres i gjenåpningsbegjæringen – kan legge familiemedlemmenes forklaring i 1957 og 1958 til grunn som sannferdige.

Påtalemyndigheten kan ikke se at det er fremkommet nye bevis knyttet til hjemkomsten til Tore Hunds vei.

17.5.3 Kommisjonens vurderinger

Både Torgersen selv og hans familiemedlemmer, med unntak av Johan Torgersen, forklarte seg for lagmannsretten under hovedforhandling i 1958. Avisartikler fra hovedforhandlingen tilsier at familien forklarte at Torgersen var hjemme på et tidligere tidspunkt enn det som lå til grunn for påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet (se eksempelvis Nationen og Dagbladet 6. juni 1958). Forklaringene om tidspunktet for hjemkomst var altså kjent for lagretten, og det foreligger ikke noe nytt etter straffeprosessloven § 391 nr. 3. Kommisjonen vil likevel vurdere partenes anførsler, ettersom denne delen av hendelsesforløpet inngår som en del av det øvrige bevisbildet.

Kommisjonen vil for det første bemerke at den ikke kan se at Torgersens egne tidsangivelser kan tillegges stor vekt. I første avhør 7. desember forklarte Torgersen at han traff Gerd utenfor Sentrum kino etter at boksestevnet var slutt ca. klokken 23:00, og at de to derfra gikk hjem til ham og var hjemme ca. klokken 23:30. Det er på det rene, og Torgersen har i senere forklaringer selv slått fast, at boksestevnet sluttet tidligere og at han etter dette blant annet var på Kafé Hjerterom. I avhør 17. desember forklarte Torgersen at det ikke var noe spesielt som gjorde at han kunne si når han og Gerd gikk fra kinoen, men at det kunne ha vært rundt klokken 23

med omtrent en halv time som skilte hver vei. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han at han ikke hadde sikre holdepunkter for sin tidsangivelse, men at han hadde regnet det ut på bakgrunn av vitneforklaringer om når han skulle være observert utenfor Grand.

Kommisjonen kan heller ikke se at det faktisk at Torgersen i sine politiforklaringer ikke understreket tidspunktet for retur til bopel, taler for at hans forklaring er riktig.

Om Dagmar Torgersen vil kommisjonen bemerke at hennes tidsangivelse i forklaringen av 7. desember isolert sett tilsier at Torgersen var hjemme rundt klokken 23:30. Bakgrunnen for tidsangivelsen er imidlertid uklar. I senere forklaringer av 20. desember 1957 og 19. februar 1958 forklarte Dagmar at hun så på klokken da Torgersen kom hjem, men tidfestingen var da endret til noe etter 23:00. Avisreferater tilsier også at hun fastholdt dette tidspunkt under hovedforhandlingen.

Dagmar Halvorsen forklarte at Torgersen satt på kjøkkenet med moren, da hun og mannen Robert fredag 6. desember 1957 kom til Tore Hunds vei og hun gikk innom for å legge fra seg vesken sin. Om tidspunktet de kom hjem uttalte Dagmar i sin første forklaring til politiet 11. desember at hun «kan ikke beste[mt] si når vi kom opp til T. Hunds vei etter at vi hadde spasert oppover». I avhør 20. desember forklarte hun at hun var hjemme omtrent klokken 23:30. Dette tidspunktet oppga hun også under den rettslige forundersøkelsen og la da til at hun var «sikker på at hun så på klokken». Kommisjonen vil bemerke at Dagmars forklaring her endres underveis, og at hun synes å bli stadig sikrere på et forhold hun i første avhør ikke kunne oppgi. Kommisjonen viser til det som er sagt om vitneforklaringer i punkt 12.4 over, og finner ikke å kunne tillegge denne senere tidsangivelsen stor vekt.

Det bemerkes at Dagmars tidsangivelse også er i konflikt med beskrivelsen hennes mann, Robert Halvorsen, ga.

I avhør 11. desember 1957 forklarte han at han antok klokken kunne være 23:50 da de kom til Tore Hunds vei. Han baserte tidsangivelsen på at de var hos hans mor i Tøyengata 41 til klokken

23:30. Kommisjonen har merket seg at Dagmar Halvorsen samme dag forklarte i avhør at de gikk bortom Roberts mor, men at hun ikke var hjemme.

Også Dagmars og Roberts forklaringer om hva de gjorde på Lille Tøyen, underbygger etter kommisjonens vurdering at de var tilbake senere enn klokken 23:30. I sine forklaringer 11. desember beskrev begge at de, etter at Dagmar hadde lagt vesken fra seg, gikk en tur før Robert tok bussen klokken 00:29. Robert antok i sin forklaring at turen tok omtrent 30 minutter. Dagmars forklaring under hovedforhandling ble i Aftenpostens morgenutgave av 6. juni 1958 gjengitt slik at hun kom tilbake til Tore Hunds vei etter å ha fulgt Robert til bussen «vel en halv time» etter at hun var inne med vesken. Dagmar uttalte i sin forklaring av 20. desember at hun gikk ut «for å holde sin mann med selskap til bussen kom. De sto så og ventet på holdeplassen». Politiets undersøkelser viste at det også gikk busser klokken 23:49 og klokken 00:09. Om formålet med turen var å holde Robert med selskap til bussen kom, har det etter kommisjonens oppfatning formodningen mot seg at de hadde latt to avganger gå.

Kommisjonen kan heller ikke se at familiens, og da særlig Dagmar Torgersens, tidsangivelser lar seg forene med vitneobservasjonene av Torgersen utenfor Grand. Ruten Torgersen beskrev å ha tatt fra Grand Hotel via Sentrum kino og til Tore Hunds vei er 3,6 kilometer lang og med stigning. De to politibetjentene som gikk opp strekningen i 1958 brukte 41 og 45 minutter, mens Google Maps i dag anslår gangtiden til 48 minutter. Torgersen skal også ha stoppet ved Sentrum kino for å snakke med Gerd, og derfra gått sammen med henne. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte han videre at han da han kom hjem til Tore Hunds vei gikk opp på rommet sitt, og var der sammen med Gerd «en stund» før han gikk ned til moren på kjøkkenet.

Det vises til at det er anslått ulike tidspunkter for når Torgersen passerte Grand. Påtalemyndigheten anslo klokken 22:35–22:40, i begjæringen anslås tidligst klokken 22:45, antakelig noe senere og i domfeltes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse anslås klokken 22:42–22:43. Uavhengig av hvilket tidspunkt som legges

til grunn, kan kommisjonen ikke se at Torgersen kan ha rukket å være hjemme og nede på kjøkkenet klokken 23, slik Dagmar forklarte. Også tidspunktet 23:30 forutsetter at man legger påtalemyndighetens tidspunkt for passering av Grand til grunn, at Torgersen og kvinnen holdt høy gangfart samt at det gikk kort tid både utenfor Sentrum kino og på Torgersens rom.

Vedrørende oppholdets lengde er det samsvar mellom domfeltes egen og Dagmar Torgersens forklaring: Begge har beskrevet at han og kvinnen var i Tore Hunds vei 24 i omtrent en time. Det bemerkes imidlertid at Dagmars forklaring i avhør av 7. desember om at sønnen var hjemme «om lag 1 time» ikke stemmer overens med hennes senere forklaring om at han vekket henne omtrent klokken 23:00 og dro igjen omtrent klokken 00:30. Feilmarginen mellom Dagmars tidsangivelse og hennes anslag for oppholdets varighet er omtrent en halvtime, altså like stor som det tidsrom det i begjæringen anføres å være helt usannsynlig at hun kan ha tatt feil, blitt innbilt eller bløffet i andre retning.

I begjæringen anføres det at også sammenfallet mellom Torgersens og familiemedlemmenes forklaring om hendelsesforløpet og andre detaljer ved hans opphold på bopel, i seg selv underbygger at hans forklaring er riktig. Dette er tett knyttet sammen med spørsmålet om Torgersen var alene eller sammen med en kvinne, og behandles i punkt 17.7 under.

Kommisjonen viser videre til Robert Halvorsens forklaring til og samtale med politiet i 2001. Det bemerkes at disse bare kan tillegges begrenset vekt. Det kan hefte usikkerhet ved forklaringer som er avgitt så mange år i etterkant av hendelsene, samt at det er enkelte uoverensstemmelser mellom de to nye forklaringene, og mellom de nye forklaringene og forklaringene fra 1958. Halvorsens nye forklaringer underbygger likevel at familien kan ha ønsket å hjelpe Torgersen. De gir i hvert fall ikke støtte for at de øvrige familiemedlemmenes forklaringer fra 1958 var riktige.

Det foreligger altså usikkerhetsmomenter ved, manglende sammenfall mellom, og endringer i forklaringene fra Torgersen selv og hans familiemedlemmer. På denne bakgrunn er det etter

kommisjonens oppfatning ikke, slik det anføres i begjæringen, sannsynliggjort at Torgersen var hjemme klokken 23:30 eller noe tidligere.

Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at de analyser som nå er gjort av forklaringene til Torgersen og hans familiemedlemmer tilsier at spørsmålet nå står i et annet lys enn det må ha gjort for lagretten i 1958.

17.6 Returen til sentrum

17.6.1 Domfeltes anførsler

Et sentralt punkt i påtalemyndighetens beviskjede i 1958 var at Torgersens forklaring om returen til sentrum var en tidsmessig umulighet. Dette viste at han løy for å konstruere et fiktivt alibi.

Domfelte anfører at det nå er godtgjort i en analyse av Lie at dette ikke er riktig, og at medgått tid på den aktuelle ruten stemmer i høy grad med Torgersens forklaring. Analysen utgjør et nytt bevis.

Fra begjæringen gjengis:

Dorenfeldt påsto at Torgersen kun hadde 25 minutter til rådighet fra det tidspunkt han forlot bopel til han ble arrestert. Dette tidsrommet må sammenholdes med den minstetid på 30 minutter som Dorenfeldt hevdet var nødvendig.

(...)

Lie påviser at Dorenfeldts beregninger under hovedforhandlingen i 1958 er gale: Det er ingen tidsmessig urimelighet eller usannsynlighet i at den angitte rute kan henholdsvis gås/sykles slik Torgersen forklarte på den tiden han hadde disponibel.

Tilsvarende påvisninger er gjort av både advokat Erling Moss og av forsker Jon Ingulf Medbø – jf. Lies analyse side 7.

Lies tidsberegning beskrives nærmere nedenfor under kommisjonens vurderinger i punkt 17.6.3. Han anslår at Torgersen kunne ha dratt fra Tore Hunds vei så tidlig som 00:32, og at total tidsbruk var 27–28 minutter. Når det ikke kan ses bort fra at

pågripelsestidspunktet kan ha vært et par minutter senere enn klokken 00:58, kunne Torgersen altså ha rukket å sykle og gå strekningen innenfor den disponible tid.

At Torgersens forklaring om returen er riktig, underbygges av to forhold: For det første beskrev han at han opprinnelig hadde tenkt å sykle Gerd til Sørli plass, men at det ikke var drosjer der, og oppfordret påtalemyndigheten til å sjekke dette. For det andre er det vanskelig å se hvorfor han, om forklaringen var usann, skulle finne på at han syklet Motzfeldts gate fremfor Tøyengata.

Situasjonen i dag er den motsatte av i 1958: Torgersens forklaring om veivalg sannsynliggjør at hans forklaring er riktig og bekrefter hans uskyld. Det er lite sannsynlig at Torgersen kunne konstruere en fiktiv reiserute som så til de grader lar seg bekrefte ved etterfølgende kontroll.

De nye opplysningene om tidsskjemaet utgjør nye bevis etter straffeprosessloven § 391 nr. 3, og inngår i den kumulative totalvurderingen av kriteriet egnet til å føre til frifinnelse.

17.6.2 Påtalemyndighetens anførsler

Om returen til sentrum anfører påtalemyndigheten at Lies analyse av returen, ikke utgjør et nytt bevis etter § 391 nr. 3, men kun er en enkeltpersons betraktninger om tidligere fremførte bevis. At Torgersen kunne rekonstruere ruten mens han satt i varetekt, har en enkel forklaring: ruten bestod av kjente strekninger for Torgersen ettersom han bodde i Tore Hunds vei og var vant til å reise til Oslo sentrum. Det bemerkes også at det nøyaktige tidspunktet for pågripelse ikke kan ha avgjørende betydning i vurderingen.

17.6.3 Kommisjonens vurderinger

Kommisjonen vil bemerke at den såkalte tidsberegningen for returen til sentrum under hovedforhandling i 1958 ble fremhevet som bevis for at Torgersens forklaring var uriktig. Fra Dorenfeldts redegjørelse for bevisene gjengis:

Han påstod at han syklet med Gerd på bagasjebrettet til de kom til Grønland og der gikk de av og trillet sykkelene videre. Politiet har

kontrollert tidsangivelsen og det fremgår av politiets undersøkelser at det fra Torgersens bopel i Tore Hunds vei 24 til Grønland vil medgå ca. 5 min., når man sykler. Går man så fra Grønland den rute som Torgersen selv har opplyst, til arrestasjonsstedet, medgår 25 min. Den minste tid som kan benyttes på distansen, er 30 min. Da Torgersen forlot sitt hjem vel kl. 00.30 ville han ikke kunne rekke å bli arrestert kl. 00.58 hvis han hadde forholdt seg sånn som nevnt. Påtalemyndigheten kom derfor til på grunnlag av denne tidsberegning at Torgersen ikke hadde forklart sannheten.

Avisreferater bekrefter dette. Fra Arbeiderbladet 13. juni 1958 gjengis fra Dorenfeldts prosedyre:

Etter forklaringene kan han ikke ha forlatt hjemmet før 00.35, tidligst!

(...)

Men gikk han på det tidspunktet var det ikke tid for ham til å bli arrestert i nærheten av Østbanen klokken 00.58! Det er umulig, ærede lagrett.

Etter kommisjonens oppfatning må det i dag legges til grunn at aktors påstand under hovedforhandlingen i 1958 om at Torgersens forklaring om returen til sentrum var en umulighet, ikke med nødvendighet var riktig. Under visse forutsetninger var det, som beskrevet i begjæringen og nærmere i Lies analyse, mulig å sykle og gå den aktuelle ruten innenfor det tilgjengelige tidsrommet. Dette innebærer etter kommisjonens vurdering at det for denne delen av hendelsesforløpet, foreligger nye omstendigheter etter § 391 nr. 3: Det er fremlagt nye faktiske opplysninger om tidsskjemaet som ikke var kjent for lagretten i 1958.

Spørsmålet er etter dette hvilken bevisverdi tidsskjemaet har i dag, på bakgrunn av de omstendigheter som nå har kommet fram. Det bemerkes innledningsvis at tidsskjema og nøyaktige tidsberegninger, som presisert i punkt 12.3 over, etter kommisjonens oppfatning ikke kan tillegges stor vekt som bevis verken for Torgersens skyld eller uskyld. Det hefter for stor usikkerhet ved både opplysninger om nøyaktige tidspunkter og informasjon om ganghastighet, til at det er grunnlag for sikre konklusjoner.

Den nye tidsberegningen i Lies analyse bygger på følgende elementer: Torgersen (og kvinnen) dro fra Tore Hunds vei 24 klokken 00:32, brukte 5 minutter på å sykle til krysset mellom Grønland og Motzfeldtsgate, og deretter 16 minutter på å gå fra Grønland og til krysset mellom Akersgata og Prinsens gate. Avskjeden med kvinnen tok 1 minutt. Dersom Torgersen gikk hele strekningen til inngangen til Paléhaven, tok dette maksimalt 5 minutter. Ifølge analysen var totaltiden 27-28 minutter. Dette er tidsmessig mulig når det ikke kan ses bort fra at pågripelsestidspunktet var 1 til 2 minutter senere en 00:58, slik klokken til politikonstabel Thommassen viste. Lie fremhever at det også er tidsmessig mulig dersom det legges til grunn at Torgersen syklet hele veien fra krysset mellom Akersgata og Prinsens gate til pågripelsesstedet.

Etter kommisjonens vurdering forutsetter den nye beregningen at flere forhold som, både isolert og samlet sett fremstår som usikre eller mindre sannsynlige, må stemme.

Lies analyse tar utgangspunkt i at Torgersen dro fra Tore Hunds vei 24 klokken 00:32. Kommisjonen vil påpeke at det er enighet om at Dagmar Halvorsen kom hjem ca. klokken 00:30, muligens umiddelbart før, og at domfelte på dette tidspunkt var hjemme. Om det videre hendelsesforløp har både domfeltes mor og søster fortalt at de hørte lyden av skritt i trappen, og at utgangsdøren mot stuen ble lukket idet Torgersen kom inn på kjøkkenet. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte Torgersen videre at «det var da han skiftet, slik at det gikk et par minutter før han gikk ut gjennom kjøkkendøren». På spørsmål forklarte han at det kunne «ha gått 3-4 minutter fra han og Gerd forlot hans værelse i 2. etasje og til de satt på sykkelen». I en forklaring av 15. januar 1958 har Torgersen forklart at han «bar sykkelen ned trappa til Økernveien, og han og Gerd sto så her og snakket sammen litt». På denne bakgrunn er det etter kommisjonens oppfatning mer sannsynlig at Torgersen dro noe senere enn 00:32.

Dersom det legges til grunn at avreise fra Tore Hunds vei skjedde klokken 00:32, og at pågripelsen fant sted klokken 00:58, må

Torgersen og kvinnen ha syklet og gått strekningen fra Tore Hunds vei til Havnegata på maksimalt 26 minutter.

Sykkelturen fra Tore Hunds vei til krysset mellom Grønland og Motzfeldtsgate skal etter Lies beregning ha tatt 5 minutter. Kommisjonen vil bemerke at dette tidsestimatet bygger på den korteste tid som er brukt på distansen av politikonstablene som prøvesyklet i 1958, jf. rapport av 20. mars 1958. Dette er også 2 minutter raskere enn estimatet på 7 minutter som i dag gis i Google Maps for sykkeltid på strekningen. I tillegg bemerkes at Torgersen forklarte at de syklet innom Sørli plass, der Gerd egentlig skulle ta en drosje. Dette er en noe lengre rute enn den konstablene syklet. Under den rettslige forundersøkelsen uttalte Torgersen at hastigheten på denne strekningen ikke var vesentlig forskjellig fra den fart han syklet med alene, men at «Det er mulig at den har vært litt langsommere enn vanlig fart p.g.a. mørket og fordi han hadde en på». På denne bakgrunn er det etter kommisjonens oppfatning tvilsomt om de kan ha holdt så stor fart som det i Lies beregning er lagt til grunn.

Gangtiden på strekningen fra Grønland til krysset mellom Akersgata og Prinsens gate er i Lies beregning angitt til 16 minutter. Kommisjonen vil påpeke at gangfarten på strekningen som var 1,6 kilometer, da må da ha vært på 6 kilometer i timen. Dette er ikke utenkelig, sett i lys av Torgersens forklaring under den rettslige forundersøkelsen om at «de gikk ganske fort det stykket som ble gått». Imidlertid bemerkes at en gangfart på 6 kilometer i timen, som i denne relasjon beskrives som «normal gangfart» i Lies analyse, i andre relasjoner betegnes som rask ganghastighet. Sett i lys av at det hevdes at de var to stykker som gikk sammen, og at Torgersen trillet en guttesykkkel ved siden av seg, kan det stilles spørsmål ved om de holdt så høy hastighet.

Kommisjonen vil bemerke at Torgersen har uttalt seg noe uklart om hvorvidt han gikk eller syklet ned Prinsensgate. I avhør av 7. desember 1957 er det nedtegnet at han «syklet» nedover den første parallellgaten til Karl Johans gate, og at han «trillet først sykkelen og da han kom til Oslo Ø. satte han seg på og syklet». Etter kommisjonens oppfatning tilsier beskrivelsen av at han «satte seg

på» sykkelen, at han hadde gått hele eller deler av strekningen forut for dette.

På denne bakgrunn fremstår det etter kommisjonens oppfatning som sannsynlig at Torgersen, i alle fall på deler av strekningen, kan ha brukt noe lengre tid enn de estimerer som ligger til grunn for den nye beregningen.

Om muligheten for at pågripelsestidspunktet var noe senere enn klokken 00:58 bemerkes at overkonstabel Thommassen i sin politiforklaring av 18. desember 1957 uttalte at han, i det øyeblikk de så Torgersen komme trillende med sykkelen så «på sitt armbandsur som viste 0058, men det er mulig at hans klokke gikk 1 eller 2 minutter for sakte.» Thommassen uttalte imidlertid også at det, selv om han ikke med sikkerhet kunne si at han kontrollerte sitt ur, foresvevde ham at «klokka på Østbanen viste det samme».

Troverdigheten av Torgersens forklaring underbygges til en viss grad av at han ga en kontrollerbar opplysning om at det ikke var drosjer på Sørli plass. Kommisjonen kan likevel ikke se at dette, holdt opp mot det som over er sagt om tidsskjemaet, kan tillegges utslagsgivende vekt. Kommisjonen kan heller ikke se at Torgersens forklaring om at han syklet Motzfeldtsgate, tilsier at hans forklaring er riktig.

Kommisjonen kan ikke se at det medfører riktighet at det er lite sannsynlig at Torgersen kunne rekonstruere en fiktiv rute og få denne til å passe med den disponible tid. Det påpekes at Torgersen må antas å ha vært kjent med omtrentlig gang- og sykkeltid for ruter fra hans bopel i Tore Hunds vei til sentrum.

Etter denne gjennomgang står tidsskjemaet i en noe annen stilling enn i 1958. Det foreligger en ny omstendighet, jf. § 391 nr. 3 gjennom påvisningen at det ikke var umulig å ta den ruten Torgersen har forklart seg om innenfor tidsrommet som var til disposisjon. Tidsberegningen er dermed ikke et bevis for at Torgersen har forklart seg uriktig.

Kommisjonen kan imidlertid, i lys av de over beskrevne usikre og usannsynlige deler av den nye beregningen, ikke se at denne nye omstendigheten i særlig grad tilsier at Torgersens forklaring er riktig. Kommisjonen kan derfor ikke se at beregningen, slik domfelte anfører, er et motbevis som direkte taler for hans uskyld. Det understrekes at slike tidsberegninger etter kommisjonens oppfatning under enhver omstendighet ikke kan tillegges stor vekt.

17.7 Var Torgersen alene eller sammen med en kvinne?

17.7.1 Domfeltes anførsler

Under hovedforhandling i 1958 påstod aktor at Torgersens forklaring om at han var sammen med en kvinne var en bløff, og et viktig bevis for at han hadde noe å skjule.

Torgersen har i alle sine forklaringer beskrevet at han traff en kvinne på vei hjem fra sentrum, at hun ble med ham hjem til Tore Hunds vei, at de oppholdt seg der i omtrent en time fra ca. klokken 23:30 til ca. klokken 00:30, og at han da fulgte henne tilbake til sentrum. At han ikke var alene bekreftes av forklaringer fra hans familie. Det er moren, Dagmar Torgersen, ikke en ukjent kvinne, som representerer Torgersens alibi. Spørsmålet om kvinnens identitet er bare ett av mange momenter i drøftelsen av om han var alene.

En vurdering av detaljene i Torgersens forklaring, tilsier at den er riktig. Forklaringen er i overensstemmelse med forklaringene fra hans familiemedlemmer når det gjelder oppholdet på bolig og avreisen. Det er ingen innbyrdes motstrid i domfeltes forklaringer. Det fremgår videre av protokolleringen av hans avhør at detaljene om oppholdet på bolig først ble gitt på spørsmål fra politiet. Dette gir inntrykk av at Torgersen ikke selv forstod betydningen av disse detaljene.

En analyse av forklaringene fra Torgersens familiemedlemmer Dagmar Torgersen, Dagmar Halvorsen og Johan Torgersen viser at de er i overensstemmelse med Torgersens egen forklaring. Dette gir sterk støtte til forklaringen om at han var sammen med en kvinne. Fra begjæringen gjengis følgende konklusjon:

Vi kan da oppsummere: Torgersens tre familiemedlemmer har – hver for seg – forklart seg nøyaktig og konsistent: Torgersen hadde med seg en kvinne.

Hans detaljerte forklaring med hensyn til oppholdets varighet og innhold bekreftes således av familiemedlemmene. Det vises her til forklaringene vedrørende forhold som:

- At Torgersen hadde med seg en kvinne hjem
- At Torgersen og kvinnen var på Torgersens rom i 2. etasje hvor de spilte plater
- At Torgersen spurte om å få låne nevøens guttesykkel
- At de to dro fra Tore Hunds vei 24 på sykkel
- At Torgersen før de dro sa at han kom hjem om ca. en halv time og ba moren sette over te
- At Torgersen gikk ut kjøkkeninngangen hvor sykkelen sto. Kvinnen gikk ut hovedinngangen

Det er særlig grunn til å fremheve betydningen av at det siste punktet: Torgersen og Gerd gikk ut hver sin dør. Denne detaljen kan ikke være avtalt og beviser at Torgersen hadde med seg en kvinne hjem.

Både Dagmar Torgersen, Dagmar Halvorsen og Johan Torgersen har beskrevet at de hørte skritt fra to personer i trappen.

Det er vanskelig å bortforklare de klare vitneprovene fra familien. En teori om at Torgersen har overtalt sine familiemedlemmer til å lyve savner enhver støtte i sakens beviseligheter, og har ikke vært fremsatt av påtalemyndigheten. Det forelå heller ingen tilpasningsmuligheter på det tidspunkt Dagmar Halvorsen og Dagmar Torgersen avga sine forklaringer, da det ikke hadde vært noen presseomtale om elementene domfelte forklarte seg om. Det fremstår svært usannsynlig at Torgersen bløffet om at han hadde med seg en kvinne hjem. Fra forsvarers innlegg av 11. januar 2018 gjengis:

Urimeligheten refererer seg til hvorfor Torgersens skulle bløffe: Han visste i så fall at kvinnen aldri ville melde seg, og at muligheten for at bløffen ville bli avslørt derfor måtte fremstå som betydelig. Det vises til begjæringen (...) som utdyper dette.

I tillegg må risikoen for avsløring fortone seg som vesentlig større enn det Torgersen kunne oppnå ved en eventuell bløff. Og han kunne lett valgt en annen – og rimeligere – begrunnelse for en retur til sentrum uten å involvere en fiktiv person.

Den tilnærmede umuligheten refererer seg til påtalemyndighetens forsøk på å bortforklare de klare vitneforklaringene i Torgersens favør. Som kjent har påtalemyndigheten hele tiden lagt til grunn at de øvrige familiemedlemmene ikke lyver, men at Torgersen har bløffet dem. En ting er at det er lite sannsynlig at man kan innbille noen at man skal tro på noe som lett lar seg gjennomskue som bløff. Enda mindre sannsynlig er det at man skal innbille tre familiemedlemmer – uavhengig av hverandre – at de hører noe som er fiktivt. I tillegg kommer at det overhodet ikke var noen kontakt mellom Torgersen og hans bror Johan denne kvelden.

Og helt usannsynlig er det at man kan bløffe to familiemedlemmer til å se noe som ikke er en realitet.

I innlegget av 11. januar 2018 fremheves også sammenhengen med to andre deler av Torgersens forklaring: At det er sannsynlig at Torgersens forklaring om tidspunktet for hjemkomst er riktig, og at returen tilbake til sentrum er sannsynliggjort, underbygger at forklaringen om at han var sammen med en kvinne er riktig.

Domfelte viser også til drosjesjåfør Georg Løddings forklaring om at han, natt til 7. desember 1957, så en mann komme syklende nedover Økernveien på en liten herresykkel med en kvinne sittende foran på stangen.

Spørsmålet om kvinnens identitet er bare et element i vurderingen. Domfelte anfører at etterfølgende omstendigheter knyttet til kvinnens identitet, herunder at Torgersen ikke ville oppgi kvinnens navn ved pågripelsen, at han ikke kunne oppgi hennes etternavn, at han under hovedforhandling uriktig utpekte Gerd Berg, og at kvinnen i ettertid ikke har meldt seg, alle er forhold som kan forklares. Om Berg fremheves at Torgersen selv har trukket tilbake sin forklaring, unnskyldt seg til Gerd Berg og beskrevet hvordan han følte seg lurt av aktor. Disse omstendigheter kan derfor ikke tillegges vekt som argument for at Torgersens forklaring var uriktig.

Det fremheves videre at kvinnen som ringte til politiet 13. desember og sa hun var den riktige Gerd, oppga detaljer om oppholdet i Tore Hunds vei som ikke var beskrevet av pressen. Den eneste alternative forklaringen til at hun var den Gerd som Torgersen var sammen med, er at innringningen ble foretatt av Torgersens søster.

I domfeltes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse, understrekes det at det nå ikke anføres at Gerd Kristiansen var den riktige Gerd. Det beskrives imidlertid en rekke uavklarte spørsmål knyttet til Kristiansens forklaring.

Om den samlede vurderingen av disse forhold gjengis fra begjæringen:

Det forhold at vi ikke kjenner kvinnens identitet spiller en underordnet rolle. Det vesentlige når det gjelder de etterfølgende omstendigheter er – som nevnt – at det var en kvinne som ringte inn og oppga at hun hadde vært sammen med Torgersen, og at Torgersen ba om å bli kontrollert mht. sin avtale dagen etter.

(...)

Selv om den kvinnen Torgersen har forklart han hadde med seg hjem ikke er identifisert, innebærer dette ikke at familiemedlemmenes forklaring om at han hadde med seg en kvinne hjem må settes til side. Det må vurderes konkret om det er grunn til å feste lit til deres forklaringer på dette punkt.

Det er sannsynlig at Torgersen hadde med seg en kvinne hjem på drapskvelden. Dette innebærer ikke bare at påtalemyndigheten ikke kan påberope forholdet i Torgersens disfavør, men er et ytterligere sterkt indisium på at Torgersens forklaring er sann.

Det er en ny kjensgjerning at Torgersen har forklart at utpekingen av Gerd Berg er uriktig. De øvrige bevis er en del av den øvrige bevissituasjon og må også inngå i den samlede vurderingen.

17.7.2 Påtalemyndighetens anførsler

Vedrørende Gerd-alibiet er påtalemyndighetens oppfatning at det ikke påberopes noe nytt faktisk grunnlag av betydning for

vurderingen av riktigheten av Torgersens forklaring. De nye omstendighetene av betydning har tidligere vært gjenstand for grundig behandling. At det i begjæringen hevdes at det foretas en «ny og utvidet analyse» av et spørsmål som ikke direkte har vært stilt tidligere, innebærer at det ikke foreligger nye bevis eller omstendigheter som kan begrunne gjenåpning etter straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Påtalemyndigheten understreker at verken lagretten i 1958, domstolene som senere har behandlet saken eller Gjenopptakelseskommisjonen har trodd Torgersens forklaring om at han var sammen med en kvinne.

Påtalemyndigheten uttaler:

Videre poengteres det i innledningskapitlet at det er Torgersens mor – og ikke den uidentifiserte kvinnen – som representerer Torgersens alibi. Dette er en ny vinkling som åpenbart har som siktemål å ta oppmerksomheten bort fra det faktum at Torgersens historie om Gerd det er blitt avslørt som en løgn, blant annet gjennom Torgersens egen erkjennelse av å ha forklart seg uriktig i lagmannsretten i 1958.

(...)

Siden man i den foreliggende begjæringen har valgt en ny strategi unnlater man i begjæringen å nevne et vesentlig bevis; Nemlig Torgersens umiddelbare forklaring til politiet da han ble pågrepet. I overkonstabel Thomassens og politikonstabel Rustads rapport om anholdelsen (...) er det angitt at Torgersen hadde forklart at han hadde kjørt ei jente hjem på sykkelen, men han kunne ikke oppgi hverken hennes navn eller hvor hun bodde. Det eneste svar han ga var: «Det var nede i byen et sted.» I politikonstabel Alf Engebretsens forklaring av 19. desember 1957 (...) heter det at Torgersen «ble spurt om hva vedkommende pike helt som han hadde syklet, og hvor i sentrum han hadde satt av henne, men han kunne ikke oppgi hverken pikens navn eller sted han hadde satt henne av». Dette taler i seg selv sterkt for at hele historien om «Gerd» var oppdiktet. Torgersens nektelse av å gi de etterspurte opplysningene forsøkes i advokat Schiøtz' brev av 11. januar 2018 til gjenopptakelseskommisjonen å forklares med at Torgersen var ute på sikring med alkoholforbud og var «et utslag av en svært forbigående vranghet». Dette fremstår som en særdeles dårlig forklaring på Torgersens manglende opplysninger om pikens navn og bosted.

Påtalemyndigheten bemerker at temaet identifisering av Gerd nedtones i begjæringen. I bilagsbindene vies det imidlertid betydelig oppmerksomhet. Etter påtalemyndighetens oppfatning er Gerd Kristiansens forklaring vurdert og feiltolket, bevisst eller ubevisst, på flere punkter, og at analysen fremstår som spekulativ.

Om familiemedlemmenes forklaring bemerkes at det er vesentlige forskjeller i Dagmar Halvorsens to forklaringer av 11. og 20. desember om hva som skjedde før Torgersen og kvinnen skulle dra fra Tore Hunds vei. Påtalemyndigheten anfører at dette taler for at «den historien hun forsøkte å fortelle, ikke stemmer med virkeligheten».

Det bemerkes også at det er en feil i begjæringens omtale av Dagmar Torgersens forklaring:

For øvrig skal det påpekes en feil i begjæringen på side 178. Det heter der at Dagmar Torgersen «ved **selvsyn** [[påtalemyndighetens] utheving] kunne konstatere at det var to personer som forlot Tore Hunds vei 24 på nøyaktig samme måte som Torgersen forklarte». I alle forklaringene Dagmar Torgersen har gitt, har hun forklart at hun ikke så den piken som sønnen Fredrik sa at han hadde besøk av. Det eneste hun forklarte var at hun hørte lyder som kan understøtte riktigheten av Torgersens historie om et besøk av en pike.

Om muligheten for at familiemedlemmenes forklaringer var resultat av bløff eller suggesjon uttaler påtalemyndigheten:

Som nevnt poengteres det i begjæringen at det er Torgersens mor – og ikke den uidentifiserte kvinnen – som representerer Torgersens alibi. Både morens, broren Johans, søsterens og svogerens forklaringer nevnes og tas til inntekt for at Torgersen snakker sant når han hevder å ha hatt besøk av en kvinne. Om deler av disses forklaring er bløff eller suggesjon – for å bruke begrepene i begjæringen – er vanskelig å ta stilling til. Jeg minner i den forbindelse om politirapporten med utdrag fra samtale den 8. mai 2001 med svogeren, hvor han ga uttrykk for å ha vært under press fra Torgersens familie for å hjelpe Torgersen. Han erkjente da at han for retten hadde forklart seg usant om hvorvidt det var lys på Fredrik Torgersens rom. Denne forklaringen tilsier at man ikke uten videre kan legge de nærmeste familiemedlemmenes forklaring til grunn som sannferdige. At familiens vilje til å hjelpe

Fredrik var stor, var ganske åpenbar. Han var allerede domfelt 4 ganger (...) Torgersen var på dette tidspunktet løslatt på prøve etter en voldtektsdom hvor han også ble dømt til sikring. Av den straffen gjenstod det da en rest på ett år og 154 dager. Det er derfor forståelig at Torgersens nære familie bidro så godt de kunne med å hjelpe ham i den situasjonen han nå var havnet opp i. Torgersen søster Dagmar har også tidligere hjulpet sin bror ved mistanke om straffbare forhold. Det vises til en hendelse fra 1952 (...)

Avslutningsvis uttaler påtalemyndigheten:

På side 180 i begjæringen hevdes det at påtalemyndigheten aldri har presentert et troverdig alternativ som gjør at man kan se bort fra disse forklaringene. Man skal ikke se bort fra forklaringene, men hovedinnholdet – nemlig at ingen så den påståtte piken som var på besøk – står fast, og for øvrig må de tillegges den vekt de har som forklaringer gitt av Torgersens nærmeste familie og da nødvendigvis også i lys av de opplysningene som svogeren ga til politiet i 2001.

17.7.3 Kommisjonens vurderinger

17.7.3.1 *Innledning*

I det følgende vil kommisjonen, slik straffeprosessloven § 391 nr. 3 gir anvisning på, først ta stilling til om det foreligger nye bevis og omstendigheter av betydning for vurderingen av om Torgersen var alene eller sammen med en kvinne. Dette innebærer at kommisjonen først vil vurdere forhold knyttet til kvinnens identitet, der det på flere punkter er tilkommet ny informasjon etter hovedforhandling i 1958.

Kommisjonen vil videre vurdere partenes anførsler vedrørende forhold som ikke er anført å være nye, ettersom denne delen av hendelsesforløpet inngår som en del av det øvrige bevisbildet. Dette inkluderer Torgersens egen forklaring og forklaringene fra hans familiemedlemmer, som av domfelte fremheves som det sentrale.

17.7.3.2 *Kvinnens identitet*

Kommisjonen vil bemerke at det, med hensyn til identiteten til Gerd, er fremkommet nye opplysninger. Dette gjelder for det første Torgersens innrømmelse i 1972 av at Gerd Berg, som han utpekte under hovedforhandling, ikke var den riktige Gerd, og beskrivelsen

av bakgrunnen for dette. Det gjelder også forklaringene fra Gerd Kristiansen, Ragna Nordeng og Ruth Klausen som ikke var fremme for lagretten i 1958. De tre ble avhørt av politiet 12. juni 1958, men ble ikke innkalt eller ført som vitner.

Kommisjonen vil videre bemerke at domfelte uttrykkelig slår fast at det nå ikke anføres at Gerd Kristiansen er den riktige Gerd. Det anføres også at spørsmålet om kvinnens identitet ikke er sentralt i vurderingen av om Torgersen var sammen med en kvinne.

Spørsmålet om Gerds identitet, og betydningen av de nye bevis og omstendigheter i tilknytning til dette, har vært grundig vurdert i tidligere avgjørelser i gjenopptakelsessakene. Kommisjonen har lest og vurdert domfeltes analyser og finner, i lys av de over beskrevne anførslene, at det er tilstrekkelig å vise til vurderingen foretatt i kommisjonens avgjørelse fra 2006, som den slutter seg til. Fra denne gjengis:

Torgersen erkjente i 1972 at Gerd Berg ikke var den «Gerd» han hadde vært sammen med drapsnatten. Lagmannsretten uttalte i sin beslutning 27. juni 1975 at dette var en ny kjensgjerning, men fant det klart at erkjennelsen ikke kan begrunne gjenopptakelse. Det vises også til kjæremålsutvalgets uttalelse i 2001, jf. kap. 8.11.4 ovenfor. Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsler i begjæringen, men finner ikke at Torgersens innrømmelse (...) er egnet til å føre til frifinnelse.

(...)

Det er kommisjonens vurdering at opplysningene fra Noreng og Klausen, som først fremkom i juni 1958, ikke inneholder noe nytt som synes å være egnet til å føre til frifinnelse. Gerd Kristiansen ble avhørt, og benektet på det bestemte at hun hadde vært sammen med Torgersen denne natten. Hun forklarte imidlertid at hun hadde sett ham på Kafé Hjerterom en fredag kveld, noe som antas å ha vært 6. desember eller fredagen før. Hun forklarte også at hun kjente Torgersen blant annet fra den tiden hun bodde i Økernveien. Hennes mann Kjell Kristiansen, bekreftet at de hadde vært på Kafé Hjerterom og at hustruen hadde vist ham personen som hadde trillet ølfat. Torgersen forklarte i politiforklaring 7. desember 1957 at han hadde kjørt en jente hjem på sykkelen, men «han kunne ikke oppgi verken hennes navn eller hvor hun bodde»

(...)

Kommisjonen understreker at lagmannsretten fikk danne seg et bilde av Torgersens alibiforklaring gjennom den umiddelbare bevisførselen, og kan ikke se at det er kommet fram nye opplysninger, verken i forklaringene til Gerd Kristiansen, Ragna Noreng eller Ruth Klausen, som synes å være egnet til frifinnelse. Gerd Kristiansen og Ruth Klausen opprettholdt sine forklaringer i avhør og samtaler som ble gjennomført i 1999 i forbindelse med den forrige gjenopptakelsessaken.

Kommisjonen kan heller ikke se at øvrige forhold knyttet til identifisering av Gerd, som ikke utgjør nye omstendigheter eller bevis, underbygger at Torgersens forklaring er riktig.

Opplysningene fra kvinnen som ringte inn til politiet 13. desember 1957 tilsier etter kommisjonens vurdering ikke at hun var den Gerd som Torgersen var sammen med. Den konkrete beskrivelsen hun ga var at de to hadde vært på Torgersens rom i 2. etasje og, at han så hadde syklet henne til byen. Kommisjonen kan ikke se at dette er informasjon bare den aktuelle Gerd kunne hatt. At Torgersen syklet kvinnen hjem, var slått opp i dagspressen (se eksempelvis Aftenpostens morgenummer 10. desember). At Torgersens rom var i 2. etasje kan ha vært kjent av andre enn kvinnen han skal ha hatt med seg hjem natt til 7. desember, og hans søster Dagmar. Kommisjonen viser eksempelvis til forklaringen fra Eva Karin Larsen, som beskrev at hun tre uker før drapet var på Torgersens rom i 2. etasje. Også Torgersens familiemedlemmer forklarte at han tidligere hadde hatt med seg kvinner hjem.

Kommisjonen vil videre bemerke at det faktum at Torgersen ved pågripelsen forklarte at han ikke kunne oppgi navn og adresse til kvinnen han hadde fulgt hjem, svekker troverdigheten av hans forklaring. Det samme gjelder det faktum at Gerd, til tross for at Torgersen oppga å ha møtt henne tidligere, ikke har latt seg identifisere.

17.7.3.3 Torgersens egen forklaring

I begjæringen anføres at forhold ved Torgersens forklaring isolert sett tilsier at denne er sannsynlig.

Om Torgersens forklaring vil kommisjonen for det første vise til det som over er sagt om at han ved pågripelsen oppga at han ikke kunne si noe om kvinnens navn eller hvor hun bodde. I første politiavhør av 7. desember 1957 oppga Torgersen derimot at kvinnen han hadde vært sammen het Gerd, og at han hadde avtalt å møte henne i Teatersalen samme kveld. Dette forhold kunne kontrolleres av politiet. Undersøkelser ble imidlertid ikke gjort, og det er dermed ikke mulig å vite hva som hadde blitt resultatet av disse.

Det bemerkes videre at Torgersen også på andre punkter har endret sin forklaring. I første avhør 7. desember forklarte Torgersen uriktig at han møtte Gerd umiddelbart etter at boksestevnet var over. Den endrede forklaringen på dette punkt kan, som det fremheves i begjæringen, forklares med at han ikke ønsket å innrømme at han hadde drukket alkohol da han var ute på sikring. Det er imidlertid på det rene at Torgersen også etter at han hadde forklart at han drakk alkohol, forklarte seg uriktig om forhold som kunne kontrolleres. I sin politiforklaring av 11. desember 1958 beskrev han at han på Hjerterom ikke traff noen kjente, til tross for at flere vitner, og senere han selv, forklarte at han satt sammen med en bekjent, Odd Staraas.

Kommisjonen kan ikke se at Torgersens troverdighet, slik domfelte anfører, styrkes av at han ikke ga detaljerte opplysninger om oppholdet i Tore Hunds vei i avhør.

Det anføres også at riktigheten av Torgersens forklaring underbygges av at den på flere punkter samsvarer med familiemedlemmenes forklaringer: Dette spørsmål vurderes i neste punkt.

17.7.3.4 Familiemedlemmenes forklaringer

Det er på det rene at familiemedlemmene forklarte seg sammenfallende, og i overenstemmelse med Torgersens egen forklaring, om flere detaljer ved oppholdet i Tore Hunds vei og ved avreisen.

Det bemerkes imidlertid at verken Torgersens mor, søster eller brødre så kvinnen. En rekke av detaljene de forklarer seg sammenfallende om, kan etter kommisjonens oppfatning være riktige uten at de tilsier at Torgersen faktisk var sammen med en kvinne. Dette gjelder opplysningen om at han spilte musikk på sitt rom, hva han for øvrig foretok seg hjemme, at han fortalte dem at han hadde en pike på rommet, at han tok nevøens guttesyssel da han dro tilbake til byen, og tidspunktet for returen.

Om de deler av forklaringene som av ulike familiemedlemmer knyttet direkte opp mot at Torgersen var sammen med en kvinne, og som særlig fremheves i begjæringen, bemerkes:

Både Dagmar Torgersen, Dagmar Halvorsen og Johan Torgersen forklarer at de har hørt lyden av to personer som gikk i trappen. Dagmar Torgersen beskrev først i avhør av 20. desember 1957, hva hun hørte i trappen. Følgende er protokollert:

Vitnet forklarer at hun helt tydelig hørte skritt eller lyden av heler etter et menneske i trappen og ved siden av dette hørte vitnet at det knirket i trappen, og dette siste mener vitnet helt sikkert var etter siktede, idet siktede hadde turnsko på seg. Vitnet forklarer at hun ikke visste at siktede hadde turnsko på seg før politiet kom om natten.

Forklaringen om at hun hørte lyden av skritt eller heler, og at disse måtte stamme fra piken synes i alle fall delvis å være basert på en antakelse om at Torgersen på dette tidspunkt hadde på seg turnskoene han ble pågrepet med. Under den rettslige forundersøkelsen forklarte Torgersen imidlertid at han skiftet, og tok på seg turnskoene, først etter at Gerd hadde gått ut. Det er altså ikke klart om Torgersen på dette tidspunkt hadde på seg sko, og om disse laget lyd.

Det bemerkes videre at Dagmar Halvorsens forklaring av 11. desember, der hun beskrev at broren satt på kjøkkenet mens de hørte kvinnen gå ned trappen, var forskjellig fra hennes egen, senere forklaring, morens forklaring og domfeltes egen forklaring om at han og piken gikk ned trappen samtidig. Det er først i forklaringene av 20. desember at Dagmar Torgersen, Dagmar Halvorsen og Johan Torgersen alle forklarte at de hadde hørt skritt fra to personer i trappen.

Både domfeltes mor og søster beskrev at de hørte ytterdøren mot Tore Hunds vei bli lukket, mens Torgersen gikk ut kjøkkendøren. Det bemerkes at dette ikke skjedde på samme tidspunkt, eller mens Torgersen var på kjøkkenet, slik at det nødvendiggjør tilstedeværelsen av en kvinne. Både Dagmar Torgersen og Dagmar Halvorsen beskrev at de så Torgersen på vei fra entreen eller stuen og inn på kjøkkenet idet de hørte døren bli lukket.

Under den rettslige forundersøkelsen 18. februar 1958 forklarte Dagmar Torgersen at hun «hørte ... døren bli lukket fra entreen og ut og hun så håndtaket på innsiden av døren bevege seg». Kommisjonen vil bemerke at dette stemmer dårlig med hennes forklaring av 20. desember 1957 der hun på samme vis beskrev at hun hørte døren ble lukket, men også forklarte at «Vitnet så ikke ut og hun så ikke piken.»

Kommisjonen kan videre ikke se at Dagmar Torgersen forklarte at hun hørte at det ble skiftet plater mens Torgersen var på kjøkkenet, som domfelte anfører. Begjæringen synes på dette punkt å bygge på en rapport av 18. februar 1958. Denne var skrevet av politibetjent Johansen, basert på opplysninger fra politifullmektig Haukenæs om hva Dagmar skal ha forklart under den rettslige forundersøkelsen. I rettsboken er Dagmars forklaring imidlertid gjengitt slik:

Han satt nede og pratet en stund, antakelig ca. 5 minutters tid, og mens han satt der hørte hun dempet musikk ovenfra rommet. Vitnet la ikke merke til om det var radio eller grammofon som ble spilt.

Også Torgersens søster forklarte under den rettslige forundersøkelsen at hun ikke kunne si med sikkerhet om det var plater eller radio som ble spilt.

Kommisjonen vil videre påpeke at ingen av familiemedlemmene ga forklaringer om egne, detaljerte observasjoner av Gerd før etter det var publisert i pressen at hun var Torgersens alibi for drapsnatten. I Dagmar Torgersens forklaring av 7. desember uttalte hun at: «Fredrik kom hjem omlag kl. 23:30 og hadde da med seg en pike, men v. så ikke piken og kan ikke si om hun kjente henne». Lyden av skritt i trappen ble først beskrevet 11. desember av Dagmar Halvorsen. På dette tidspunkt var det allerede skrevet om «Gerd» som Torgersens alibi, se eksempelvis Aftenpostens morgennummer 10. desember 1958 og Dagbladet 10. desember 1958.

Kommisjonen viser videre til det som er sagt i punkt 17.5.3 over om betydningen av Robert Halvorsens forklaringer fra 2001. Disse underbygger i hvert fall ikke at Torgersens og de øvrige familiemedlemmers forklaringer var riktige.

På denne bakgrunn kan kommisjonen ikke se at det, som domfelte anfører, medfører riktighet at påtalemyndighetens synspunkt om at Torgersen bløffet sine familiemedlemmer og innbilte dem at han hadde en kvinne på rommet, er så usannsynlig at den er urimelig.

17.7.3.5 Øvrige forhold

Domfelte anfører at det er usannsynlig at Torgersen ville bløffe om at han var sammen med en kvinne fordi faren for å bli avslørt var stor og fordi det fantes rimeligere begrunnelser for returen til sentrum. Kommisjonen kan ikke se at antakelser om at alternative historier ville vært mer holdbare, tilsier en annen vurdering av troverdigheten av Torgersens og familiemedlemmenes forklaringer eller spørsmålet om han var sammen med en kvinne.

Vedrørende observasjonene til drosjesjåfør Georg Lødding, viser kommisjonen til at selv om deler av forklaringen, som stedet for observasjonen og at det satt en mann og en kvinne på en liten herresykkel, synes å passe med Torgersens forklaring om returen til sentrum, er det også forhold som passer dårlig med dette. Lødding

tidfestet med relativt stor sikkerhet observasjonen til omtrent klokken 23:45, og i alle fall før midnatt, altså nærmere tre kvarter før Torgersen og kvinnen skal ha returnert til sentrum. Han ga også en detaljert forklaring om at kvinnen satt på stangen foran mannen, mens Torgersen selv forklarte at Gerd satt på bagasjebrettet. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at forklaringen underbygger riktigheten av Torgersens egen forklaring.

Det vises for øvrig til konklusjonene i punkt 17.5.3 og 17.6.3 over om at det etter kommisjonens oppfatning ikke kan legges til grunn verken at Torgersen kom hjem klokken 23:30 eller at Torgersens forklaring om returen til sentrum var riktig, slik domfelte har anført. Dermed kan disse forhold ikke underbygge riktigheten av hans forklaring om at han var sammen med en kvinne.

17.7.3.6 Samlet vurdering

På bakgrunn av gjennomgangen over, kan kommisjonen ikke se at det er fremkommet opplysninger som gir grunnlag for å vurdere forholdet annerledes enn lagretten må antas å ha gjort i 1958 eller som tilsier at det, slik domfelte anfører, nå er sannsynliggjort at Torgersen var sammen med en kvinne.

17.8 Samlet vurdering av Torgersens alibi

Kommisjonen kan, på bakgrunn av gjennomgangen over, ikke se at det har fremkommet noe nå som stiller forklaringene, deres troverdighet og bevisbildet omkring Torgersens alibi for øvrig, i et vesentlig annet lys enn det må ha stått for lagretten i 1958.

Det såkalte tidsskjemaet for returen til sentrum, står i en noe annen stilling i dag enn i 1958. Det kan ikke lenger tillegges vekt som bevis for at Torgersens forklaring er uriktig. Etter kommisjonens oppfatning foreligger det imidlertid en rekke uklare og usannsynlige elementer i den konkrete tidsberegning som nå er fremlagt, og usikkerhetsmomenter ved tidsberegninger generelt. Dette innebærer at denne nye omstendighet ikke, slik domfelte anfører, kan tillegges stor vekt som bevis for at Torgersens forklaring er riktig.

For øvrig kan kommisjonen ikke se at det er fremkommet forhold som gir grunnlag for å vurdere spørsmålet om Torgersens alibi, herunder om han var alene eller sammen med en kvinne, annerledes enn lagretten må antas å ha gjort. Etter kommisjonens oppfatning gir verken hans egen forklaring, forklaringer fra hans familiemedlemmer eller bevisbildet for øvrig, grunnlag for en konklusjon om at det er sannsynlig at han har forklart seg riktig, slik det anføres i begjæringen.

18 De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet

18.1 Innledning

I dette kapitlet vil kommisjonen behandle forhold som av domfelte trekkes fram for å underbygge at påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, på ulike punkter, er usannsynlig eller har andre svakheter. Disse trekkes fram flere steder i begjæringen, i tilknytning til ulike deler av hendelsesforløpet. De anførte usannsynligheter inngår i den samlede vurderingen i kapittel 20 under, og vil der holdes opp mot øvrige bevis.

18.2 Domfeltes anførsler

Domfelte anfører på en rekke ulike steder i begjæringen at det foreligger grunnleggende usannsynligheter ved flere sider av påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet som bygget på premisset om at Torgersen var gjerningsperson. I det følgende oppsummeres hovedpunktene i disse.

Domfelte anfører for det første at flere forhold knyttet til påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet om *drapet* gjør det lite sannsynlig at Torgersen var gjerningsperson.

Mangelen på blodflekker på Rigmor Johnsens kåpe, kan tilsi at hun hadde tatt den av før hun ble drept. At kåpen var av, kan tilsi at hun har vært et annet sted enn trappeoppsatsen før hun ble drept. Det fremstår da usannsynlig at Torgersen var gjerningsperson.

Det anføres videre at det er urimelig og ulogisk å legge til grunn at Torgersen, uten noen form for lyskilder, kunne ha funnet fram til de brennbare materialene i kjelleren og stablet opp et bål rundt Rigmor Johnsen. Det hadde vært mer sannsynlig at bålet ble bygget etter at gjerningspersonen fikk tilgang på lyskilder. Dersom Torgersen var gjerningspersonen, burde barnålene derfor vært funnet i klærne Torgersen hadde på seg etter han hadde vært hjemme og hentet fyrstikkene, ikke i den brunstripete dressen han hadde på tidligere på kvelden. Det ble imidlertid ikke funnet barnåler i Torgersens øvrige klær.

Også det faktum at bare nøkkelen til leiligheten, og ikke nøkkelen til ytterdøren til Skippergata, ble funnet i Rigmor Johnsens kåpelomme, gjør det lite sannsynlig at Torgersen var gjerningsperson. Torgersen som eventuell drapsmann kunne ikke vite hvilken av nøklene som var til gatedøren, og ville antakelig tatt med seg begge nøklene for å sikre at han kom inn igjen.

En annen usannsynlighet ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet er at det, grunnet Olsens observasjon av Torgersen i Torggata omtrent klokken 23:50, forutsetter at Torgersen oppholdt seg i Skippergata til omtrent klokken 23:40. Dette er nesten en halv time mer enn det som fremstår som et rimelig tidsscenario. Det kan ikke ha medgått mer enn 5 minutter for selve drapet, 5 minutter til å finne ut at kjelleren var eneste sted å gjemme liket, samt 2–3 minutter til stabling av bål. Tillagt 2 minutter som en ytterligere sikkerhetsmargin, utgjør dette kun 15 minutter.

Også påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet knyttet til *brannstiftelsen*, som forutsetter at Torgersen reiste hjem til Tore Hunds vei for å hente fyrstikker og deretter tilbake til Skippergata for å tenne på brannen, er på flere punkter usannsynlig. Om disse usannsynligheter gjengis fra begjæringen:

- Det er ulogisk at Torgersen skulle reise helt hjem for å få tak i fyrstikker. Fyrstikkene kunne han formodentlig fått tak i den umiddelbare nærhet av åstedet.

- Det er usannsynlig at han skulle gå omveien om Youngstorget i stedet for den korteste rute hjem – og til overmål ta drosje fra Youngstorget, i stedet for å ta en drosje fra en holdeplass nærmere åstedet med de betydelige økte sjanser for at han kunne bli identifisert på et tidspunkt som ville ha medført forklaringsproblemer.
- Uansett er det usannsynlig at Torgersen ville gått gjennom Torggata på vei til Youngstorget, når han forutsetningsvis kom fra Skippergaten 6 b. (...) Torgersen ville tatt en helt annen naturlig vei tilbake til bopel fra Skippergaten 6 b. Han ville heller ikke gått gjennom Torggata hvis han skulle gå fra Skippergaten for å ta en drosje på Youngstorget – da ville han ha gått opp Pløensgate.
- Enda mer ulogisk er det at Torgersen oppholder seg på bopel – i henhold til påtalemyndighetens teori – i en halv time. Dette blir spesielt ulogisk når begrunnelsen for å ta drosje måtte ha vært at han følte et visst tidspres.

I domfeltes bemerkninger til påtalemyndighetens uttalelse anføres det også å være usannsynlig at Torgersen ville valgt et så påfallende transportmiddel til sentrum som en liten guttesykkel uten lykt.

I begjæringen påpekes videre at en usannsynlighet i påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, er at det forutsetter at det gikk nesten to timer fra drapet til brannforsøket, og at gjerningspersonen forlot åstedet mellom disse to hendelsene. Synspunktet er basert på tidspunkter som først og fremst er satt for å passe med Torgersens bevegelsesmønster. Det anføres at det, dersom man vurderer de tekniske bevis, er mulig å legge til grunn at tidsforløpet mellom drapet og brannstiftelsestidspunktet var kortere. De tekniske bevis, temperaturmålinger og analyser av alkoholinnhold, nødvendiggjør ikke at drapet skjedde mellom 23:00 og 23:30.

18.3 Påtalemyndighetens anførsler

Enkelte av de anførte usannsynligheter er kommentert av påtalemyndigheten.

Påtalemyndigheten bemerker at det har lite for seg å spekulere i hvorfor det ikke var blod på Rigmor Johnsens kåpe, men anfører

kort at kåpen trolig ble tatt av henne som et innledende ledd i voldtektsforsøket.

Om domfeltes anførsel om manglende lyskilder, anfører påtalemyndigheten at det ikke er opplysninger om lysforhold i politiets rapporter. Det påpekes imidlertid at det kan ha vært indirekte belysning fra de omkringliggende leilighetene. Det var både toaletter og søppelkasser i bakgården, slik at det må ha vært lysforhold som gjorde det mulig å bevege seg der. Vedrørende lysforhold i kjelleren anfører påtalemyndigheten at det ikke er umulig at enkelte av fyrstikkene funnet i kjelleren har vært brukt til å lyse opp rommet. Også en ikke-røyker som Torgersen kan ha hatt med seg fyrstikker og brukt disse som lyskilde, men så sluppet opp og reist hjem for å hente flere.

Om varigheten av oppholdet på åstedet, påpeker påtalemyndigheten at man ikke vet om Torgersen umiddelbart satte kursen hjemover, og det anføres å være en ren spekulasjon å legge til grunn at Torgersen må ha oppholdt seg i Skippergata til klokken 23:40.

Om grunnlaget for hjemturen og forutsetningen om at Torgersen skulle hente fyrstikker på bopel, uttales:

For øvrig skal det bemerkes at det ikke er sannsynlig at en ildspåsetter velger å anskaffe fyrstikker fra personer eller en kiosk eller lignende i nærheten av det stedet hvor han skal anstifte en brann. Da er det et bedre alternativ å reise hjem for å hente fyrstikker slik at han av vitner ikke kan gjenkjennes som en som anskaffet seg fyrstikker umiddelbart før branntidspunktet i nærheten av brannstedet.

Påtalemyndigheten anfører videre at domfeltes anførsel om at Torgersen ville tatt drosje nærmere åstedet, virker noe naiv: De fleste gjerningsmenn ville naturligvis unngå å ta en drosje fra et sted like i nærheten av åstedet rett etter at ugjerningen er begått.

Om varigheten av oppholdet i Tore Hunds vei 24 gjengis fra påtalemyndighetens uttalelse:

Hva gjelder oppholdets varighet, vil påtalemyndigheten vise til – som allerede påpekt – at Torgersen, i tillegg til å hente fyrstikker, skiftet klær

og hadde behov for å skape et inntrykk overfor sin mor og søster at han hadde med seg en kvinne hjem. Et reelt opphold av en varighet på rundt en halvtime er således ikke usannsynlig.

18.4 Kommisjonens vurderinger

Kommisjonen vil understreke at hoveddelene i påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, og det hendelsesforløp synspunktet bygger på, var kjent for lagretten i 1958. Retten må, gjennom forklaringer fra vitner, sakkyndige, åstedsbefaring, og påtalemyndighetens og forsvarers prosedyre, hatt informasjon om forholdene på åstedet, hovedtrekkene i hendelsesforløpet, rutevalg, og den omtrentlige lengden på ulike opphold. Det må antas at lagretten har hatt samme evne til å stille kritiske spørsmål til og vurdere disse forhold som man i dag har. På flere punkter er det altså ikke tale om nye bevis eller omstendigheter, jf. § 391 nr. 3.

Kommisjonen kan under enhver omstendighet ikke se at disse anførte usannsynligheter i særlig grad kaster lys over skyldspørsmålet. Det bemerkes at det ikke med sikkerhet kan slås fast verken nøyaktig hva som i ulike deler av hendelsesforløpet har skjedd, eller hvilke handlingsalternativer en gjerningsperson ville valgt. På flere punkter kan kommisjonen heller ikke se at det er grunnlag for å trekke de slutninger domfelte gjør på bakgrunn av usikre forutsetninger uten holdepunkter i bevismaterialet.

Kommisjonen kan ikke se at de forhold som er fremhevet med tanke på Rigmor Johnsens kåpe eller nøklene kan belyse hvorvidt Torgersen var gjerningspersonen eller ikke. Det kan ikke fastslås hvorvidt Rigmor Johnsen selv eller gjerningspersonen har tatt kåpen av i trappeoppgangen før hun ble påført hodeskaden. Kommisjonen finner videre grunn til å understreke at kåpen må ses i sammenheng med øvrige funn, inkludert blod, avføring, og en avrevet bit av trusen, som tilsier at voldtektsforsøket og drapet skjedde i trappeoppgangen og ikke et annet sted. Rigmor Johnsens søster opplyste at nøklene hennes ikke var sammenbundet. En ukjent gjerningsperson som så Rigmor Johnsen låse seg inn kan ha merket seg utseende til nøkkelen som hørte til porten eller observert hvor denne ble lagt.

Vedrørende manglende lyskilder vil kommisjonen påpeke at det ikke med sikkerhet kan sies hvilke lyskilder som var i bakgården. Forholdet omtales ikke i rapporten fra politibetjent Haugen. Helga Paulsen beskrev i sitt brev av 20. mars 1973 at gården var dyster som en grav om natten. Samtidig er det på det rene at det var både søppelkasser og toaletter i bakgården, og det må antas at det var tilstrekkelige lyskilder til at disse kunne benyttes av beboerne også når det var mørkt ute. Hvor mye av de eventuelle lyskilder som kan ha kommet ned i kjelleren, er også usikkert.

I rapport av Hernholm og Grov av 4. januar 1958 ble det beskrevet at bålet bestod blant annet av ni trelemmer, åtte trebokser, fem bordbiter, en divan med treramme, bølgepapp, papirsekk og et juletre. Det er ikke mulig å si noe sikkert om hvor komplisert det var å bygge bålet, men kommisjonen bemerker at Haugen skrev i rapport av 6. februar 1958 at en av lemmene lå delvis over avdøde. Dersom materialene allerede lå samlet, kan det tenkes at det var tilstrekkelig å dra deler av materialene bort til og over avdøde. Det kan dermed ikke sies at det var nødvendig med lyskilder for å bygge bålet.

Kommisjonen vil også peke på at det ikke med sikkerhet kan fastslås hvor lang tid det gikk mellom Olga Eriksens observasjon av Rigmor Johnsen og den ukjente mannen omtrent klokken 23:00, og drapet. Det kan heller ikke sies sikkert hvor lang tid det tok å gjennomføre voldtektsforsøket og drapet, å finne et sted å gjemme avdøde, flytte henne til kjelleren, stable opp bålet, når gjerningsmannen forlot åstedet, eller hvorvidt han gjorde noe annet før han hentet fyrstikker. Kommisjonen vil også påpeke at det synes å være en viss uoverensstemmelse mellom domfeltes ulike anførsler om usannsynlighet. Det hevdes på den ene siden at det grunnet manglende lyskilder ville vært svært vanskelig for gjerningsmannen å stable opp et bål i kjelleren, samtidig som det anslås i beregningen av varigheten av et sannsynlig opphold, at stablingen ikke kan ha tatt mer enn to til tre minutter.

Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for noen slutning om at gjerningspersonen har oppholdt seg usannsynlig lenge på åstedet.

Etter kommisjonens oppfatning kan det videre tenkes at en gjerningsperson, som ville unngå å observeres av vitner i nærheten av åstedet, ville synes det var mindre risikofylt å dra hjem og hente fyrstikker fremfor å kjøpe disse i en kiosk i nærheten av åstedet. Det samme gjelder et valg om å ta drosje fra en holdeplass noe lengre fra åstedet.

Kommisjonen kan heller ikke se at det, for en person som skulle hente fyrstikker, skifte tøy, og som fortalte sin familie at han hadde med seg en kvinne hjem, var unaturlig å oppholde seg hjemme i 30 minutter. Kommisjonen kan videre ikke se at det er usannsynlig at han ville valgt å bruke sykkelen, selv om den var liten og uten lykt, da den må antas å ha fremstått som et raskt og lett tilgjengelig transportmiddel som ikke forutsatte kontakt med andre personer.

Spørsmålet om brann- og drapstidspunkt har vært grundig behandlet i forbindelse med tidligere begjæringer om gjenåpning, se eksempelvis kommisjonens avgjørelse fra 2006. Ettersom dette nå først og fremst anføres å utgjøre en usannsynlighet ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, finner kommisjonen nå ikke grunn til å foreta en fullstendig gjennomgang av disse spørsmål. I tilknytning til domfeltes anførsler vil kommisjonen likevel komme med enkelte bemerkninger.

Etter kommisjonens oppfatning gir de tekniske bevis, herunder de nye sakkyndige rapporter fra professor Markil Gregersen og professor Torleiv Rognum, ikke grunnlag for med *sikkerhet* å slå fast et nøyaktig dødstidspunkt. Kommisjonen viser imidlertid til at dette spørsmål ble grundig vurdert i kommisjonens avgjørelse fra 2006, og finner nå å kunne slutte seg til vurderingen og konklusjonen der. De nye rapportene tilsier ikke at tidsintervallet 23:00–23:30, som lå til grunn for tiltalen, er uriktig. Kommisjonen viser videre til taktiske bevis, og særlig Olga Eriksens vitneforklaring fra natt til 7. desember 1957, som etter kommisjonens oppfatning tilsier at drapet skjedde før klokken 00:00. Hun forklarte at da hun kom hjem omtrent ved midnatt, etter å ha vasket i melkeforretningen, ble hun oppmerksom på blod i gangen ved trappeoppsatsen der det er lagt til grunn at Rigmor Johnsen ble drept.

Heller ikke det nøyaktige tidspunktet for brannstiftelsen kan fastslås sikkert. Kommisjonen viser her til den gjennomgang som ble foretatt i kommisjonens tidligere avgjørelse fra 2006. Under sakens behandling i 1958 uttalte brannformann Håkon Tønder at han antok det kunne ha brent mellom en halv og en time da de kom til åstedet. Branninspektør J. F. Kløcker uttalte at det nøyaktige tidspunktet var vanskelig å fastslå, men anslo at det kunne ha brent i rundt en halv time. Senere har sivilingeniør Trygve Conradi uttalt i rapport av 23. mai 1997 at det etter hans oppfatning var vesentlig mer sannsynlig at brannen ble stiftet 5 til 20 minutter før den ble oppdaget, enn 20 til 40 minutter før. Videre uttalte pensjonert politiførstebetjent Øyvind Thorkildsen, i rapport av 20. januar 2005, at det etter hans oppfatning ikke kan ha gått mer enn 15 minutter fra brannen ble antent til sovende personer ville vekkes av røyken. Ingen av de sakkyndige som har uttalt seg, verken under eller etter hovedforhandling i 1958, legger til grunn at brannen kan ha startet mer enn en time før brannvesenets ankomst klokken 01:31, altså ca. klokken 00:30. Samlet sett synes de sakkyndige å legge til grunn at det mest sannsynlig har skjedd nærmere klokken 01:00.

Etter kommisjonens oppfatning synes det på denne bakgrunn sannsynlig at det har gått noe tid mellom drapet og brannstiftelsen. Gjerningspersonen må da enten ha oppholdt seg på åstedet i hele dette tidsrommet eller, slik påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet bygget på, ha forlatt åstedet for deretter å komme tilbake og stifte brannen. Det bemerkes i denne sammenheng at verken ekteparet Eriksen, ekteparet Hansen eller Reidar Klevstul, som alle var i eller ved bakgården i Skippergata 6 B rundt klokken 00:00 natt til 7. desember, observerte noe uvanlig. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se, slik domfelte anfører, at dette er en usannsynlighet ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, som taler mot at Torgersen var gjerningsperson.

Kommisjonen kan ikke se at de anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet, verken isolert eller samlet sett, tilsier at det er usannsynlig at Torgersen var gjerningsperson.

19 Forhold som anføres å svekke Torgersens troverdighet

19.1 Innledning

Avslutningsvis vil kommisjonen behandle enkelte forhold vedrørende Torgersens troverdighet som har vært oppe i tidligere saker, og som nå er fremhevet i påtalemyndighetens uttalelse. Disse gjelder Torgersens atferd ved pågripelsen, under etterforskningen og under hovedforhandling i saken i 1957–1958, samt forutgående og etterfølgende omstendigheter.

19.2 Påtalemyndighetens anførsler

19.2.1 Innledning

Påtalemyndigheten anfører at Torgersens atferd ved pågripelsen, under etterforskningen og under hovedforhandlingen, samt før drapet og i etterkant av behandlingen i 1958, har bevismessig betydning. Det fremheves som et særlig trekk ved den foreliggende saken at «domfelte selv på en rekke måter – over år – ved egne handlinger har bidratt til å understøtte riktigheten av dommen fra 1958.»

19.2.2 Torgersens straffeattest mv.

Påtalemyndigheten påpeker at Torgersen ifølge lagmannsrettens dom i 1958 i årene forut for drapet var straffedømt fire ganger. Dette inkluderte en domfellelse for voldtektsforsøk i 1956. Torgersen var i tillegg mistenkt for andre straffbare forhold, herunder et voldtektsforsøk i 1954 og vold mot en sovende kvinne på Lille Tøyen i 1952, der sakene ble henlagt. I den sistnevnte sak er det opplyst at Torgersens søster Dagmar Halvorsen tilbød kvinnen 200 kroner for å trekke anmeldelsen.

Påtalemyndigheten understreker videre at de rettspsykiatrisk sakkyndige i 1958 konkluderte med at Torgersen var en person med mangelfullt utviklede sjelsevner, og at det av denne grunn var fare for gjentakelse av straffbare handlinger. Det anføres at de sakkyndiges konklusjon bekreftes blant annet av at Torgersen i 1973 ble dømt for legemsbeskadigelse og trusler etter å ha utstyrt seg med kniv og tatt en fengselsbetjent som gissel.

19.2.3 Pågrepelse, etterforskning og hovedforhandling

Ved pågripelsen kunne Torgersen ikke oppgi navn eller adresse til piken han hadde syklet hjem. Ved inkvireringen i arresten observerte to politikonstabler at Torgersen vasket hendene, en av gangene svært grundig. Disse forhold rundt pågripelsen bidrar til å svekke hans troverdighet.

Under etterforskningen nektet Torgersen i lang tid å medvirke til at det ble tatt avstøpning av hans tenner. Det er påfallende at han, under mistanke for så alvorlige forhold, ikke ville medvirke. Torgersens motvilje anføres å ha sin mest sannsynlige forklaring i at han forstod at tannavtrykket kunne bli et viktig bevis mot ham, hvilket det også ble.

Under hovedforhandling talte to hendelser sterkt til Torgersens ugunst. For det første den uriktige utpekingen av Gerd Berg som den riktige Gerd, hvilket han i ettertid selv har erkjent. Denne løgneren har, både under og etter hovedforhandling, talt for Torgersens skyld. Torgersens angrep på vitnet Ørnulf Bergersen, bekreftet den rettspsykiatriske vurderingen av Torgersen og viste at han kunne reagere med vold når han møtte motstand.

19.2.4 Tannbittbeviset og Zalgen-modellen

Torgersens egne handlinger underbygger at tannbittet stammer fra ham. Dette gjelder både den manglende medvirkningen til at det ble tatt avstøpning under etterforskningen i 1958, som nevnt over, og hans atferd knyttet til den såkalte «Zalgen»-avstøpningen (også kalt Stensland-modellen) som ble tatt av fengselstannlege Stensland i 1960.

Det anføres for det første at det er påfallende at informasjon om modellen ikke ble kjent for påtalemyndigheten før i 1999, selv om tannbittbeviset også var gjenstand for vurdering under behandling av gjenopptakelsesbegjæringen fra 1973. Dette viser manglende vilje til å få fram viktige bevis i saken, og utgjør i seg selv en klar indikasjon på Torgersens skyld.

Det er funnet en rekke forskjeller mellom Zalgen-modellen og avstøpningen fra 1958 i tennene i underkjeven. MacDonald og Whittaker fant at disse forandringene ikke hadde naturlige årsaker, men skyldtes en bevisst ytre påvirkning. Påtalemyndighetens oppfatning er at «Torgersen – for å svekke tannbittbeviset – har slipt/filt én eller flere av sine tenner i underkjeven».

Dette understøttes av historier om sliping av tenner fra fengselsbetjenter. En tidligere fengselsbetjent fortalte at han hadde snakket med en eldre betjent som hadde sett Torgersen file sine tenner. Oslo fengsel opplyste i brev av 26. februar 2001 at «historien rundt Torgersens tenner er kjent blant eldre tjenestemenn ved anstalten». Selv om man skal være varsom ved å vektlegge slike historier, er det på det rene at denne historien eksisterte lenge før Zalgen-modellen ble kjent. Nå understøttes den av undersøkelser som viser at tennene ble slipt.

Påtalemyndigheten anfører at det er tilstrekkelig bevis til å fastslå at Torgersen forberedte bevisfusk.

19.2.5 Klemetsen-erklæringen

Også Klemetsen-erklæringen har svekket Torgersens troverdighet. Erklæringen var angivelig avgitt i 1976 av mannen til fornærmede i den tidligere dommen for voldtektsforsøk. Det skulle fremgå av erklæringen at fornærmede hadde sagt at hun ikke hadde blitt voldtatt eller forsøkt voldtatt av Torgersen. Fra påtalemyndighetens uttalelse gjengis:

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det tilnærmet sikkert at denne erklæringen er fabrikkert av Torgersen. I påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 begrunnes dette slik:

Påtalemyndigheten finner grunn til å stille spørsmål ved hvorfor ikke innholdet i denne erklæringen ble forsøkt sikret på noen som helst måte av Torgersen. Hvorfor ble den ikke brakt på banen i løpet av de 16 årene Rolf Klemetsen levde etter at erklæringen ble skrevet, slik at Rolf Klemetsen kunne bekrefte det som stod der? Når man ellers registrerer hvor opptatt Torgersen har vært av å bevise sin «uskyld», er det for påtalemyndigheten helt utenkelig at han eller hans hjelpere skulle unnlate å sikre en vitneforklaring som kunne ha

bekreftet hans påståtte uskyld i voldtektsdommen fra 1955. Et annet moment er at Torgersen fortsatt nekter å levere fra seg originalen til politiet, slik at man blir avskåret fra å foreta undersøkelser.

Torgersens forsøk på gjennom Klemetsen-erklæringen å fremskaffe bevis for at han også i 1956 var offer for et justismord, har svekket hans troverdighet ytterligere.

19.2.6 Manglende medvirkning til hårprøve

Om Torgersens manglende medvirkning til å avgi hårprøve gjengis:

I 2005 anmodet Gjenopptakelseskommisjonen Torgersen om å avgi en prøve med sikte på en DNA-analyse som kunne sammenliknes med hår som i sin tid ble funnet på Rigmor Johnsens kåpe. Torgersen nektet å avgi noen prøve med en heller dårlig begrunnelse formidlet av Ståle Eskeland. Begrunnelsen i brevet fra Eskeland er inntatt i kommisjonens 2006-avgjørelse i kap 8.9.7.2.8. Torgersens nektelse av å bidra til en slik DNA-analyse er enda et forhold som har svekket hans troverdighet.

19.3 **Domfeltes anførsler**

Domfelte anfører i bemerkningene til påtalemyndighetenes uttalelse at de stigmatiserende anførslene om Torgersens strafferegister, henlagte forhold og den rettspsykiatriske erklæringen ikke har bevisverdi. Disse forhold har ingen overføringsverdi til spørsmålet om hva som skjedde natt mellom 6. og 7. desember 1957. Forholdene har, med rette, ikke vært tillagt vekt i forbindelse med tidligere gjenåpningssaker.

Domfelte anfører at heller ikke de forhold som er trukket fram ved domfeltes oppførsel for øvrig har bevisverdi. Påstanden om bevisjuks, inkludert påstanden om sliping av tenner og Klemetsen-erklæringen, er tilbakevist.

Påtalemyndighetens anførsler om skyldpådragende adferd i tilknytning til tannbittbeviset behandles i Lies innlegg av 30. desember 2018.

Lie understreket at manglende medvirkning til avstøpning av tenner kan ha hatt mange årsaker. Det synes ikke å ha vært gjort forsøk på å få til avstøpning mellom 14. desember og 12. april. Det avgjørende er at det ble gitt samtykke til slutt, ikke at det tok tid før samtykke ble gitt.

Ingen av fengselsbetjentene som ble avhørt hadde selv sett forsøk på sliping av tenner, eller snakket med noen som hadde det. Det ble heller ikke funnet verktøy eller redskaper for sliping på Torgersens celle. Historien sier at sliping skal ha skjedd mens Torgersen satt i varetekt, mens endringene i modellene må ha skjedd mellom 12. april 1958 og april 1960. Det er altså tale om en vandrehistorie som ikke har relevans.

Solheim og Stene-Johansen konkluderte i sin rapport av 25. november 1999 med at det var vesentlig mer sannsynlig at sliping var profesjonelt utført, altså av en tannlege, enn at Torgersen selv hadde slipt tennene. Den tilgjengelige dokumentasjon tilsier at Torgersen ikke hadde kontakt med noen tannlege i 1958 og 1959, da endringene må ha skjedd. Av denne grunn må andre mulige årsaker til avviket mellom Stensland-modellen (Zalgen-modellen) og avstøpningen fra 1958 undersøkes.

Stensland benyttet gul hardgips, et annet avtrykksmedium enn Strøm. Feilskriften «Zalgen» i stedet for «Zelgan» kan tyde på manglende fortrolighet med denne typen oppdrag. Overføringen av Zelgan-avtrykket til gips ble ikke gjort av Stensland selv, men av en tanntekniker. Det er heller ikke sikkert hvordan modellen har blitt oppbevart. På denne bakgrunn kan det ikke legges til grunn at Stensland-modellen i 2000, 40 år etter at avtrykket ble tatt, fullt ut samsvarte med Torgersens tenner slik disse var i 1960. Lie konkluderer på denne bakgrunn:

Det fastholdes etter dette at avvikene mellom Stenslandmodellen og den modellen av Torgersens tenner som det ble sammenliknet med, kan ha naturlige årsaker, og at verken selve modellen eller ryktene om tannsliping kan påberopes som argument for «skyldpådragende atferd», slik statsadvokat Vale gjør gjeldende.

Spørsmålet om hårprøve behandles i begjæringen. Det understrekes for det første at det er grunn til å tro at Torgersen, slik han selv har forklart, avga hårprøve i 1958 og at det ble foretatt undersøkelse av hans hår opp mot hårene funnet på Rigmor Johnsens kåpe. Det påpekes at kriminallaboratoriet ikke skrev rapporter om negative undersøkelser. Professor Per Holcks undersøkelser av hårene på kåpen av 4. november 2003, tilsier at de ikke stammer fra verken Rigmor Johnsen eller Torgersen selv. Bakgrunnen for at Torgersen ikke senere samtykket til prøvetakning var dels at han var usikker på opprinnelsen til hårene ved Rettsmedisinsk institutt og dels at opprinnelsen til de oppbevarte prøvene var usikker og at de kunne tenkes å være manipulert.

I begjæringen fremheves også at Torgersens angrep på Bergersen, umulig kan være et moment i Torgersens disfavør. Slik kunne en uskyldig mann også ha reagert i desperasjon over en åpenbart usann forklaring. Det understrekes også at heller ikke Torgersens uriktige utpeking av Gerd Berg er et moment som taler i hans disfavør. Torgersen har selv trukket tilbake denne forklaringen, og beskrevet hvordan han følte seg lurt av aktor Dorenfeldt. Betydningen av Torgersens spontanreaksjon ved pågripelsen, og at han da ikke ga informasjon om kvinnens navn, fremstår ubetydelig i forhold til forklaringene fra hans øvrige familie.

19.4 Kommisjonens vurderinger

19.4.1 Innledning

Kommisjonen vil i punkt 19.4.2 vurdere forhold knyttet til etterforskning og hovedforhandling i 1957–1958, og i punkt 19.4.3 vurdere enkelte etterfølgende forhold. Disse forhold vil inngå i det samlede bevisbildet som skal vurderes etter § 391 nr. 3.

19.4.2 Forhold under behandlingen i 1957-1958

Kommisjonen har merket seg at Torgersen tidligere var domfelt for ulike forhold, herunder vold og voldtektsforsøk. Kommisjonen kan ikke se at opplysninger om tidligere domfellelser kan tillegges avgjørende betydning i vurderingen av denne saken. Opplysninger om henlagte forhold kan etter kommisjonens oppfatning ikke vektlegges.

Det er videre på det rene at Torgersen i perioden 1954–1958 var rettspsykiatrisk observert tre ganger. I den første erklæringen av 5. april 1954 konkluderte de sakkyndige med at Torgersen verken var sinnssyk, bevisstløs på tidspunktet for den straffbare handlingen, eller hadde mangelfullt utviklede sjelsevner. I erklæringene av 26. november 1955 og 7. mai 1958 konkluderte de sakkyndige med at Torgersen ikke var sinnssyk eller bevisstløs på tidspunktet for den straffbare handlingen, men at han hadde mangelfullt utviklede sjelsevner. De sakkyndige konkluderte derfor med at det var fare for gjentakelse av straffbare handlinger. DRK hadde i sin uttalelse av 16. mai 1958 intet å bemerke til erklæringen av 7. mai.

Torgersen ble karakterisert som en «alkoholtilvennet holdningsløs psykopat». Han ble videre beskrevet som lur, vaktsom og mistenksom, og de sakkyndige uttalte at han «finner meget behendig frem til det forsonende og fordelaktige, som kan begunstige ham. Han virker dessuten meget upålitelig, og dekker med bevisst fordreining av fakta over omstendigheter som kan tenkes å være til ugunst for bedømmelsen av ham selv.» Dette er forhold som etter kommisjonens oppfatning kan kaste et visst lys over Torgersens generelle troverdighet. Kommisjonen finner likevel ikke at hans troverdighet står i et annet lys enn den gjorde under hovedforhandlingen, der to rettspsykiatrisk sakkyndige avga forklaring.

Kommisjonen bemerker at Torgersen under etterforskningen lenge motsatte seg at det ble tatt avtrykk av hans tenner. Under den rettslige forundersøkelsen 9. desember sa Torgersen seg i utgangspunktet villig til å la det bli tatt avstøpning, men forsøk på å ta avtrykk 11. desember førte ikke frem. Både 14. og 17. desember opplyste han at han ikke var villig til å la det tas tannavtrykk. Spørsmålet ble også tatt opp både under den rettslige forundersøkelsen som fant sted 30. desember 1957 og den som fant sted 18. februar 1958, da Torgersen ga uttrykk for at han «lovet å overveie saken på ny». Først under en konferanse med dommer Petter Koren 12. april 1958 sa Torgersen seg villig til å gi avtrykk, og da under forutsetning av at det skulle oppnevnes en ytterligere sakkyndig dersom Strøm ikke fant å kunne utelukke ham.

Torgersens atferd står her i kontrast til øvrige personer av interesse i saken, John Roger Langbråten, Alfred Liberg og Svein Erik Johansen som alle sa seg villig til å gi avtrykk.

Kommisjonen finner nå, som Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001 og kommisjonen i 2006, at det ikke er holdepunkter i sakens dokumenter for at Torgersen avga hårprøve under behandlingen i 1957 og 1958. Det vises særskilt til avhør av 17. desember 1957, den rettslige forundersøkelse av 18. februar 1958, samt politiets logg av 30. mai 1958, der det fremgår at Torgersen ikke var villig til å avgi hårprøve ved disse anledninger.

Torgersens manglende vilje til å avgi hårprøve og tannavtrykk i forkant av hovedforhandling, viser at han ikke har vært villig til å bidra til sakens oppklaring på de punkter der det kunne vært mulig.

Det påpekes videre at flere av forholdene som fremheves av påtalemyndigheten, er behandlet i den løpende drøftelsen over og har inngått i den konkrete bevisvurderingen der. Kommisjonen viser blant annet til det som er sagt om den observerte vaskingen i punkt 11.2.5 over. Det vises videre til omtalen vedrørende Gerd i punkt 17.7.3.2, der det fremheves at Torgersens atferd ikke underbygger riktigheten av hans forklaring på dette punkt.

Kommisjonen viser også til at Torgersen under hovedforhandling gikk til fysisk angrep på Ørnulf Bergersen da han avga vitneforklaring.

Kommisjonen vil bemerke at Torgersens straffeattest, og hans atferd under etterforskning og under hovedforhandling, på de fleste punkter var kjent for lagretten. Dette er altså ikke nye bevis eller omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3. Kommisjonen kan ikke se at disse forhold stiller spørsmålet om troverdighet i et annet lys enn det må ha stått for lagretten i 1958.

19.4.3 Forhold etter hovedforhandlingen i 1958

19.4.3.1 Innledning

Etter kommisjonens oppfatning er det fremhevet enkelte andre etterfølgende forhold som kan kaste et visst lys over spørsmålet om

Torgersens troverdighet. Dette er Torgersens manglende vilje til å avgi hårprøve, samt forhold knyttet til Zalgen-modellen og Klemetsen-erklæringen.

19.4.3.2 Manglende vilje til å avgi hårprøve

Spørsmålet om hårprøve ble også tatt opp i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001, etter at det ble gjort funn av hår som skulle stamme fra Rigmor Johnsens kåpe på Rettsmedisinsk institutt. Domfelte nektet da å avgi prøve. I forbindelse med gjenopptakelseskommisjonens behandling av saken i 2004–2006, anmodet kommisjonen domfelte igjen om å avgi DNA for sammenlikning med prøvene. Heller ikke da ønsket Torgersen å avgi prøve. Kommisjonen er kjent med begrunnelsen for dette, herunder at Torgersen har vært kritisk til påtalemyndigheten og deres behandling av saken, og at han vedrørende hårprøvene har hevdet at opprinnelsen til de oppbevarte prøvene er usikker og at de kan tenkes å være manipulert.

I lys av de nærmere omstendigheter finner kommisjonen at disse forhold ikke kan tillegges vekt.

19.4.3.3 Klemetsen-erklæringen

Torgersen ble i 1956 dømt for forsøk på voldtekt av Else Klemetsen. I forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1997–2001 fremkom en erklæring, som skulle være undertegnet av fornærmedes enkemann Rolf Klemetsen 25. september 1976. Erklæringen var ikke kjent for lagretten i 1958, og utgjør altså en ny omstendighet, jf. § 391 nr. 3.

Erklæringen hadde følgende ordlyd:

Jeg, Rolf Andreas Klemetsen født 13/9 1914 bekrefter herved at min kone Else Klemetsen ikke ble voldtatt eller forsøkt på dette av Fredrik F. Torgersen.

Før min kone døde bekreftet hun at den situasjon som oppstod på løkken i 1955 var en misforståelse – og det var slik F. Torgersen fortalte.

Hun beklaget meget den ulykke som ble Torgersen til del som en følge av løkke historien.

Denne erklæring er gitt Torgersen etter eget ønske og uten påvirkning av Torgersen. Den er også i overensstemmelse med min hustrus ønske – hun bad meg overbringe Fredrik sin unnskyldning – før hun døde.

Rolf A. Klemetsen

Erklæringen ble inngitt til statsadvokat Lars Frønsdal av journalist Norunn Reinertsen i 1998. Originalen har ikke blitt innlevert til påtalemyndigheten. Bakgrunnen for dette skal ifølge advokat Moss' brev av 5. april 2000 være at Torgersen hadde mistet tillitt til påtalemyndighetens håndtering av saken.

Om bakgrunnen for erklæringen opplyste Torgersen i avhør 9. mars 2000 at han fra 1975 var i kontakt med fornærmedes sønner. I en periode var han i leiligheten sønnene delte med fornærmedes enkemann, Rolf Klemetsen, et par ganger i uka. Under et av besøkene nevnte Klemetsen at det var synd med historien med kona, og at hun hadde bedt ham fortelle dette til Torgersen. Ved neste besøk tok Torgersen med en reiseskrivemaskin, og nedtegnet en erklæring som Klemetsen signerte.

I forbindelse med at erklæringen ble kjent ble det 17. desember 1998 foretatt avhør av Tom Freddy Klemetsen, Rolf og Else Klemetsens nest yngste sønn. Sønnen uttalte da blant annet at han ikke kunne forstå at moren kunne ha sagt det som stod i erklæringen, da hun døde plutselig og ikke hadde noe dødsleie eller sykdomsforløp som gjorde at hun fikk tid til å be om tilgivelse. Han uttalte videre at han ikke hadde hørt at faren har hatt kontakt med Torgersen, og beskrev at faren «til siste slutt» ble «forbannet» dersom Torgersens navn ble nevnt.

Kommisjonen vil bemerke at det synes påfallende at erklæringen ikke ble lagt fram på et tidspunkt før Rolf Klemetsen døde, slik at innholdet i den kunne verifiseres. Videre er det påfallende at den originale versjonen av erklæringen aldri har vært fremlagt for undersøkelse. Sammenholdt med forklaringen fra Rolf Klemetsens sønn, finner kommisjonen at det ikke er sannsynlig at innholdet i

erklæringen er korrekt og at den er avgitt av Rolf Klemetsen, og finner derfor ikke å kunne tillegge erklæringen vekt som bevis for at Torgersen i saken fra 1955 var uriktig dømt. Kommisjonen mener at omstendighetene knyttet til Klemetsen-erklæringen i hvert fall ikke taler for å tillegge Torgersens forklaring større troverdighet i dag enn i 1958.

19.4.3.4 Zalgen-modellen

Under gjenopptakelsessaken i 1997–2001 ble påtalemyndigheten gjort oppmerksom på en ny modell av Torgersens tenner, merket «Zalgen» og med dato 8. april 1960. Modellen skal ha blitt tatt av tannlege Arnold Stensland i fengselet. Modellen var ikke kjent for lagretten i 1958, og utgjør altså et nytt bevis, jf. § 391 nr. 3.

Det er enighet om at det er enkelte forskjeller mellom denne avstøpningen og avstøpningene tatt av tannlege Strøm under sakens etterforskning i 1958. Skjærekanten på Torgersens tenner i underkjeven, særlig tann 42, 41 og 31 er i Zalgen-modellen lavere enn, og til dels uten furene som kan ses, i modellen fra 1958.

Vedrørende mulige årsaker til avvikene mellom de to avstøpningene vil kommisjonen bemerke at det ikke er umulig at disse kan skyldes feil ved 1960-avstøpningen, eller at det har skjedd endringer i modellene ved lagring. Denne muligheten ble blant annet lansert av professor Per Holck i uttalelse av 28. oktober 1999.

Kommisjonen vil imidlertid påpeke at to sett sakkyndige med odontologisk kompetanse som har undersøkt modellene, Solheim og Stene-Johansen (25. november 1999), og McDonald og Whittaker (26. juli 2000), har konkludert med at forskjellene skyldes endring av tennene. Kommisjonen vil særlig fremheve at Solheim og Stene-Johansen, for en annen observert forskjell mellom de to modellene, fremhevet muligheten for at den kunne skyldes forhold ved avtrykket. Mekanisk sliping ble derimot ansett som «den eneste mulige forklaring» på de øvrige endringene i underkjeven.

Whittaker uttalte under kommisjonens muntlige høring at det kunne synes som om «en fil er gnidd fram og tilbake over tennene i underkjeven, eller at man har tatt grus fra et betonggulv og gnidd dette mange ganger over tennene» men at han ikke visste hvordan endringene hadde skjedd og at kommisjonen fikk gjøre sine egne tanker. Metodene beskrevet av Whittaker, forutsetter ikke profesjonell hjelp fra en tannlege. Også tannlege Stensland, som foretok avstøpningene til Zalgen-modellen, uttalte i samtale med spesialmedarbeider Tove Rita Jeppesen 1. november 1999 at det var mulig for en pasient selv å utføre sliping «med riktig viljestyrke og egnet verktøy» dersom vedkommende selv ønsket det.

Kommisjonen kan derfor ikke se at Torgersens eventuelle manglende tilgang til tannlege i perioden 1958–1960, innebærer at endringene må antas å skyldes feil ved avstøpningene.

Om historiene om sliping fra fengselsbetjenter vil kommisjonen bemerke at flere forhold, herunder at ingen av betjentene selv hadde sett sliping, samt at historien gjaldt en annen tidsperiode enn den sliping må ha funnet sted i, innebar at de bare kan tillegges svært begrenset vekt. Det bemerkes imidlertid at historien underbygger den konklusjon de sakkyndige har kommet til.

Etter kommisjonens oppfatning er det også påfallende at informasjon om Zalgen-modellen ikke kom fram i forbindelse med gjenopptakelsessaken i 1973–1976, der tannbittbeviset også stod sentralt og det ble foretatt andre undersøkelser vedrørende mulige modeller av Torgersens tenner.

På denne bakgrunn finner kommisjonen å kunne slutte seg til Høyesteretts kjæremålsutvalgs konklusjon i 2001 om at det er sannsynlig at de observerte forskjeller skyldes en bevisst ytre påvirkning. Kommisjonen finner at Zalgen-modellen i hvert fall ikke taler for å tillegge Torgersens forklaring større troverdighet enn i 1958.

20 Den samlede vurdering etter § 391 nr. 3

20.1 Om drøftelsen

Kommisjonen finner innledningsvis grunn til å understreke enkelte særtrekk ved den samlede vurdering som skal foretas etter § 391 nr. 3 i denne saken.

Kommisjonen har i punktene over vurdert de enkelte deler av beviskjeden isolert. For flere sentrale bevis har det tilkommet nye bevis eller omstendigheter av betydning. Kommisjonen har likevel ikke funnet at disse, isolert sett, har vært egnet til å føre til frifinnelse.

Til grunn for lagmannsrettens dom i 1958 lå et sammensatt bevisbilde der flere tekniske og taktiske bevis inngikk. Totalt 71 vitner og 19 sakkyndige forklarte seg under hovedforhandling. Etter kommisjonens oppfatning er det avgjørende også i dag, som det var for kommisjonen i 2006, 2010 og 2015, en samlet vurdering.

Kommisjonen vil videre understreke at det ikke bare er nye bevis og omstendigheter etter § 391 nr. 3 som inngår i den samlede vurderingen. Det følger av rettspraksis at det nye, i vurderingen av om det synes egnet til å føre til frifinnelse, må holdes opp mot det øvrige bevisbildet. Som det fremgår av drøftelsene over, er kommisjonens oppfatning imidlertid at de delene av det øvrige bevisbildet som særskilt er fremhevet av domfelte, kun i svært begrenset utstrekning står i et annet lys enn de må antas å ha stått for lagretten i 1958.

I det følgende vil kommisjonen først gi en oppsummering av bevisene som er gjennomgått over, der det blant annet beskrives hvilke av de sentrale bevis som er svekket, i hvilken grad de er svekket og hvilke bevis som fortsatt står seg. I denne delen av drøftelsen følger vi den tematiske disposisjonen fra punktene over. Deretter vil kommisjonen foreta en samlet vurdering av bevissituasjonen i dag, og hvorvidt denne synes egnet til å føre til frifinnelse. Her vil det tas utgangspunkt i den kronologiske bevisvurdering det legges opp til i begjæringen.

20.2 Bevisituasjonen i 1958 og i dag

Det følger av gjennomgangen over at sakens tekniske bevis på flere punkter står i en annen stilling i dag enn de gjorde i 1958.

Tannavtrykket er i dag uten betydning for identifikasjon av Torgersen. De sakkyndige i 1958 observerte en rekke karakteristika ved bittmerkene som alle kunne gjenfinnes i Torgersens tenner. Tannbittbeviset ble fremstilt som et bevis som med stor sikkerhet utpekte Torgersen som gjerningsperson. I ettertid har det gjennom nye sakkyndige erklæringer blitt påpekt tilsynelatende uoverensstemmelser mellom merkene og Torgersens tenner. I tillegg har nyere rettsodontologisk litteratur fremhevet generelle svakheter ved det vitenskapelige grunnlaget for identifikasjon på bakgrunn av bittmerker. På denne bakgrunn er beviset etter kommisjonens oppfatning ikke et motbevis som langt på vei utelukker Torgersen, men det er heller ikke et bevis som taler for Torgersens skyld.

Kommisjonen finner at barnålbeviset i dag ikke er vesentlig svekket. De sakkyndige ga i 1958 uttrykk for at det var full overenstemmelse mellom nålene funnet i kjelleren og nålene funnet i Torgersens dress, og at slike nåler ikke var alminnelige. Nye sakkyndige rapporter har i ettertid blant annet påvist at slike nåler ikke er så sjeldne som det ble gitt uttrykk for. Kommisjonen finner det likevel påfallende at det kun er fem korte nåler, av samme type som kjellernålene, som har kommet i dressen og blitt liggende der over tid. Kommisjonen finner derfor at barnålbeviset med klar sannsynlighetsovervekt fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsperson.

Avføringsbeviset er i dag ikke særlig svekket. De sakkyndige ga i 1958 uttrykk for at det var stor likhet mellom avføringen funnet på Torgersen og avføringen funnet på åstedet/avdøde, og at dette tilsa at avføringen stammet fra samme kilde. Senere uttalelser har påvist nye omstendigheter som ikke synes å ha kommet fram under hovedforhandlingen. Dette innebærer at likheten mellom avføringen funnet på åstedet/avdøde og på Torgersen ikke er så stor at det med absolutt sikkerhet kan sies at avføringen funnet på

Torgersen stammet fra avdøde. Avføringsbeviset har imidlertid bevisverdi utover likhetstrekk i innhold. Slik kommisjonen ser det har funnstedene i seg selv klar bevismessig betydning. At det ble funnet avføring på Torgersen, særlig i bukselomma og på fyrstikkesken, og at denne avføringen hadde likhetstrekk med den som ble funnet på åstedet/avdøde, innebærer at beviset ikke er særlig svekket. Kommisjonen finner at avføringsbeviset fremdeles, med stor sannsynlighet, utpeker Torgersen som gjerningsperson.

For de øvrige tekniske bevis, inkludert blodbeviset, fyrstikkbeviset og negative funn, kan kommisjonen ikke se at det har fremkommet noe nytt som stiller bevisene i et annet lys enn de stod for lagretten i 1958. Disse bevis kan etter kommisjonens oppfatning ikke sies å utelukke Torgersen eller med styrke tale for hans skyld eller uskyld, men vil likevel inngå i den samlede vurderingen.

Selv om det, som beskrevet i punkt 7.2 over, ikke med sikkerhet kan slås fast hvordan lagretten har vurdert og vektet de ulike bevis, må det etter kommisjonens oppfatning antas at de tre tekniske hovedbevis ble tillagt betydelig vekt. For eksempel skrives i Morgenposten 10. juni 1958: «Det er ingen hemmelighet at det er på disse tre tekniske ting at påtalemyndigheten har bygget sin tiltalebeslutning.»

Etter kommisjonens vurdering støtter to av de tekniske bevisene, barnålbeviset og avføringsbeviset, opp under domsresultatet. Likevel vurderer kommisjonen det slik at flere av de tekniske bevis i saken er svekket sammenlignet med slik de stod for lagretten i 1958. At flere tekniske bevis i dag er svekket, innebærer at sakens taktiske bevis får en annen, og forutsetningsvis mer fremtredende, plass i den samlede vurderingen.

Også sakens taktiske bevis ble av påtalemyndigheten ansett å være meget sterke i 1958. Etter å ha redegjort for vitneforklaringene, uttalte Dorenfeldt i sin redegjørelse:

Allerede gjennom denne bevisførsel mente påtalemyndigheten at den hadde tilstrekkelig fellende bevis like overfor Torgersen. I tillegg til alt

det fellende bevismateriale, som ble lagt fram under vitneavhøringen, hadde man imidlertid en rekke tekniske bevis (...).

Sakens taktiske bevis står i dag i all hovedsak som de gjorde for lagretten i 1958. Kun for enkelte forklaringer eller deler av beviskjeden, er det fremkommet nye bevis eller omstendigheter, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

Kommisjonen kan ikke se at det er fremkommet noe nytt av betydning for vurderingen av spørsmålet om Torgersen kunne rekke å møte Rigmor Johnsen ved Esther Olssons pølsebod. Kommisjonen viser her til at det foreligger klare usikre forhold ved tidsangivelsene.

Beskrivelsen fra vitnene som observerte Rigmor Johnsen sammen med en ukjent mann i Dronningens gate og i Skippergata står i dag i samme stilling som i 1958. Kommisjonen kan ikke se at det er grunnlag for å trekke ut detaljer i vitnenes forklaringer, som sko og dialekt, og derfra slutte at Torgersen er uskyldig, slik domfelte anfører. Ses forklaringene i sammenheng beskrives en mann som passer med Torgersen, men som ikke i særlig grad identifiserer ham.

Johanne Olsens forklaring står i dag som den stod for lagretten i 1958. Det kan ikke fastslås at hennes observasjon er en sikker identifikasjon av Torgersen, men det er forhold ved forklaringen, herunder at hun kjente Torgersen fra Lille Tøyen og observasjonen av de stripe buksene, som taler for å tillegge forklaringen betydelig vekt.

De forhold ved Ørnulf Bergersens forklaring som kunne skape tvil om hans troverdighet eller holdbarheten av hans forklaring, var i all hovedsak kjent for lagretten i 1958. Nye omstendigheter stiller ikke hans troverdighet eller forklaringens holdbarhet i et vesentlig annet lys. Etter kommisjonens oppfatning er det heller ikke sannsynliggjort at Bergersen har forklart seg uriktig, slik domfelte anfører. Bergersen kjente Torgersen, men hans forklaring kan ikke uten videre legges til grunn som en sikker observasjon.

Torgersens og hans familiemedlemmers forklaringer, som anføres å underbygge hans alibi, står også i samme stilling som de gjorde for lagretten i 1958. Selv om de på mange punkter er sammenfallende, foreligger også uoverensstemmelser, uklarheter og endringer i og mellom forklaringene. Kommisjonen peker også på at forklaringene er avgitt av Torgersen selv, og av personer som stod ham og hverandre nær. Dette innebærer etter kommisjonens oppfatning at det ikke, slik domfelte anfører, er sannsynliggjort at Torgersens forklaring, herunder om at han var sammen med en kvinne, er riktig.

Det foreligger en ny omstendighet vedrørende Torgersens forklaring om returen til sentrum. Det kan, i motsetning til slik det ble presentert for lagretten i 1958, ikke utelukkes at han kunne sykle og gå slik han har forklart. Kommisjonen finner imidlertid ikke at denne omstendigheten kan tillegges stor vekt.

Det er også fremkommet nye opplysninger om identiteten til «Gerd», inkludert Torgersens innrømmelse av at Gerd Berg ikke var den riktige Gerd, og informasjon om vitneforklaringene til Gerd Kristiansen, Ruth Klausen og Ragna Nordeng. Kommisjonen kan ikke se at dette stiller Torgersens forklaring om at han var sammen med en kvinne i et nytt lys.

De anførte usannsynligheter ved påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet retter seg også i all hovedsak mot forhold som etter kommisjonens oppfatning var kjent for lagretten i 1958. Kommisjonen kan for øvrig ikke se at disse anførte usannsynligheter i særlig grad kaster lys over skyldspørsmålet, da de på flere punkter bygger på usikre forutsetninger og uholdbare slutninger.

Etter hovedforhandlingen har det også fremkommet enkelte nye opplysninger som i hvert fall ikke underbygger Torgersens generelle troverdighet, særlig i tilknytning til Klemetsen-erklæringen og Zalgen-modellen.

20.3 Er dagens bevissituasjon egnet til å føre til frifinnelse?

20.3.1 Innledning

Det avgjørende er, som presisert over, hvorvidt de nye bevis og omstendigheter, sett i lys av de øvrige bevis og omstendigheter i saken, etter en samlet vurdering synes egnet til å føre til frifinnelse.

Som presisert i punkt 7.1 over er det på det rene at vurderingen skal skje på bakgrunn av en samlet bevisbedømmelse, jf. Rt. 2004 s. 1429, og at en rimelig mulighet for frifinnelse har vært ansett tilstrekkelig, jf. eksempelvis Rt. 2001 side 1521.

Om det foreligger en rimelig mulighet for frifinnelse beror på hvorvidt retten, etter en samlet vurdering av dagens bevisbilde, ville konkludert med at strafferettens beviskrav ikke var oppfylt. Om beviskravet gjengis fra Rt. 2005 s. 1353 avsnitt 14:

Prinsippet om at enhver rimelig og fornuftig tvil skal komme den tiltalte til gode er en bærebjelke i straffeprosessen. Kravet gjelder for bevisresultatet som sådan (...). Bevisbedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.

Domfelte anfører at en klar og overordnet systematikk er viktig for å strukturere bevisvurderingen, og at en kronologisk behandling av bevisene er hensiktsmessig. Kommisjonen vil i det følgende foreta en kronologisk vurdering av det samlede bevisbildet.

I denne vurderingen fremheves i hovedsak de forhold kommisjonen anser å være av særlig betydning for vurderingen.

20.3.2 Samlet vurdering

Tidsmessig kunne Torgersen rukket å møte Rigmor Johnsen ved pølseboden fredag 6. desember 1957. Vitnene som observerte Rigmor Johnsen og den ukjente mannen i Dronningens gate og i Skippergata, ga samlet sett en beskrivelse av en mann som kunne passe med Torgersen. Likevel kunne ikke deres beskrivelser identifisere ham.

Om åstedet vil kommisjonen bemerke: I gangen som ledet ut til bakgården ble det funnet flekker av blod, avføring og en avreven bit av avdødes truse. Avdøde ble funnet i kjelleren, delvis skjult under et bål bygget opp blant annet av papp, trelemmer og et tørt juletre. Rigmor Johnsen ble sist observert i live av Olga Eriksen sammen med en ukjent mann i trappeoppgangen i Skippergata 6 B omtrent klokken 23:00. Eriksen forklarte at da hun kom tilbake til Skippergata 6 B rundt midnatt, så hun blod på gulvet i gangen. Etter kommisjonens vurdering er det på denne bakgrunn mest sannsynlig at Rigmor Johnsen ble drept i gangen, og deretter flyttet til kjelleren, mellom klokken 23:00 og midnatt.

I avdødes venstre bryst ble det funnet et bittmerke som ble antatt å være avsatt av gjerningspersonen. De sakkyndige i 1958 observerte en rekke likhetstrekk mellom merkene og Torgersens tenner, og vurderte det som overveiende sannsynlig at han var biteren. På grunn av den utvikling som har skjedd, både ved de senere sakkyndige erklæringene om tannbittbeviset i denne saken og generelt i rettsodontologisk litteratur, finner kommisjonen at tannavtrykket i dag er uten betydning for identifikasjon av Torgersen.

I kjelleren ble det funnet et tørt juletre og en mengde løse grannåler på gulvet. I Torgersens brunstripede dress, som han hadde på seg før midnatt, ble det funnet fem korte barnåler i bukseoppbrettene og i innerlommen i dressjakka. Nye sakkyndige uttalelser viser at nålene ikke er så sjeldne som de ble fremstilt av de opprinnelige sakkyndige under hovedforhandlingen i 1958. Barnålene kan ikke i seg selv knytte Torgersen til åstedet. Det pekes også på at det i dressen ble funnet øvrig plantemateriale som ikke fantes i kjelleren. Muligheten for at nålene kom i dressen på et tidligere tidspunkt, er ikke så fjern som den lagretten ble foreholdt, for eksempel under Støleggens eiertid. Det vurderes imidlertid som lite sannsynlig at Støleggen under sin flukt i svenske skoger bare var i kontakt med korte barnåler, og at barnålene, dersom de kom i dressen ved en tidligere anledning, ikke viste større variasjon med hensyn til form, farge og lengde. Kommisjonen vurderer funnene av kun fem korte nåler i dressen, som i tillegg stemmer overens med form, farge og

lengde som nålene som ble funnet i kjelleren, slik at det med klar overvekt av sannsynlighet taler for at Torgersen var gjerningspersonen.

Kommisjonen kan ikke se at den eventuelle mangelen på lyskilder gjør at det er usannsynlig at Torgersen kan ha stablet bålet. Det er ingen opplysninger om hvor ulikt materiale lå i kjelleren før avdøde ble plassert der, og det kan derfor ikke sies sikkert hvor mye arbeid som var involvert i byggingen av bålet. Kommisjonen kan derfor heller ikke se at dette tilsier at barnålene i den brunstripete dressen må ha kommet fra et annet sted.

Det ble ikke funnet finger- eller fotavtrykk på åstedet, og det ble heller ikke funnet øvrige spor på de klærne Torgersen hadde på seg før midnatt som med sikkerhet kunne knytte ham til åstedet. Det ble likevel funnet en del materiale på Torgersen som syntes å stemme overens med materiale funnet på åstedet. Herunder ble det funnet rester av murpuss i klærne Torgersen hadde på da han ble pågrepet. Denne var lik den som fantes på åstedet, selv om det ikke med sikkerhet kunne fastslås at den stammet derfra.

Kommisjonen peker også på funn av blod og antatte blodspor på Torgersens klær. De flekkene som kunne typebestemmes var av blodtype A, noe både Rigmor Johnsen og Torgersen hadde. På Torgersens hender ble det funnet rester som ble antatt å være blod, men som grunnet sparsom mengde ikke kunne identifiseres sikkert som blod, eller fastslås blodtype. Kommisjonen peker videre på at en gjerningsperson ikke nødvendigvis vil få på seg alt materiale som finnes på et åsted. Kommisjonen kan heller ikke se at gjerningspersonens klær må ha blitt tilsølt av blod og avføring i forbindelse med flyttingen av avdøde. Kommisjonen bemerker også at Torgersen var innom bopel og skiftet, og der kunne hatt anledning til raskt å børste eller vaske enkelte spor av klærne. Kommisjonen finner videre grunn til å fremheve at Torgersen ved inkvireringen ble observert mens han vasket både ansikt og hender, men at det likevel ble funnet rester som ble antatt å være blod på hendene hans kort tid senere. Videre fremhever kommisjonen også at det ble funnet fragmenter av avføring på Torgersen ved pågripelsen, noe kommisjonen kommer tilbake til nedenfor.

Samlet sett foreligger det altså spor på Torgersen som kan ha stammet fra åstedet eller avdøde, og spor på avdøde som kan stamme fra Torgersen, uten at disse med sikkerhet utpeker ham som gjerningsperson.

Johanne Olsen forklarte at hun så Torgersen sette seg inn i en drosje ved Youngstorget omtrent klokken 23:50. Hennes forklaring er, som enhver vitneforklaring, beheftet med usikkerhet. Flere forhold tilsier likevel at lagmannsretten tillå Johanne Olsens forklaring betydelig vekt. Det pekes særlig på at hun kjente Torgersen fra Lille Tøyen, og at hennes observasjon underbygges av forklaringen til vitnet Gundersen, samt Olsens vaskeleveranse og stemplingskort.

Torgersen selv og hans familiemedlemmer har forklart at han kom hjem omtrent klokken 23:30 eller noe tidligere. Kommisjonen vil særlig påpeke at det ved familiens forklaringer om tidspunktet for hjemkomst foreligger uoverensstemmelser og at forklaringene ble endret underveis. Videre vil kommisjonen fremheve at familien kan ha hatt et ønske om å hjelpe Torgersen, noe som særlig underbygges av Robert Halvorsens forklaring fra 2001. Kommisjonen finner derfor ikke å kunne tillegge familiemedlemmenes forklaringer særlig vekt, eller å på bakgrunn av forklaringene se bort fra Olsens forklaring.

Kommisjonen kan heller ikke se at Olsens observasjon er usannsynlig fordi den innebærer at gjerningspersonen må ha brukt urimelig lang tid på åstedet. Det er ikke holdepunkter for å fastslå verken nøyaktig når drapet skjedde, eller hvor lang tid gjerningspersonen for øvrig brukte på åstedet eller mellom åstedet og Youngstorget. Det kan heller ikke med sikkerhet legges til grunn at gjerningspersonen ville tatt drosje fra en holdeplass nærmere åstedet enn Youngstorget. Det er etter kommisjonens oppfatning vel så nærliggende at gjerningspersonen vil gå et stykke vekk fra åstedet før denne tar en drosje.

Kommisjonen kan ikke se at det i seg selv fremstår urimelig eller usannsynlig at Torgersen ville dratt tilbake til bopel for å hente fyrstikker eller oppholdt seg der en halvtime.

I gangen, og på avdøde og hennes klær, ble det funnet avføring. Rester av avføring ble også funnet på antrekket Torgersen hadde på seg da han ble pågrepet: På undersiden av hans ene turnsko, i den ene bukselommen og på en fyrstikkeske i hans besittelse. Flere sakkyndige i 1958 fant en rekke likheter som de mente var så påfallende at de ikke kunne være tilfeldige og ga uttrykk for at avføringen funnet på Torgersen stammet fra avdøde. Kommisjonen vurderer nå at likhetstrekkene ikke var så identifiserende som de sakkyndige ga uttrykk for. Kommisjonen finner det likevel påfallende at det ble funnet fragmenter av avføring på Torgersen, særlig i bukselomma og på fyrstikkesken, avføring som i tillegg hadde likhetstrekk med avføringen funnet på avdøde og åstedet. Kommisjonen mener dette fremdeles, med stor sannsynlighet, tilsier at Torgersen var på åstedet etter midnatt.

Avdøde ble forsøkt påtent, og i kjelleren ble det funnet fyrstikker. Torgersen var i besittelse av to fyrstikkesker da han ble pågrepet omtrent klokken 00:58. Han hadde dermed mulighet til å stifte brannen. Kommisjonen peker også på at det på den brukte fyrstikkesken ble funnet en avføringsflekk.

Ørnulf Bergersen forklarte at han så Torgersen komme ut av en port i Skippergata natt til 7. desember. Det bemerkes at Bergersen kjente Torgersen fra før. Enkelte forhold, som i all hovedsak var kjent for lagretten i 1958, gjør at hans forklaring er beheftet med usikkerhet. Kommisjonen finner derfor ikke grunn til å tillegge hans forklaring særlig vekt. Etter kommisjonens vurdering er det likevel ikke holdepunkter for at han har forklart seg bevisst uriktig om observasjonen, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 1.

Samlet sett ble det gjort funn på Torgersen ved pågripelsen som hadde likhetstrekk med funn på åstedet, og et vitne mente å ha observert ham i Skippergata på en sykkel rett før pågripelsen.

Torgersen har forklart at han i tidsrommet fra omtrent klokken 23:00 og til noe før pågripelsen var sammen med en kvinne, som han senere fulgte tilbake til sentrum. Familiemedlemmenes forklaringer kan til en viss grad støtte opp om dette. Alle har forklart at han var sammen med en kvinne, og har på flere punkter gitt en sammenfallende beskrivelse av hva som skjedde under oppholdet i Tore Hunds vei. Dagmar Torgersen forklarte seg allerede samme natt, altså før hun kunne forstå betydningen av dette. Det er imidlertid på det rene at ingen av familiemedlemmene faktisk så kvinnen. Kommisjonen finner også for denne delen av forklaringene grunn til å fremheve at det foreligger uoverensstemmelser, endringer i forklaringene underveis og at familien kan ha hatt et ønske om å hjelpe Torgersen. Kommisjonen kan derfor ikke se at forklaringene i særlig grad underbygger riktigheten av Torgersens forklaring. Kommisjonen finner det også påfallende at kvinnen Torgersen angivelig var sammen med kvelden og natt til 7. desember 1958, aldri har blitt identifisert.

Videre merker kommisjonen seg at det, i motsetning til det lagretten ble presentert med i 1958, er mulig å gå og sykle den ruten Torgersen forklarte at han og kvinnen tok tilbake til sentrum på den tiden som var disponibel. Likevel bemerkes at selv om man aksepterer at det er mulig, er marginene svært små og kommisjonen anser det som lite sannsynlig at Torgersen kunne ha rukket returen til sentrum slik han forklarte. Kommisjonen finner heller ikke dette å i særlig grad underbygge at Torgersens forklaring er riktig.

Kommisjonen har etter denne samlede vurdering kommet til at det ikke er fremlagt nye omstendigheter eller bevis som synes egnet til å føre til frifinnelse, jf. straffeprosessloven § 391 nr. 3.

DEL V STRAFFEPROSESSLOVEN § 392

ANNET LEDD

21 Straffeprosessloven § 392 annet ledd

21.1 Innledning

21.1.1 Tolkning av straffeprosessloven § 392 annet ledd

Straffeprosessloven § 392 annet ledd åpner for gjenåpning «når særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig, og tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny».

Etter bestemmelsens ordlyd er det ingen begrensninger med hensyn til hvilke «særlige forhold» som kan være av betydning ved bedømmelsen av om det er tvilsomt om dommen er riktig, jf. Rt. 1996 s. 1018. Også nye vurderinger av holdbarheten av de bevis som ble ført for den dømmende rett, kan komme i betraktning. Herunder kan det ses hen til arten og kvaliteten av de bevis eller den beviskjede som ligger til grunn for dommen, herunder at fellelsen bygger utelukkende på indisiebevis, jf. Rt. 1995 s. 165. Videre kan feil ved etterforskning og saksbehandling utgjøre særlige forhold.

Bestemmelsen ble i 1993 endret ved at ordet «meget» ble sløyfet foran «tvilsomt». Endringen skulle kun gjelde for avgjørelser som ble rettskraftige etter 1. januar 1980, jf. Ot.prp. nr. 137 (1992–93). Etter forarbeidenes løsning skal vilkåret meget tvilsomt komme til anvendelse i den foreliggende sak, der dommen er fra 1958. Dette ble også lagt til grunn av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001.

Kravet om at det er «meget tvilsomt» at dommen er riktig, sammenholdt med vilkåret tungtveiende grunner, gir uttrykk for at gjenåpningsadgangen skal praktiseres med varsomhet, jf. Ot.prp. nr. 78 (1992–93) s. 93. Bestemmelsen er ment som en ytterste sikkerhetsventil. Det avgjørende er hvorvidt «saken alt i alt stiller seg slik at det etter rettens oppfatning bør skje en ny prøvelse av saken for at man skal føle seg overbevist om at ingen urett er skjedd», jf. straffeprosesslovkommisjonens innstilling side 344, Ot.prp. nr. 78 (1992–93) side 63 og Rt. 2001 side 612.

Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsler og Alf Petter Høgbergs artikkel vedrørende den mulige grunnlovsstridigheten av lovendringen som innebar at vilkåret «meget tvilsomt» kun gjelder for dommer som ble rettskraftige før 1. januar 1980. Det vises til Grunnloven § 98 som forbyr usaklig forskjellsbehandling. Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid ikke for vurderingen i den foreliggende sak nødvendig å ta stilling til spørsmålet om grunnlovsstrid. Rettspraksis og forarbeidene har oppstilt det samme vurderingstemaet, spørsmålet om saken stiller seg slik at det bør skje en ny prøvelse, for vurderingen både før og etter lovendringen. På denne bakgrunn kan kommisjonen ikke se at begrensningen «meget» har avgjørende betydning for innholdet i eller utfallet av den skjønnsmessige vurderingen som skal foretas i denne saken. Dette gjelder selv om det etter loven, dersom vilkårene for gjenåpning er oppfylt, skal avsies frifinnende dom fordi domfelte er død, jf. straffeprosessloven § 400 femte ledd. I det følgende vil kommisjonen bruke formuleringen meget tvilsomt om dommen er riktig.

21.1.2 Om drøftelsen

Samtlige forhold som av domfelte anføres å utgjøre nye bevis eller omstendigheter, eller å inngå i bevisbildet for øvrig, etter § 391 nr. 3, anføres også å utgjøre «særlige forhold» som skal inngå i vurderingen av om det er meget tvilsomt om dommen er riktig etter straffeprosessloven § 392 annet ledd. Domfeltes anførsler i tilknytning til de enkelte bevis og kommisjonens vurdering av disse, følger av punktene over, og gjengis ikke på nytt her. Likevel vil denne bevisvurderingen inngå som en del av den samlede vurdering av om det er meget tvilsomt om dommen er riktig, som foretas i punkt 21.4.3 under.

De forhold det for kommisjonen gjenstår å vurdere, er de anførte feil ved etterforskning, saksbehandling, og øvrige forhold som kun inngår i drøftelsen etter § 392 annet ledd. Spørsmålet som skal besvares i det følgende er hvorvidt disse utgjør særlige forhold som, sett i sammenheng med det samlede bevisbildet, gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Kommisjonen vil presisere at det, fordi den foreliggende avgjørelsen innebærer en fullstendig, ny vurdering av saken, ikke er nødvendig å vurdere de anførte saksbehandlingsfeil ved tidligere avgjørelser i gjenåpningssaker. Disse er lest av kommisjonen, og lagt til grunn for arbeidet med avgjørelsen. De tidligere avgjørelser har imidlertid, som presisert i kapittel 5, ingen rettskraftvirkning, og kommisjonen har foretatt en fullstendig, ny vurdering av saken. Kommisjonen vil derfor kun ta stilling til de anførte feil ved etterforskning og saksbehandling under straffesakens behandling i 1957–1958.

21.2 Domfeltes anførsler

21.2.1 Innledning

Domfelte anfører at det foreligger prosessuelle feil og feil ved saksbehandlingen som utgjør «særlige forhold» som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig, og inngår i vurderingen av om det foreligger «tungtveiende grunner». Også enkelte andre forhold, som beskrives nærmere nedenfor, inngår i vurderingen etter § 392 annet ledd.

Gjengivelsen av domfeltes anførsler vedrørende feil ved etterforskning og saksbehandling tar utgangspunkt i oppsummeringen av disse i begjæringens del 6 punkt IV, i bilagsbind B 3 c og d, og i Lies analyser. Anførsler om øvrige kritikkverdige forhold som er fremsatt i den løpende bevisvurderingen i begjæringens del 2 og 3 er lest av kommisjonen, og inngår i den samlede vurderingen i punkt 21.4.3 under, men gjengis ikke her.

21.2.2 Feil ved etterforskningen

I begjæringen vises det til et notat fra advokat Unni Friis av 11. april 2015 der etterforskningen gjennomgås og vurderes.

Friis understreker to særlig påfallende forhold. For det første syntes politiet tidlig i etterforskningen, og på tynt grunnlag, å bestemme seg for hvem som var gjerningsperson og hvordan drapet skjedde, og hadde deretter fokus på å innhente informasjon som bekreftet deres teori. For det andre ble det gitt informasjon til media både på

et tidspunkt og av et omfang som gjorde at senere etterforskningsskritt i saken i liten grad kunne sies å frembringe objektiv og pålitelig informasjon.

En rekke kritikkverdige forhold ved etterforskningen trekkes fram. Herunder påpekes at politiet ikke fulgte opp vitneforklaringer og andre spor, eksempelvis Esther Olssons utpeking av Alf Brandsdal i fotoregisteret. Det var også forskjeller i politiets håndtering og vurdering av vitneforklaringer som understøttet påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og vitneforklaringer som ikke gjorde det, eksempelvis Ørnulf Bergersens og Gerd Kristiansens forklaring.

Videre var håndteringen av beslag utilfredsstillende, og det ble ikke i tilstrekkelig grad sikret uavhengighet i de sakkyndiges analyser. Det forelå særlige svakheter ved etterforskningen av avføringsprøvene, der det ble unnlatt å følge opp indikasjoner som talte til mistenktes fordel, og det var mangel på notoritet om hvor og hvordan prøvene har vært oppbevart. Dette forringer bevisverdien av de funn retten ble forelagt. I Lies analyse av avføringsbeviset påpekes flere påfallende forhold ved behandlingen av avføringsprøvene: at det stadig var noe å skrape av turnskoene, at de sakkyndige gjorde svært forskjellige funn, at senere funn ikke ble beskrevet i de tidligste rapportene, og at det tok lang tid før undersøkelser ble foretatt.

Fra notatets konklusjon gjengis:

Etterforskningen av drapet på Rigmor Johnsen var etter datidens mål relativt omfattende. Det er mange momenter ved etterforskningen og ikke minst ved bevisene som jeg ikke har gått inn på her.

(...)

Etter min gjennomgang av sakens dokumenter er det min klare oppfatning at etterforskningen av drapet ikke utgjør en pålitelig informasjonsinnhenting.

Viktige spor er ikke fulgt. Innsamlet bevis er ikke betryggende og notorisk håndtert. Vitner har hatt tilgang på så mye informasjon om saken at det er stor fare for at deres minne er påvirket, og dette skyldes

i stor grad politiets taktiske valg tidlig i etterforskningen. Dette foranlediger skepsis med hensyn til om avhør av er gjennomført på en måte som sikrer pålitelig informasjon.

Politiets etterforskning preges av mangel på objektivitet i en slik grad at det er betydelig grunn til uro for om det materialet som ligger i sakens dokumenter er representativt. Ved ensrettet og forutinntatt etterforskning er det stor fare for at viktig informasjon oversees, overhøres eller glemmes og at dette fører til at informasjonen aldri kommer inn i sakens dokumenter i de hele tatt.

Hvis etterforskningen etter en totalvurdering fremstår som upålitelig, kan det i seg selv være en frifinnelsesgrunn. (Jfr. Rt-2000-1223, Rt-1998-407).

Etterforskningen bærer etter mitt syn gjennomgående preg av at viktige rettssikkerhetsprinsipper er satt til side. Det er min oppfatning at etterforskningen av saken er beheftet med så store mangler at materialet den har frembragt ikke kan brukes som grunnlag for en domfellelse.

21.2.3 Feil ved saksbehandlingen

21.2.3.1 Innledning

Domfelte anfører at det er begått flere saksbehandlingsfeil under sakens behandling som, i alle fall samlet, må antas å ha hatt betydning for dommens innhold, jf. straffeprosessloven 1887 § 343. Disse kan gi grunnlag for gjenåpning etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

21.2.3.2 Oppnevning av inhabil sakkyndig – Henrik Printz

Henrik Printz fikk sakkyndigoppdrag først i tilknytning til avføringsbeviset og senere i tilknytning til barnålbeviset. Det anføres at Prinz i sin rapport til kriminallaboratoriet av 17. januar 1958 vedrørende avføringsbeviset tok så klart standpunkt til skyldspørsmålet at han for senere vurderinger i saken var inhabil etter straffeprosessloven 1887 § 343 første ledd. Dette gjaldt både hans neste uttalelser om avføringsbeviset, og uttalelsene om barnålbeviset. Det kan ikke ses bort fra at hans klare uttalelse om barnålbeviset i rapporten av 4. februar 1958, var influert av at han allerede anså Torgersen som skyldig. Det hadde uten vanskeligheter latt seg gjøre å oppnevne en annen sakkyndig i dette spørsmål.

21.2.3.3 Manglende utsettelse av hovedforhandling – vitnet Gerd Kristiansen

Verken Gerd Kristiansen eller hennes arbeidskollegaer, Ruth Klausen og Ragna Nordeng, ble ført som vitner i retten. Deres forklaringer var heller ikke kjent for retten, og det er også usikkert om de var kjent for domfeltes forsvarer. Den manglende opplysningen om forklaringene gjorde at retten ikke kunne ta stilling til om de skulle forklare seg, eller om det var nødvendig å utsette forhandlingene for å foreta flere avhør. Retten kunne altså ikke sikre at saken ble fullstendig opplyst, jf. straffeprosessloven 1887 § 331 femte ledd. Dette var en klar saksbehandlingsfeil etter straffeprosessloven 1887 § 343.

21.2.3.4 Manglende utsettelse av hovedforhandling – vitnet Ørnulf Bergersen

Det anføres at Bergersens forklaring var så oppsiktsvekkende at det for retten må ha vært åpenbart at det var behov for andre bevis, herunder forklaringer fra andre vitner, som kunne bekrefte eller avkrefte forhold ved hans forklaring. Herunder anføres det å være en feil at en eller flere av politikonstablene som pågrep Torgersen ikke ble innkalt for å forklare seg om hvorvidt de så Bergersen. Dette kunne vært gjort uten utsettelse. Også andre forhold, som for eksempel opplysningene om klokken, burde vært kontrollert. Unnlatelsen av å utsette saken for å bringe klarhet i de spørsmål Bergersens forklaring reiste var en tilsidesettelse av rettens plikt til å sørge for sakens opplysning, jf. straffeprosessloven § 331 femte ledd, og en klar saksbehandlingsfeil etter straffeprosessloven 1887 § 343 første ledd.

21.2.3.5 Fængselslege Leikvam som sakkyndig

Fængselslege Leikvam avga forklaring som sakkyndig under hovedforhandlingen. I begjæringen understrekes at han var psykiater, og ikke kan ha hatt den nødvendige vitnepsykologiske kompetanse for å opptre som sakkyndig for det forhold han uttalte seg om, Bergersens troverdighet. Det fremheves videre at en slik forklaring om vitners troverdighet ikke ville vært tillatt i dag. Dette må anses som en saksbehandlingsfeil.

21.2.4 Øvrige forhold av betydning

21.2.4.1 *Ekstern kritikk fra academia av de sakkyndige vurderinger av de tekniske bevis*

I begjæringen fremheves at det i Torgersen-saken er fremsatt sterk kritikk mot sakkyndige vurderinger av sakens tekniske bevis.

Denne oppfatning har kommet til uttrykk i to brev.

Den 18. september 2006 sendte ti fremtredende og sentrale forskere med spesialkunnskap innenfor de felt de tekniske bevis refererer seg til, et brev til Gjenopptakelseskommisjonen. De ga der uttrykk for at de sakkyndige i 1958 ikke hadde eller brukte metoder som kunne gi svar på om de tekniske sporene på åstedet knyttet Torgersen til drapet. En tolkning av de tekniske bevis som knyttet Torgersen til drapet, var ikke lenger holdbar.

I begjæringen understrekes om sistnevnte brev at det er:

helt unikt i norsk strafferett at ti fremragende representanter for norsk academia setter seg så grundig inn i de sentrale bevis i en straffesak og – til de grader – tar avstand fra de konklusjonene som den fellende dommen bygger på.

Den 9. juni 2008 sendte over 200 forskere innenfor medisin og naturvitenskap brev til Justisministeren. De uttalte seg ikke om skyldspørsmålet i saken, men uttrykte at de ikke kunne akseptere at brevet fra 2006 i Gjenopptakelseskommisjonens avgjørelse ble beskrevet som et engasjert partsinnlegg, og slik «neglisjerer moderne vitenskapelige metoder uten å gi noen konsistent analyse med troverdig begrunnelse.»

Disse forhold må spille inn i den samlede vurdering av om det er meget tvilsomt om dommen er riktig.

21.2.4.2 *Torgersens forhold ved og etter soning*

Det understrekes også at Torgersens forhold under og etter soning må tillegges vekt i vurderingen av om tungtveiende hensyn tilsier at det foretas en ny prøving av saken.

Det påpekes at det i denne perioden fra flere hold ble understreket at Torgersen var en svært farlig forbryter og særlig at det i

forbindelse med hans overføring til Ila sikringsanstalt i 1973 ble utstedt en ordre som beskrev tiltak ved eventuell rømning. Ordren var operativ i en fireårs periode, og Torgersen var i hele dette tidsrommet utsatt for en betydelig risiko dersom han oppholdt seg i nærheten av Dorenfeldt. En så ekstraordinær handling som denne ordren må tillegges vekt.

21.3 Påtalemyndighetens anførsler

Påtalemyndigheten har ikke inngitt merknader til disse delene av begjæringen.

21.4 Kommisjonens vurderinger

21.4.1 Feil ved etterforskningen

Vedrørende de anførte feil ved etterforskningen vil kommisjonen innledningsvis bemerke at det faktum at en etterforskning foretatt i 1957 og 1958 ikke fulgte de prosedyrer og anbefalinger som i dag gjelder, ikke i seg selv kan gi grunnlag for gjenåpning. Spørsmålet må etter kommisjonens oppfatning være om det hefter slike feil ved etterforskningen at disse, holdt opp mot det samlede bevisbildet og øvrige forhold i saken, gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Kommisjonen vil bemerke at flere av de anførte feil ved etterforskningen, har inngått i den konkrete bevisvurdering av de enkelte bevis i punktene over. Eksempelvis har betydningen av detaljer i vitneforklaringer vært vurdert på bakgrunn av tilgjengelig informasjon i media, se punkt 15.5.2 og 16.6 over, og publiseringen av Torgersens bilde i dagspressen er hensyntatt i vurderingen av vitners identifikasjon av Torgersen ved konfrontasjon og fotoframvisning, se punkt 14.5 over.

Kommisjonen kan imidlertid ikke se at disse forhold er egnet til å stille dommens riktighet i tvil.

Kommisjonen vil, som det også påpekes i Friis' innlegg, understreke at etterforskningen i 1957 og 1958 var omfattende. Kommisjonen minner om at de 71 vitner som ble ført i retten, var de som ble ansett som de mest sentrale av det langt høyere antall

vitner som totalt hadde avgitt forklaring i saken. En lang rekke tips fra publikum, både de som støttet påtalemyndighetens syn på hendelsesforløpet og de som ikke gjorde det, ble undersøkt.

Torgersen ble nærmest umiddelbart identifisert som den mistenkte, og store etterforskningsressurser ble brukt på dette sporet. Likevel var det flere omstendigheter rundt pågripelsen av Torgersen, som gjør at kommisjonen ikke finner det påfallende at Torgersen raskt ble mistenkt i saken. Det vises til at Torgersen ble pågrepet i nærheten av åstedet som mistenkt for sykkeltveri allerede før drapet ble oppdaget. Videre vises det til at Torgersen forsøkte å stikke av fra politiet.

Det bemerkes i denne sammenheng at politiet også foretok undersøkelser i relasjon til andre mulige mistenkte. Dette gjaldt særlig vitneavhør, men det ble også gjort undersøkelser i strafferegisteret, og foretatt tekniske undersøkelser av skader, klær, samt tatt tannavtrykk som ble sammenliknet med bittmerkene.

Det ble også foretatt undersøkelser om forhold som kunne underbygge domfeltes forklaring og alibi. Hans forklaring vedrørende at han skulle møte Gerd dagen etter og om drosjene på Sørli plass ble, som beskrevet i punkt 17.7.3.3 over, ikke fulgt opp. Imidlertid fulgte politiet, både under etterforskning og hovedforhandling, opp en rekke andre tips knyttet til den «Gerd» Torgersen var sammen med.

Kommisjonen kan heller ikke se at politiets eller de sakkyndiges håndtering av bevismaterialet var påfallende. Selv om det i dag stilles andre krav til håndtering av bevismateriale, kan ikke kommisjonen se at dette stiller dommens riktighet i tvil. Kommisjonen vil særlig bemerke at anførsler om manipulasjon ved avføringsprøvene har vært vurdert i tidligere avgjørelser, uten at domstolen eller kommisjonen har funnet holdepunkter for dette. Kommisjonen gjengir fra Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001, som den slutter seg til:

Det er ikke noe påfallende ved uttalelsene og de undersøkelser som der beskrives, og de spørsmål disse måtte foranledige, er på linje med

spørsmål som normalt vil kunne oppstå i tilknytning til sakkyndige utsagn og sammenhengen mellom dem.

Kommisjonen kan ikke se at det samlet sett er feil ved etterforskningen som stiller dommens riktighet i tvil.

21.4.2 Saksbehandlingsfeil

21.4.2.1 *Innledning*

I begjæringen anføres det at det både vedrørende Ørnulf Bergersen og Gerd Kristiansen foreligger brudd på rettens plikt til å sørge for sakens opplysning, og således en saksbehandlingsfeil som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Manglende etterlevelse av rettens plikt til å våke over sakens opplysning var både etter straffeprosessloven 1887 § 331 og er etter någjeldende straffeprosesslov § 294, en saksbehandlingsfeil som kan føre til opphevelse av dommen. Den nye bestemmelsen var ikke ment å innebære realitetsendringer.

Det følger av Høyesteretts praksis om någjeldende § 294 at rettens plikt til å våke over sakens opplysning, og vurderingen av om det skal innhentes nye bevis eller at forhandlingen skal utsettes, må foretas med utgangspunkt i det generelle bevisbildet, jf. Rt. 2008 s. 1350. Kommisjonen vil understreke at utgangspunktet for denne vurderingen må være bevisbildet slik det forelå for lagretten i 1958. At man i ettertid, på grunn av de endringer som nå har skjedd i bevisbildet, ser at ytterligere bevisinnhenting kunne være ønskelig eller hensiktsmessig, kan ikke være avgjørende.

21.4.2.2 *Saksbehandlingsfeil i tilknytning til Ørnulf Bergersen*
Bergersens forklaring må ses i sammenheng med det samlede bevisbildet slik det stod for lagretten i 1958. Det er på det rene at det da forelå en rekke tungtveiende tekniske bevis, samt forklaringer fra andre vitner. Påtalemyndigheten tok ut tiltale før Ørnulf Bergersen avga sin forklaring, og har altså ment at det øvrige bevisbildet i seg selv var tilstrekkelig til at beviskravet var oppfylt. På denne bakgrunn kan kommisjonen ikke se at manglende utsettelse av hovedforhandling for verifisering av Bergersens forklaring var en saksbehandlingsfeil.

Videre kan kommisjonen ikke se at forhold knyttet til oppnevningen av Leikvam som sakkyndig eller hans forklaring synes egnet til å stille dommens riktighet i tvil. Hans eventuelle manglende vitnepsykologiske kompetanse som psykiater, kan etter kommisjonens oppfatning få betydning for den vekt hans vurdering av Bergersens troverdighet kan tillegges. Leikvams forklaring var kun ett av flere momenter som belyste bakgrunnen for Bergersens forklaring. Kommisjonen viser til det som over er sagt om dette i punkt 16.6.

21.4.2.3 Manglende utsettelse av hovedforhandling – Gerd Kristiansen

Kommisjonen har merket seg domfeltes anførsel om at den manglende utsettelse av hovedforhandling utgjorde et brudd på rettens plikt til å sørge for sakens opplysning jf. straffeprosessloven 1887 § 331. Kommisjonen vil bemerke at det er på det rene at retten ikke var kjent med forklaringene. Etter kommisjonens oppfatning er det avgjørende derfor hvorvidt omstendighetene vedrørende Gerd Kristiansens forklaring utgjør en feil som kan ha innvirket på dommens innhold.

Anførselene vedrørende Gerd Kristiansen har vært fremsatt i flere tidligere gjenopptakelsesbegjæringer. Kommisjonen har lest og vurdert det nå anførte, men finner ikke at det er fremkommet noe her som nå gir grunnlag for en annen vurdering av forholdet enn i tidligere gjenåpningssaker. Kommisjonen vil særlig fremheve det som var fremkommet vedrørende «Gerd» under hovedforhandlingen, i tillegg til det omfattende øvrige bevisbildet i saken. Mot denne bakgrunn, synes det ikke som om forklaringene fra Gerd Kristiansen og hennes kollegaer, dersom de hadde kommet fram, ville hatt betydning for lagrettens vurdering av skyldspørsmålet eller ville nødvendiggjort ytterligere undersøkelser. Kommisjonen gjengir Høyesteretts kjæremålsutvalgs konklusjon fra 2001, som den slutter seg til:

Utvalget slutter seg også til lagmannsrettens oppfatning om at det ikke er holdepunkter for å anta at statsadvokat Dorenfeldt holdt dokumentene vedrørende Gerd Kristiansen unna forsvareren, og at det

for øvrig må anses utelukket at en eventuell bevisførsel om forholdet under hovedforhandlingen kunne hatt betydning for skyldspørsmålet. Utvalget bemerker at lagmannsretten har pekt på at Torgersen under hovedforhandlingen ikke bare hadde utpekt Gerd Berg som den ukjente Gerd han hadde forklart seg om til politiet og retten, men at Torgersen og Gerd Kristiansen kjente hverandre fra oppveksten, og at hun da vanskelig kunne tenkes å være den ukjente Gerd.

Kommisjonen finner derfor ikke at dette er egnet til å så tvil ved dommens riktighet.

21.4.2.4 Printz' habilitet

Vedrørende anførselen om at Printz var inhabil som sakkyndig, vil kommisjonen bemerke at han i ettertid har fått kritikk for sin rapport og konklusjoner. Kommisjonen finner grunn til å gjengi deler av DRKs evaluering av 6. desember 2004 av Printz' rapport av 17. januar 1958:

Den sakkyndige har eksplisitt vært ute etter å påvise og beskrive mulige forekomster av «karakteristiske felles celle-elementer». Dersom dette uttrykker at han i mindre grad har vært opptatt av elementer som finnes i en eller flere, men ikke i alle prøvene, vil fremgangsmåten representere brudd på god undersøkelsesskikk ved et oppdrag som dette.

(...)

Den sakkyndige anfører i sin oppsummering at de undersøkte prøver er «fullstendig like». Dette utsagnet er etter kommisjonens syn ikke rimelig, sett i relasjon til hans egenbeskrivelse av funnene.

Etter kommisjonens oppfatning er det imidlertid ikke tale om en skyldkonstatering som tilsier at det foreligger mangler ved Printz' objektivitet som påvirket hans konklusjoner i den senere vurderingen av avførings- eller barnålbeviset. Konklusjonen om at samtlige prøver, inkludert prøven fra siktedes turnsko, «stammer fra samme kilde nemlig fra den myrdede», var en logisk slutning som følge av hans tidligere konklusjon om overenstemmelse mellom prøvene. Kommisjonen kan ikke se at Printz var inhabil til å avgi ytterligere uttalelser.

Kommisjonen viser for øvrig til at lagretten var kjent med at Printz opptrådte som sakkyndig for begge bevis. Både for avføringsbeviset og for barnålbeviset ble det innhentet uttalelser fra andre sakkyndige. Kommisjonens oppfatning er at den kritikk som er rettet mot Printz' konklusjoner har betydning i vurderingen av holdbarheten av hans sakkyndige rapporter og vekten de kan tillegges. Dette utgjør imidlertid ikke et forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig og som gir grunnlag for gjenåpning etter straffeprosessloven § 392 annet ledd.

21.4.3 Øvrige forhold og samlet vurdering

Det følger av det som over er sagt, at kommisjonen ikke kan se at hver av de anførte feil ved saksbehandlingen eller etterforskningen i seg selv utgjør gjenåpningsgrunn etter straffeprosessloven § 392 annet ledd. Kommisjonen kan heller ikke se at disse forhold samlet sett gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Kommisjonen vil bemerke at en lang rekke sakkyndige med fagkompetanse på ulike fagfelt har engasjert seg i Torgersen-saken og foretatt undersøkelser og vurderinger av deler av bevismaterialet. Det er på det rene at disse vurderinger og undersøkelser må tillegges vekt i vurderingen av disse bevis.

Alle fagpersonene som har underskrevet brevet av 18. september 2006, har inngitt ett eller flere innlegg i saken vedrørende ett eller flere av de tekniske bevis, som har inngått i vurderingen av disse bevisene i kapittel 8 til 11 over. De generelle uttalelsene i brevet gir et overordnet uttrykk for konklusjonene de sakkyndige har trukket for de enkelte bevis. Kommisjonen kan ikke se at en slik generell kritikk kan tillegges annen eller større vekt i en samlet vurdering enn den betydning de konkrete faglige innspill har for den eller de deler av bevismaterialet de sakkyndige har uttalt seg om. Kommisjonen kan på denne bakgrunn ikke se at kritikken fra academia og de to brevene fra fagpersoner som sådan utgjør et særlig forhold som gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig.

Etter kommisjonens oppfatning foreligger det heller ikke ellers forhold ved etterforskningen, saksbehandlingen i retten eller øvrige forhold før eller etter domfellelsen som, sett i sammenheng, stiller

dommens riktighet i tvil. Kommisjonen kan ikke se at forhold som tidligere har vært anført som feil ved behandlingen i 1958 og som til dels trekkes fram i Lies analyser, har virket inn på dommens innhold og gjør det meget tvilsomt om dommen er riktig. Herunder nevnes det faktum at Johan Torgersen ikke forklarte seg som vitne i retten og at hans forklaring ikke ble opplest, konfrontasjonen med Gerd Berg under hovedforhandling, at Støleggen ikke var innkalt som vitne under hovedforhandling, eller basketaket som fulgte etter Torgersens angrep på Bergersen.

Etter straffeprosessloven § 391 nr. 3 har kommisjonen vurdert hvorvidt det foreligger nye bevis og omstendigheter og om disse, hver for seg eller samlet, holdt opp mot det øvrige bevisbildet i saken slik det fremstår i dag, synes egnet til å føre til frifinnelse. Kommisjonen konkluderte etter en samlet vurdering av bevisbildet med at dette ikke var tilfellet. Da er det heller ikke grunnlag for noen konklusjon om at en slik samlet vurdering av bevisbildet kan lede til gjenåpning etter den høyere terskelen i § 392 annet ledd.

Heller ikke når de anførte feil og øvrige forhold holdes opp mot det samlede bevisbildet, slik det fremstår i dag, kan kommisjonen se at vilkårene for gjenåpning etter straffeprosessloven § 392 annet ledd er oppfylt.

Kommisjonen er etter dette kommet til at vilkårene for gjenåpning ikke er oppfylt. Begjæringen tas ikke til følge.

Avgjørelsen er enstemmig.

Konklusjon:

Begjæring om gjenåpning i sak nr. 2020/94 tas ikke til følge.

Siv Hallgren

Hanne Helle Arnesen

Elin Ramleth Østli

Dag Jodaa

Tor Ketil Larsen

Dokumentet er elektronisk godkjent